

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ
ВОЈНА АКАДЕМИЈА

АСИМЕТРИЧНО РАТОВАЊЕ НЕДРЖАВНИХ
НАОРУЖАНИХ ГРУПА У ГЛОБАЛНОМ ОКРУЖЕЊУ
У 21. ВЕКУ
-докторска дисертација-

МЕНТОР

војни службеник

ван.проф. др Хатица Бериша

КАНДИДАТ

капетан фрегате

Игор Баришић

Београд, 2024.

**MINISTRY OF DEFENSE
UNIVERSITY OF DEFENSE
MILITARY ACADEMY**

**ASYMMETRIC WARFARE OF NON-STATE ARMED GROUPS
IN THE GLOBAL ENVIRONMENT IN THE 21ST CENTURY
-doctoral dissertation-**

MENTOR

military employee

prof. Dr. Hatidža Beriša

CANDIDATE

commander

Igor Barišić

Belgrade, 2024.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ И ЧЛАНОВИМА КОМИСИЈЕ

Председник комисије: пуковник ван. проф. др Срђан Благојевић, Војна академија Универзитета одбране.

Члан комисије: пуковник др Милован Суботић, виши научни сарадник, Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране.

Члан комисије: пуковник доц. др Саша Деветак, Војна академија, Универзитет одбране.

Члан комисије: проф. др Мина Зиројевић, Институт за упоредно право, Београд.

Ментор и члан комисије: доц. др Хатица Бериша, Школа националне одбране, Универзитет одбране.

Датум одбране:

Докторска дисертација је објављена на Универзитету одбране, односно Војној академији.

Изјаве захвалности

Посебну захвалност у изради докторске дисертације дугујем свом ментору, ван. проф. др Хатици Бериши, за несебичну подршку и помоћ коју ми је пружала током истраживања и израде ове дисертације.

Приликом израде дисертације од драгоцене помоћи биле су ми сугестије и препоруке ментора испред Института за стратегијска истраживања, пуковника др Милована Суботића, вишег научног сарадника и руководиоца пројекта: „Пројекције трендова од значаја за безбедност Републике Србије до 2030. године”, у оквиру којег је и израђен највећи део ове дисертације. Користим ову прилику да му се захвалим на томе.

Бескрајну захвалност дугујем и својој породици, супруги Гордани, сину Луки и ћерки Мини, за подршку и стрпљење током током свих ових година мог студирања и научноистраживачког рада.

АСИМЕТРИЧНО РАТОВАЊЕ НЕДРЖАВНИХ НАОРУЖАНИХ ГРУПА У ГЛОБАЛНОМ ОКРУЖЕЊУ У 21. ВЕКУ

РЕЗИМЕ

У фундаментално убрзаном глобалном окружењу, у 21. веку, државе се суочавају са све интензивнијим и комплекснијим деловањем недржавних наоружаних група које због својих инхерентних слабости, примењују такозване „нерегуларне” форме ратовања, као што су побуњеништво, тероризам и герилско ратовање. Иако се сва три концепта примењују у условима изразите асиметрије између зараћених страна, ниједан од њих не разматра асиметрију као суштински важну релацију у оружаним сукобима.

У истраживању се полази од хипотетичке претпоставке да су промене у асиметричном ратовању побуњеничких покрета и терористичких организација, у 21. веку, условљене појавом мега трендова у глобалном окружењу.

Асиметрија, као однос у оружаним конфликтима, означава несклад, неједнакост и неравнотежу између зараћених страна у погледу моћи/способности, друштвених вредности, политичке воље и стратегије/тактике, које зараћене стране примењују у конкретном сукобу. У концептуалном смислу, асиметрично ратовање, представља облик ратовања у којем зараћене стране генеришу нову, и/или експлоатишу постојећу асиметрију, у односу на противника, а ради остваривања политичких циљева у рату.

Кључни процеси глобализације, као што су демографске промене, урбанизација, убрзано повезивање и интензивирање политичке, друштвене и економске међузависности и информационо-технолошка револуција, значајно су условили начин на који побуњенички покрети и терористичке организације генеришу и експлоатишу асиметрију у оружаним сукобима.

Детаљније, услед деловања поменутих трендова значајно се мења карактер генерисања асиметрије у способностима јер је, применом нових средстава и технологија, иновативних метода и тактика, омогућено лакше, брже и даље преношење ефеката из физичке, у моралну и когнитивну димензију сукоба. Ефекти нековенцијалне асиметрије се најчешће пројектују у когнитивној и моралној димензији сукоба, а посредно остварују утицај и на физичку димензију конфликта.

Кључне речи: асиметрија, ратовање, глобализација, тероризам, побуњеништво

ASYMMETRICAL WARFARE OF NON-STATE ARMED GROUPS IN THE GLOBAL ENVIRONMENT IN THE 21ST CENTURY

SUMMARY

In a fundamentally accelerated global environment, in the 21st century, states face increasingly intense and complex actions of non-state armed groups that, due to their inherent weaknesses, apply so-called "irregular" forms of warfare, such as insurgency, terrorism and guerrilla warfare. Although all three concepts are applied in conditions of extreme asymmetry between warring parties, none of them considers asymmetry as a fundamentally important relation in armed conflicts.

The research is based on a hypothetical assumption that, changes in the asymmetric warfare of rebel movements and terrorist organizations, in the 21st century, are conditioned by the emergence of mega trends in the global environment.

Asymmetry, as a relationship in armed conflicts, means disharmony, inequality and imbalance between the warring parties in terms of power/capabilities, social values, political will and strategies/tactics, which the warring parties apply in a specific conflict. In a conceptual sense, asymmetric warfare is a form of warfare in which warring parties generate new and/or exploit existing asymmetry in relation to the opponent, in order to achieve political goals in the war.

The key processes of globalization, such as demographic changes, urbanization, accelerated connection and intensification of political, social and economic interdependence and the information technology revolution, have significantly conditioned the way that insurgent movements and terrorist organizations generate and exploit asymmetry in armed conflicts.

In more detail, due to the action of the mentioned trends, the character of the generation of asymmetry in abilities is significantly changing because, by applying new means and technologies, innovative methods and tactics, it is possible to transfer the effects from the physical to the moral and cognitive dimensions of the conflict more easily, faster and further. The effects of non-conventional asymmetry are most often projected in the cognitive and moral dimensions of the conflict, and indirectly have an impact on the physical dimension of the conflict.

Key words: asymmetry, warfare, globalization, terrorism, insurgency.

САДРЖАЈ

УВОД	1
1. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА	6
1.1. Проблем истраживања.....	6
1.1.1. Локација проблема	6
1.1.2. Суштина проблема	8
1.1.3. Хипотетички ставови	10
1.1.4. Значај истраживања.....	10
1.1.4.1. Научни значај	11
1.1.4.2. Друштвени/практични значај.....	12
1.1.5. Резултати претходних истраживања	12
1.1.6. Основно истраживачко питање	16
1.2. Предмет истраживања	17
1.2.1. Теоријско одређење предмета истраживања	17
1.2.1.1. Научно верификовано сазнање	17
1.2.1.2. Научно евидентирано, али не и верификовано сазнање.....	19
1.2.1.3. Емпиријско, искуствено научно сазнање о предмету истраживања	20
1.2.2. Појмовно-категоријални систем	21
1.2.3. Операционо одређење предмета истраживања	24
1.2.3.1. Чиниоци садржаја предмета истраживања	24
1.2.3.2. Операционалне дефиниције	26
1.2.3.3. Временско одређење предмета истраживања.....	28
1.2.3.4. Просторно одређење предмета истраживања.....	28
1.2.3.5. Дисциплинарно одређење предмета истраживања	28
1.3. Циљеви истраживања	29
1.3.1. Научни циљеви истраживања	29
1.3.2. Друштвени циљеви истраживања.....	29
1.4. Хипотетички оквир истраживања	30
1.5. Методе истраживања.....	34
1.5.1. Основне посебне методе сазнања и мишљења	34
1.5.2. Опште научне методе.....	35
1.5.3. Методе прикупљања података	36
1.6. Научна и друштвена оправданост истраживања	37
1.6.1. Научна оправданост истраживања.....	37
1.6.2. Друштвена оправданост истраживања	37
2. НЕДРЖАВНЕ НАОРУЖАНЕ ГРУПЕ У 21. ВЕКУ	39
2.1. Теоријско одређење и класификација недржавних наоружаних група.....	43
2.2. Настанак и развој побуњеничких покрета и терористичких организација.....	49

2.3. Недржавне наоружане групе у 21. веку	91
3. ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ АСИМЕТРИЧНОГ РАТОВАЊА.....	110
3.1. Теоријске основе рата и ратовања.....	110
3.2. Теоријски и концептуални развој ратовања као замисли вођења рата.....	131
3.3. Настанак и развој концепта асиметричног ратовања	141
3.4. Модел асиметричног ратовања у 21. веку	154
4. УСЛОВЉЕНОСТ АСИМЕТРИЧНОГ РАТОВАЊА НЕДРЖАВНИХ НАОРУЖАНИХ ГРУПА ДУГОРОЧНИМ ТРЕНДОВИМА У ГЛОБАЛИЗОВАНОМ ОКРУЖЕЊУ	164
4.1. Условљеност конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група дугорочним трендовима у глобализованом окружењу	164
4.1.1. Условљеност конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група демографским променама	164
4.1.2. Условљеност конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група процесом урбанизације.....	172
4.1.3. Условљеност конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружаних група убрзаним повезивањем држава и друштава.....	175
4.1.4. Условљеност конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група информационо-технолошком револуцијом.....	182
4.2. Условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група дугорочним трендовима у глобализованом окружењу	187
4.2.1. Условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група демографским променама	187
4.2.2. Условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група процесом урбанизације.....	192
4.2.3. Условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група убрзаним повезивањем држава и друштава	196
4.2.4. Условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група информационо-технолошком револуцијом.....	200
ЗАКЉУЧАК	204
ЛИТЕРАТУРА	228
ПРИЛОЗИ.....	243

УВОД

Докторска дисертација под насловом: „Асиметрично ратовање недржавних наоружаних група у глобалном окружењу у 21. веку.” представља резултат научног истраживања недовољно развијеног концепта асиметрије у оружаним сукобима. Иако је асиметрија, као начин ратовања, примењивана вековима, војни и научни кругови су до сада само делимично успели да овај концепт теоријски формулишу и објасне. Како у војним наукама често пракса предњачи у односу на теорију, асиметрија као концепт је прво заживела у доктринарним документима водећих војних сила, да би касније, управо због теоријске неутемељености, методолошке некохерентности и колоквијалне примене, овај концепт био замењен другим, сродним замислима начина вођења рата, као што је нерегуларно, герилско, неконвенционално ратовање и побуњеништво. Сви претходно наведени концепти који се данас теоријски разматрају и практично примењују, не сагледавају феномен асиметрије као централни проблем у оружаним сукобима.

„Стратегија је асиметрија, асиметрија је стратегија”¹. Управо на поменутој идеји настало је истраживање са циљем сагледавања начина генерисања и експлоатације асиметрије од стране недржавних наоружаних група, као зарађене стране која је, због своје војне инфериорности, принуђена да тражи и користи слабости вишеструко јачег противника. Поменуте слабости јаче стране су најчешће политичког, идеолошког и социјалног карактера, па се оружани сукоб, у којем влада изразита асиметрија између зарађених страна, води претежно у политичкој и социо-економској сфери, док се војна димензија превасходно користи да би се произвеле последице у политичкој и социо-економској димензији и интензивирао ефекат политичког и психолошко-пропагандног деловања слабије стране.

У првом поглављу дисертације разматран је теоријско-методолошки оквир истраживања, кроз сагледавање проблема и предмета истраживања, а потом су формулисани циљеви и постављен хипотетички оквир истраживања. У наставку поглавља разматран је научни приступ истраживању и сагледавани су начини примене методе истраживања, као и методе прикупљања података у истраживању. На крају, анализирана је научна и друштвена оправданост истраживања.

¹ Наслов чланка Лукаса Милевског, британског теоретичара стратегије и ученика Колина Греја, једног од највећих савремених теоретичара стратегије и ратовања. Више о овом чланку ће бити помена у потпоглављу 1.2. Предмет истраживања.

У првом делу овог поглавља, проблем асиметричног ратовања недржавних наоружаних група постављен је у садашњи контекст оружаних сукоба у 21. веку, а потом је теоријски и концептуално разграничен од других, сличних проблема, да би се кроз формулацију хипотетичких ставова, описала основне манифестације асиметричног ратовања недржавних наоружаних група у значајно измењеном глобалном окружењу. У наставку поглавља изнети су основни ставови о научном и практичном значају истраживања проблема асиметричног ратовања. Сагледана су претходна истраживања о асиметричном ратовању као новој-старој врсти рата, односно ратовања и формулисано је истраживачко питање које усмерава читав пројекат ка формулацији предмета истраживања.

У другом делу овог поглавља, сагледане су теоријске основе асиметричног ратовања, формулисан је појмовно категоријални систем, који омогућава поставку теоријског модела асиметричног ратовања, а кроз операционо одређење предмета истраживања формулисани су чиниоци садржаја предмета истраживања, њихове операционалне дефиниције и извршено је временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања.

У трећем делу првог поглавља, дефинисани су научни циљеви истраживања, са посебним освртом на нивое научног сазнања до којих би се дошло реализацијом истраживања, док су друштвени циљеви истраживања сагледани из перспективе применљивости предложеног теоријског модела у војној пракси.

Хипотетички оквир истраживања, у четвртном подпоглављу, формулисан је кроз општу хипотезу, у којој је изнесена основна претпоставка да асиметрично ратовање недржавних наоружаних група може бити условљено појавом дугорочних промена-трендова у окружењу, што је касније даље операционализовано, кроз две посебне и осам појединачних хипотеза.

Имајући у виду комплексност предмета истраживања, формулисане циљеве и хипотезе, у петом делу овог поглавља, описан је начин на који ће одређене методе бити коришћене приликом истраживања: конкретна дијалектичка метода као опште полазиште у истраживању, све посебне методе истраживања, потом методе моделовања, статистичка метода и историјско-компаративна метода, као опште научне методе, као и методе прикупљања података: односно метода анализа садржаја документа и метода испитивања.

Научна и друштвена оправданост истраживања образложена је у последњем делу овог поглавља, кроз формулацију научног и практичног доприноса, које би истраживање области асиметричног ратовања требало да пружи, када је у питању

сагледавање карактера будућих оружаних сукоба и супротстављање недржавним наоружаним групама.

Друго поглавље дисертације представља покушај свеобухватног сагледавања идеолошког, организационог и практичног развоја недржавних наоружаних група кроз историју. Због ограничених предметних, материјалних, просторних и временских могућности, тежиште истраживања је усмерено само на побуњеничке покрете и терористичке организације, с обзиром на природу и трајност овакве претње, односно на чињеницу да само ови недржавни актери, имају доминантно, политичке циљеве и идеологију и примењују политички мотивисано насиље, односно желе промену постојећег политичког поретка против којег се боре. У првом делу, овог поглавља, извршено је теоријско одређење појма недржавних наоружаних група, идентификоване су њихове суштинске карактеристике, а потом је, на основу поменутих карактеристика, извршена и њихова класификација у четири главне групе: побуњеничке покрете, терористичке организације, милиције и организоване криминалне групе.

Главни део, овог поглавља, представља свеобухватну анализу идеолошког, политичког, стратегијског, структурног и организационог развоја побуњеничких покрета и теористичких организација, од античких времена, па до краја 20. века, при чему су сагледаване и промене у тактици, методама и техникама њиховог практичног деловања, у односу на окружење и противника. У последњем делу, овог поглавља, сагледавани су најважнији трендови у развоју три, политички најутицајније и идеолошки најдоминантније, недржавне наоружане групе, у 21. веку, Ал-Каиде, Исламске Државе и Хезболаха. При томе су критички анализиране све политичке, идеолошке, стратегијске, организационе промене, као и промене у практичном деловању, које су ове недржавне наоружане групе доживеле, прилагођавајући се окружењу и противнику, у условима све динамичнијег процеса глобализације.

У трећем поглављу дисертације сагледана су најважнија теоријска полазишта и ставови на којима почива концепт асиметричног ратовања, а потом су систематизовани и анализирани постојећи теоријски приступи и концепти овог начина вођења рата, на основу којих је формулисан потенцијални модел асиметричног ратовања недржавних наоружаних група у 21. веку. У првом делу овог поглавља разматрају се суштинске карактеристике рата, при чему се полази од Клаузевицеве концептуализације рата, која пружа свеобухватан увид у природу и карактер ове друштвене појаве. Потом се, из Клаузевицеве перспективе,

сагледавају комплексне релације између рата и политике, рата и ратовања, као и њихова условљеност у односу на контексте, у којима се оружани сукоби одвијају.

Други део овог поглавља посвећен је теоријској дистинкцији и систематизацији концепта асиметричног ратовања и теоријски, блиских концептуалних замисли, попут неконвенционалног и нерегуларног ратовања, герилског и партизанског ратовања, побуњеништва и тероризма, с обзиром на њихову садржајну повезаност и сличност са концептом асиметричног ратовања.

На почетку трећег дела овог поглавља, разматран је феномен асиметрије из теоријске и историјске перспективе рата, ратовања и ратне вештине. Потом су анализирани различити приступи и модели концептуализације асиметричног ратовања, у покушају да се идентификују, опишу и објасне суштинске карактеристике овог феномена у оружаним сукобима.

У четвртом, уједно и најважнијем делу трећег поглавља, извршена је концептуална надоградња и модификација појединих елемената постојећих модела асиметричног ратовања. Модификовани и прилагођени елементи су потом теоријски апстраховани, систематизовани и имплементирани у модел асиметричног ратовања, прилагођен променама у глобалном окружењу, у 21. веку.

Четврто поглавље представља тежиште ове дисертације. Структура поглавља осликава хипотетички оквир дисертације, у погледу систематизације и груписања резултата истраживања. У овом поглављу су представљени обрађени резултати истраживања, настали током анализе садржаја бројних научних и стручних извора о проблемима асиметричног, нерегуларног, неконвенционалног и герилског ратовања побуњеничких покрета и терористичких организација, у 21. веку. Поменута анализа извршена је коришћењем, претходно формулисаног и операционализованог, теоријског модела асиметричног ратовања, у трећем поглављу дисертације. У анализе су такође уграђени и резултати, настали анкетирањем дела официјерског кадра Министарства одбране, Војске Србије, и припадника специјалних јединица Војске Србије и Министарства унутрашњих послова Републике Србије, а у вези деловања побуњеничких покрета и терористичких организација (детаљна анализа резултата анкетирања у Прилогу 4 дисертације).

У првом делу, овог поглавља, анализирају се резултати истраживања условљености конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружаних група, у односу на кључне глобалне трендове у процесу глобализације: демографске промене, урбанизацију, убрзано повезивање држава и друштава и информационо-технолошку револуцију. Резултати су систематизовани и подељени у четири

тематске целине, у којима се анализира условљеност конвенционалног асиметричног ратовања у односу на сваки појединачни глобални тренд. По истом аналитичком обрасцу, у другом делу, овог поглавља, разматра се условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања, у односу на сваки појединачни, претходно наведени глобални процес.

Истраживање, реализовано приликом припреме и израде ове дисертације, представља напор да се теоријски и практично истражи концепт асиметричног ратовања, као фундаментално важан приступ, у начину вођења оружаних сукоба, у 21. веку. Његов значај произилази из непобитне чињенице, да је све више оружаних конфликта, у којима доминира изразита асиметрија између зараћених страна, а да војна и економска надмоћ више није неопходан предуслов за добијање рата. У глобалном окружењу, које се убрзано мења, вештина генерисања и експлоатисања асиметрије између зараћених страна, постаје фундаментално питање за вођење рата. Управо наведена констатација представља и основни мотив за реализацију овог истраживања.

1. ТЕОРИЈСКО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

1.1. Проблем истраживања

1.1.1. Локација проблема

Завршетак Хладног рата, нестанак биполарне поделе света и крај идеолошког сукоба између капитализма и комунизма није довео до „краја историје”. Уместо успостављања новог међународног поретка свет је постао још комплекснији. На глобалном нивоу, међународни систем полако клизи из „униполарног у мултиполарни моменат”, јачају нови, недржавни актери, који оспоравају стари Вестфалијски поредак. Окружењем доминирају изазови, ризици и претње, превасходно невојног карактера, који се, захваљујући природи глобализације, преливају из региона у регион незамисливом брзином. Свет је постао мањи.

Међутим, од последње декаде 20. века, интензивирање процеса глобализације, проузроковало је неслућени привредни, друштвени и техничко-технолошки прогрес држава и народа, а с друге стране, продубљене су постојеће социо-економске противуречности. На међународном плану проузрокована је нова политичка и идеолошка поларизација, која је у сфери међународних односа погурала међународни поредак ка мултиполарности и новим конфронтацијама.

У таквом, фундаментално убрзаном глобалном окружењу, вероватноћа од избијања новог светског рата је мало вероватна, а број међудржавних оружаних сукоба у свету се константно смањује. С друге стране, евидентан је константан пораст унутардржавних оружаних сукоба где се државе, у настојању да очувају свој суверенитет, територијални интегритет, унутрашњи политички поредак и монопол силе, суочавају са нерегуларним-неконвенционалним деловањем недржавних наоружаних група који настоје да инструментализацијом оружаног насиља остваре своје политичке и економске циљеве.

У поменутих сукобима недржавне наоружане групе најчешће делују у условима изразите доминације државе у политичком, економском, војном и информационом погледу. Значајно слабији противник настоји да примењује облике ратовања које условно можемо назвати нерегуларним², како би избегао директну

² Нерегуларно ратовање се може схватити као „мали рат” „...регуларних снага против, компаративно речено, „нерегуларних” снага.”- Charles Callwell, *Small Wars: A Tactical Textbook for Imperial Soldiers*, London, 1990, Greenhill Books, p. 22.

војну конфронтацију са вишеструко надмоћнијим противником и пренео сукоб у димензију у којој је поменути противник рањив и незаштићен. У војној теорији и пракси, нерегуларно ратовање има своје доминантне облике: герилско ратовање, тероризам и побуњеништво.³ Герилско ратовање, као најстарији познати облик, представља начин ратовања који из нужде води „нерегуларни” противник, карактерише се применом изненађења и избегавањем директне оружане борбе са противником. Да би се успешно водило, герилско ратовање захтева пријатељски или „прихватајући” цивилни контекст, односно подршку или прихватање од стране цивилног становништва.⁴

С друге стране, „Тероризам је намерно креирање и експлоатација страха, кроз примену или претњу примене насиља ради остварења политичких циљева”.⁵ Тероризам представља једноставнији облик нерегуларног ратовања који има за циљ стварање страха у циљу моралне деморализације, политичког и психолошког изнуривања противника, како би овај изгубио политичку вољу, прихватио захтеве терориста и понудио политички договор.

У односу на претходне, релативно једноставније облике побуњеништво представља дуготрајни начин нерегуларног ратовања, „...која се спроводи методички, корак по корак, у намери да се остваре постепени циљеви који воде коначном свргавању постојећег политичког поретка.”⁶ Побуњеништво није војна техника, иако су војне компетенције суштински важне, то је само један аспект сложеног процеса. Тако побуњенички покрети могу водити герилско ратовање, спроводити терористичка акта, али и водити отворену оружану борбу са противником уколико су услови изразито наклоњени.⁷ Другим речима, побуњеништво, у војном смислу, може расти од припремног периода политичке агитације, повремених герилских активности и тероризма, преко интезивног герилског ратовања и повремених мобилних конвенционалних операција у време стратегијске паузе, до периода офанзивних конвенционалних операција.⁸ У пракси побуњенички покрети се могу стално кретати између герилског и конвенционалног

³ Colin Gray, *War, Peace and International Relations – An Introduction to Strategic History*, New York, 2007, Routledge, pp. 247-249.

⁴ Исто, р. 249.

⁵ Bruce Hoffman, *Inside Terrorism*, London, 1998, Victor Gollancz, p. 43.

⁶ Aleksander Krepinevich, *The Army and Vietnam*, Baltimore, 1986, Johns Hopkins University Press, p. 7.

⁷ Colin Gray, *War, Peace and International Relations*, p. 250.

⁸ Исто, р. 251.

начина ратовања, при чему се настоји да герилско ратовање постепено прерасте у конвенционални начин ратовања.⁹

Сва три облика нерегуларног ратовања воде се у условима изразите асиметрије између страна у сукобу. Међутим ниједан од поменутих концепта не разматра и не анализира непосредно асиметрију као основну замисао у стратегијама зараћених страна.

1.1.2. Суштина проблема

Током историје, свеукупни напредак људске цивилизације, у свим сферама друштвеног живота, утицао је на цео спектар односа међу државама, друштвима и појединцима, како на њихову сарадњу, тако и на њихове међусобне сукобе, стално мењајући њихову природу и карактер. Асиметрија као однос у оружаним сукобима је одувек била присутна. У том контексту асиметрија се најчешће испољавала као квалитативна и квантитативна диспропорција у војној и економској моћи између сукобљених страна. Слабији противник, свестан своје инфериорности, покушавао је да применом различитих неконвенционалних и иновативних приступа, метода, тактика и техника неутралише надмоћ противника у одређеној димензији сукоба, угрози његове слабости и тако оствари победу у сукобу.

Из такве друштвене праксе, настале су различите форме супротстављања слабијег противника, у условима изразите асиметрије, у зависности од контекста, односно сета услова и околности под којима се сукоб одвијао. Асиметрично ратовање, као начин вођења сукоба квалитативно и квантитативно слабијег противника, постепено је еволуирало пратећи опште трендове и токове развоја државе и друштва.

Међутим, убрзавање глобализације као планетарног процеса „...економског, технолошког, политичког, идејно-културног и војног повезивања...”¹⁰, поред несметаног протока идеја, роба, услуга, људи, капитала и информација широм света, проузроковало је до тада невиђену „компресију реалног времена и простора”¹¹, што је утицало да се оружани сукоби почетком 21. века одвијају у значајно измењеном

⁹ Mao Tse-tung, *On Guerrilla Warfare*, New York, 1961, Praeger, p. 55-56.

¹⁰ Станислав Стојановић, *Глобализација и безбедносне перспективе света*, Београд, 2009, ВИЗ, стр. 5

¹¹ Мирослав Печујлић, *Глобализација - два лика света*, Београд, 2002, Гутенбергова галаксија, стр. 55.

контексту, у односу на околности и услове које су обликовали и усмеравали оружане конфронтације током прошлог века.

У основи, убрзано повезивање свих сфера друштвених делатности, подстакнуто информационо-технолошком револуцијом, омогућило је мултиплицирање и трансдимензионално преливање утицаја из једне у другу димензију неслућеном брзином, интензитетом и домаћајем, што се у крајњем одразило и на оружане сукобе, као инхерентно друштвене делатности.

Поменуте промене утицале су и на саму промену карактера оружаних сукоба, односно на начине на које зараћене стране примењују оружане насиље и врше његову експлоатацију у политичке сврхе. Управо убрзано повезивање свих сфера и токова друштвеног живота, омогућило је недржавним актерима, а посебно недржавним наоружаним групама, попут побуњеника, терориста, милиција и организованих криминалних организација, да нелинеарно пројектују и мултиплицирају ефекте свог деловања у друге димензије сукоба, изван војног домена. Тиме су у ствари тежиште оружаних сукоба пренели углавном на политички, социо-економски и информациони простор, избегавајући директно војно надметање са вишеструко надмоћнијим противником. Насиље недржавних наоружаних група у оружаним сукобима и даље је присутно, али се значајно мање користи у чисто војне сврхе, већ превасходно за стварање нелинеарних ефеката у другим димензијама конфликта.

Преношењем тежишта ван војне димензије у оружаним сукобима, слабији противник може неутралисати, или значајно умањити ефекте војне надмоћи непријатеља, а истовремено мултипликовати ефекте свог деловања у сферама у којим је надмоћнија страна отворена, рањива и незаштићена, што представља суштину асиметричног ратовања. Интензивирањем и убрзавањем глобализације недржавних наоружаних групама је омогућена ефикаснија и ефективнија експлоатација превасходно политичких, социо-економских и информационих рањивости и слабости савремених држава и друштава, а олакшана експлоатација насиља у невојне сврхе.

Посматрањем оружаних сукоба током прве две деценије овог столећа, може се уочити да је дошло до значајних промена у асиметричном ратовању недржавних наоружаних актера и група. Ове промене се огледају у начину примене и експлоатацији оружаног насиља у политичке сврхе, као и примени и координацији невојних метода са оружаним насиљем.

1.1.3. Хипотетички ставови

1. Демографске промене, урбанизација, убрзано повезивање и интезивирање политичке, друштвене и економске међузависности и информационо-технолошка револуција у прве две деценије новог века, значајно су променили окружење у коме делују недржавне наоружане групе.
2. Измењено окружење у коме се одвијају оружани сукоби у 21. веку проузроковало је промене у асиметричном ратовању недржавних наоружаних група које се огледају у променама начина примене и експлоатацији оружаног насиља, као и променама у примени и координацији невојних метода супротстављања противнику.
3. Због измењеног окружења, применом оружаног насиља недржавне наоружане групе могу изазвати значајно веће последице у другим димензијама сукоба него што је то био случај у 20. веку.
4. Захваљујући измењеном контексту сукоба, недржавне наоружане групе данас оружаном насиље превасходно користе да изазову последице у политичкој, социо-економској и информационој сфери, а мање у војној димензији.
5. У односу на прошли век деловање недржавних наоружаних група у војној димензији данас се у значајно већој мери користи за мултиплицирање и интензивирање последица примене невојних метода, попут ширења политичке и идеолошке пропаганде, изазивање прекомерне и насилне реакције противника, мобилизације и регрутације чланства и симпатизера и нарушавања политичке и економске стабилности противника.

1.1.4. Значај истраживања

Значај истраживања проблема асиметричног ратовања недржавних наоружаних актера у глобализованом окружењу произилази из његове актуелности и оригиналности, с обзиром да се ради о комплексном, недовољно истраженом проблему са којим се у пракси суочава велики број држава у свету.

Да се ради о све присутнијем проблему у савременој војној пракси указује и истраживање Ивана Аргуина Тофта по којем је све израженија тенденција да јача страна у сукобима све чешће губи од слабијег противника, па је тако јачи противник

побеђивао у 88% сукоба од 1800. до 1849. године, у 65% сукоба у периоду од 1900. до 1949. године, а само у 48% сукоба у периоду од 1950. до 1999. године.¹²

С друге стране, поменута тенденција указује да вишеструко слабији противник, примењујући различите облике и садржаје асиметричног ратовања има све веће шансе да победи у сукобу, без обзира на квалитативну и квантитативну надмоћ јаче стране. Негативна искуства конвенционалних армија у Сомалији, Сирији, Ираку и Авганистану управо истичу све присутнији проблем адекватног супротстављања недржавним наоружаним групама.

1.1.4.1. Научни значај

Научни значај истраживања проблема асиметричног ратовања недржавних наоружаних актера у глобализованом окружењу, проистиче из потребе да овај концепт теоријски изгради и истражи могућност његове применљивости у пракси. Бројни покушаји различитих теоретичара и практичара да теоријски формулишу и операционализују модел асиметричног ратовања који би био практично применљив, није дао очекиване резултате.¹³

У већини земаља у свету, проблем асиметричног ратовања истраживан је за војне потребе, стога су претежно разматрани војни аспекти асиметрије. Појавом недржавних наоружаних актера у 21. веку, попут Ал-Каиде и Исламске државе, невојни облици асиметричног ратовања су постали актуелни због измењеног окружења и неспремности држава да се ефикасно супротставе деловању недржавних наоружаних група у областима оружаног сукоба које нису војне.

Ургентност потребе да се формулише и операционализује практично применљив модел супротстављања асиметричном ратовању недржавних наоружаних група скренуо је сва досадашња теоријска и практична истраживања ка проналажењу применљивих доктринарних решења, па су тако уведени нови-стари концепти, попут нерегуларног, неконвенционалног, герилског ратовања и побуњеништва где су претежно коришћена искуства из протеклих оружаних сукоба,

¹² Ivan, Arreguin-Toft, *How the Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict*, Cambridge, 2005, Cambridge University Press, pp. 2-4.

¹³ Више о ранијим истраживањима у поглављу 1.1.5. Резултати претходних истраживања и 1.2.1. Теоријско одређење предмета истраживања.

занемарујући при том чињеницу се ради о облику ратовања које је нарочито осетљиво на промене у окружењу.¹⁴

Из наведеног разлога истраживање проблема асиметричног ратовања недржавних наоружаних група у 21. веку је нарочито значајно због идентификације промена у садржајима и облицима асиметрије и њихове узрочно-последичне повезаности са трендовима у глобализованом окружењу.

1.1.4.2. Друштвени/практични значај

Друштвени значај истраживања проблема асиметричног ратовања недржавних наоружаних група у глобализованом окружењу произилази из практичне потребе да се истражи природа деловања поменутих актера у 21. веку, посебно у невојним областима оружаног сукоба. Протекли сукоби држава са побуњеничким покретима и терористичким организацијама у овом веку, указују на озбиљне мањкавости у државном апарату и институцијама када је у питању ефикасно и ефективно супротстављање оваквом типу претњи у невојним областима оружаног сукоба.

Додатно, одређена истраживања из ове области указују да одређени државни актери у међународним односима управо користе поменуте слабости држава ради спровођења концепта хибридног ратовања, комбинујући конвенционалне и асиметричне облике вођења рата, у сукобима, који се у формалном смислу немогу квалификовати класичним оружаним сукобом.¹⁵

1.1.5. Резултати претходних истраживања

Досадашња истраживања о асиметричном ратовању у оружаним сукобима су била углавном оријентисана на анализу војних аспеката асиметрије, а последње две деценије води се шира дебата о учешћу недржавних наоружаних актера у конфликтима и асиметричном ратовању као новом и фундаменталном отклону од класичног, Клузевицевог поимања рата.

¹⁴ Види Lukas Milevski, „Asymmetry is Strategy, Strategy is Asymmetry” JFQ 75, 4th Quarter 2014, p.79

¹⁵ У том погледу види књигу: David Kilcullen, *Dragons and Snakes, How the Rest Learned to Fight the West*, New York, 2020, Oxford University Press.

Поједини теоретичари попут Мери Калдор, Вилијема Линда, Томаса Хамеса и Мартина ван Кревелда тврде да се ради о новим ратовима. У том контексту, Калдор тврди да се Клаузевицево тумачење рата, као наставка политике другим средствима, више не може применити на савремене оружане сукобе.¹⁶ По њеном мишљењу државе нису примарни актери у рату, већ недржавни актери које се идентификују на принципима етничитета, религије и племена и да се такве снаге ретко боре између себе у неком одлучујућем сукобу.¹⁷ Калдор верује да се савремени оружани сукоби не могу добити одређеном војном победом, већ политичком мобилизацијом кроз примену насиља, што поставља цивиле као главне мете. Понекад, тврди Калдорова, сами циљеви изостану и борци су инспирисани да одрже стање сукоба само зато јер омогућава уносну економску добит. Калдор претпоставља да ће ови нови ратови убрзати дезинтеграцију државе и омогућити уздизање недржавних актера, односно да ће међудржавни конфликти нестати у корист новог типа рата који карактерише цивилни раздор.¹⁸

Вилијем Линд и Томас Хамес развијајући теорију о еволуцији ратова, по којој тврде да се данас ради о ратовима четврте генерације, сматрају да модерне, технолошки напредне војне снаге суочавају са неухватљивим и материјално инфериорним противником који ће, кроз герилско ратовање, тероризам, пропагандне кампање умањења јавне подршке, бити способан да буде значајна претња безбедности. Ови теоретичари верују да се модерне западне армије још увек боре да ефективно употребе свој војни потенцијал, јер још увек функционишу под застарелим принципима и доктринама ранијих генерација ратова.¹⁹

Мартин ван Кревелд тврди да Клаузевицева суштина рата, која се огледа у парадоксалном тројству које чини народ, војска и влада²⁰, више није одржива јер представља рефлексију Клаузевицевих уверења да се организовано масовно насиље може назвати ратом само уколико се води од стране државе, за државу и против државе. Кревелд је сматрао да је Клаузевицево државоцентрично схватање рата застарело због све веће појаве ратовања недржавних актера у скорије време.²¹ Кревелд, али и Калдорова, приписују Клаузевицу неспособност да схвати сврху рата

¹⁶ Mary Kaldor, "Elaborating the 'New War' Thesis," in Isabelle Duyvesteyn, Jan Angstrom, eds., *Rethinking the Nature of War*, New York, Frank Cass, 2005, p. 221.

¹⁷ Ibid, p. 212, p. 221.

¹⁸ Ibid, pp. 210-220.

¹⁹ William Lind, Keith Nightengale, John Schmitt, Joseph Sutton, Gary Wilson, "The Changing Face of War: Into the Fourth Generation," in Terry Terriff, Aaron Karp, Regina Karp, eds., *Global Insurgency and the Future of Armed Conflict: Debating Fourth-Generation Warfare*, New York, Routledge, 2008, pp. 13-20.

²⁰ Martin van Creveld, *On Future War*, London, Brassey's, 1991, pp 57-58.

²¹ Ibid, p. ix.

као било чега другог осим да има рационалну сврху за добробит државе.²² Слично мишљење има и Џон Киган, који тврди да данас, многи националистички и етнички подстакнути конфликти су ирационални, пуни насилног набоја и аполитични, до тог нивоа, да превазилазе Клаузевицев концепт рата.²³

Школа мишљења о „новим” ратовима значајно је допринела разумевању зашто конвенционална војна супериорност има ограничену вредност у грађанским ратовима и борбама против побуњеника. Победа у таквим сукобима више не почива на способности наношења масовног уништења, већ на способности да се бори за подршку народа са својим противницима, истовремено изолојући побуњенике, или терористе од ствари које су им највише потребне. Теоретичари „нових” ратова показали су да конвенционалне војске морају одлучно изменити начин на који размишљају и припремају се за оружани сукоб.

С друге стране бројни теоретичари „старе” школе, који подржавају Клаузевицеве идеје, као што је Колин Греј, Антулио Ечеверија, Лоренс Фридман, Едвард Њуман, тврде да нема нових ратова и да није дошло до одступања од основних Клаузевицевих идеја.

Колин Греј тврди да је одувек било унутардруштвених раскола, који су данас глобални феномен и да не треба претеривати у вези њихове појаве.²⁴ Едвард Њуман такође истиче да се многи фактори могу издвојити као карактеристике „нових” ратова, као што су економски и криминални мотиви зараћених страна, намерно циљање цивила, етничко чишћење, геноцид, али да су они постојали у бројним конфликтима током 20. века и раније.²⁵ Лоренс Фридман оспорава Линдову теорију генерације ратова сматрајући да је немогуће направити јасну разлику у генерацијама, при чему сматра да се промене у контексту ратовања немогу тумачити као фундаменталне промене у природи рата.²⁶

Антуло Ечеверија, сматра да је сасвим природно да војно инфериорнији противник следи стратегије које ће заобићи војну супериорност противника, тврдећи да су, током историје, терористи, герилци и слични актери увек циљали на вољу противника, избегавајући борбу са противниковим безбедносним снагама и да је

²² Mary Kaldor, “Elaborating the ‘New War’ Thesis”, p. 220, Martin van Creveld, *On Future War*, p. 155.

²³ John Keegan, *A History of Warfare*, New York, Vintage Books, 1993, p. 58.

²⁴ Colin S. Gray, “How has War Changed Since the End of the Cold War?” *Parameters*, 35 (Spring 2005), p. 19.

²⁵ Edward Newman, “The ‘New Wars’ Debate: A Historical Perspective Is Needed,” *Security Dialogue*, 35, (June 2004), pp. 179-85.

²⁶ Lawrence Freedman, “War Evolves into the Fourth Generation: A Comment on Thomas X. Hammes,” in Terry Terriff, Aaron Karp, and Regina Karp, eds., *Global Insurgency and the Future of Armed Conflict: Debating Fourth-Generation Warfare*, New York: Routledge, 2008, p. 85.

једина промена данас то што је унапређен приступ тој вољи.²⁷ Слично, ови теоретичари тврде да, иако циљеви идеолошки задојеног појединца-бомбаша самоубице могу бити религијског карактера, циљеви недржавних наоружаних група, попут Ал-Каиде, Даше и Хезболаха, као што је уклањање штетног утицаја Запада из муслиманског света, уништење Израела и стварање Палестинске државе, су чисто политичке природе.

Едвард Вилакрес и Кристофер Басфорд сматрају да рат поседује дуалну природу и да није тачна Киганова тврдња да се ради само о неконтролисаном и неограниченом насиљу, већ и о разумној-рационалној активности. Обе појаве су заједно синтетизоване у Клаузевицевом парадоксалном тројству, уз елемент шансе²⁸, што се може протумачити као комбинација ирационалног (емоције мржње и насиља), нерационалног (шансе и среће) и рационалног (рат као инструмент политике).²⁹ Кревелдове критике које се тичу парадоксалног тројства, по њиховим мишљењу, нису аргументоване обзиром да сам Клаузевиц јасно објашњава да се за први елемент тројства (насиље) најчешће везује народ, за други (шанса), командант и његова војска, а за трећи елемент (разум) везује се влада.³⁰ Како наводе Вилакрес и Басфорд, Клаузевиц у суштини, наводећи ове примере, није искључио недржавне актере из његове концепције рата, већ је навео, као пример, елементе секундарног тројства.³¹

У основи може се утврдити да, без обзира да ли се ради о држави, или неком недржавном наоружаном актеру, било да је то локални господар рата, револуционар или међународна терористичка организација, сви ти ентитети су субјекти у рату, у међусобној вези са факторима насиља, шансе и разума-рационалног избора. Како то потврђују Басфорд и Вилакрес, основна снага Клаузевицевог концепта примарног тројства (насиља, шансе и разума) јесте да може да послужи као аналитички оквир, због својег мултидимензионалног и динамичног приступа рату, а да се при томе не своди на једнострану објашњења.³² Сва три елемента тројства су међусобно повезана

²⁷ Antulio J. Echevarria, "Deconstructing the Theory of Fourth-Generation Warfare," in Terry Terriff, Aaron Karp, and Regina Karp, eds., *Global Insurgency and the Future of Armed Conflict: Debating Fourth-Generation Warfare*, New York: Routledge, 2008, p. 59.

²⁸ Christopher Bassford, "Clausewitz and His Works," <http://www.clausewitz.com/readings/Bassford/Cworks/Works.htm>, Internet 09/07/2020.

²⁹ Edward Villacres and Christopher Bassford, "Reclaiming the Clausewitzian Trinity," *Parameters*, 25 (Autumn 1995), pp. 9-19.

³⁰ Carl von Clausewitz, *On War*, ed. and trans. by Michael Howard and Peter Paret, New York: Everyman's Library, 1993, p. 101.

³¹ Edward Villacres and Christopher Bassford, "Reclaiming the Clausewitzian Trinity, pp. 9-19.

³² Ibid, pp. 9-19.

и узајмно зависна, тако да доминација једног елемента може снажно утицати на карактер сукоба.³³

Из наведеног произилази да ратови могу имати разне форме, али су сви они обликовани интеракцијом вечних елемената парадоксалног Клаузевицевог тројства насиља, шансе и разума. Наведена чињеница указује да је Клаузевицев теоријски оквир релевантан, како за класичне међудржавне оружане сукобе, тако и за унутардржавне оружане конфликте³⁴. Управо Клаузевицево становиште да је рат наставак политике и другим средствима, као и да се масовно и организовано оружане насиље не може посматрати одвојено од политике³⁵, односно од свих осталих невојних средстава која су на располагању зараћеним странама, је кључно теоријско полазиште за анализу асиметричног ратовања недржавних наоружаних актера. У оружаном сукобу у којем постоји изразита асиметрија у војним ефективима недржавни наоружани актери, као слабија страна, ослањају се на сва друга расположива невојна средства и методе у много већој мери него конвенционални противник, како то истичу Томас Лоренс и Давид Галула у својим делима³⁶, а потврђују Ксиао Лианг и Ванг Ксиангсуи у својој књизи „Неограничено ратовање”.³⁷

1.1.6. Основно истраживачко питање

Из поменутих хипотетичких ставова може се формулисати основно истраживачко питање:

„Које су најзначајније промене у асиметричном ратовању недржавних наоружаних група у глобализованом окружењу у 21. веку које битно утичу на безбедност савремених држава и друштава?”

³³ John Keegan, *A History of Warfare*, p. 58.

³⁴ Christopher Daase, “Clausewitz and Small Wars,” in Hew Strachan, Andreas Herberg-Rothe (eds.), *Clausewitz in the Twenty-first Century*, Oxford, Oxford Univ. Press, 2007, p 186.

³⁵ Carl von Clausewitz, eds./trans. Michael Howard and Peter Paret, *On War*, Princeton: Princeton University Press, 1976, book 1, chapter 1, section 25.

³⁶ Види: Tomas Lawrence, *Seven Pillars of Wisdom*, Hertfordshire, England, 1997, Wordsworth Classics of World Literature, и David Galula, *Counterinsurgency Warfare, Theory and Practice*, Westport, Conn.: Greenwood Publishing, 1964.

³⁷ Qiao Liang, Wang Xiangsui, *Unrestricted Warfare*, Beijing, PLA Literature and Arts Publishing House, February 1999, Translated by Foreign Broadcast Information Service (FBIS), pp 1-9.

1.2. Предмет истраживања

1.2.1. Теоријско одређење предмета истраживања

Асиметрично ратовање као теоријски концепт се појављује током деведесетих година прошлог века и прве деценије овог столећа, као покушај да се објасне настале промене у употреби војне силе, односно промене у начину ратовања. Међутим, сам концепт садржи одређене недоречености и контрадикторности у погледу његовог дефинисања и одређења садржаја, а поједини теоретичари оспоравају његову применљивост и корисност.³⁸

1.2.1.1. Научно верификовано сазнање

Први озбиљнији покушај да се јасније дефинише концепт асиметричног ратовања дали су амерички теоретичари Стивен Мец и Даглас Џонсон. За њих асиметрија у области војних послова и националне безбедности, односно стратегијска асиметрија, представља: „...деловање, организовање и другачије мишљење у односу на противника, у намери да се максимизују сопствене предности, експлоатишу противникове слабости, стекне иницијатива, или задобије већ слобода акције.”³⁹ У свом моделу асиметрију даље деле по нивоима ратовања на политичко-стратегијску, војно-стратегијску, оперативну или њихову комбинацију, при чему издвајају чак 8 димензија и 7 облика асиметрије⁴⁰ што додатно компликује практичност и применљивост поменутог модела. По њиховом мишљењу стратегијска асиметрија обухвата комбинацију различитих метода, технологија, вредности, организације и временске перспективе.⁴¹

Један од најразвијенијих концепта асиметричног ратовања формулисао је амерички теоретичар Дејвид Бафалоу. По његовом мишљењу: „Асиметрично

³⁸ Lawrence Freedman, “The Third World War?”, 2001, *Survival* 43, no. 4, p. 71.; Steven Lambakis et al., “Understanding ‘Asymmetric’ Threats to the United States” *Comparative Strategy* 21, no. 4 (October 2002), Colin Gray, “Thinking Asymmetrically in Times of Terror” *Parameters* XXXII, no. 1 (Spring 2002), p. 14. Stephen Blank, “Rethinking the Concept of Asymmetric Threats in U.S. Strategy” *Comparative Strategy* 23, no. 4 (2004). Stephen Pomper, *Asymmetric: Myth in United States Military Doctrine*, Fort Leavenworth, KS: Army Command and General Staff College, June 2004, p. 40.

³⁹ Steven Metz, Douglas Johnson II, *Asymmetry and U.S. military strategy: definition, background, and strategic concepts*, Carlisle, January 2001, Strategic Studies Institute, p. 5.

⁴⁰ Ibid, pp. 5-12.

⁴¹ Ibid, p. 6.

ратовање је популационо-центрично нетрадиционално ратовање које се води између војно супериорније силе и једне, или више инфериорнијих снага и које обухвата следеће пратеће садржаје: процену и поражавање асиметричне претње, спровођење асиметричних операција, разумевања културне асиметрије и процену трошкова асиметрије.”⁴² Као компоненте „асиметричне претње” Бафалоу издваја тероризам, побуњеништво, информационе операције, урушавајуће и непознате претње.⁴³ Под асиметричним операцијама овај теоретичар подразумева операције које предузима јача страна у сукобу примењујући различите инструменте моћи на располагању, превасходно војне, дипломатске, економске и информационе, како би се успешно супротставила асиметричној претњи.⁴⁴ За Дејвида Бафалоа, културна асиметрија је најважнија, али уједно и најтежа компонента асиметричног ратовања која у основи садржи: асиметрију у вредностима, асиметрију у правилима и асиметрију у нормама, али је врло важна за разумевање циљне популације.⁴⁵ Трошкови асиметрије као што су средства под ризиком од асиметричне претње (најчешће становништво, територија и интереси), трошкови одбране од асиметричне претње, трошкови спровођења одређених акција и информационих операција, сматра Бафалоу, нису исти за јачу и слабију страну, те се морају узети у озбиљно разматрање.⁴⁶

Већи број теоретичара наглашавају разлике асиметричног ратовања у односу на конвенционалне начине вођења рата. Роберт Шо, први командант Групе за асиметрично ратовање у Армији САД наглашава мултидимензионалност и аморфност асиметричног ратовања у којем се претње, различите природе и интезитета, међусобно стапају и мешају.⁴⁷ Дејвид Килкулен, аустралијски теоретичар, такође истиче мултидимензионалност асиметричног ратовања идентификујући четири аспекта асиметрије: асиметрију у технологији, асиметрију у методама, асиметрију у интересима и асиметрију у култури и вредностима.⁴⁸ Јан Ангстром идентификује четири различита аспекта интерпретације асиметрије: „дистрибуција моћи, организациони статус актера, методе ратовања и норме.”⁴⁹

⁴² David Buffaloe, *Defining Asymmetric Warfare*, The Institute of Land Warfare, 2006, p.17.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Ibid, pp. 20-22.

⁴⁵ Ibid, pp. 22-24.

⁴⁶ Ibid, pp. 24-25.

⁴⁷ Ibid, p. 15.

⁴⁸ Interview with Dr. David Kilcullen, 3 March 2006. – извор: David Buffaloe, *Defining Asymmetric Warfare*, The Institute of Land Warfare, 2006, p.15.

⁴⁹ Jan Angstrom, “Evaluating Rivalling Interpretations of Asymmetric War and Warfare,” у *Conceptualising Modern War*, ed. Karl Erik Haug, Ole Jørgen Maaø, London, 2011, Hurst & Company, p. 31.

С друге стране Лукас Милевски, сматра да асиметрично ратовање није нов начин ратовања, или нова врста рата.⁵⁰ Асиметрија је одувек постојала, сматра Милевски, при чему истиче да је сваки рат асиметричан, односно да је стратегија која се бави најзначајнијим питањима и проблемима рата у суштини асиметрична. У том контексту стратегија се може свести на „генерисање и експлоатацију асиметрије у сврху рата.”⁵¹ чиме се непријатељу, макар привремено, елиминише способност утицаја на исходе сукоба. Генерисањем асиметрије на одређеном простору, у одређено време, и у одређеној димензији, могу се створити стратегијски ефекти којима се органишава и минимизира моћ противника, а мултиплицира и максимизује сопствена моћ.⁵²

1.2.1.2. Научно евидентирано, али не и верификовано сазнање

С друге стране, бројне су критике концепта асиметричног ратовања. За Томаса Барнета овај концепт представља покушај проналажења нове кредибилне претње, како би се задржала висока издвајања за војне буџете, а након нестанка опасности од совјетске Црвене армије.⁵³ Такође, поједини теоретичари сматрају да нема ничег новог у концепту асиметричног ратовања, односно да је циљање на противникове слабости стандардна војна пракса, наводећи да је асиметрија као концепт постојала још у делу Сун Цуа⁵⁴, а да је поново истакнута у концепту индиректног приступа Басила Лидела Харта⁵⁵. Сматрају да је асиметрија суштина маневарског приступа ратовању у којем се тежи да се примени диспропорционална снага против противникових слабости.⁵⁶

По Колину Греју, свако ратовање је асиметрично, јер нема идентично једнаких зараћених страна, тако да се не може тврдити да се ради о новом начину вођења рата.⁵⁷ Претходно поменути критикама свакако доприноси безобална употреба термина асиметрично ратовање у бројним војним часописима. Па се овим

⁵⁰ Lukas Milevski, „Asymmetry is Strategy, Strategy is Asymmetry,,, *JFQ* 75, 4th Quarter 2014, p.77

⁵¹ Ibid, p.79

⁵² Ibid, p.83

⁵³ Thomas Barnett, *The Pentagon's New Map - War and Peace in the Twenty-first Century*, New York, Berkley Books, 2004, pp. 89-96.

⁵⁴ Sun Tzu, trans. Samuel B. Griffith, *The Art of War*, London: Oxford University Press, 1971, pp. 66–67.

⁵⁵ Basil Henry Liddell Hart, *Strategy*, New York, Meridian, 1991, p. 335.

⁵⁶ *Joint Operations Execution, Joint Warfare Publication 3-00*, Shrivenham, UK: Joint Doctrine and Concepts Centre, 2004, pp. 1-11.

⁵⁷ Colin Gray, “Thinking Asymmetrically in Times of Terror”, *Parameters XXXII, no. 1, Spring 2002*, p. 14.

термином објашњавају врло различита средства и начини вођења рата, као што је непоштено (нерегуларно) ратовање, напад на слабу тачку, информационо или сајбер ратовање, пропагандни рат, што је унело додатну конфузију и обесмислило концепт у погледу јасне формулације и практичне примене.⁵⁸

1.2.1.3. Емпиријско, искуствено научно сазнање о предмету истраживања

Историјски гледано концепт асиметрије у војној пракси превасходно је америчког порекла.⁵⁹ Настао је као покушај САД да пружи стратегијско-доктринарни одговор на догађаје након завршетка Хладног рата, а нарочито после 11. септембра 2001. године. У бројним америчким стратегијско-доктринарним документима наводе се различити термини, без озбиљнијег теоријског утемљења, попут „асиметричних средстава”, „асиметричних изазова”, па чак и „асиметричних напада” који се предузимају са циљем да се заобиђу или неутралишу снаге, а искористе и експлоатишу слабости САД.⁶⁰

Магловити термини „Асиметричне претње или технике” се објашњавају као верзија „непоштеног” ратовања и коришћења изненађења на оперативном и стратегијском нивоу која чак обухвата осмишљавање стратегије од стране противника која фундаментално мења контекст у којем се одвија конфликт.⁶¹ С друге стране, под термином „асиметричних приступа” тумаче се методе којим се избегавају снаге САД, а експлоатишу њене потенцијалне рањивости користећи значајно различите методе деловања.⁶² Оваква концептуална и теоријска збрка може се пронаћи и у британским стратегијским документима из тог периода у којима се истичу неконвенционалне-асиметричне стратегије које се лаконски и магловито објашњавају као начин напада кроз рањивости отвореног западног друштва⁶³,

⁵⁸ Timothy Thomas, “Deciphering Asymmetry’s Word Game”, *Military Review* 2001, July-August, p. 32.

⁵⁹ Jules Eaton, “The beauty of asymmetry: An examination of the context and practice of asymmetric and unconventional warfare from a Western/ Centrist perspective”, *Defence Studies* 2, no. 1 (2002), Paltry and Marret.

⁶⁰ William Cohen, *Report of The Quadrennial Defense Review*, 1997, Section II.

⁶¹ Hans Binnendijk et al., *Strategic Assessment 1998 - Engaging Power for Peace*, 1998, <http://www.ndu.edu/inss/Strategic%20Assessments/sa98/sa98ch11.html>, Интернет 04/09/2020.

⁶² Chairman Joint Chiefs of Staff, *Joint Vision 2020*, Washington DC: US Government Printing Office, 2000.

⁶³ Ministry of Defence, *White Paper, Security Priorities in a Changing World*, The Strategic Defence Review, London, 1998, HMSO, Chapter 2, alinea 34.

односно истиче се потенцијал асиметричних претњи да производе стратегијски ефекат.⁶⁴

1.2.2. Појмовно-категоријални систем

Ради прецизнијег теоријског одређења предмета истраживања, потребно је дефинисати основне појмове са којима ћемо се сусретати током истраживања:

Асиметрично ратовање⁶⁵ је облик ратовања у којем једна од зарађених страна генерише и експлоатише асиметрију⁶⁶ у конфигурацији, становишту, улозима, и тактици, а у сврху остваривања политичких циљева у рату.⁶⁷

Процес генерисања и експлоатације асиметрије се своди на „...деловање, организовање и другачије мишљење од противника у намери да се масимизирају сопствене предности, експлоатишу противникове слабости, задобије иницијатива, или добије већа слобода деловања.”⁶⁸

Асиметрија у конфигурацији односи се на асиметричан однос зарађених страна у структури и организацији, идентификацији, командовању, логистици, технологији, начину прикупљања и искоришћењу информација.⁶⁹ Асиметрија у становишту обухвата асиметричан однос зарађених страна у култури, политичком систему, праву, као и моралним и етичким погледима на оружани сукоб.⁷⁰ Асиметрија у улозима подразумева асиметричан однос између противника у сукобу погледу интереса⁷¹ и политичке воље^{72, 73} Асиметрија у тактици између зарађених

⁶⁴ Ministry of Defence, *White Paper, The Strategic Defence Review: A New Chapter*, London, HMSO, 2002, pp 6-7.

⁶⁵ Класично поимање асиметричног ратовања се своди на: „Ратовање између супротстављених снага које се увелико разликују по војној моћи и које обично укључује употребу неконвенционалног оружја и тактике (попут оне повезане са герилским ратом и терористичким нападима)” - извор: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/asymmetric%20warfare>, Интернет 11/01/2021.

⁶⁶ Асиметрија представља недостатак или одсуство симетрије – извор: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/asymmetry>, Интернет 11/01/2021.

⁶⁷ Прилагођено и модификовано од: Lukas Milevski, „Asymmetry is Strategy, Strategy is Asymmetry” p.79

⁶⁸ Steven. Metz, Douglas. Johnson, *Asymmetry and US Military Strategy: Definition, Background, and Strategic Concepts*, p. 5.

⁶⁹ Види: Jules Eaton, „The beauty of asymmetry: An examination of the context and practice of asymmetric and unconventional warfare from a western/centrist perspective”, pp. 54-60.

⁷⁰ Ibid, pp. 61-66.

⁷¹ Асиметрија у интересима односи се на разлике у погледу интереса зарађених страна који могу варирати од жељених до виталних. Више о овом проблему погледати: Andrew Mack, „Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict”, *World Politics*, January 1975, pp. 175-200.

⁷² Асиметрија у политичкој вољи обухвата одлучност и истрајност зарађених страна да се издржи у сукобу без обзира на потешкоће, жртве и дужину трајања сукоба.

страна односи се на начине на које се остали садржаји асиметрије: асиметрија у конфигурацији, у становишту и у улозима, међусобно комбинују да би се испунили одређени циљеви и остварила победа у оружаном сукобу са кавалитативно и квантитативно надмоћнијим противником.

Сагледавајући претходно формулисане садржаје асиметричног ратовања, асиметрију условно можемо поделити на конвенционалну и неконвенционалну.⁷⁴ У конвенционалној асиметрији слабији противник претежно генерише и експлоатише асиметрију у конфигурацији, док у неконвенционалној асиметрији тежиште деловања слабије стране је у генерисању и експлоатацији асиметрије у становишту и улозима.

Наоружане недржавне групе, у контексту овог истраживања, представљају организоване наоружане групе појединача, независне од контроле државе, устројене у одређене организационе структуре и укључене у одређен вид политичке борбе, које применом насиља, покушавају да промене политичке и правне основе друштва.⁷⁵ Свака од ових група има вођство, чланове, организациону структуру и функције, идеологију-политику, односно сет вредности и политичких циљева, стратегију и тактике, као и везе са другим недржавним актерима и државама.⁷⁶ Наоружане недржавне групе, поштујући поменуте критеријуме, можемо условно поделити на: побуњеничке покрете, терористичке организације, милиције и организоване криминалне групе.

Ентитети који спадају у последње две поменуте категорије превасходно су мотивисани економским разлозима, а мање јасним и прецизно формулисаним политичким програмима или идеолошким становиштима, стога неће бити предмет даљег истраживања.

Побуњеништво као појава се може објаснити као: „...сет политичких и војних активности усмерених ка задобијању комплетне или делимичне контроле над територијом државе кроз употребу нерегуларних војних снага и илегалних политичких организација. Побуњеници су ангажовани у активностима од герилских операција, тероризма и саботажа до политичке мобилизације, политичке акције,

⁷³ Види: Jules Eaton, pp. 67-69.

⁷⁴ У основи је ово модификација концепта конвенционалне и неконвенционалне асиметрије који је представио британски теоретичар Лукас Милевски у свом чланку: Lukas Milevski, „Asymmetry is Strategy, Strategy is Asymmetry”, p. 83.

⁷⁵ Claude Bruderlein, *The Role of Non-State Actors in Building Human Security: The Case of Armed Groups in Intra-State Wars*, Geneva, Center for Humanitarian Dialogue, May 2000, pp. 8-9, www.humansecuritynetwork.org/docs/report_may2000_2-e.php.

⁷⁶ Richard Shultz, Douglas Farah, Itamara Lochard, *Armed Groups: A Tier-One Security Priority*, USAF Institute for National Security Studies, Colorado, INSS Occasional Paper 57, September 2004, p. 15.

обавештајних-контраобавештајних активности и пропагандно-психолошког ратовања. Сви ови инструменти су креирани да ослабе/или униште моћ и легитимитет постојеће власти, док у исто време повећавајући моћ и легитимитет наоружане побуњеничке групе.”⁷⁷

С друге стране, тероризам се може схватити као: „...намерно стварање и експлоатација страха од стране наоружане групе кроз претњу и/или употребу најпогодније врсте насиља у политичке сврхе, било за опозицију или успостављену владу. Сам акт је креиран да има далекосежне ефекте који премашују непосредну мету и проузрукује страх и застрашује ширу публику. Мете терористичких група су превасходно не-борци, у великом броју, који према међународним нормама имају статус заштићених појединаца и група.”⁷⁸

У контексту истраживања, глобализовано окружење се може схватити као сет међусобно повезаних глобалних услова, околности и појава насталих услед убрзавања процеса глобализације, а који су узроковали промене у асиметричном ратовању у 21. веку. Бројни теоретичари који се баве проблемом нерегуларног, неконвенционалног и асиметричног ратовања углавном издвајају четири главна глобална мега-тренда⁷⁹ који утичу на савремено ратовање: демографске промене, урбанизација, убрзано повезивање и интензивирање политичке, друштвене и економске међузависности држава и друштава, информационо-технолошка револуција.⁸⁰

Демографске промене, у контексту асиметричног ратовања, обухватају дугорочне трендове у промени старосне структуре становништва, све већем социо-економским јазом између богатих и сиромашних и између развијених земаља и земаља у развоју. Поменуте промене у социо-економској структури становништва, посебно у земљама у развоју, стварају услове за социо-економске немире, миграцију, експанзију екстремизма и тероризма и раст утицаја наоружаних недржавних група.

Урбанизација представља глобални процес убрзаног насељавања и експанзије урбаних средина, које настаје због миграције становништва у градове због бољих

⁷⁷ Ibid, pp. 17-18.

⁷⁸ Richard Shultz at all, p. 21.

⁷⁹ „Мегатренд је дугорочна промена која трајно погађа владе, друштва и економије током дугог временског периода.”, [ssl.csg.org/Trends/Megatrends Definitions and Categories.pdf](https://ssl.csg.org/Trends/Megatrends%20Definitions%20and%20Categories.pdf), „Мегатрендови су структурне снаге промена које имају дубоке социјалне, економске и политичке последице.” <https://mega.online/en/articles/megatrends-shaping-all-our-futures>, Интернет 26/01/2021.

⁸⁰ Види: Antulio Echevarria, *Globalization and Nature of War*, 2003, Carlisle, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare”, *Scandinavian Journal of Military Studies*, 2019, 2(1), pp. 61–71. DOI: <https://doi.org/10.31374/sjms.35>, R. M. Pandey, „Effect of Globalisation on Asymmetrical Warfare”, *CLAWS Journal*, Summer 2008.

услова за живот и рад. Тако настају приградске средине у којим није довољно развијена градска инфраструктура и рад јавних служби и у којима становништво има врло ограничене могућности за живот и запослење. Због неједнаког приступа становништва јавним добрима⁸¹ и недостатка социо-економске перспективе генеришу се социо-економски проблеми који стварају погодно окружење за деловање недржавних наоружаних група.⁸²

Убрзано повезивање и интезивирање међузависности држава и друштава, обухвата интегративне процесе у политичкој, друштвеној и економској сфери који су, поред позитивних ефеката, као што је демократизација, подизање економског стандарда и смањења трошкова пословања, несметан проток информација, људи, роба и капитала, створили окружење које је, управо због своје отворености и повезаности, има велики потенцијал за деловање недржавних наоружаних група.

Информационо-технолошка револуција, обухвата кључне процесе развоја рачунарске технике, вештачке интелигенције, роботизације и комуникационих технологија, који су поред драстичног технолошког напретка и смањења трошкова производње, створили услове за коришћење лако доступне, комерцијалне и високо софистициране рачунарске и информационе технологије за оружане и неоружане деловање недржавних актера.

1.2.3. Операционо одређење предмета истраживања

1.2.3.1. Чиниоци садржаја предмета истраживања

Основни чиниоци предмета истраживања су асиметрично ратовање као начин вођења оружаног сукоба наоружаних недржавних група са својим основним садржајима и облицима, и глобализовано окружење са својим кључним мегатрендовима који суштински утичу на деловање наоружаних недржавних група у 21. веку.

Асиметрично ратовање наоружаних недржавних група подразумева процес генерисања и експлоатације асиметрије, а ради стварања квалитативних предности у односу на слабости и рањивости надмоћнијег противника и неутрализације његових предности. У теоријском смислу, асиметрија се може постићи на конвенционални и

⁸¹ Вода, храна, енергија, чиста и здрава околина, образовање, здравствена заштита и безбедност.

⁸² David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare”, pp. 61–71.

неконвенционални начин, док се у пракси постиже најчешће њиховим комбиновањем кроз асиметрију у тактици.

Конвенционална асиметрија наоружаних недржавних група настаје тежишно генерисањем и експлоатацијом асиметрије у конфигурацији, односно формирањем прикривених, флексибилних и модуларних организационих структура, прилагодљивом логистиком, константном употребом нових технологија и средстава у прикупљању и обради информација, планирању, припреми, организовању и извођењу борбених и неборбених активности. Превасходно је усмерена на физичко уништење и неутралисање противника (снаге, средстава и инфраструктуре), као и његово физичко изнуривање, те ствара непосредније и теже последице по непријатеља.

Неконвенционална асиметрија претежно настаје генерисањем и експлоатацијом асиметрије у становишту и улозима, односно стварањем и искоришћавањем неједнакости у културним вредностима и друштвеним нормама понашања, разликама у политичком и правном уређењу, моралним и етичким нормама у оружаном сукобу, разликама у погледу интереса и политичке воље у сукобу. Представља дуготрајнији облик асиметричног ратовања заснован на акумулирању ефеката борбених и неборбених активности недржавних наоружаних група мањег обима и ефекта са сврхом политичког исцрпљивања и сламања политичке воље противника у сукобу.⁸³

Промене у асиметричном ратовању недржавних наоружаних група, у значајно измењеном глобализованом окружењу, анализираће се испитивањем утицаја четири претходно формулисана мега-тренда: демографских промена, урбанизације, убрзаног повезивање и интензивирања политичке, друштвене и економске међузависности држава и друштава и информационо-технолошке револуције на садржаје и облике асиметричног ратовања.

Кључни демографски процеси и појаве који могу утицати на асиметрично ратовање наоружаних недржавних група су све веће вертикалне и хоризонталне социо-економске неједнакости у свету, неравномерна старосна структура становништва и демографска експанзија земаља у развоју.

Урбанизација са својим политичким и социо-економских противречностима генерише потенцијал за искоришћење инфраструктуре и становништва у неразвијеним и сиромашним урбаним срединама за скривање, логистичке и

⁸³ Lukas Milevski, „Asymmetry is Strategy, Strategy is Asymmetry”, p.81

оперативне потребе, мобилизацију и индоктринацију незадовољног становништва, информационе и психолошко-пропагандне активности.

Убрзано повезивање и интензивирање политичке, друштвене и економске међузависности држава и друштава, у контексту асиметричног ратовања, огледа се у њиховој отворености и подложности политичком, идеолошком и психолошко-пропагандном деловању наоружаних недржавних група, могућности да се последице поремећаја, насталих услед примене оружаног насиља, пројектују на велике удаљености и великим интензитетом у свим сферама друштвеног живота, а посебно у области политике.

Информационо-технолошка револуција учинила је широко доступном високу ИТ технологију, како за комерцијалне потребе, тако и за планирање, организацију, извођење и надгледање оружаних акција, прикупљање, анализу и пренос информација, индоктринацију и мобилизацију потенцијалног чланства, извођење сајбер напада, информационо и психолошко-пропагандно ратовање.⁸⁴

1.2.3.2. Операционалне дефиниције

Конвенционална асиметрија настаје генерисањем и експлоатацијом неједнаког квалитативног и квантитативног односа: у броју, структури и начину функционисања организација сукобљених страна, у начину прибављања и снабдевања средствима и опремом, у методама прикупљања, обраде и коришћења информација, у тактици употребе средстава и ангажовања снага.

Неконвенционална асиметрија настаје генерисањем и експлоатацијом неједнаког односа:

- у практиковању основних културних и друштвених норми понашања у друштву (облачења, практиковања верских обреда, хијерархијских односа у друштву, положаја жена, толератности у односу друге културе, етничке и верске разлике),
- у остваривању основних политичких и људских права (право на гласање, на учешће у политичком процесу, право на запослење, здравствену и социјалну заштиту, личну сигурност),

⁸⁴ David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare”, p. 67.

- у структури и начину функционисања политичког система (тип политичког уређења, начин доношења политичких одлука у сукобу, утицај јавности и страног фактора на политичко одлучивање),
- у поштовању моралних и етичких норми у сукобу (поштовање међународног и ратног права у погледу извођења борбених активности, поступања са цивилима, заробљеницима и новинарима, као и поштовање статуса неутралних снага у сукобу),
- у погледу виталности интереса страна у сукобу (да ли се ради о виталним, мање значајним или маргиналним интересима), и
- у погледу јачине политичке воље сукобљених страна да се истраје у сукобу (која зависи од подршке унутрашњих политичких и друштвених елита, шире друштвене подршке, јавног мњења, спољнополитичке подршке, историјског наслеђа, традиције, степена политичке и идеолошке индоктринације).

Демографске промене, у контексту утицаја на асиметрично ратовање, односе се на процесе стварања све већих социо-економских раслојавања и великог демографског притиска које трпе земље у развоју због несразмерног раста младе популације. Због немоћи државе и друштва да обезбеди дугорочно одрживу социо-економске перспективу, бројно и незадовољно радно способно становништво, посебно у земљама у развоју, може изазвати социо-економске немире, миграције ка развијеним државама и оружане сукобе које наоружани недржавни актери, као алтернатива држави, могу искористити неконвенционалну асиметрију за успостављање контроле и преузимање власти.

Урбанизација као глобални тренд, у контексту асиметричног ратовања, огледа се у процесима убрзаног насељавања становништва у градским срединама због потраге за послом и бољим условима за живот. Као последица неконтролисаног насељавања настају градске и приградске средине без адекватне инфраструктуре и услуга јавних служби са гетоизираним становништвом по етничкој, религијској припадности и економском статусу. Такве средине у којем постоји дефицит државе, наоружане недржавне групе могу искористити за скривање, логистичке и оперативне потребе, мобилизацију и индоктринацију незадовољног становништва, информационе и психолошко-пропагандне активности.

Убрзано повезивање и интезивирање политичке, друштвене и економске међузависности држава и друштава, у контексту асиметричног ратовања, узрокује њихову већу изложеност војном, политичком, идеолошком, психолошко-

пропагандном деловању наоружаних недржавних група, при чему последице таквог деловања могу бити вишедимензионалне, великог интензитета и домета.

Информационо-технолошка револуција, анализирана из перспективе асиметричног ратовања, обухвата процесе и начине злоупотребе широко доступне и комерцијализоване рачунске технике, вештачке интелигенције, комуникационе и мрежне технологије за планирање, организацију, извођење и надгледање оружаних акција, прикупљање, анализу и пренос информација, индоктринацију и мобилизацију потенцијалног чланства, информационо и психолошко-пропагандно ратовање наоружаних недржавних група.

1.2.3.3. Временско одређење предмета истраживања

Истраживање обухвата временски период од 2000. до 2020. године. Управо у овом временском раздобљу дошло је до значајног убрзавања процеса глобализације који је утицао на све сфере и токове друштвеног живота, па и на окружење у којем се одвијају оружани сукоби.

1.2.3.4. Просторно одређење предмета истраживања

Истраживање просторно обухвата подручја Северне Америке, Европе, Блиског Истока и Југозападне Азије, имајући у виду да се ради о регионима у којима је научно евидентирано и анализирано најактивније и најинтезивније деловање најснажнијих и најорганизованијих побуњеничких покрета и терористичких организација, попут Ал-Каиде, Исламске Државе, Хезболаха и Талибанског покрета. Стога ће истраживање бити тежишно оријентисано ка анализи садржаја и облика асиметричног ратовања поменутих недржавних наоружаних група.

1.2.3.5. Дисциплинарно одређење предмета истраживања

Имајући у виду да се ради о комплексној друштвеној појави, оружаном сукобу, односно асиметричном ратовању, као једном од његових кључних садржаја, то захтева интердисциплинарни приступ у истраживању и примену метода из

различитих наука из друштвено-хуманистичког поља: социологије, економије, политичких наука, менаџмента и војних наука. У ужем смислу, имајући у виду да је истраживање усмерено ка анализи садржаја и облика асиметричног ратовања, као начина управљања активностима недржавних наоружаних група у оружаном сукобу, предмет истраживања припада области менаџмента у одбрани и стратегије, као војне науке.

1.3. Циљеви истраживања

Циљеви истраживања су одређени у односу на комплексност и природу предмета истраживања и условно их можемо поделити на научне и друштвене.

1.3.1. Научни циљеви истраживања

Научни циљеви истраживања су: научна дескрипција предмета истраживања са елементима класификације, типологизације, објашњења узрочно-последичне повезаности чинилаца предмета истраживања, при чему ће бити присутни и поједини сегменти научног предвиђања промена у датом предмету истраживања.

У научној дескрипцији предмета истраживања извршиће се идентификација и опис садржаја и облика асиметричног ратовања, њихова класификација и типологизација по одређеним критеријумима, као и опис најважнијих трендова у глобализованом окружењу који могу условити промене у асиметричном ратовању недржавних наоружаних актера.

Такође, извршиће се научна експликација узрочно-последичних веза и односа између најважнијих трендова у глобализованом окружању и садржаја и облика асиметричног ратовања недржавних наоружаних група, са тежиштем на научном предвиђању будућих промена у асиметричном ратовању.

1.3.2. Друштвени циљеви истраживања

Друштвени циљеви истраживања огледају се у настојању да се научној теорији и војној пракси понуди модел асиметричног ратовања недржавних

наоружаних актера који се даљом теоријском изградњом и операционализацијом може развити у доктринарни концепт погодан за анализу и евентуално предвиђање практичних тенденција у предметној области.

Формулисањем теоријског модела асиметричног ратовања недржавних наоружаних група, са тежиштем на опису и објашњењу садржаја и облика испољавања асиметрије, као и узрочно-последичне повезаности са глобализовним окружењем, створила би се теоријска основа за анализу повезаности војног и невојног деловања побуњеничких покрета и теористичких организација, што је један од кључних проблема у супротстављању овим претњама.

Даљим теоријским развојем и надоградњом, његовим тестирањем и операционализацијом кроз доктринарни концепт, понуђени модел асиметричног ратовања недржавних наоружаних група, могао би се применити као аналитички оквир приликом решавања практичних проблема из ове области и представљао би полазну основу за формулисање будућих противпобуњеничких и противтерористичких стратегија.

1.4. Хипотетички оквир истраживања

На основу утврђеног предмета истраживања и његових чинилаца, као и циљева истраживања, формулисан је следећи хипотетички оквир истраживања:

Општа хипотеза: Промене у садржају и облицима асиметричног ратовања недржавних наоружаних група у 21. веку могу бити условљене појавом мегатрендова у глобализованом окружењу.

Општа хипотеза разрађена је у две посебне хипотезе:

Прва посебна хипотеза: Промене у конвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене демографским променама, урбанизацијом, убрзаним повезивањем и интензивирањем политичке, друштвене и економске међузависности држава и друштава и информационо-технолошком револуцијом.

Ова посебна хипотеза разрађена је кроз четири појединачне хипотезе:

Прва појединачна хипотеза: Промене у конвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене демографским променама у глобализованом окружењу.

Индикатори: стопа младе популације у односу на целокупно становништво, стопа сиромаштва, стопа незапослености младе популације, недостатак критичне инфраструктуре, јавних служби и услуга, број регрутованих чланова, број симпатизера који активно подржавају недржавне наоружане групе, плаћање становништву за скривање, подршку, обавештавање, заштиту и извршење напада.

Друга појединачна хипотеза: Промене у конвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене процесом урбанизације у глобализованом окружењу.

Индикатори: стопа досељавања становништва у урбаним срединама, степен гетоизације становништва у градским и приградским насељима по етничком и религијском критеријуму, стопа незапослености у гетоизираним срединама, стопа сиромаштва у гетоизираним срединама, недостатак критичне инфраструктуре, јавних служби и услуга у урбаним срединама, број модуларних и хелијских структура теористичких организација у урбаним срединама, распрострањеност и бројност капацитета недржавних наоружаних група за скривање, логистику, организовање, планирање и извршење напада у урбаним срединама, број регрутованих чланова у урбаним срединама, број симпатизера у урбаним срединама који активно логистички и оперативно подржавају недржавне наоружане групе, стопа циљева и објеката напада у урбаним срединама.

Трећа појединачна хипотеза: Промене у конвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене процесом убрзаног повезивања и интензивирањем политичке, друштвене и економске међузависности држава и друштава у глобализованом окружењу.

Индикатори: отвореност и степен контроле на границама, брзина и стопа протока људи и роба, брзина протока и домет информација и капитала, интензитет утицаја политичких, друштвених и економских поремећаја на државе и друштва, домет утицаја политичких, друштвених и економских поремећаја на државе и друштва, просторна и функционална дисперзија елемената побуњеничких и терористичких организација, децентрализација система командовања и координације побуњеничких/терористичких организација, интензитет посредних политичких последица теористичких напада, интензитет посредних безбедносних последица теористичких напада, интензитет посредних економских последица терористичких напада, интензитет посредних правних последица терористичких напада, домет посредних политичких последица теористичких напада, домет посредних безбедносних последица теористичких напада, домет посредних

економских последица терористичких напада, домет посредних правних последица терористичких напада.

Четврта појединачна хипотеза: Промене у конвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене информационо-технолошком револуцијом у глобализованом окружењу.

Индикатори: доступност рачунарске и остале ИТ технике за широку употребу, распрострањеност мрежних комуникација и интернета, степен контроле интернет и мобилних комуникација и друштвених мрежа, степен коришћења рачунарске, мобилне и остале ИТ технике за припрему, организацију и планирање терористичких активности, степен коришћења рачунарске, мобилне, мрежне технике за прикупљање информација, комуникацију, прибављање и трансфер финансијских средстава, степен коришћења рачунарске, мобилне, мрежне технике за извршење терористичких напада, степен коришћења рачунарске, мобилне, мрежне технике, друштвених мрежа за ширење пропаганде.

Друга посебна хипотеза: Промене у неконвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене демографским променама, урбанизацијом, убрзаним повезивањима и интензивирањем политичке, друштвене и економске међузависности држава и друштава и информационо-технолошком револуцијом.

Ова посебна хипотеза разрађена је кроз четири појединачне хипотезе:

Пета појединачна хипотеза: Промене у неконвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене демографским променама у глобализованом окружењу.

Индикатори: стопа младе популације у односу на целокупно становништво, стопа сиромаштва, стопа незапослености младе популације, стопа криминалитета међу младом популацијом, недостатак критичне инфраструктуре, јавних служби и услуга, број радикалних и екстремистичких организација који делују међу младом популацијом, број радикализованих и индокринираних младих појединаца, број регрутованих чланова у односу на укупан број становника у подручјима по великим демографским притиском младе популације, број симпатизера који пасивно подржавају побуњеничке и терористичке организације у срединама под великим демографским притиском, број симпатизера који активно подржавају побуњеничке и терористичке организације у срединама под великим демографским притиском.

Шеста појединачна хипотеза: Промене у неконвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене процесом урбанизације у глобализованом окружењу.

Индикатори: стопа досељавања становништва у урбаним срединама, степен геотизације становништва у градским и приградским насељима по етничком и религијском критеријуму, стопа незапослености у геотизираним срединама, стопа сиромаштва у геотизираним срединама, недостатак критичне инфраструктуре, јавних служби и услуга у урбаним срединама, степен људских права становништва у урбаним срединама, број социјалних протеста и демонстрација становништва у урбаним срединама, број радикалних и екстремистичких организација који делују у урбаним срединама, број радикализованих и индоктринираних појединаца у урбаним срединама, број регрутованих чланова у урбаним срединама, број симпатизера који пасивно подржавају побуњеничке и терористичке организације у урбаним срединама, број симпатизера који активно подржавају побуњеничке и терористичке организације у урбаним срединама.

Седма појединачна хипотеза: Промене у неконвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене процесом убрзаног повезивањема и интезивирањем политичке, друштвене и економске међузависности држава у глобализованом окружењу.

Индикатори: домет информација и медија, отвореност и цензура друштва за политичко-пропагандне активности екстремистичких организација, степен толеранције у практиковању верских и политичких права, број политичких протеста и демонстрација због нарушавања основних људских права и слобода, број регрутованих појединаца из локалног становништва деловањем побуњеничких/терористичких организација из иностранства, број локалних симпатизера побуњеничких/терористичких организација из иностранства, број демонстрација и сукоба становништва као реакција на политичку пропаганду и деловање побуњеничких/теористичких организација, број терористичких напада инспирисаних и индукованих психолошко-пропагандним деловањем побуњеничких-терористичких организација из иностранства.

Осма појединачна хипотеза: Промене у неконвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене информационо-технолошком револуцијом у глобализованом окружењу.

Индикатори: отвореност интернета, медија и друштвених мрежа за различите информативне садржаје, степен контроле медија, друштвених мрежа и интернета у

односу на штетне садржаје, присутност политичке пропаганде побуњеничких/терористичких организација у медијима, друштвеним мрежама и интернету, број регрутованих појединаца од стране побуњеничких/терористичких организација путем медија, интернета и друштвених мрежа, број мобилисаних симпатизера стране побуњеничких/терористичких организација путем медија, интернета и друштвених мрежа, количина пропагандног материјала побуњеничких/терористичких организација на интернету и друштвеним мрежама, степен цензуре пропагандног материјала побуњеничких/терористичких организација на интернету и друштвеним мрежама.

1.5. Методе истраживања

Асиметрично ратовање је облик вођења рата, који је инхерентно друштвене природе и стога се може објективно спознати само ако се посматра у тоталитету и у ширем друштвеном контексту.⁸⁵ Из наведеног разлога основни филозофски приступ у овом истраживању огледа се у примени конкретне дијалектичке методе, што подразумева сагледавање конкретног предмета истраживања, асиметричног ратовања недржавних наоружаних актера у тоталитету, као појаве и процеса узрокованог практичним деловањем људи у интеракцији са окружењем.⁸⁶ У практичном смислу овај приступ подразумева да се асиметрично ратовање недржавних наоружаних актера разматра као целина, анализирајући при томе узроке његовог настанка, промена, развоја и престанка, везе и односе унутар елемената овог концепта, као и односе са спољним окружењем.

1.5.1. Основне посебне методе сазнања и мишљења

Имајући у виду комплексност предмета истраживања, формулисане циљеве и хипотезе, истраживање захтева примену свих посебних метода истраживања: анализе и синтезе, апстракције и конкретизације, специјализације и генерализације, дедукције и индукције, као и дефиниције и класификације.

⁸⁵ Новак Милошевић, *Пројектовање истраживања у ратној вештини*, Београд, ВИЗ, 1989, стр. 136.

⁸⁶ Исто, стр. 134.

Методе анализе и дедукције имају примену у декомпоновању предмета истраживања на саставне чиниоце, уочавајући међусобне односе и везе између чинилаца и њихових елемената. На тај начин се долази до сазнања о садржајима и облицима асиметричног ратовања, основним појавама и процесима у глобализованом окружењу који узрокују промене у асиметричном ратовању.

Методама синтезе и индукције се на основу примене претходно поменутих метода долази до сазнања о предмету истраживања у целини, односно о асиметричном ратовању као целовитом концепту, доминантним својствима глобализованог окружења и природи њихове међусобне интеракције.

Методом апстракције се на основу досадашњих теоријских и искуствених сазнања о асиметричном ратовању и спроведеног истраживања креира предложени модел асиметричног ратовања недржавних наоружаних актера. Конкретизација има улогу у поступку испитивања предложеног апстрактног модела асиметричног ратовања у интеракцији са глобализованим окружењем на конкретним примерима недржавних наоружаних група.

Метода дефиниције се користи за одређивање садржаја и обима категоријалних и изведених појмова у предмету истраживања, односно појмова који су у непосредној вези са асиметричним ратовањем и глобализованим окружењем, као и садржајима, облицима, појавама и процесима који су њихов саставни део. Класификација, као метода у овом истраживању користи за сврставање сличних појмова, појава и процеса у предмету истраживања, односно за сврставање појединих садржаја и облика асиметрије у процесу формулисања теоријског модела асиметричног ратовања, као и за груписање трендова, појава и процеса у глобализованом окружењу који узрокују промене у асиметричном ратовању.

Метода специјализације, у овом истраживању, користи се у комбинацији са осталим поменутих методама како би се идентификовале специфичности промена у асиметричном ратовању у односу на друге облике вођења оружаног сукоба и у односу на промене у глобализованом окружењу. С друге стране, методом генерализације, током анализе конкретних примера асиметричног ратовања недржавних наоружаних група у истраживању, идентификоваће се општа обележја промена у асиметричном ратовању.

1.5.2. Опште научне методе

„Опредељење за коришћење конкретне дијалектичке методе условљава избор и начин примене опште научних метода.”⁸⁷ Имајући у виду претходно наведену констатацију, у овом истраживању претежно ће се користити следеће опште научне методе: метода моделовања, статистичка метода и историјско-компаративна метода.

Метода моделовања користиће се за израду теоријског модела асиметричног ратовања недржавних наоружаних група. Поменути модел биће израђен на основу анализе различите доступне литературе која се бави проблемом асиметричног ратовања и на основу резултата овог истраживања.

Историјско-компаративна метода користиће се приликом поређења облика и садржаја асиметричног ратовања недржавних наоружаних група, у дефинисаном временском периоду истраживања, односно од 2000. до 2020. године, ради идентификације и описа промена у ратовању ових актера насталих под утицајем глобализованог окружења.

Хипотетичко-дедуктивна метода у овом истраживању користиће се за формулисање, проверу и тестирање теоријског модела асиметричног ратовања, на основу типологизације, генерализације и апстракције различитих борбених и неборбених активности побуњеничких и терористичких организација у условима изразите асиметрије и под утицајем глобализованог окружања.

Статистичка метода биће примењена код одређивања узорака, сређивања и обраде података, прикупљених методом испитивања (техником анкетирања) и методом анализе садржаја, као и код закључивања о појединачним хипотезама. Статистичком методом ће се добити подаци о средњим вредностима појединих ставова у литератури и приликом анкетирања.

Техником анкетирања биће испитани научни радници (теоретичари и истраживачи) и војни и полицијски експерти из Републике Србије и иностранства који су се током своје научне и професионалне каријере бавили теоријским и практичним проблемима из области супротстављања побуњеништву и тероризму (Анкетни упитници у Прилогу 2 и 3).

⁸⁷ Славомир Милосављевић, *Истраживање политичких појава*, Београд, 1980, Институт за политичке студије, стр 114.

1.5.3. Методе прикупљања података

За прикупљање података у овом истраживању користиће се метода анализе садржаја и метода испитивања. Сви прикупљени подаци биће класификовани и груписани по појединачним хипотезама и њиховим индикаторима. Сређени подаци биће обрађени применом компаративне и статистичке методе.

Метода анализе садржаја примениће се за прикупљање података о предмету истраживања из доступне литературе. Као извор података за примену методе анализе садржаја користиће се: различита научна и стручна литература (књиге, научни и стручни часописи) у вези процеса глобализације, асиметричног ратовања и оружаног и неоружаног деловања недржавних наоружаних група, студије и документа која се у потпуности или делимично односе на процену безбедносног и стратегијског окружења и анализу дугорочних трендова, појава и процеса у њима. У овом истраживању биће примењене квалитативна и квантитативна анализа (садржаја) докумената (Образац за анализу садржаја у Прилогу 1).

У погледу примене методе испитивања, користиће се техника анкетирања. Анкетирањем ће се прикупити ставови експерата, из области борбе против тероризма и супротстављања побуњеништву, који су у непосредној вези са индикаторима промена у асиметричном ратовању насталим услед утицаја претходно поменутих трендова у глобализованом окружењу. За примену технике анкете развиће се инструмент анкетни упитник који ће се попуњавати на папиру или електронски, зависно од доступности кореспондената.

1.6. Научна и друштвена оправданост истраживања

1.6.1. Научна оправданост истраживања

Научна оправданост истраживања промена у асиметричном ратовању услед утицаја глобализованог окружења је вишеструка. Формулација и анализа теоријског модела асиметричног ратовања, треба да пружи одређена објашњења о природи генерисања и експлоатације асиметрије од стране слабије стране у сукобу и постави научне основе за даља истраживања у овој области, с обзиром да се ради о приступу који доминира у оружаним сукобима, посебно у 21. веку. С друге стране, ово истраживање треба да укаже на одређене дугорочне трендове у окружењу и објасни

природу њиховог утицаја на оружане сукобе у будућности који све више попримају карактеристике хибридности, а све мање личе на класичне конвенционалне ратове у којима доминира масовно и организовано оружане насиље.

1.6.2. Друштвена оправданост истраживања

Друштвена оправданост истраживања састоји се у могућности да се резултати истраживања имплементирају у војну праксу, односно да се закључци о природи асиметричног ратовања користе приликом конкретних анализа појединих побуњеничких и терористичких претњи. Такође понуђени теоријски модел асиметричног ратовања може представљати добру основу за доградњу постојећих стратегијско-доктринарних документа у области супротстављања тероризму и побуњеништву. Поред тога, истраживање ће пружити јасан и детаљан увид у све садржаје, облике и тактике асиметричног ратовања недржавних наоружаних актера, што се у пракси може користити за супротстављање вишеструко надмоћнијем противнику.

2. НЕДРЖАВНЕ НАОРУЖАНЕ ГРУПЕ У 21. ВЕКУ

Још од мира у Вестфалији 1648. године, међународним системом је доминирао анархични поредак са релативно централизованом моћи нација-држава, иако су приватни, мултинационални и трансанационални актери⁸⁸ одувек били присутни као међународни субјекти. Међутим, након Хладног рата, убрзавање глобализације, ширење капитализма и технолошка револуција довело је до повећане интеграције и повезивања различитих међународних субјеката. Глобализација је као: „...неумитни процес интеграције тржишта, држава и технологија, у до сада невиђеном степену и на начин који је омогућио појединцима, корпорацијама и државама досег широм света даље, брже, дубље и јефтиније него икада пре,”⁸⁹ чиме је њихов утицај убрзано растао у три главне области међународних односа: политичкој, економској и војној димензији.⁹⁰

Глобализацијом као процесом, у економској димензији, управљају мултинационалне корпорације и међународне финансијске институције: Светска трговинска организација, Међународни монетарни фонд и Светска банка. Моћ међународних финансијских институција заснована је на акумулацији капитала, знања и технологија што им омогућава да контролишу главне токове глобалног тржишта роба, капитала и информација, а преко наведених процеса имају веома велики непосредни утицај у погледу контроле инвестиција, цена, производње робе и услуга у одређеним регионима и државама, посебно у неразвијеним земљама и земљама у развоју. Непосредном контролом економских токова остварују и посредни идеолошки и политички утицај промовишући принципе либералне економије и слободног тржишта које као услове постављају поменути државама да би добиле повољне кредитне аранжмане.⁹¹ С друге стране, економска моћ великих мултинационалних компанија често превазилази економску снагу привреда националних држава, што им омогућава да, независно од политике матичне државе, бирају место и начин инвестирања и размештања својих производних и услужних

⁸⁸ „Недржавни актери су несuverени ентитети који имају значајну економску, политичку или друштвену моћ и утицај на националном, међународном или глобалном нивоу”. – извор National Intelligence Council, *Nonstate Actors: Impact on International Relations and Implications for the United States*, Report DR-2007-16D, 23 August 2007, p. 2.

⁸⁹ Thomas Friedman, *The Lexus and the Olive Tree*, New York, 2000, First Anchor Books, p. 512.

⁹⁰ Maggie Saylor, *Globalization and Sovereignty: The Rise of Non-State Actors in Theory and in Practice*, Sweet Briar, 2007, Sweet Briar College, A Senior Honors Thesis in the Department of International Affairs, 2007, p. 1.

⁹¹ Станислав Стојановић, *Глобализација и безбедносне перспективе света*, стр 70.

капацитета, водећи се за мањим трошковима пословања, већим профитом и повољнијим условима привређивања које нуде неразвијене земље и земље у развоју, често наметајући услове који нису у интересу државе домаћина.⁹²

Глобализација као процес убрзала је стварање новог војног поретка, формирањем нових и ширењем постојећих војних организација глобалног и регионалног карактера, у којем се војна сила употребљава за ширење и стабилизацију глобалног политичког и економског утицаја. Примењујући војну силу, или одржавајући претњу употребе војном силом на глобалном нивоу, водеће државе у свету, али и поједини недржавни актери попут побуњеничких покрета и терористичких организација транснационалног карактера, настоје да стекну политички утицај, односно поврате своје некадашње међународне позиције, пре свега оспоравајући и угрожавајући надмоћ САД и њених савезника.⁹³

У политичком погледу, пораст утицаја транснационалних актера на глобалне економске токове, неформалних група попут: Трилатералне комисије, Групе-7, Давоског форума и Билдерберг групе, али поменутих међународних финансијских институција, нарасла је и њихова политичка моћ.⁹⁴ Заснивајући своје политике на неолибералној политичкој и економској теорији којом се општи напредак друштва једино може достићи омогућавањем глобалног протока робе људи, финансија и информација и реформама националних економија на принципима слободног тржишта и опште дерегулације, поменути актери усмерили су своје глобалне напоре ка стварању погодних услова за крупни капитал и улагања.⁹⁵

Преко своје неспорне економске моћи међународне економске организације су у великој мери утицале на политику држава у развоју и неразвијених земаља. Без позитивне оцене међународних економских организација о стању њихове националне економије и јавне потрошње, поменуте земље су имале отежан приступ потенцијалним инвестицијама и кредитним аранжманима. Због условљавања у доследној примени неолибералног политичког и економског концепта, у већини земаља у развоју и неразвијеним државама друштвена и економска транзиција изазвала је велике социо-економске потресе које су често водили у политичку нестабилност и урушавање институција државе.⁹⁶

⁹² Исто, стр 74.

⁹³ Џозеф Нај, *Парадокс америчке моћи*, Београд, 2004, стр.124.

⁹⁴ Станислав Стојановић, *Глобализација и безбедносне перспективе света*, стр 90.

⁹⁵ Мајкл Манделбаум, *Идеје које су освојиле свет*, Београд, 2004, Филип Вишњић, стр. 248.

⁹⁶ Joseph Stiglitz, *Globalization and its Discontents*, 2003, New York, W.W. Norton, p. 31.

С друге стране, глобализација и развој технологија отежало је државама контролу политичког и културног утицаја страних актера и увећало је њихову међусобну економску међузависност. Такође, снизила је вештачке баријере између актера међународних односа, водећи ка већој политичкој, културној и економској отворености.⁹⁷ Информационе технологије и организације које пружају услуге у овој области донеле су производе, политике, новости и друга добра и услуге директно друштву и појединцу, заобилазећи државу као посредника. То је ставило државе, посебно земље у развоју, оптерећене процесом политичке и економске транзиције, под снажан притисак да обезбеде нову инфраструктуру, јавна добра и услуге у условима ограничених буџета и капацитета.⁹⁸ „Националне државе не могу ефективно регулисати процесе у глобализованој економији и поменута неспособност је посебно релевантна за економске факторе који су глобални и мобилни (инвестиције, монетарна плаћања, монетарна политика, чак и слободно кретање појединаца).”⁹⁹

Управо фаворизација неолибералног политичког и економског модела, заснованом на стихијској дерегулацији тржишта и конкуренције довео је до разарања друштвене инфраструктуре земаља у транзицији, након Хладног рата и стварања озбиљних дисфункционалних и дезинтеграционих последица које су често завршавале оружаним сукобима. Настали транснационални односи само су продубили социјалне и економске неједнакости, фаворизујући развијене државе које поседују значајне технолошке, политичке и војне ресурсе, чинећи економски јаке још снажнијим, а слабе још инфериорнијим,¹⁰⁰ при чему је „...експлоатација јефтине радне снаге и јефтиних сировина периферије постала основа прогреса развијеног света.”¹⁰¹

Тако је глобализација изазвала енормно повећање богатства малобројне елите и експанзију сиромаштва, па су економска супериорност и социјална инфериорност постале главне социо-економске контрадикторности овог процеса.¹⁰² Настао је: „...вишеструки јаз између: богатих и сиромашних, научно и технички супер развијених и неразвијених, комфортно насељених и пренасељених,

⁹⁷ Ibid, p. 9.

⁹⁸ Dennis Rondinelli, Shabbir Cheema, *Reinventing Government for the Twenty- First Century: State Capacity in a Globalizing Society*, Bloomfield, 2003, Kumarian Press, p. 220.

⁹⁹ John Jackson, “Sovereignty-Modern: A New Approach to an Outdated Concept.” *The American Journal of International Law* 97, no. 4, October 2003, p. 782.

¹⁰⁰ Станислав Стојановић, *Глобализација и безбедносне перспективе света*, стр 104-105.

¹⁰¹ Исто, стр 105.

¹⁰² Исто, стр 106.

високообразованих и необразованих, здравствено потпуно збринутих и оних без елементарне здравствене заштите.”¹⁰³

Поменуте социо-економске противуречности условиле су економске миграције становништва, раст стопе криминалитета, етничке и верске сукобе, економску нестабилност и урушавање унутрашњих политичких поредака у појединим регионима.¹⁰⁴ С друге стране, интензивирање економских токова, система комуникација и транспорта, поред позитивних ефеката, изазвало је и транснационализацију негативних последица кроз експанзију организованог криминала, глобализацију тероризма, ширење трговине наркотицима и оружјем, бујање етничких и религиозних сукоба и пораст еколошке загађености.¹⁰⁵

У основи социо-економске неједнакости које узрокује глобализација често су извориште незадовољства осиромашених и обесправљених слојева друштва које може прерасти у различите форме исказивања социјалног бунта, од демонстрација, грађанских протеста, преко криминала, тероризма, ограничених етничких и верских конфликта до грађанских ратова и унутардржавних оружаних сукоба.¹⁰⁶ На претходни став указује и чињеница да, од 233 унутардржавна оружана сукоба, 209 конфликта се догодило у најсиромашнијим подручјима света.¹⁰⁷

Урушавањем биполарног међународног поретка и глобализацијом, убрзаном информационо-технолошком револуцијом, створен је политички, безбедносни и економски вакум у којем су поједине државе, због своје неспособности да се носе са новонасталим политичким и социо-економским променама, изгубиле монопол над насиљем и способност да уређују унутрашњи друштвени поредак. Уместо њих појавили су се нови, недржавни актери нудећи алтернативу и промене незадовољном становништву. У том настојању поједини недржавни актери су, нарочито у друштвима са ограниченом политичком и социо-економском перспективом и урушеним функцијама државе, прибегли примени насиља као начину за остваривање својих политичких захтева.

¹⁰³ Станислав Стојановић, "САД, свет и ми", Predavanje StojanovicS_TO1.htm.

¹⁰⁴ Станислав Стојановић, *Глобализација и безбедносне перспективе света*, стр 121.

¹⁰⁵ Исто, стр 122.

¹⁰⁶ Исто.

¹⁰⁷ Мирослав Печујлић, *Глобализација два лика света*, стр. 137.

2.1. Теоријско одређење и класификација недржавних наоружаних група

Не постоји универзално прихваћена дефиниција недржавних наоружаних група. У најопштијем смислу недржавне наоружане групе се могу дефинисати као организације које су вољне и способне да употребе насиље ради остваривања својих циљева, а нису интегрисане у формализоване државне институције како што су оружане снаге, гарда, полиција или специјалне јединице и које поседују одређени степен аутономије у погледу политике, војних операција, ресурса и инфраструктуре. Међутим, могу бити подржане и инструментализоване од стране државе тајно или отворено, као што је случај са милицијама, паравојним снагама или приватним војним компанијама.¹⁰⁸

У пракси постоје веома велике разлике између недржавних наоружаних група у погледу идеологије, циљева, структуре и нивоа организације, подршке становништва, легитимитета и међународног статуса.¹⁰⁹ Најчешће се под термином недржавне наоружане групе подразумева било која организована структура са одређеним системом командовања која делује ван контроле државе и примењује силу да би остварила своје политичке циљеве.¹¹⁰

Поједини теоретичари чак предлажу одређене критеријуме под којима се поједини актери могу сврстати у недржавне наоружане групе: да њихови припадници морају бити организовани под јединственом командном структуром која мора имати макар минимум контроле над својим члановима, да су укључени у неки вид политичке борбе са циљем промене политичког и правног поретка друштва путем насиља, и да нису под контролом државе.¹¹¹

Имајући у виду да је врло тешко прецизно дефинисати ове актере потребно је сагледати њихове карактеристике у односу на државе као основног субјекта безбедности. За разлику од угрожавања безбедности од стране друге државе, недржавне наоружане групе представљају нетрадиционални безбедносни изазов држави и њеним институцијама силе. Ова разлика је врло важна јер утиче на начин

¹⁰⁸ Claudia Hofmann, Ulrich Schneckener, „Engaging Non-state Armed Actors in State and Peace-building: Options and Strategies”, *International Review of the Red Cross*, Volume 93 Number 883 September 2011, pp. 604-605.

¹⁰⁹ Non-State Actors Working Group of the ICBL, “Non-State Armed Actors Region & Country Survey,” February 2000, www.icbl.org/wg/nsa/library/nsasurvey.html, Интернет 20/03/2021.

¹¹⁰ Види: Anki Sjöberg, *Armed Non-State Actors and Landmines. Volume III: Towards a Holistic Approach to Armed Non-State Actors?*, Geneva, Geneva Call and the PSIO, 2007.

¹¹¹ Claude Bruderlein, *The Role of Non-State Actors in Building Human Security: The Case of Armed Groups in Intra-State Wars*, Geneva, Center for Humanitarian Dialogue, May 2000, pp. 8-9, www.humansecuritynetwork.org/docs/report_may2000_2-e.php, Интернет 20/03/2021.

на који држава разуме, усмерава своје напоре и предузима одређене мере у супротстављању недржавним наоружаним групама.¹¹²

У односу на недржавне наоружане групе држава поседује формалну, физичку и бирократску структуру. Такође, политике и активности државе, са неким изузецима, нису прикривене. Држава има формалну моћ да доноси законе и тежи ка државности, настојањем да достигне легитимитет и јединство међу својим становништвом. Да би остварила такав статус, државе теже да успоставе језгро политичких вредности или идеала које прихватају њени грађани.¹¹³

Поједине недржавне наоружане групе, као њихов крајњи циљ, теже да достигну све претходно поменуте карактеристике државе. Међутим, недржавне наоружане групе немају такве географске, структурне, правне, политичке, или филозофске карактеристике када почну да изазивају државу кроз примену насиља или претњу насиљем. Активности недржавних наоружаних група су углавном тајне, иако могу имати неку јавну организацију као параван. Ово посебно важи за њихове насилне активности, било да су спроведене унутар одређене државе или имају трансанционални карактер.¹¹⁴

У исто време, док државе најчешће имају демократски облик владавине, заснован на владавини права, недржавне наоружане групе не могу бити демократске, ни у етичком, ни у организационом смислу, а у сукобу најчешће не поштују владавину права. То су илегалне организације које не следе демократске принципе, већ теже да у потпуности искористе предности које имају у односу на државу. У најопштијем смислу свака од ових група има потенцијал да изврши насилне нападе који могу имати стратегијски ефекат без обзира да ли се ради о слабој, неуспелој или развијеној и снажној држави.¹¹⁵

Иако постоји велика разноликост недржавних наоружаних група, могу се издвојити неколико њихових заједничких карактеристика. Свака од ових група, у одређеном степену, изазива власт, моћ и легитимитет државе, желећи да збаци или замени постојећу власт, односно ослаби, манипулише или сарађује са државом. При томе примењују насиље и силу на неконвенционалан или асиметричан начин. Насиље је за њих суштински важан инструмент који користе да би остварили политичке или друге циљеве. Захваљујући развоју у информационој сфери

¹¹² Richard Shultz at all, Douglas Farah, Itamara Lochard, *Armed Groups: A Tier-One Security Priority*, USAF Institute for National Security Studies, Colorado, INSS Occasional Paper 57, September 2004, p. 13.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid, pp. 13-14.

недржавне групе делују локално и глобално, односно способне су да прошире простор свог деловања како у земљи, тако и у иностранству. У организационом смислу нису демократски оријентисане организације и не поштују владавину права у остваривању својих циљева. Такође, свака недржавна наоружана група има вођство, чланове, организациону структуру и функције, идеологију-политику, односно сет вредности и политичких циљева, стратегију и тактике, као и везе са другим недржавним актерима и државама.¹¹⁶

Уважавајући поменуте заједничке карактеристике, недржавне наоружане групе можемо поделити у четири главне категорије: побуњеничке покрете, терористичке организације, милиције и организоване криминалне групе.

Захваљујући својој комплексној организацији и употреби сета политичких средстава и насиља, побуњенички покрети могу угрозити државу, низом политичких и безбедносних изазова са циљем да се униште, преформулишу или одрже основе легитимитета у једном или више политичких аспеката.¹¹⁷ Побуњеништво као појава се може третирати као скуп продужених политичких и војних активности са циљем успостављања делимичне или потпуне контроле над територијом државе, коришћењем нерегуларних војних снага и илегалних политичких организација. Побуњеници користе герилско ратовање, тероризам и саботажу за политичку мобилизацију и регрутацију, политичке активности, обавештајни и контраобавештајни рад и психолошко-пропагандно ратовање. Сви ови инструменти и начини се користе како би се ослабио или уништио легитимитет и моћ постојеће власти, а у исто време увећала моћ и легитимитет побуњеничког покрета.¹¹⁸

Побуњенички покрети могу имати различите организационе облике, од комплексних политичких, обавештајних и војних структура до једноставно структурираних тајних организација. Према класичном моделу побуњеништва, ствара се организациона структура за мобилисање подршке и успостављање алтернативне власти постојећем политичком поретку, док се у међувремену употребљавају обавештајни и војни ресурси да би се, кроз ескалацију насиља, ослабила држава. Ужа, конспиративнија варијанта побуњеништва се више ослања на насиље ради подривања воље државе да истрпи губитке и остане у борби, а мање на контроли одређене територије, или успостављању паралелних органа политичке власти.¹¹⁹

¹¹⁶ Ibid, pp. 16-17.

¹¹⁷ Bard O'Neill, *Insurgency and Terrorism*, Washington, 1990, Brassey's, p. 13.

¹¹⁸ Richard Shultz at all, pp. 17-18.

¹¹⁹ Richard Shultz at all, p. 18.

Активности побуњеничких покрета могу да покривају подједнако како урбана и тако и рурална подручја. У зависности од карактеристика простора мења се и начин деловања побуњеничких покрета, њихова организација, идеологија, мотивација, начин вођења и структура чланства. Стратегија побуњеничких покрета у великој мери зависиће од простора у коме делују и организационог приступа који примењују. Према класичном моделу побуњеништва, њихова стратегија се може поделити на четири фазе: фазу претпобуњеништва, организациони-структурни развој, герилско ратовање и мобилно конвенционално ратовање. Ове фазе могу трајати јако дуго. С друге стране поједини побуњенички покрети могу избећи поједине фазе вешто комбинујући герилско ратовање, тероризам и саботаже. Поједини побуњенички покрети могу добијати помоћ и од других држава или других недржавних наоружаних група што такође може утицати на њену организацију, структуру и деловање.¹²⁰

Циљеви побуњеничких покрета такође могу варирати и зависити од контекста у којем делују. Након Другог светског рата лево и националистички оријентисани покрети били су оријентисани на револуционарне промене власти и радикалне промене политичког и друштвеног поретка. Већ током осамдесетих година прошлог века, циљеви политичких покрета више су били везани за питања религијског и етничког идентитета.¹²¹

Терористичка организација представља једноставнију форму недржавне наоружане групе, која користи насиље или претњу употребом насиља у политичке сврхе. Сам акт насиља је осмишљен да има далекосежне психолошке ефекте ван самог објекта напада и да узрокује страх у широј јавности. Мето терориста су у великој мери цивили који, по међународним нормама, имају заштићен статус.¹²²

Терористи се разликују од побуњеника на више начина. По питању тактике, побуњеници користе више политичких и паравојних тактика, а терористи имају само један оперативни приступ циљајући на не-борце, односно цивиле, што је било посебно карактеристично за терористичке организације током деведесетих година.¹²³ Једна од разлика између терористичких организација и побуњеничких покрета јесу начини на које недржавна наоружана група остварује везе и сарађује са другим недржавним и државним актерима. Трансанационалне терористичке организације, попут Ал-Каиде створиле су читаву мрежу функционалних веза и

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Ibid, p. 19.

¹²² Ibid, p. 21.

¹²³ Ibid.

сарадњу са другим идеолошки блиским терористичким организацијама¹²⁴, док побуњенички покрети имају више национални и регионални карактер. У односу на побуњеничке покрете, терористичке организације су релативно мале по обиму, при чему је тешко идентификовати и уочити њихово деловање, посебно у урбаним срединама. Њихова тајна организација је обично у фази успостављања, прикупљања ресурса, регрутације и мобилизације новог чланства.¹²⁵

Милиције су посебне нерегуларне војне формације у slabим и неуспелим државама. Углавном су састављене од младих бораца којима је на овај начин омогућен приступ новцу, ресурсима, моћи и безбедности. У одређеним случајевима њихови чланови су били присиљени да приступе оваквим формацијама, или су приступили добровољно видећи одређену прилику, или схватајући то као своју дужност. Милиције могу бити посебне етничке, племенске, клановске или друге друштвене групе које делују под покровитељством фракцијског, етничког или племенског вође, могу бити у спрези са државом или могу деловати самостално. Обично немају формалну војну обуку, али могу бити борци вешти у неконвенционалном ратовању.¹²⁶

Карактеристике милиција често варирају у односу на њихову организацију, начин регрутације, деловање и понашање. Поједине се карактеришу више по бруталном насиљу над цивилима, а мање према другим недржавним актерима и војскама. Одређене милиције практикују различите форме насиља над цивилним становништвом који укључују пљачку, отмице, хапшења, затварања, силовања и различите друге злочине, што је веома присутно на афричком континенту. С друге стране, поједине милиције су врло дисциплиноване и мање насилне према становништву, посебно сопственом. Често су вођене од локалних лидера и финансиране од суседних држава или регионалних сила.

У војном смислу, милиције могу јако варирати у погледу борбених способности, у зависности од способности својих вођа, борбеног искуства, опремљености и обучености састава, морала својих припадника и начина финансирања. У појединим случајевима, њихова снага може озбиљно угрозити регуларне војне јединице, па чак и превазилазити војну моћ државе, као што је то случај у Либану, а донедавно и у Сомалији и Авганистану.¹²⁷

¹²⁴ Види: Rohan Gunaratna, *Inside Al Qaeda*, New York, Columbia University Press, 2002.

¹²⁵ Richard Shultz at all, p. 22.

¹²⁶ Ibid, p. 23.

¹²⁷ Ibid, pp. 24-25.

Њихова снага такође може зависити у великој мери од јачине локалних вођа и успостављеног система командовања и руковођења, који може бити децентрализован, као у Чеченији, или централизован, са јаким лидером, такозваним господаром рата, попут генерала Абдула Рашида Достума, вође узбекистанске милиције у Авганистану, генерала Мухамеда Аидида у Сомалији и Чарлса Тејлора, либеријског политичара. Основни мотиви ових лидера крећу се у распону од напретка и заштите сопственог клана, племена и народа, преко политичких амбиција, до стицања личне моћи и богатства.¹²⁸

Због ширења трансанционалних веза и успостављања међународних криминалних мрежа глобалног домаћаја, организоване криминалне групе у 21. веку могу представљати озбиљну претњу држави и међународном поретку. Поседују становиту структуру, обучен и опремљен састав, устројен систем командовања, руковођења и субординације, и спроводе широк спектар илегалних активности са циљем стицања противправне материјалне и финансијске користи. Врло су флексибилне, прилагодљиве и отпорне на деловање државе, њених безбедносних и правосудних органа и могу врло брзо мењати своју структуру, начин функционисања и активности у зависности од услова у окружењу. Одржавају унутрашњу кохезију и лојалност својих чланова кроз породичне и етничке везе, традицију и поштовања неписаног кода понашања.¹²⁹ Своју позицију одржавају применом силе или претњом употребе силе, подмићивањем, уценама или изнудама. Примењују насиље да би промовисали и заштитили своје пословне интересе, с једне стране, како би застрашили и елиминисали своју конкуренцију у свом окружењу, а са друге стране, како би одржали дисциплину и лојалност својих припадника унутар своје организације. Њихов циљ је што већа финансијска добит од илегалних активности, на начин на који њихова конкуренција то не може да уради. Максимизација профита је кључна карактеристика која издваја криминалне организације од осталих недржавних наоружаних група.¹³⁰

Након завршетка Хладног рата већи број побуњеничких покрета и терористичких организација, као што је Хезболах, Ал-Каида, Револуционарне снаге Колумбије, Национална унија за тоталну независност Анголе, Револуционарни Уједињени фронт из Сијера Леонеа, укључио се у одређене криминалне активности, успоставио и развио сарадњу са другим организованим криминалним групама, како

¹²⁸ Ibid, pp. 25-27.

¹²⁹ Roy Godson, William Olson, *International Organized Crime: Emerging Threat to US Security*, Washington, National Strategy Information Center, 1993, pp. 4-6.

¹³⁰ Richard Shultz et al, pp. 28-29.

би надокнадио недостатак државних спонзора, диверсификовао своје изворе финансирања и набављао потребну опрему и материјална средства за своје активности.¹³¹

Додатно, међународне криминалне организације одржавају јаке везе са корумпираним политичким елитама, на националном, регионалном и транснационалном нивоу, посебно у земљама у развоју и неразвијеним земљама, стварајући тиме политичко-криминални нексус који интензивно користе побуњенички покрети и терористичке организације да би преко поменуте спреге прибављали неопходне финансије и материјална средства.¹³²

Све четири категорије недржавних наоружаних група имају заједничке карактеристике попут организационе структуре, чланства, циљева, вођства, функција, стратегије и тактика, као и везе са другим недржавним актерима и државама. Међутим, само побуњенички покрети и терористичке организације имају изражене политичке мотиве и развијену идеологију, односно желе радикалне и револуционарне промене у друштву у којем делују. Њихове тежишне активности су политички и идеолошки оријентисане, а насиље које примарна метода у њиховом деловању, је изразито политички мотивисано.

Управо због недвосмислене повезаности насиља и политике у деловању побуњеничких покрета и терористичких организација и важности које политичко насиље има у њиховим активностима, ово истраживање ће бити превасходно усмерено ка анализи начина на који ове две недржавне групе примењују насиље и комбинују са осталим инструментима моћи у оружаним сукобима са државом, као супротстављеном страном.

2.2. Настанак и развој побуњеничких покрета и терористичких организација

Током историје, моћ је најчешће испољавана кроз терор, односно иницирање страха међу поданицима. Потчињавање успостављеном поретку и сили је био један од најчешћих путева људског друштва ка безбедности и коначно, ка слободи. У суровим условима небезбедности, примена терора у владању првобитним

¹³¹ Види: Thomas Marks, *Colombian Army Adaptation to FARC Insurgency*, Carlisle Barracks, 2002, Strategic Studies Institute, US Army War College, и Magnus Ranstorp, *Hiz'ballah in Lebanon*, New York, 1997, St. Martin's Press.

¹³² Roy Godson, „The Political-Criminal Nexus and Global Security” у Roy Godson (eds), *Menace to Society: Political-criminal Collaboration Around the World*, New York, Routledge, 2017, pp. 1-27.

друштвима као средства одвраћања или казне, била је више него неопходна. Сва деспотска друштва била су заснована на страху, као и сви тоталитарни режими модерног доба.

У деспотским друштвима терор је служио за поробљавање и као гарант масовне послушности становништва. Државни терор, било тајан или јаван, примењиван је вековима да застраши примером и обузда понашање немирних. Прва Акадијска империја, на тлу Месопотамије око 23. и 24. века пре нове ере, била је заснована на терору, као и Асирско царство, чије су бруталне методе одмазде биле усмерене да слома дух и вољу покореног становништва.¹³³ Након Трећег пунског рата, 146. године пре нове ере, Римљани су сравнили град Картагину са земљом, његово становништво већином масакрирали, а само мањи део продали у робље. Монголи су примењивали исту тактику широм Источне Европе и Азије. Спаљујући градове и масакрирајући њихова становништва¹³⁴, сламали су вољу за отпором сваког будућег противника, без употребе масовних војних снага и дуготрајних опсада насељених места.¹³⁵ Терор је био основа номадске стратегије освајања у којој није била довољна војна победа, већ потпуна неутрализација противника, сламањем његове воље за отпором и осигурањем да више неће бити способан поново да се бори.¹³⁶ У Европи исцрпљујући религијски и грађански ратови, током 16. и 17. века често су укључивали и терор над локалним становништвом, као начин ратовања против непријатеља.¹³⁷

Широка употреба термина „терор” и „тероризам”¹³⁸ настала је током Француске револуције и најчешће се везује за репресалије Робеспјеровог режима 1793. и 1794. године, када је убијено између 16 000 и 40 000 противника режима.¹³⁹

¹³³ Види: Jason Freewalt, *Sargon the Great of Akkad: the First Empire Builder of Mesopotamia*, 2014, American Military University.

¹³⁴ Џингис Кан и један од његових наследника, Тамерлан су били нарочито немилосрдни у спровођењу терора над градовима. Уколико су се градови одмах предавали најчешће би поштедели становништво. Међутим уколико су пружали отпор били су брутално кажњавани. Приликом заузећа Исфахана 1387. године који је пружио отпор освајачима, Монголи су побили око 200 000 становника, при чему је Тамерлан наредио да се изгради 50 пирамида са хиљадама одсечених људских глава. - Jean-Paul Roux, *Tamerlan*, Paris, 1991, Fayard, p. 98.

¹³⁵ Timothy May, *The Mongol Conquests in World History*, London, 2012, Reaktion Books.

¹³⁶ Gérard Chaliand, Arnaud Blin, „Manifestations of Terror Through the Ages”, in the Gérard Chaliand and Arnaud Blin (eds.), *The History of Terrorism*, London, 2007, University of California Press, p. 86.

¹³⁷ Само током тридесетогодишњег рата (1618.-1648.) становништво Немачке је изгубило око 40% своје тадашње популације.- извор: Gérard Chaliand, Arnaud Blin, „Manifestations of Terror Through the Ages”, p. 90.

¹³⁸ Терор потиче од латинске речи „terrere” што значи „престрашити се” или „дрхтати”. Када се дода француски суфикс „isme” (у пракси), постаје у буквалном преводу „пракса дрхтања” или „узрок престрашености” - извор: Jonathan Matusitz, *Terrorism and Communication: A Critical Introduction*, 2013, Sage: Thousand Oaks, p. 1.

¹³⁹ Ibid.

Већ 1798. године у речнику Француске академије наука први пут се појављује реч „тероризам” као термин који означава „систем или режим терора”¹⁴⁰ док се термин „терористи” први пут појављује у делу ирског државника, економисте и филозофа Едмунда Бурка под називом: „Рефлексије о револуцији у Француској”, из 1790. године, који је поменути термин користио да пежоративно означи припаднике Француске револуције који су спроводили репресивне мере над становништвом.¹⁴¹

Прва примена терора од стране организованих недржавних група забележена је почетком првог века нове ере када су Зилоти, једна од четири јеврејских секти у римској провинцији Јудеји, систематски примењивали терор против Римског окупатора. Према римским изворима, који су Зилоте називали још и „сикарије” - људи са бодезима¹⁴², радило се о милитантној и религијској организацији, која је имала велику подршку међу млађом популацијом и сиромашнијим слојевима друштва. Вршили су терористичке нападе хладним оружјем на Јевреје који се нису понашали у складу са њиховим религијским доктринама, као и на представнике Римских власти. У религијско-идеолошком погледу, залагали су се за религијску „чистоћу” јеврејског становништва, а у политичком смислу, за ослобођење Јудеје од Римских освајача.¹⁴³

Врела жудња за политичком моћи и идеолошко-религијске аспирације усмерене ка управљању друштвеним, јавним и приватним животом, преко одређеног система вредности, норми и правила понашања, логички су водиле ка политичком екстремизму и његовој надоградњи, идеолошком и религијском фанатизму. Управо поменута политичко-идеолошка синергија представља основу деловања свих прошлих, садашњих и будућих побуњеничких покрета и терористичких организација.¹⁴⁴

Зилоти нису у том погледу били изузетак. Као терористичка организација успели су да каналишу фрустрације и осећање свеprisутног понижења у Јеврејском народу, испровоцирано понашањем и делима Римских освајача. Успели су да организују и усмере насиље према Римским окупаторима и Јеврејима који нису подржавали њихове циљеве, примењујући герилску тактику против римских

¹⁴⁰ Преузето из: Jonathan Matusitz, *Terrorism and Communication: A Critical Introduction*, p. 1.

¹⁴¹ Edmund Burke, *Reflections on the Revolution in France*, 1790, in C. C. O'Brien, (eds), 1969, London: Penguin Books.

¹⁴² Тако их назива римски писац Флавијус Јосефус у својим делима „Јеврејске старине” и „Јеврејски рат”, писаним у првом веку пре нове ере, описујући римску владавину и сукобе у провинцији Јудеја.

¹⁴³ Gérard Chaliand, Arnaud Blin, „Zealots and Assassins”, in the Gérard Chaliand and Arnaud Blin (eds.), *The History of Terrorism*, London, 2007, University of California Press, p. 57.

¹⁴⁴ Maxime Rodinson, preface to Bernard Lewis, *Les assassins: Terrorisme et politique dans l'islam medieval* Brussels, 2001, Éditions Complexe, p. 8.

освајача, чак и у урбаним срединама, истовремено примењујући психолошко-пропагандне методе засноване на терору. Убијали су политичке и религијске великодостојнике ножем, често пресецањем врата, нападајућих их у гужви и на јавним местима, изазивајући осећај немоћи и рањивости међу цивилним становништвом. Њихове мете напада биле су и саме државне институције, посебно порески органи, како би стекли подршку и наклоност сиромашних слојева друштва, оптерећеног дуговима.¹⁴⁵

Створили су утисак међу становништвом да могу напасти било где и било кад, што је била једна од њихових предности. Такође, били су спремни да се супротставе непријатељу уз велике ризике по сопствену безбедност, па чак и цену живота, како би стекли наклоност становништва. Иако су Римљани сурово мучили заробљене Зилоте, то је само изазвало супротан ефекат међу становништвом, при чему су Зилоти радије извршавали самоубиство него да падну живи у руке непријатељу.¹⁴⁶

Друга терористичка организација позната под именом Асисини, настали су као војно крило екстремније Исмаилитске секте унутар Шиитског ислама. Током десетог века нове ере, Исмаилитска секта, потпомогнута Фатимидском империјом из Египта, брзо је ширила свој утицај широм данашњег Леванта, Персије и Ирака, све до продора Турака Селџука, Сунита по религијском опредељењу, у 11. веку на ове просторе. Освајања Турака Селџука потиснула су Исмаилите на простор данашњег Ирана.¹⁴⁷

Мисионарским радом са локалним становништвом, утицај Исмаилита се посебно ширио у планинским пределима севера Персије, посебно у Дајлам региону, где је њихов вођа Хасан Сабах успео да заузме тврђаву Аламут на планини Елбрус. Непреступачан планински терен и ратнички настројен народ нарочито је био погодан за религијску пропаганду Исмаилита. Обилатим коришћењем пропаганде, субверзије и немилосрдне силе у комбинацији са терором, успели су да стекну контролу над свим утврђеним и стратешки позиционираним местима у читавом региону. Користићи исте методе, Исмаилити су свој утицај касније проширили и на неколико других, исто тако тешко приступачних, планинских региона данашњег Ирана.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Gérard Chaliand, Arnaud Blin, „Zealots and Assassins”, p. 58.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid, p. 63.

¹⁴⁸ Ibid, p. 65.

Агресивна пропаганда Исмаилита у комбинацији са убиством муџезина у Савеху, на северозападу данашњег Ирана, изазвала је жесток одговор власти Турака Селџука који су ухватили исмаилитског вођу у том граду и јавно погубили. Као одговор Исмаилита извршен је терористички напад и убиство ножем турског великог везира Низама Ал-Мулка 16. октобра 1092. године, на путу од Исфхана до Багдада, који се бележи као први значајнији терористички напад Асасина у историји.¹⁴⁹

Војне операције Турака Селџука против Хасана Сабаха и утврђења Аламут, успешно су одбијене, захваљујући подршци локалног становништва, а Исмаилити су 1094. године вешто искористили нестабилност у Турској и Сафавидској империји, да се осамостале и прошире своју контролу и утицај. Успели су да заузму град Шадиз, поред Исфхана. Исмаилити су примењивали различита средства и начине да остваре своје политичке циљеве: пропаганду, војна освајања стратешки важних места, спровођење терора над становништвом, политичким и религијским великодостојницима. Примена терора је постала изузетно популарна опција, јер се уклапала у идеолошко-религијску матрицу тајновитости Исмаилита, а с друге стране то је била јако успешна и ефективна тактика. Своје елитне чланове секте који су били одређени за убиства називали су фedaјинима – „они који жртвују себе”, данас познатим под именом Асасини.¹⁵⁰ Дубоко обузети својим религијским осећањима и издоктринирани од својих вођа, своје религијско испуњење фedaјини налазили су у жртвовању свог живота, пошто их је већина умирала приликом вршења терористичких напада.¹⁵¹

Примењујући исте тактике и технике Исмаилити из Персије и њихово војно крило Асасини проширили су свој утицај на простор данашње Сирије, почетком 12. века, где су искористили превирања у Турској империји, сукобе са Крсташима и фракционашке борбе међу локалним становништвом да учврсте своје позиције посебно у Хомсу, Алепу и Дамаску. Иако су касније потиснути из Сирије од стране локалних милиција, Исмаилити су наставили своје деловање, али под велом тајности, користећи пропаганду и нападе на истакнуте политичке и религијске личности. Своје напоре усмерили су према Египту и Фатимидском калифу, заклетом непријатељу Исмаилита, којег су успели да убију 1130. године.

¹⁴⁹ Ibid, pp. 66-67.

¹⁵⁰ Ibid, p. 68.

¹⁵¹ Ibid, p. 70.

У другој половини 12. века, Исмаилити у Сирији су успели да поврате неколико утврђења од Крсташа, а њихов вођа Рашид Ал-Дин успео је да чак прошири територије под њиховом контролом и да се осамостали од Исмаилита из тврђаве Аламут. Међутим, сукобили су се са Саладином, султаном Египта и Сирије, којег су у неколико наврата покушали да убију. На крају склопили су неку врсту споразума о ненападању, имајући у виду да је Саладинов приоритет била борба против крсташа, а не против Исмаилита. С друге стране, постоје нагађања да су Асасине користиле обе зараћене стране, имајући у виду да су 28. априла 1192. године у граду Тиру, убили Маркиза од Монферата, краља Јерусалима. Након смрти Рашида Ал-Дина, Исмаилити из Аламута су поново успоставили контролу над својом организацијом у Сирији.¹⁵²

Почетком 13. века, Исмаилити су се помирили са Багдадским калифатом, а своје деловање усмерили су против крсташа, посебно витезова Хоспиталера и француског краља Луја IX. Толико су ојачали да су почели да уцеђују обе зараћене стране, тражећи позамшне суме новца, како их неби нападали. Међутим, продор Монгола на Блиски Исток и оснивање монголске државе на простору Персије 1256. године потпуно је потиснуло Исмаилите са тих простора. У Сирији 1260. године мамелучки султан Бајбар је ослабио, а потом и преузео организацију Асасина 1271. године, користећи их за борбу против крсташа, да би их убрзо потом потпуно распустио.¹⁵³

Током два века свог постојања Асасини никада нису имали главну улогу на Блиском Истоку, већ су стално спроводили индиректне стратегије са позиције слабости, примењујући више тактику терора и убеђивања, него класично конвенционално ратовање. У томе су се, у великој мери, ослањали на технику вршења циљаних убистава, експлоатишући своја експертска знања и искуство како би обезбедили престиж и репутацију битну за политички успех у друштву.¹⁵⁴

Ова индиректна стратегија, настала током векова сукоба у Арапском свету, фаворизује невојне методе супротстављања војно супериорнијем противнику и функционише јако добро уколико постоји синергија између политичких циљева и стратешких ресурса. Асасини су успели да успоставе централизован систем управљања како би могли да контролишу комплексну организацију у две, демографски врло различите, области, Сирију и Персију. Религијска димензија

¹⁵² Ibid, pp. 72-73.

¹⁵³ Ibid, p. 75.

¹⁵⁴ Ibid.

секте, омогућила је њеним лидерима ефикасну контролу над својим чланством и легитимитет у становништву и поред њене екстремистичке природе. Овај миленаријски¹⁵⁵, маргиналан, и неортодоксни покрет био је заснован на реалистичкој политици која је експлоатисала односе између великих сила у региону како би опстали, често мењајући стране и склапајући савезништва од интереса. Међутим, то није променило њихов политички идеал стварања Исмаилитске муслиманске империје.¹⁵⁶

Њихови противници су успели да обуздају Асасине, али не да их у потпуности елиминишу. Пример Асасина показује како организација таквог карактера може имати регионалну подршку међу становништвом и колико дубоко се може интегрисати у друштвени живот. Као и свака традиционална организација она је имала своје свештенике, војнике, дипломате и учитеље. Управо хијерархијска подела рада и активности, у комбинацији са фанатичном ревношћу, подстакнутом динамичним религијским активизмом и непоколебљивом лојалношћу вођама, створило је ову секту као актера на којег се увек морало рачунати. Њихов терор инициран смртоносним нападима био је практично неограничен, с обзиром да су могли напасти било кога и у било које време. Чак и у Европи, поједини крсташи, иако заштићени својим замковима и војском, плашили су се за своју безбедност. Иако не постоје докази да су Асасини икада покушали нападе у Европи, ирационални страх који су иницирали код противника, често изнад стварних потенцијала и могућности, био је основа њихове снаге. Асасини су опстали два века захваљујући страху који су вешто одржавали и способности да ударе у само срце најмоћнијих и најзаштићенијих суверена тога доба.¹⁵⁷

Прва појава недржавних наоружаних група, која би данас одговарала класичном моделу побуњеничких организација и побуњеништва, може се уочити још у 18. веку, у рату за независност 13 америчких колонија од Британске империје. Дугогодишњи политички и економски притисак британских колонијалних власти на америчке колоније, како би се ефикасније убирао порез и контролисали најважнији економски токови, постепено је изазавао све већи отпор међу америчким колонистима. Политички и економски протести у облику демонстрација, доношења

¹⁵⁵ Миленаризам је веровање религијске, друштвене или политичке групе или покрета у фундаменталну трансформацију друштва након чега ће се све променити. – више о томе види: Frederic Baumgartner, *Longing for the End: A History of Millennialism in Western Civilization*, New York, 1999, Palgrave, pp 1-6.

¹⁵⁶ Gérard Chaliand, Arnaud Blin, „Zealots and Assassins”, p. 76.

¹⁵⁷ Ibid, pp. 76-77.

политичких резолуција, протесних писама, масовне израде пропагандних памфлета и организованог бојкота британске робе, прерастао је у различите субверзивне делатности на урушавању колонијалног политичког поретка и система опорезивања, да би се потом ескалирао у уништавање приватне имовине и насиље.¹⁵⁸ Постепено, неоружани отпор америчких колониста прерастао је у отворени оружани сукоб против британских колонијалних трупа и лојалиста. У том дугогодишњем процесу ескалације сукоба, амерички колонисти, вођени тајном политичком организацијом „Синови слободе”¹⁵⁹ и користећи постојеће провинцијске и локалне колонијалне скупштине, постепено су формирали елементе независне политичке власти, прво кроз различите дописне¹⁶⁰ и инспекцијске комитете¹⁶¹, потом кроз делегате изабране на провинцијским и локалним конвенцијама-скупштинама¹⁶², па све до формирања Континенталног конгреса¹⁶³, највишег законодавног тела и Континенталне армије.¹⁶⁴

У идеолошком смислу, рат за независност америчких колонија развио се од једноставног сукоба око пореза и суверенитета у универзалну борбу за једнакост и слободе, у америчку револуцију, односно политичку борбу за неотуђива права америчких колониста: право на једнакост, право на живот, право на слободу и право на потрагу за срећом.¹⁶⁵ Међутим, поменута права и слободе нису се односила на урођенике, америчке индијанце и афричке робове што су британске колонијалне власти искористиле да привуку ове друштвене групе у рат обећавајући им ускраћена права и одређене уступке.¹⁶⁶ Без обзира на поменуте слабости, америчка револуција ударила је темеље данашњих модерних друштава промовишући идеале једнакости,

¹⁵⁸ Francis Cogliano, *Revolutionary America 1763–1815 – a Political History*, New York, 2009, Routledge, Second Edition, pp. 49-77.

¹⁵⁹ „Синови слободе” је била полуилегална политичка организација формирана од локалних истакнутих колониста, противника британске колонијалне власти. - види: Francis Cogliano, *Revolutionary America 1763–1815 – a Political History*, New York, 2009, Routledge, Second Edition, p. 57, 66.

¹⁶⁰ Дописни комитети или комитети за кореспонденцију била су локална представничка тела састављена од истакнутих америчких колониста на којима се одлучивала о даљим политичким корацима и мерама против британских колонијалних власти. - види Francis Cogliano, *Revolutionary America 1763–1815 – a Political History*, pp. 49-77.

¹⁶¹ Инспекцијски комитети су била представничка тела америчких колониста задужена за надзор спровођења војкота британске робе. – види: Ibid, pp. 49-77.

¹⁶² Свака колонија имала је своје провинцијске и локалне скупштине, на којима су изабрани колонисти вршили законодавну власт, док је гуверенере колонија постављала британска влада, а ови су постављали градоначенике и остале представнике извршне власти. Након немира и политичких протеста, већина гуверенера је распустила скупштине, стога су се делегати састајали на конвенцијама, да би доносили политичке резолуције и писма протеста против колонијалних власти. - види: Ibid, p. 72.

¹⁶³ При Континентални конгрес одржан је у Филаделфији 5. септембра 1774. године на којем је присуствовало 55 делегата из 12 колонија – извор: Ibid.

¹⁶⁴ Ibid, p. 84.

¹⁶⁵ Ibid, p. 15.

¹⁶⁶ Види: Ibid, p. 15-30.

права и слободе политичког и економског избора и партиципације у власти, истовремено залажући се за републикански модел уређења државе, што је касније оставило велике последице по постојеће монархистичке политичке поретке широм Европе.

Примењујући индиректну стратегију изнуривања амерички колонисти, у условима изразите војне надмоћи британских колонијалних трупа, успели су да сломе политичку вољу противника за даљим наставком рата. Избегавајући директну војну конфронтацију и одлучујућу битку главнина сукобљених страна, америчка континентална армија, а посебно локалне милицијске снаге колониста, вешто су користиле терен и локално становништво за примену тактике препада, заседа и узнемиравања противника, нападајући његове логистичке елементе и носећи му значајне губитке у људству и материјални средствима. С друге стране, како би контролисала територију и угушила устанак, Британија је била приморана да унајми немачке плаћенике како би надоместила мањак у људству у својој колонијалној армији.¹⁶⁷ Међутим, током војних похода Хесијанци су пљачкали, силовали и убијали америчке колонисте, често без обзира на њихову лојалност и симпатије, што је додатно окренуло локално становништво против британске круне. Свака војна победа британских колонијалних трупа, током рата плаћена је високом ценом у људству и опреми и није могла бити тако лако надокнађена имајући у виду непријатељско окружење, дугачке и сложене линије комуникација и снабдевања.¹⁶⁸ Са друге стране, прва значајнија војна победа америчке континенталне армије над британским војним снагама код Саратоге у октобру 1777. године искориштена је за дипломатску офанзиву и склапање савезништва са Француском, чији је улазак у рат са Британијом¹⁶⁹, као и значајна војна помоћ у трупама, бродовима и опреми преокренула ток рата.¹⁷⁰ Иако су изгубили готово све веће битке против британских колонијалних трупа током 1778, 1779. и 1780. године, америчка континентална армија и колонијалне милиције успели су да нанесу тешке и ненадокнадиве губитке противнику. Коначно, комбиноване америчке и француске копнене и поморске снаге натерале су генерала Корнволиса и његове трупе код Јорктауна 19. октобра 1781.

¹⁶⁷ Британци су 1776. године унајмили 18 000 немачких војника из покрајине Хесен, још додатних 3000 војника у 1777. години, да би до краја рата унајмили око 30 000 немачких најамника за потребе рата у Америци – извор: Ibid, p. 100.

¹⁶⁸ Ibid, pp. 97-107.

¹⁶⁹ Улазак Француске 1778, а потом и Шпаније 1779. и Холандије 1780. године у рат против Британије, приморало је британску владу да значајно смањи своје војно присуство у америчким колонијама – извор: Ibid, p. 106.

¹⁷⁰ Ibid, p. 105.

године на предају, што је натерало британце, притиснуте истовременим ратом са Американцима, Француском, Шпанијом и Холандијом и нарастајућим ратним дуговима, да одустану од свих даљих офанзивних војних операција у америчким колонијама¹⁷¹ и склопе мир са зараћеним странама 1783. године.¹⁷²

Управо је успех америчке револуције, ношене европским идејама уставотворности, друштвеног уговора, суверености народа, природним правима и слободама човека као појединца, једнакости, политичкој партиципацији и подели власти, инспирисао многобројне револуционарне снаге да кроз политичку борбу, а потом и кроз примену насиља као крајњу опцију, покушају да успоставе боља и демократскија друштва широм Европе.¹⁷³ Идеје и тековине америчке револуције, прихваћене су код бројних француских официра и војника који су се борили са америчким снагама у рату за независност, попут Гилбера де Мотијера, маркиза од Лафајета, грофа Филипа де Сегура и грофа Адам Филипа де Кустина који су касније активно учествовали у Француској револуцији 1789. године. Такође, пољски генерал Тадеуш Кошћушко, ратујући у америчкој континенталној армији, подигао је касније национални устанак у Пољској 1794. године, управо инспирисан идејама америчке револуције.¹⁷⁴ „Америка је била прозор кроз који је Европа пројектовала своје сопствене визије.”¹⁷⁵

Уколико прихватимо став Хиполита Таине, чувеног француског академика, писца и историчара из 19. века, да револуција настаје из фанатичне посвећености апстрактним идејама, онда можемо устврдити да је Француска револуција није само била хаотичан преокрет, већ сврсисходан политички покрет који је наглашавао врло препознатљиве идеолошке концепте попут једнакости, слободе, уставности и природних права.¹⁷⁶ Социо-економске противуречности, неодржива класна подела француског друштва која је фаворизовала повлашћен положај аристократије и вишег католичког свештенства, а свесно подривала права треће класе, буржоазије, обичних грађана и сељака¹⁷⁷, конзервативност аристократије и неспособност државне политичке елите да реши нарастајуће политичко и социјално незадовољство, подстакнуто дугогодишњим задуживањем државе и неповољном економском

¹⁷¹ Ibid, p. 110.

¹⁷² Ibid, p. 111.

¹⁷³ Robert Palmer, *The Age of Democratic Revolution – A Political History of Europe and America 1760-1800*, Princeton, 2014, Princeton University Press, pp. 159-161.

¹⁷⁴ Ibid, pp. 184-185.

¹⁷⁵ Ibid, p. 190.

¹⁷⁶ Ibid, p. 329.

¹⁷⁷ О социо-економској ситуацији у Француској током 80-тих година деветнаестог века види више: Peter McPhee, *The French Revolution 1789-1799*, Oxford, 2002, Oxford University Press, pp. 4-49.

ситуацијом, у великој мери створила је предуслове за настанак француске револуције.¹⁷⁸ Све фрустрације, одбојности, осећаји понижења, зависти и непријатељства код великог дела треће класе испливале су на површину током политичке кризе око парламента¹⁷⁹ и проблем је кулминирао планом француског краља Луја XVI да војском растера скупштинске делегате треће класе и њихове савезнике из редова племства и свештеника¹⁸⁰, који су одбили да се распусте, незадовољни понуђеним владиним решењем око новог политичког поретка у којем су задржане старе поделе на класе и феудални систем опорезивања.¹⁸¹ Активности прикупљања војске око Версаја и Париза, изазвале су реакције међу становиштвом поменутог града, изазивајући немире, насиље, пљачке и убиства припадника режима, као и напад на Бастиљу 14. јула 1789. године, како би се револуционари докопали оружја и муниције, потребну за одбрану од краљевских трупа. Међутим, већи део поменутих краљевских јединица, под утицајем пропаганде и побуњеног народа, касније је пребегао револуционарима. Буржоазија је, преко раније изабраних делегата градске и локалних скупштина треће класе, преузела политичку контролу над градом и формирала Националну гарду, како би спречила неконтролисану пљачку, убиства и заштитила животе грађана и имовину.¹⁸²

У исто време сељаци, притиснути вишегодишњом лошом економском ситуацијом, немаштином и све већим наметима од стране аристократије, подигли су аграрну револуцију широм Француске, заузимајући поседе племства и јавно палећи дужничке папире.¹⁸³ Безвлашће, пљачке и убиства аристократа и припадника старог режима, натерало је одређен део племства у егзил, а краља да прихвати предложене реформе. Под притиском побуњених револуционара и народа нови национални парламент је изгласао Декларацију о правима човека и грађанина у августу 1789. године¹⁸⁴, а две године касније донео је и нови Устав у септембру 1791. године¹⁸⁵

¹⁷⁸ О ситуацији у Француској пре избијања револуције види: Robert Palmer, *The Age of Democratic Revolution – A Political History of Europe and America 1760-1800*, pp. 349-355.

¹⁷⁹ Ibid, pp. 351-352.

¹⁸⁰ Делегатима треће класе придружило се и 47 племића и 149 свештеника делегата – извор: Peter McPhee, *The French Revolution 1789-1799*, pp. 52-53.

¹⁸¹ Владним решењем предложена је једнакост у опорезивању, гарантовање индивидуалних слобода, слобода штампе, а као политички поредак предложена је уставна монархија, при чему је задржан класни систем. Било је предвиђено да пола мандата у парламенту држе представници треће класе, три десетине племство, а две десетине свештенство. - Robert Palmer, *The Age of Democratic Revolution – A Political History of Europe and America 1760-1800*, p. 356.

¹⁸² Ibid, p. 358.

¹⁸³ Peter McPhee, *The French Revolution 1789-1799*, p. 57.

¹⁸⁴ Robert Palmer, *The Age of Democratic Revolution – A Political History of Europe and America 1760-1800*, p. 360.

¹⁸⁵ Ibid, p. 372.

којим се укида феудализам и племство, успоставља једнакост у правим и слободама свих грађана и уводи парламентарна монархија.¹⁸⁶

С друге стране, укидање феудалног система пореза и конфискација црквене имовине, притисак на свештенство да писано изразе своју лојалност држави, пре него Папи, изазвало је стварање контрареволуционарних снага и подстакао је даљу емиграцију племства, свештенства и официрског кадра.¹⁸⁷ У страху од могуће контрареволуције, подстакнутог покушајем бекства француског краља Луја XVI у иностранство у јулу 1791. године и потенцијалном опасношћу од стране војне интервенције¹⁸⁸ новоуспостављени режим, преко Комитета за јавну безбедност и Револуционарног суда сурово се обрачунао са контрареволуционарним снагама широм Француске.

Подстакнут хушачком пропагандом и гласинама, обрачун је кулминирао масовним суђењима и погубљењима притворених противника новог политичког режима, током прве половине 1792. године. Управо страх од стране интервенције и контрареволуционарних снага натерао је националну Конвенцију да укине монархију и прогласи Француску републику 21. септембра 1792. године, осуди и погуби француског краља Луја XVI 23. јануара 1793. године, као да и у крви угуши побуну у покрајини Венде¹⁸⁹ на северозападу Француске крајем 1793. године.¹⁹⁰

Међутим, потпиривани страх од контрареволуције и убиства истакнутих јакобинаца искориштени су за јачање извршне власти, пре свега јакобинског Комитета за јавну безбедност, односно њихов обрачун са колебљивим и умереним Жирондинцима и „Федералистима”.¹⁹¹ Такође, у свим насељеним местима формирани су Надзорни комитети који су, потпомогнути паравојним формацијама „sans-culottes”¹⁹², хапсили све који су речима, деловањем или статусом подржавали стари режим.¹⁹³ Формиран је потпуно нов правосудни систем револуционарних судова, у којем су новоизабране судије, жустро спроводиле строге законе донете од

¹⁸⁶ Peter McPhee, *The French Revolution 1789-1799*, pp. 64-88.

¹⁸⁷ Ibid, p. 92.

¹⁸⁸ Ibid.

¹⁸⁹ Процењује се да је у гушењу побуне побијено око 116 000 људи, жена и деце, или 15% становника ове покрајине. -извор: Ibid, pp. 107-113.

¹⁹⁰ Ibid, p. 113.

¹⁹¹ Федералисти су били махом припадници виших слојева буржоазије који се нису слагали са радикалним револуционарним елементима, њихов утицај је посебно био јак на југу и северозападу Француске. Више о томе види: Ibid, pp. 117-119, и pp. 121-122

¹⁹² Ове милитантне групе у периоду 1793-1794. бројале су око 30-40 000 људи, махом радничког и занатлијског социјалног порекла. У новом политичком режиму имале су задатак да прикупљају храну за градове и војску, наплату пореза, хапшење контрареволуционара, заплену метала из цркава за ратне потребе и одржавање револуционарног духа. – извор: Ibid, p. 128.

¹⁹³ Ibid, pp. 117-119.

стране Јакобинског режима. Хапшени су и осуђивани сви, па чак и истакнути револуционари, који су имали иоле различита виђења и ставове од јакобинске већине, при чему је казна за такво контрареволуционарно понашање врло често била смрт.¹⁹⁴ Такав терор над револуционарима и становништвом изазвао је реакцију парламента, односно „Термидорску реакцију” која је отпочела хапшењем, кратким суђењем и егзекуцијом јакобинског вође Максимилијана Робеспјера и његових 80 следбеника, да би потом наставила са хапшењем и убиствима осталих истакнутих јакобинских вођа и распуштањем јакобинског клуба у новембру 1795. године, чиме је завршено раздобље јакобинског терора у француској револуцији.¹⁹⁵ Термидорска реакција претворила се у такозавани „бели терор” у којем су, током 1795. године, прогањани, хапшени, пребијани и убијани јакобинци и припадници покрета „sans-culottes”¹⁹⁶. Извршна власт стављена је у руке Директората, а новим уставом, поново је успостављен парламентарни систем, у којем су право гласа имали мушкарци који су поседовали имовину, чиме су ускраћена права женама и мушкарцима лошијег социјалног статуса.¹⁹⁷

У друштвеном смислу направљен је потпун отклон од старог режима и католичке цркве. Нови поредак законски је регулисао права појединца, жена и деце, стварајући основе за ново праведније, моралније и равноправније друштво.¹⁹⁸ Уместо црквених образовних институција формиране су секуларне школе са новим програмима у којима је величан патриотизам и неговане републиканске вредности¹⁹⁹. Истовремено, католичкој цркви су укинута све привилегије и утицај, одузети поседи и богатство, верска служба је забрањена, а свештеници су приморани да се одрекну службе и да се ожене²⁰⁰, што је касније, током 1796. године ублажено, гарантовањем религијских слобода и омогућавањем практиковања верских обреда.²⁰¹ Сва имовина конфискована од непријатеља режима кориштена је за финансирање ратних потреба и надокнаду сиромашнима²⁰². Физички су уништавани сви симболи старог режима, а из назива појединих места, насеља и улица избачене

¹⁹⁴ Ibid, pp. 150-151.

¹⁹⁵ Ibid, pp. 151-156.

¹⁹⁶ Ibid, pp. 157-159.

¹⁹⁷ Ibid, pp. 160-162.

¹⁹⁸ Ibid, pp. 117-119.

¹⁹⁹ Ibid, pp. 131-132.

²⁰⁰ Процењује се да је 20 000 католичких свештеника у Француској напустило службу, а да се 5000 оженило. -извор: Ibid, p. 134.

²⁰¹ Ibid, p. 164.

²⁰² Ibid, p. 132.

су речи које су асоцирале на религију и стари режим.²⁰³ Развијана је култура новог политичког поретка, кроз штампање памфлета и публикација којима су се величале нове друштвене вредности, одржавање позоришних представа са новим републиканским херојима и мученицима, као и зликовцима старог режима, организовани су фестивали и празници значајни за Прву француску републику.²⁰⁴ Француски језик је модернизован, стандардизован и поједностављен, а широко распрострањени локални дијалекти свесно потискивани, како би се француска нација још више интегрисала.²⁰⁵

У војном погледу, успешна одбрана Француске Републике од спољне интервенције током поменутих година, спроведена је општом регрутацијом становништва од 18 до 25 година и стварањем масивних војних формација које су својим моралом, патриотизмом и бројем²⁰⁶ превазилазиле све друге противничке армије, засноване углавном на професионалном и најамничком саставу.²⁰⁷

Иако је Француска, након пораза Наполеона 1814. године, поново постала монархија, револуционарна промена друштва од монархистичког апсолутизма до уставне и парламентарне владавине је била неповратна.²⁰⁸ Учешће широких народних маса у политичком процесу, кампањама за изборе и практиковање нових политичких права дубоко је усадило грађанску идеју у француски народ, иако Устав из 1793. године, којим се гарантовало социјално благостање и обавезно образовање, никад није био имплементиран.²⁰⁹ У својој основи француска револуција је била класична буржоаска револуција, која је бескомпромисно укинула феудални систем и поставила основе капиталистичког друштва и либералног представничког система,²¹⁰ током које је дошло до неповратне секуларизације државе и друштва, иако је након рестаруације монархије 1814. године католичанство поново добило статус државне религије.²¹¹ Кроз наметнути процес „францизације” народа, француска револуција постала је семе модерног национализма и друштва заснованог на националном идентитету²¹², као и извориште за различите идеологије, од

²⁰³ Ibid, p. 138.

²⁰⁴ Ibid, pp. 133-135.

²⁰⁵ Ibid, p. 143.

²⁰⁶ Француска војска током 1793. године имала је скоро милион војника. – извор: Ibid p. 119.

²⁰⁷ Ibid, pp. 119-120.

²⁰⁸ Ibid, p. 179.

²⁰⁹ Ibid, p. 179.

²¹⁰ Ibid, p. 186.

²¹¹ Ibid, p. 199.

²¹² Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London, 1983.

комунизма и ауторитарног монархизма па све до конститутивног либерализма и социјалдемократије.²¹³

Значајнија појава терора и тероризма недржавних наоружаних група, налик Асасинима и Зилотима, учача се тек крајем 80-тих година 19. века и почетком 20. века на простору Западне Европе, Русије и Балкана. У идеолошком смислу настала је као последица утицаја ширења романтичних идеја просветитељства о слободи и социјалној правди. У односу на претходни период, тероризам више није имао религијску димензију, већ је искључиво био политичког карактера.²¹⁴ У терористичким нападима, уместо хладног оружја, превасходно су се користили експлозивни, на бази динамита и нитроглицерина, као и ватрено оружје. Мете напада су били владари и истакнути представници власти. Такозвани први талас модерног тероризма²¹⁵ покренули су следбеници идеја Пјера Прудона, Михаила Бакуњина и Сергеја Нечајева, односно анархисти, усвајајући политику „Пропаганде делима”, односно политике илегалних аката²¹⁶, на Међународном конгресу анархиста у Лондону 1881. године. Већина недржавних наоружаних актера тога доба, попут анархиста²¹⁷, популиста, националиста, нихилиста²¹⁸, фашиста и комуниста, настали су услед великих социо-економских превирања, побуна и криза током деветнаестог века, убрзаног технолошког и индустријског развоја, буђења националне свести и друштвене еманципације, посебно у мултинационалним и аутократским империјама, попут Отоманског царства, Аустро-угарске и царске Русије.²¹⁹ Овај талас терористичких напада, започео је покушајем атентата на немачког цара Вилхелма I и италијанског краља Умберта I 1878. године, а кулминирао је убиством руског цара

²¹³ Peter McPhee, *The French Revolution 1789-1799*, p. 179.

²¹⁴ Gérard Chaliand, Arnaud Blin, “The Invention of Modern Terror”, in the Gérard Chaliand and Arnaud Blin (eds.), *The History of Terrorism*, London, 2007, University of California Press, pp. 76-77.

²¹⁵ David Rapoport, “The Four Waves of Modern Terrorism”, in A. K. Cronin and J. M. Ludes (eds) *Attacking Terrorism: Elements of a Grand Strategy*, Washington, DC, Georgetown University Press, 2004, pp. 46–73.

²¹⁶ Caroline Cahm, *Kropotkin and the Rise of Revolutionary Anarchism, 1872-1886*, Cambridge, 1989, pp. 152-177.

²¹⁷ У идеолошком смислу анрхзам је инспирасан идејама Бакуњина, на ког је утицала Прудонова политичка доктрина: сузбијање државе, колективизација средства за производњу и очување индивидуалне слободе. - Yves Ternon, “Russian Terrorism, 1878–1908”, in the Gérard Chaliand and Arnaud Blin (eds.), *The History of Terrorism*, London, 2007, University of California Press, p. 139.

²¹⁸ У основи нихилизма је слобода појединца, односно негација свих обавеза наметнутих појединцу од стране друштва, породице или религије. - Sergei Kravchinsky, pseud. Stepniak, *Stepniak: La Russie souterraine*. translated by Hugues Le Roux. Paris: Jules Lévy, 1885, p.16.

²¹⁹ Olivier Hubac-Occchipinti, „Anarchist Terrorists of the Nineteenth Century”, in the Gérard Chaliand and Arnaud Blin (eds.), *The History of Terrorism*, London, 2007, University of California Press, pp. 113-114.

Александра II у марту 1881. године²²⁰, активирањем експлозивне направе од стране припадника нихилистичке организације „Народна воља”.²²¹

Период од 1892. до 1901. године познат је по експанзији терористичких напада на представнике власти у којем су убијени бројни монарси, председници и премијери: француски председник Сади Карно 1894. године, шпански премијер Антонио Кановас 1897. године, аустријска царица Елизабета 1898. године, италијански краљ Умберто I 1900. године и амерички председник Вилијам МекКинли 1901. године.²²² Деведесете године 19. века биле су познате и по бројним цивилним жртвама терористичких напада. Само експлозијом у згради опере у Барселони 1893. године убијено је више од 30 цивила, а око 50 рањено. Током поменуте деценије у Француској, Шпанији, Италији и Португалу убијено је преко 200 цивила.²²³

Међутим, иако су бројни терористички напади анархиста и других недржавних наоружаних група производили несразмерно мали број жртава и материјалну штету, психолошки и пропагандни ефекат на становништво и јавно мњење је био јако велики, посебно у Француској, Италији и Шпанији. Снаге безбедности су биле често засипане бројним лажним претећим писмима и дојавама о подметању експлозива на различитим местима што је исцрпљивало њихове припаднике, стварајући стрес и несигурност међу њима. Такође, новине су биле препуне сензационалистичких и непроверених података о будућим терористичким нападима, што је додатно оптерећивало полицијски рад и откривање потенцијалних починилаца.²²⁴

Од 1905. године центри терористичких напада били су царска Русија и Шпанија, као две, политички најназадније и најдисфункционалније државе тог доба. Експанзија тероризма започела је убиствима званичника царске Русије, Вјачеслава вон Плехвеа, министра унутрашњих послова, јула 1904. године и великог војводе

²²⁰ Richard Jensen, „Daggers, Rifles and Dynamite: Anarchist Terrorism in Nineteenth Century Europe”, *Terrorism and Political Violence*, Volume 16, 2004 - Issue 1, pp. 116-153, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0954655049046>, Интернет 10/05/2021.

²²¹ Терористичке организације у Русији, у 19. веку, као што је нихилистичка организација „Народна воља” и Социјалистичка револуционарна партија, настале су политичком радикализацијом мањег дела руског револуционарног покрета, популиста и пропагандиста. - Yves Ternon, „Russian Terrorism, 1878-1908”, pp. 139-160.

²²² Murray Clark Havens, Carl Leiden, Karl Schmitt, *The Politics of Assassination*, Englewood Cliffs, 1970, Prentice-Hall, pp.161-167.

²²³ Richard Jensen, „Daggers, Rifles and Dynamite: Anarchist Terrorism in Nineteenth Century Europe”, *Terrorism and Political Violence*, Volume 16, 2004 - Issue 1, pp. 116-153, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0954655049046>, Интернет 10/05/2021.

²²⁴ Jean Maitron, *Histoire du Mouvement Anarchiste en France (1880-1914)*, Paris, 1955, Société universitaire d'éditions de librairie 2d ed, pp. 215-216

Сергеја Александровича, фебруара 1905. године, од стране припадника борбене организације Социјалистичке револуционарне партије.²²⁵ Неуспела револуција 1905. године само поспешила експанзију терористичких група у Русији.²²⁶ Само током 1906. и 1907. године анархисти и револуционарни социјалисти су убили преко 4000 људи²²⁷, а процењује се да су само анархисти, од 1901. до 1916. године, убили око 17 000 људи.²²⁸

С друге стране, пропаст револуције у Русији 1905. године и репресије руског царистичког режима натерале су руске екстремисте на емиграцију широм Европе, а посебно у Француску, Швајцарску, САД и Велику Британију. Тиме је омогућено ширење екстремистичких идеологија, повезивање локалних анархистичких и социјалистичких организација са руском емиграцијом. Због врло млаке реакције држава у Европи, разне анархистичке и социјалистичке организације, потпомогнуте руском емиграцијом, изазивале су насилне инциденте и изводиле терористичке нападе у поменутим земљама.²²⁹ У Шведској 1909. године анархиста је убио градоначеника Стокхолма. У Грчкој је марта 1913. године убијен грчки краљ Ђорђе I.²³⁰

У Шпанији, посебно у Барселони, шпанске анархистичке организације су се тесно повезале са руском емиграцијом. Само од 1903. до 1909. године, у овом граду, активирано је преко 80 експлозивних направа, при чему је убијено око 11 лица, а рањено око 70 људи. Барселона је тим поводом прозвана „градом бомби”. Анархисти су током 1905. и 1906. године више пута покушавали да убију шпанског краља Алфонса XIII.²³¹ Погубљење Франциска Ферера, једног од контраверзних вођа шпанских анархиста, 1909. године, због оптужби за иницирање и организовање побуне у Барселони, такозване „Трагичне недеље”, изазвало је низ нових терористичких напада. У новембру 1912. године, убијен је шпански премијер

²²⁵ Yves Terson, „Russian Terrorism, 1878–1908”, pp. 159–160.

²²⁶ Paul Avrich, *The Russian Anarchists*, Princeton, 1967, Princeton University Press, p. 42.

²²⁷ Ibid, p. 64.

²²⁸ Anna Geifman, *Thou Shalt Kill: Revolutionary Terrorism in Russia, 1894–1917*, Princeton, 1995, Princeton University Press, pp. 124–125.

²²⁹ Richard Jensen, „The First Global Wave of Terrorism and International Counterterrorism”, in *An International History of Terrorism: Western and Non-Western Experiences*, Jussi Hanhimäki, Bernhard Blumenau (eds.), New York, 2013, Routledge, pp. 18–19.

²³⁰ Ibid, p. 22.

²³¹ Активирањем експлозивне направе у близини краљевске поворке у улици Кале Мајор у Мадриду 31. маја 1906. године, анархисти су убили око 30 лица, а ранили више од 100 људи, међутим шпански краљ је остао неозлеђен. То је до тада био најкрвавији теористички напад анархиста у свету. - Juan Avilés Farré, *Francisco Ferrer y Guardia: pedagogo, anarquista y mártir*, Madrid, 2006, Marcial Pons Ediciones de Historia, pp. 152, 168–169, 189–190.

Мануел Парадинас, а покушан је и нови атентат на шпанског краља Алфонса XIII-тог у априлу 1913. године.²³²

Након пропасти револуције у Русији 1905. године, анархистичке идеје прошириле су се и на простор Северне и Јужне Америке и Азије. Аргентина је постала један од највећих анархистичких центара у свету. Од 1905. до 1910. године руски, шпански и аргентински анархисти покушали су два атентата на аргентинског председника и извршили више од осам бомбашких напада, укључујући напад на Катедралу у Буенос Ајресу и зграду Опере. Међутим, њихов успешни атентат на шефа полиције у Буенос Ајресу, 14. новембра 1909. године, изазвао је масовни протест становништва, као и реакцију државе која се жестоко обрачунала са анархистима уводећи строге законе, забрањујући рад синдиката и ограничавајући слободу штампе. У Јапану, а посебно у Кини дошло је до ширења анархистичких идеја. Кинески анархисти су 1912. године извршили више атентата на манџуријске представнике царске власти.²³³

У основи може се констатовати да су анархисти крајем 19. века покренули први талас терористичких активности и то превасходно вршењем атентата на истакнуте представнике власти, коришћењем ватреног оружја и експлозивних направа, што је прихваћено и од свих осталих недржавних наоружаних група, посебно револуционарних социјалиста и нихилиста у Русији, као и националиста на Балкану. Терористички напади извођени су у облику индивидуалних атентата који су, у смислу логистичких захтева у погледу финансија и обуке, били минимални. Није било терористичких мрежа, или организације која би спроводила одређену стратегију на националном, или међународном нивоу, терористи су углавном били вођени индивидуалним мотивима, инспирисани социјалном неправдом, или осветом због погубљеног припадника своје организације.²³⁴

Терористи су разумели вредност живота и какав злочин чине. Веровали су да је њихов живот једва довољан као компензација за одузети живот. Када су им власти понудиле прилику, на суђењима, они су говорили и објашњавали јавности разлоге и оправдања свог чињења. Нису скривали, нити прикривали свој злочин, него су гласно и јасно преузимали одговорност за учињена дела. Били су убице мотивисане идеалима, дајући себи за право да убију, јер су особе које су убијали и саме убијале

²³² Richard Jensen, „The First Global Wave of Terrorism and International Counterterrorism”, in *An International History of Terrorism: Western and Non-Western Experiences*, pp. 19-20.

²³³ Ibid, p. 22.

²³⁴ Olivier Hubac-Occipinti, „Anarchist Terrorists of the Nineteenth Century”, in the Gérard Chaliand and Arnaud Blin (eds.), *The History of Terrorism*, London, 2007, University of California Press, pp. 129-130.

друге, или су наређивали убиства. Били су више правдољубиви него осветнички настројени. Нису могли да толеришу једнострану правду у којој представници државе уживају статус недодирљивости за дела која су чинили. Били су убице са етичким принципима, које су прешле праг законитости и етичности, али да нису при томе срушили своје моралне баријере.²³⁵

Уздизање национализма, као и појава лево и десно оријентисаних идеологија, постале су плодно тле за нову форму политичког насиља, тероризам недржавних актера.²³⁶ Најчешће је практикован од стране недржавних наоружаних група екстремне левице и то већином у форми регицида²³⁷, модерној верзији тираницида. Религија није била присутна у новој форми тероризма. Национализам је био један од катализатора, заједно са осталим идеологијама, укључујући анархизам, нихилизам и касније марксизам. Међутим, руска револуција омогућила је да марксизам постане доминантна револуционарна идеологија. Примери руских популиста, француских и италијанских анархиста постакло је стварање сличних покрета на Балкану, Јерменији, Индији, широм Европе, Северне и Јужне Америке.²³⁸

Још једна од карактеристика терористичких организација у деветнаестом веку је била њихова ограниченост у погледу људских и финансијских ресурса и структуре. Ове скромне организације биле су принуђене на компромис, често жртвујући инвестиције у високу технологију како би финансирали регрутовање, обуку, прикупљање обавештајних података, заштиту и одржавање тајновитости. Изузев појединих, специфичних случајева, терористичке организације у деветнаестом веку биле су сиромашне. Спољна подршка је била врло ретка, тако да су морали да предузимају различите криминалне активности, најчешће провале и пљачке, како би финансирали своје организације.²³⁹

Њихова способност да наносе штету зависила је од довитљивости у осмишљавању и доследности у спровођењу формулисане стратегије организације. Ризик од откривања је био обрнуто пропорционалан величини терористичке организације. За разлику од анархиста и нихилиста, националистички покрети

²³⁵ Yves Terson, „Russian Terrorism, 1878–1908”, pp. 172-173.

²³⁶ Таква врста тероризма није имала пуно додирних тачака са државним тероризмом из доба Француске револуције, који је поново оживео за време Октобарске револуције у Русији.

²³⁷ Термин „регицид” - убиство краља, настао је у 16. веку спојем генитива латинске речи „rex” (regis), што значи краљ, и француског префикса „-cide”, што означава убиство, насталог од латинске речи „cedere” убиство. -извори: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/regicide>, <https://www.etymonline.com/word/regicide>, Интернет 02/06/2021.

²³⁸ Gérard Chaliand, Arnaud Blin, „The Golden Age of Terrorism”, in the Gérard Chaliand and Arnaud Blin (eds.), *The History of Terrorism*, London, 2007, University of California Press, pp. 175-176.

²³⁹ Walter Laqueur, *History of Terrorism*, p. 87.

крајем деветнаестог и почетком двадесетог века били су много отпорнији. Иако су имали релативно мало језгро, националистичке организације уживале су много већу подршку међу становништвом, мобилизација и регрутација нових чланова одвијала се без проблема, а сама организација имала је активне, полуактивне и успаване симпатизере. Порозност граница, до почетка Првог светског рата, омогућавала је различитим терористичким групама релативно лако дислоцирање у иностранство, док је међудржавна сарадња у супротстављању терористичкој претњи била још увек на врло ниском нивоу.²⁴⁰

Покрети и организације националистичке оријентације су посебно били активни на простору Балкана, односно Турске империје, с обзиром на дугогодишња стремљења нетурског становништва за самосталношћу, или припајање матици држави. Експлицитан пример покрета који је користио терористичке нападе, али и шири спектар метода оружаног и неоружаног супротстављања, јесте Унутрашња македонска револуционарна организација, такозвани ВМРО (Внатрешна македонска револуционерна организација).²⁴¹ Основана је 1893. године у Солуну, од стране 6 младића из Македоније, припадника Бугарске егзархије, са циљем стварања аутономне области Македоније, која би обједињавала турске провинције, односно вилајете: Солун, Битољ, Скопље и Андрианапољ - Једрене.²⁴² Иако је организација, током свог развоја, прихватила одређене социјалистичке и социјалдемократске идеје, с обзиром да је имала и мањи број анархиста и лево оријентисаних чланова, у пракси доминирао је бугарски национализам, при чему је идеја аутономије, као у случају Источне Румелије, пропагирана као пут ка уједињењу са матичном државом.²⁴³ Своју политичку мрежу ширила је формирањем локалних комитета, а у војном смислу организовањем својих чланова у војне формације милицијског карактера, такозване чете. По угледу на остале терористичке организације тог доба, ВМРО је предузимала сурове терористичке нападе, таргетирајући истакнуте појединце и елементе власти Отоманске империје, ривалске српске и грчке националистичке организације. При томе убиства, спаљивање кућа, бомбашки напади,

²⁴⁰ Gérard Chaliand, Arnaud Blin, „The Golden Age of Terrorism”, p. 183.

²⁴¹ ВМРО је више пута мењала име. У периоду после оснивања 1893. године, звала Македонска револуционарна организација или Македонски револуционарни комитет, да би, од 1896. до 1902. године, променила назив у Бугарски македонско-адрианапољски револуционарни комитет. Већ од 1902. године назив је промењен у Тајна македонско-адрианапољска револуционарна организација, да би 1905. Године име промењено у Унутрашња македонско-адрианапољска револуционарна организација. – извор: Martin Valkov, *The Internal Macedonian-Adrianople Revolutionary Organization and the Idea for Autonomy for Macedonia and Adrianople Thrace, 1893-1912 (master thesis)*, Budapest, 2010, Central European University, Department of History, p. 5.

²⁴² Ibid, p. 30.

²⁴³ Ibid.

обезглављивања непријатеља, стрељања, су били уобичајени репертоар терора којим су прибегавали, како би успоставили локалну контролу, спровели освету, или успоставили нови политички поредак на одређеној територији. С друге стране, до 1903. године, ВМРО је на територијама под њеним утицајем, поред локалних војних формација, успоставила и судове, поштански систем, радионице за производњу оружја и органе за прикупљање пореза.²⁴⁴ Почетком августа 1903. године ВМРО подиже устанак у Македонији и њихове војне формације се отворено супротстављају турским безбедносним снагама, изводе терористичке нападе на цивиле. Као одговор турска војска, полицијске снаге и локалне милиције спровode одмазду током читаве јесени, палећи села широм јужне и централне Македоније, убијајући цивиле и заробљенике. Илинденски устанак се завршио потпуним сломом устаника у новембру 1903. године. ВМРО се након краха Илинденског устанка, вратио терористичким активностима поделио на две фракције, од којих је једна желела припајање Бугарској, а друга је хтела формирање независне македонске државе. Након Првог светског рата македонско питање није решено. Претходно поменуте македонске територије подељене су између Бугарске, Грчке и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, односно Југославије, а ВМРО је наставио са терористичким активностима, при чему је политичко насиље нарочито било усмерено против власти и безбедносног апарата Грчке и Југославије. У настојању да придобије савезнике за решавање македонског питања ВМРО успоставио контакте са Совјетским савезом, а после и Италијом, од које је добијао оружје и финансијска средства. Током тридесетих година двадесетог века ВМРО је постепено еволуирао у терористичко-криминалну организацију, нудећи своје „експертске” услуге различитим актерима, попут Бугарске и Италије, у замену за материјалну и финансијску подршку.²⁴⁵ Успоставио је сарадњу са такозваним Усташама, хрватским националистичким покретом, која је резултирала заједнички организованим и успешно извршеним атентатом на југословенског краља Александра, у Марсеју, 9. октобра 1934. године.²⁴⁶

Поред Балкана, националистички покрети, су били нарочито снажни у Ирској, тада делу Велике Британије. Иако су стотинама година тежили ка независности од британске круне, ирски националистички покрети, крајем 19. и

²⁴⁴ Ryan Gingeras, *The Internal Macedonian Revolutionary Organization: "Oriental" Terrorism, Counterinsurgency, and the End of the Ottoman Empire*, Internal Macedonian Revolutionary Organization - Oxford Handbooks, p. 3.

²⁴⁵ Gérard Chaliand, Arnaud Blin, „The Golden Age of Terrorism”, p. 190-191.

²⁴⁶ Ibid, p. 192.

почетком 20. века, попут Ирског републиканског братства и „Шин Фејна”, окренули су се масовнијем политичком насиљу тек током Првог светског рата, када су схватили да, од више пута обећане аутономије, неће бити ништа. Неуспели Ускршњи устанак у априлу 1916. године, репресивне мере британских власти, а нарочито погубљења вођа устаника, песника Падраига Пирса и социјалисте Џејмса Конолија, изазвало је даљу ескалацију сукоба и појачане симпатије и наклоност становништва према побуњеницима.²⁴⁷

Након неуспелог устанка, вође ирских националиста, пре свега Мајкл Колинс, формирали су полуаутономне паравојне формације, такозвану Ирску Републиканску Армију предвођене искусним официрским кадром и ветеранима из Првог светског рата, које су нападале представнике британског режима и параполицијске јединице ирских униониста под називом „Краљевске ирске полицијске резервне снаге”.²⁴⁸ Полиција је на насиље одговарала још жешћим, често неселективним насиљем у намери да одврате противника, што је у политичком смислу стварало супротан ефекат ојачавајући позиције ирских националиста међу локалним становништвом и ирском дијаспором, посебно у САД.²⁴⁹

Схватајући да се борба води пре свега на политичком плану, Ирска републиканска армија, предвођена Мајкл Колинсом, је током 1920. године омасовила своје насилне активности. Спровела је симултане оружане нападе на преко 300 полицијских станица у Ирској, пре Ускрса 1920. године, а 21. новембра исте године истовремено је ликвидирала 18 полицајаца који су се инфилтрирали у организацију, да би само седам дана касније, пребацила своје активности на тло Енглеске. Убила је два припадника унионистичких параполицијских снага у Ливерпулу. Последњи напад је имао мали војни ефекат, али одлучујући утицај на јавно мњење у Енглеској, као и велики међународни одјек, посебно у САД, која је, због своје велике ирске дијаспоре, извршила снажан политички притисак на владу Уједињеног краљевства да ступи у преговоре са ирским националистима, што је на крају резултирало независношћу Ирске.²⁵⁰

Уздизање недржавних наоружаних актера у Русији, почетком 20. века, заснивало се на дугој традицији револуционарних идеологија. Руска револуција 1917. године је логичка кулминација и производ еволутивног процеса једног ширег покрета чије чији се обриси могу уочити још у неуспелој побуни такозваних

²⁴⁷ Ibid, p. 185.

²⁴⁸ Ibid, p. 185.

²⁴⁹ Ibid, p. 186.

²⁵⁰ Ibid, p. 186.

„Декамбриста”²⁵¹ 14. децембра 1825. године. Ношени идејама просветитељства, једнакости и братства, декамбристи су предлагали радикалну промену апсолутистичког, царистичког система у нови републикански, социјалистички политички режим заснован на солидарности унутар сеоских заједница.²⁵²

Неуспех декамбриста и репресивни режим цара Николаја I, оличен у раду чувене III Секције руске царске полиције, онемогућио је значајније ширење поменутих идеја, све до 50-тих година 19. века када се појавио међу младом интелигенцијом револуционарни популистички покрет, назван „Народничество”. Припадници овог покрета залагали су се за корените друштвене и политичке промене насилним путем. Царистички режим би се заменио новим друштвеним и политичким поретком, заснованом на концепту такозване „обшчине”, аграрне социјалистичке заједнице у којој би сељаци самоуправљали колективном имовином и земљишним поседима.²⁵³

Већ 1861. године појављује се тајна популистичка организација „Земља и слобода”, а 1864. године, још екстремнија група такозвана „Организација”. Ове организације су убрзо растурене током периода „белог терора”, интензивне полицијске репресије превођене руским генералом Михајлом Николајевичем Мурављевим. Од екстремних делова покрета популиста настају и поједине анархистичке и нихилистичке терористичке организације,²⁵⁴ о чему је више било речи у претходним пасусима.

Након „белог терора”, популизам се поново појављује током друге половине 70-тих година 19. века, у форми пропагандистичког покрета, односно Социјалистичке револуционарне партије која 1876. године преузима назив „Земља и слобода”.²⁵⁵ Организација се 1879. године убрзо дели на умеренији популистички део, под називом „Црна репартиција” и терористичку организацију „Народна воља” која је, након успешно извршеног атентата и убиства руског цара Александра II 1. марта 1881. године, растурена полицијском репресијом. Вођа организације и четири њена члана су осуђени и погубљени 3. априла 1881. године²⁵⁶, а остало чланство је

²⁵¹ Организација руских официра који су примили идеје Француске револуције током окупације Париза 1814. године.

²⁵² Yves Ternon, „Russian terrorism, 1878–1908”, pp. 134-135.

²⁵³ Ibid, p. 135.

²⁵⁴ Ibid, p. 135.

²⁵⁵ Alan Wood, *The Origins of the Russian Revolution 1861–1917*, London, 2003, Routledge, Third Edition, p.20.

²⁵⁶ Yves Ternon, „Russian terrorism, 1878–1908”, p. 150.

десетковано хапшењем, затварањем, депортацијом у Сибир, или је натерано на егзил у иностранство.²⁵⁷

Убиство цара Александра II искоришћено је од новог царистичког режима Александра III за заустављање готово свих започетих реформских процеса у држави и друштву, као и за још већу репресију према „непријатељима” режима²⁵⁸, односно према свима који су према процени државног апарата, посебно специјалних јединица полиције за истраживање политичких злочина, касније познатих под јединственим називом „Окхрана”²⁵⁹, могли угрозити аутократски политички поредак.²⁶⁰

Поред политичке репресије, економске реформе које су проузроковале динамичну, масовну и неравномерну индустријализацију Русије од 1861. до 1901. године, биле су изведене захваљујући страним инвестицијама и масовној, јефтиној, потпуно обесправљеној, новоформираној радничкој класи.²⁶¹ Таква експлоатација пролетеријата само је још више продубила друштвени јаз између богатих и сиромашних и стварајући предуслове за појаву масовних штрајкова, протеста и демонстрација радничке класе²⁶² незадовољне лошим условима рада, мизерним платама и хроничним недостатком основних радничких права.²⁶³ Управо масовност и незадовољство пролетеријата, врло лоши економски и животни услови у којима су радници живели, учинило је руску радничку класу врло пријемчивом на агитацију и пропаганду револуционарних активиста.²⁶⁴

Након распада популистичког покрета „Народна воља”, изостанка тражених политичких и социо-економских реформи, револуционарна ситуација је постепено

²⁵⁷ Alan Wood, *The Origins of the Russian Revolution 1861–1917*, p. 21.

²⁵⁸ Више од репресији режима Александра III види у: Yves Ternon, „Russian terrorism, 1878–1908”, pp. 152–154.

²⁵⁹ Ове јединице су први пут формиране средним 1881. године – више о томе видету у: Ibid, pp. 152–153.

²⁶⁰ Alan Wood, *The Origins of the Russian Revolution 1861–1917*, pp. 22–24.

²⁶¹ У том периоду Русија је постала пета индустријска сила у свету, иако је бруто домаћем производу, по глави становника, заостајала за Западном Европом. – извор: Abraham Archer, *The Revolution of 1905 – A Short History*, Stanford, 2004, Stanford University Press, p. 5.

²⁶² Од 1862. до 1869. године било је 6 штрајкова и 29 радничких немира годишње, од 1870. до 1885. године тај број је порастао на 20 штрајкова и 73 немира. Интензивирањем економског развоја број штрајкова и радничких немира је значајно порастао тако да је од 1886. до 1894. године просечно организовано 33 штрајка годишње, а већ од 1895. до 1904. године је било 166 штрајкова годишње. Само 1903. године било је 550 обустава рада у којем је учествовало 138 877 радника. - извор: Abraham Archer, *The Revolution of 1905 – A Short History*, p. 6.

²⁶³ Alan Wood, *The Origins of the Russian Revolution 1861–1917*, p. 25.

²⁶⁴ Ibid, pp. 25–26.

ескалирала. Део радничке класе се постепено окренуо идејама марксизма²⁶⁵, кроз радничке организације и синдикате, да би 1898. године била формирана Руска Социјалдемократска Радничка Партија, али без чврсте структуре и јасног програма.²⁶⁶ С друге стране, почетком 1902. године, формирана је нова неопопулистичка Социјалистичка револуционарна партија²⁶⁷ у Харкову, у Украјини, која заступала старе идеје популизма: социјалне револуције, поделе земље сељацима и задржавање традиционалних сеоских заједница. Њихово екстремно крило, под називом Борбена организација Социјалистичке револуционарне партије, залагало се за примену терора као основног методе политичке борбе,²⁶⁸ те је од 1902. до 1905. године спровело бројне терористичке нападе на истакнуте представнике власти.²⁶⁹ Истовремено, међу средњом класом, као и новонасталом буржоазијом и интелигенцијом настаје либерални покрет под називом Савез ослобођења²⁷⁰ који се залагао за мирно успостављање парламентарне буржоаске демократије, засноване на уставу и владавини права.²⁷¹

Тако су под утицајем паневропских идеја просветитељства, зачете америчком, а развијене француском револуцијом, настала три главна прото-политичка правца у Русији: социјално-демократски, популистички и либерални. Сви ови покрети, њихови лидери и потенцијалне присталице су били у настајању, идеологије су биле међусобно врло блиске, а тактике и технике регрутације чланства и мобилизације широких народних маса, флуидне и опортунистичке. Ове организације имале су широк политички апел према перципираним интересима класа и група, циљајући језгро популације у чије име говоре: социјалдемократе за

²⁶⁵ Прва руска марксистичка група под називом „Ослобођење рада” формирана је 1883. године у Швајцарској од стране бивших популиста чланова организације „Црна репартиција” - извор: Leopold Haimson, *The Russian Marxists and the Origins of Bolshevism*, Boston, 1955, Beacon Press, p. 43.

²⁶⁶ Alan Wood, *The Origins of the Russian Revolution 1861–1917*, pp. 25–28. Руска социјалдемократска радничка партија била је у то време подељена на три различите политичке фракције: економисте, ревизионисте и поборнике ортодоксне примене Марксистичке теорије. – извор: Leopold Haimson, *The Russian Marxists and the Origins of Bolshevism*, pp. 83–90,

²⁶⁷ Формирана је од Јужне групе нових популиста и Северне групе старих популиста емиграната, предвођених Виктором Черновим - извор: Yves Ternon, „Russian terrorism, 1878–1908”, pp. 154–155.

²⁶⁸ Према Социјалистичкој револуционарној партији терор је имао три функције: самоодбрану, иницирањем страха код режима да ће свака нанесена „неправда” бити кажњена; агитациони ефекат, привлачења пажње јавности и приморавања широких народних маса да „мисле” политички, дезорганизајски ефекат, да примора режим да потражи подршку од друштва и направи уступке. – извор: Manfred Hildermeier, *The Russian Socialist Revolutionary Party Before the First World War*, New York, 2000, St. Martin’s Press, p. 56.

²⁶⁹ Током тог периода Борбена организација Социјалистичке револуционарне партије убила је два министра унутрашњих послова, неколико гувернера административних области, великог војводу Сергеја Александровича, гувернера Москве и шефове полиција у неколико градова широм Русије - извор: Yves Ternon, „Russian terrorism, 1878–1908”, pp. 155–161.

²⁷⁰ Формирана у Санкт Петербургу 1904. године. – извор: <https://www.britannica.com/topic/Union-of-Liberation>, Интернет 07/12/2021.

²⁷¹ Alan Wood, *The Origins of the Russian Revolution 1861–1917*, pp. 25–31.

раднике²⁷², револуционарни социјалисти за сељаке, либерали за припаднике средње грађанске класе.²⁷³ За сваки од ових покрета, утицај руске револуционарне интелигенције је био од пресудне важности, јер је омогућио идеолошко оспоравање теолошких парадигми царистичког аутократског режима научно утемељеним теоријама, посебно Марксистичком политичком економијом. Такође, сва три покрета су увидела да пропаганда и агитација, путем штампаних медија²⁷⁴, представљају суштински важан стратегијски и тактички инструмент за идеолошку изградњу политичког руководства, едукацију и регрутацију чланства и мобилизацију широких народних маса.²⁷⁵

Економска криза након 1901. године и лоша политичка ситуација, покренута низом насилних сељачких буна од 1902. до 1905. године, константним радничким штрајковима и демонстрацијама, а продубљена поразом у рату са Јапаном 1905. године, кулминирала је у Санкт Петербургу 9. јануара 1905. године, када је мирна радничка демонстрација, угушена у крви.²⁷⁶ Догађај познат као „Крвава недеља” иницирао је, широм земље, масовне грађанске протесте, радничке штрајкове и демонстрације, сељачке немире и устанке, као и побуне у војсци, током читаве 1905. године.²⁷⁷ Такво стање у земљи натерало је руског цара Николаја II да донесе Империјални декрет, у октобру исте године, којим се гарантују грађанске слободе и моментално расписују избори за парламент, Државну думу. Међутим, царистички режим је наставио са насилним гушењем устанака широм земље, спровођењем казних експедиција против сељачких буна, затварањем фабрика ради сузбијања штрајкова, ангажовањем ултранационалистичких група такозваних „Црних стотина”²⁷⁸ ради пребијања штрајкача, студената и Јевреја, да би, у децембру, у крви,

²⁷² Радничка класа је бројала између 12 и 14 милиона радника 1897. године у Русији, што је било само 10% становништва. – извор: Eric Blanc, *Revolutionary Social Democracy-Working-Class Politics Across the Russian Empire (1882–1917)*, Leiden, 2021, Koninklijke Brill, p. 29.

²⁷³ Frank Wcislo, „The First Russian Revolution, 1890–1914”, *A Companion to the Russian Revolution*, eds. Daniel Orlowsky, New York, 2020, Wiley Blackwell, p.18.

²⁷⁴ У том погледу најнапреднији су били руске Социјалдемократе који имали неколико истакнутих часописа и публикација, као што су „Радничко дело”, „Радничка мисао”, „Зора” и „Искра”. Такође Социјалистичка револуционарна партија имала је свој часопис „Револуционарна Русија”, а либерална партија часопис „Ослобођење” – извор: Leopold Haimson, *The Russian Marxists and the Origins of Bolshevism*, pp. 119-129, 148, 152.

²⁷⁵ Види: Frank Wcislo, „The First Russian Revolution, 1890–1914”, p. 19.

²⁷⁶ Полиција и Козаци су отворили ватру на демонстранте, при чему су убили преко 100 људи, а ранили неколико стотина демонстраната. – извор: Alan Wood, *The Origins of the Russian Revolution 1861–1917*, p. 32.

²⁷⁷ Само до краја 1905. године избило је 14 000 штрајкова на којима је учествовало око 2,8 милиона радника. – извор: Frank Wcislo, „The First Russian Revolution, 1890–1914”, p. 23.

²⁷⁸ Црне стотине састојале су се од велепоседника, богатих сељака, бирократа, трговаца, полицијских и државних службеника који су подржавали православље, аутократски систем и руски национализам. Посебно су били активни од 1904. до 1914. године када су изводили насилне нападе на различите

угушио оружани устанак у Москви²⁷⁹, чиме се револуционарна ситуација привидно смирила, иако су немири потрајали још наредне две године.²⁸⁰ Револуција из 1905. године је имала стихијски карактер. Велики број радничких протеста и штрајкова није био довољно политички организован и међусобно координисан.²⁸¹ Такође, утицај Руске револуционарне партије и Социјалдемократске радничке партије био је миноран, због њихове организационе неразвијености и политичке неспремности да пружи радничкој класи политичку, пропагандну и организациону подршку.²⁸² Догађаји од 1905. до 1907. године нису донели никакво преношење полуга политичке моћи. Стварна политичка моћ и даље се налазила у рукама руског цара²⁸³ и његовог режима²⁸⁴. Није било редистрибуције богатства или имовине, друштво није било реструктурирано, моћ администрације, војске и полиције је остала непромењена.²⁸⁵

Уставни поредак са дводомним парламентом у Русији, од 1905. до 1917. године, није променио природу царског аутократског режима и није суштински разрешио нагомилане социо-економске противуречности између аристократско-буржоаске владајуће класе и обесправљених и незадовољних радника и сељака.²⁸⁶ Већ од средине 1907. године, Царски режим је новим законом, у великој мери суспендовао Уставне законе уз 1905. године и ограничио учешће лево оријентисаних револуционарних партија²⁸⁷ у политичком животу Русије, истовремено фаворизујући десне и конзервативне политичке опције и племство.²⁸⁸ Такође, наставио је да све

револуционарне групе и Јевреје. Извор: <https://www.britannica.com/topic/Black-Hundreds>, Интернет 07/12/2021.

²⁷⁹ У оружаним сукобима са руском војском у Москви погинуло је неколико стотина радника, а многи су стрељани након пресуда преких судова. - Alan Wood, *The Origins of the Russian Revolution 1861–1917*, pp. 33-34.

²⁸⁰ Ibid.

²⁸¹ Тек крајем 1905. године у организацију штрајкова укључени су и активисти социјалдемократске и социјалистичке револуционарне партије. Међутим ове организације нису имале водећу улогу. – извор: Abraham Archer, *The Revolution of 1905 – A Short History*, p. 42.

²⁸² Види: Eric Blanc, *Revolutionary Social Democracy Working - Class Politics Across the Russian Empire (1882–1917)*, Leiden, 2021, Koninklijke Brill nv, pp. 116 - 118.

²⁸³ Према члановима 4. и 9. Основних закона, објављених 23. априла 1906. године, сва аутократска моћ и моћ одобравања закона се налазила у надлежности руског цара. –извор: Alan Wood, *The Origins of the Russian Revolution 1861–1917*, p. 34.

²⁸⁴ Због непремостивих разлика између царистичке владе и парламента, Државна дума (тада доњи дом руског парламента) је 1906. и 1907. године распуштана врло брзо након њеног конститусања. – извор: Ibid, p. 35.

²⁸⁵ Ibid.

²⁸⁶ Види: Frank Wcislo, „The First Russian Revolution, 1890–1914”, pp. 25-29.

²⁸⁷ На изборима за другу Думу значајан број места у дијелу дому парламента узели су представници Социјалистичке револуционарне партије, Бољшевици и Мењшевици. Своје учешће у легалном политичком животу видели су као прилику представе своје програме и пошаљу политичку поруку да широј јавности – извор: Leopold Haimson, *Russia Revolutionary Experience, 1905–1917*, New York, 2005, Columbia University Press, p. 15.

²⁸⁸ Frank Wcislo, „The First Russian Revolution, 1890–1914”, p. 26.

социо-економске проблеме разрешава путем административне и војне репресије, што је погодноvalo развоју радикалних револуционарних покрета и организација.

У том погледу Социјалистичка револуционарна партија је од 1907. године интезивирала своје пропагандне активности међу сељаштвом и ескалирала своје терористичке активности усмерене ка носиоцима цивилне и војне власти.²⁸⁹ Међутим, већ од прве половине 1907. године, партија се нашла под великим полицијским притиском царског режима. Ефикасним агентурним радом „Окхране”, руске тајне полиције, ухапшени су многи истакнути чланови и руководиоци социјалистичких револуционара.²⁹⁰ Организационо разбијена, Социјалистичка револуционарна партија постепено губи утицај и слаби²⁹¹, а терористичке активности замиру и попримају локални карактер.²⁹²

С друге стране, поучена искуствима из 1905. године, Руска социјал-демократска радничка партија, иако подељена на Бољшевице и Мењшевице 1903. године²⁹³, појачаним пропагандним радом и политичком агитацијом, успела је да синдикално организује, идеолошки индоктринира и политички мобилише раднике, чиме је значајно проширила своју политичку базу.²⁹⁴ Обе фракције успеле су да значајно омасове своје чланство међу радничком класом до средине 1907. године.²⁹⁵ Након Столипиновог преврата царистички режим је насилним репресијама, егзилем

²⁸⁹ Од 1905. до 1909. године Социјалистичка револуционарна партија је извела значајан број терористичких напада на војне и цивилне званичнике. – више види у: Yves Ternon, „Russian terrorism, 1878–1908”, pp. 163–171.

²⁹⁰ Окхрана је у првој половини 1907. године упала на састанке Московског и Санкт Петербургских обласних комитетита и ухапсила све његове чланове. Такође хапшењима социјалиста у Харкову, Нижни Новогороду и Курску десетковала је групе социјалистичких револуционара у тим градовима. Хапшење Катарине Брешковскаје, истакнуте чланице Централног Комитета у јесен 1907. године и откривање Евно Азефа, шефа борбене организације Социјалистичке револуционарне партије, јануара 1909. године, да је двоструки агент Окхране, озбиљно је уздрмало партију. –извор: Manfred Hildermeier, *The Russian Socialist Revolutionary Party Before the First World War*, New York, 2000, St. Martin's Press, pp. 293–294.

²⁹¹ Пре почетка Првог светског рата, Социјалистичка револуционарна партија је имала своје организације само у Москви, Санкт Петербургу, Одеси, Харкову, Кијеву, Полтави, Архангелску и Вороњежу, као и мањим градовима у провинцијама Волнија, Орел, Владимир, Санкт Петербург, Подолиа, Кубан, Херсон, на Балтику и Сибиру. – извор: Ibid, p. 299.

²⁹² Yves Ternon, „Russian terrorism, 1878–1908”, p. 171.

²⁹³ Основна разлика између Бољшевца и Мењшевца састојала се у различитим виђењима партијске организације, идеолошке контроле и политичке борбе. Бољшевици су се залагали за строго централизовану организацију, строгу идеолошку контролу и партијску дисциплину, као и водећу улогу партије у револуционарној борби, док су се Мењшевици залагали за децентрализацију и демократизацију партије, омасовљење покрета, а партија је требала да има подржавајућу и едукативну улогу у процесу изградње политичке самосвести радничке класе као носиоца револуционарне борбе. –извор: Eric Blanc, *Revolutionary Social Democracy Working-Class Politics Across the Russian Empire (1882–1917)*, p. 109.

²⁹⁴ Шире о томе види: Leopold Haimson, *Russia Revolutionary Experience, 1905–1917*, pp. 8–12.

²⁹⁵ Крајем 1905. године Мењшевици су доминирали у Украјини и Закавказју, док су Бољшевици имали примат у централној Русији. – извор: Eric Blanc, *Revolutionary Social Democracy Working - Class Politics Across the Russian Empire (1882–1917)*, p. 108.

и хапшењима, све до 1911. године, десетковао многе социјалдемократске партије широм Русије. Социјалдемократски покрет био је слабији и децентрализованiji него пре 1905. године.²⁹⁶ Током „периода реакције” руског царистичког режима па све до почетка Првог светског рата 1914. године, своју организацију и утицај у радничкој класи највише су очувале Бољшевичке фракције Социјалдемократске радничке партије због своје организационе и партијске дисциплине и строгог конспиративног рада, који се сад био више оријентисан на организацију штрајкова.²⁹⁷ Остале фракције социјалдемократске радничке партије су свој политички рад преоријентисале у едукативну и културну сферу.²⁹⁸ Од почетка рата 1914. године, рад Бољшевичке и Мењшевичке фракције је врло отежан и скоро онемогућен репресивним мерама царистичке владе и полицијског апарата. Бољшевичке новине „Правда” су забрањене, водећи кадрови и истакнути чланови у Русији су похапшени и послати у принудно изгнанство у Сибир, а централни комитети обе фракције налазили су се егзилу у иностранству, одсечени од политичке базе у домовини.²⁹⁹

Међутим, војни порази и велики материјални и људски губици руске војске од 1914. до 1916. године, тешка економска криза у земљи, погоршана ратним напорима, ескалирала је почетком 1917. године у хроничну nestaшицу хране у градским срединама, иницирајући растуће социо-економско незадовољство међу војницима, сељаштвом и радничком класом. Појединачни раднички протести и штрајкови, иницирани нараслим социјалним незадовољством, током јануара 1917. године, спонтано су прерасли у генералне штрајкове и насилне протесте. Ситуација је посебно ескалирала у Санкт Петербургу, где је оружана војна интервенција против радника,³⁰⁰ од 25. до 28. фебруара 1917. године, изазивала побуну у војним јединицама и масовни прелазак наоружаних војника³⁰¹ на страну протестаната.³⁰²

²⁹⁶ Види: Ibid, pp. 123-126.

²⁹⁷ Током 1913 и прве половине 1914. године организовано је преко 3500 штрајкова у којима је учествовало 1,3 милиона радника - извор: Frank Wcislo, „The First Russian Revolution, 1890–1914”, p. 29.

²⁹⁸ Eric Blanc, *Revolutionary Social Democracy Working-Class Politics Across the Russian Empire (1882–1917)*, pp. 127-129.

²⁹⁹ Edward Hallett Carr, *The Bolshevik Revolution 1917-1923, Vol. 1*, New York, 1985, Norton Paperback Editions, pp. 65-68.

³⁰⁰ У покушајима да се обуздају и угуше раднички протести руске трупе су убиле 1315 радника у Санкт Петербургу. – извор: Martin McCauley, *The Russian Revolution and the Soviet State 1917-1921 (Documents)*, London, 1985, The MacMillan Press LTD, p. xv.

³⁰¹ Од 27. фебруара до 1. марта 1917. године, скоро комплетан војни гарнизон из Санкт Петербурга прешао је на страну револуционара, што је 170 000 војника – извор: Tsuyoshi Hasegawa, *The February Revolution, Petrograd, 1917, The End of the Tsarist Regime and the Birth of Dual Power*, Leiden, 2018, Koninklijke Brill, p. 292.

³⁰² Martin McCauley, *The Russian Revolution and the Soviet State 1917-1921, (Documents)*, London, 1985, MacMillan Press LTD, p. xiv.

Тиме је раднички протест прерастао у оружане сукобе побуњених радника и војника са лојалним полицијским и војним снагама. Сукоб је преломљен на страну устаника када су побуњене масе војника и радника успеле да заузму касарне, складишта и фабрике наоружања и муниције у Санкт Петербургу. Велики број полицијских станица је заузет и запаљен, а полицајци су убијани на лицу места, или су хапшени. Полиција више није постојала као организовани апарат силе, а из затвора су ослобођени сви политички и други затвореници.³⁰³ Масован и стихијски социоекономски протест радника, а потом и војника, искоришћен од стране лево оријентисаних политичких елита у Русији, за рушење старог царистичког ауторитарног режима. Већ трећег дана револуције, у Таурид палати, седишту руске Думе, 27. фебруара 1917. године, формиран је Совјет радничких и војних депутата, од стране крајње лево оријентисаних револуционарних снага, у којем су, у политичком смислу, доминирали Мењшевици, а учествовали Бољшевици и Револуционарни социјалисти.³⁰⁴ Истог дана формиран је и Привремени извршни комитет Думе, од стране лево оријентисаних парламентарних странака, са Александром Керенским на челу, који је истовремено био и члан Извршног комитета Совјета. Совјет је тесно сарађивао са Извршним комитетом Думе у погледу формирања нових органа власти и успостављања јавног реда и мира у Санкт Петербургу.³⁰⁵

Под притиском револуције у Петрограду, наглог ширења анархичног стања у Русији, расула и масовног отказивања послушности у руској војсци, руски цар Николај II је био принуђен да абдицира 2. марта 1917. године.³⁰⁶ Истог дана Извршни комитет Совјета условно је подржао буржоаску Привремену владу,³⁰⁷ формирану од стране представника Извршног комитета Думе, а већ 3. марта 1917. године је наредио хапшење цара Николаја II.³⁰⁸ Након Фебруарске револуције Совјети широм Русије, махом састављени од Мењшевика и Револуционарних социјалиста делили су извршну власт са Привременом владом, прихватајући њен примат из претежно идеолошких разлога. Детаљније, Мењшевици, али и Револуционарни социјалисти, су сматрали да је пре социјалистичке револуције

³⁰³ Tsuyoshi Hasegawa, *The February Revolution, Petrograd, 1917, The End of the Tsarist Regime and the Birth of Dual Power*, p. 393.

³⁰⁴ Edward Hallett Carr, *The Bolshevik Revolution 1917-1923, Vol. 1*, p. 70.

³⁰⁵ Tsuyoshi Hasegawa, *The February Revolution, Petrograd, 1917, The End of the Tsarist Regime and the Birth of Dual Power*, pp. 324-381.

³⁰⁶ Ibid, pp. 529-548.

³⁰⁷ Ibid, p. 581.

³⁰⁸ Ibid, p. 618.

потребно спровести буржоаску револуцију, те су се поставили у улогу њеног надзора. Захваљујући фебруарској револуцији број Мењшевика, средином 1917. године, број Мењшевика је нарастао на 200 хиљада чланова, а Револуционарних социјалиста на око 1 милион припадника.³⁰⁹ Очекивања радника и сељака да ће преузети фабрике и добити земљу, након Фебруарске револуције нису била испуњена, што је, у комбинацији економском кризом и наставком исцрпљивања услед ратних напора, иницирало немире, оружане побуне, рушење локалних органа власти и демонстрације радника и сељака широм земље, махом инспирисане и организоване од стране Бољшевика, као и реконструкцију Привремене владе. у јулу 1917, године, на чије чело је дошао социјалиста Александар Керенски.³¹⁰ Ди би спречили анархију и дезинтеграцију државне власти која је све више узимала маха, Привремена влада је забранила протесте и демонстрације, суспендовала лична права и слободе, поново увела смртну казну за дезертерство и војну побуну, ухапсила неколико стотина Бољшевика, при чему је Лењин, вођа Бољшевика, избегао у Финску. Потом је генерал Корнилов, главнокомандујући руских оружаних снага, крајем августа 1917. године, покушао да сруши владу и уведе војну диктатуру, али у том није успео захваљујући реакцији Совјета, који су успели да мобилишу локалне совјете, радничке синдикате и лево оријентисане партије, као и да убеди војне трупе да прекину своје активности. Криза је изазвала распад Привремене владе, која је поново формирана крајем септембра 1917. године од 10 министара лево оријентисаних партија и 6 министара либерално-буржоаске оријентације, поново са Керенским на челу.³¹¹ Као реакција, Бољшевици, који једини нису учествовали у раду владе, каналисали су и организовали растуће народно незадовољство, артикулишући захтеве кроз чувене слогане: „Хлеба, Мира, Земље” и „Сва власт Совјетима” и привлачећи разочаране чланове лево оријентисаних партија и њихове присталице. До краја септембра 1917. године, дошло је до масовног приклањања локалних совјета Бољшевицима широм земље, па тако и најутицајнијег Петроградског совјета, на чијем челу је постављен бољшевик Лав Троцки.³¹²

У ноћи између 24. и 25. октобра 1917. године, у организацији Револуционарног војног комитета Совјета, који је био под контролом Бољшевика и непосредним руководством Троцког, револуционарне трупе радника и војника,

³⁰⁹ Robert Service, *The Russian Revolution, 1900-1927*, New York, 2009, Palgrave Macmillan, 4th Edition, pp. 56-57.

³¹⁰ Mark Steinberg, *The Russian Revolution, 1905-1921*, Oxford, 2017, Oxford University Press, p.77.

³¹¹ Ibid, p.78.

³¹² Ibid, p.79.

заузеле су кључне тачке у Петрограду и ухапсиле све министре Привремене владе. Већ 26. октобра 1917. године Сверуски конгрес радничких и војничких совјета прихватио је Лењинову декларацију о трансферу власти на Совјете. Истовремено, Конгрес се обавезао да ће одмах предложити мир непријатељским странама у рату, извршити поделу све земље сељацима, бранити права и власт војника, успоставити радничку контролу над фабрикама и осигурати формирање Уставотворне скупштине.³¹³ Тиме је коначно срушен стари царистички режим и прекинуто успостављање буржоаског поредка у Русији, а почео процес стварања потпуно новог политичког система, под руководством Бољшевика. Како би успешније промовисали своју идеју Руска социјалдемократска партија - Бољшевици, марта 1918. године, мења свој назив у Руска комунистичка партија. Тај назив је одржавао прави циљ Бољшевика, формирање државе комуналног типа, по угледу на Париску комуну из 1871. године, у којој ће сва власт бити у рукама угњетеног и радног народа, односно под „диктатуром пролетеријата”.³¹⁴

У таквом егзалтираном и ауторитарном друштву није било класа, а извршна власт се постепено концентрисала у рукама Бољшевика, иако су кратко време, до маја 1918. године, били укључени и представници других партија, првенствено припадници левог крила Социјалистичких револуционара. Уставотворну скупштину, формирану након новембарских избора 1917. године и која је имала 75% представника социјалистичких партија, укинули су већ у јануару 1918. године, а једину странку либералне оријентације, Уставотворну демократску партију, такозване „Кадете”, су већ крајем новембра 1918. године, ставили ван закона, њихове вође похапсили, а све чланове ставили под присмотру. У децембру 1918. године, формирају Сверуску изузетну комисију за борбу против контрареволуције и саботаже (Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем), познату под именом „Чека”, која се, на унутрашњем плану, по угледу на Јакобинске методе у Француској револуцији, сурово обрачунавала са свим оним појединцима и организацијама који су перципирани као политичка опозиција.³¹⁵ Вршења су хапшења, организовани су преки судови, радни логори, па чак и егзекуције неистомишљеника и дефетиста.³¹⁶ Због колапса руског друштва,

³¹³ Ibid, p. 81.

³¹⁴ Ibid, pp. 92-93.

³¹⁵ Ibid, pp. 94-96.

³¹⁶ Ibid, p. 102.

деловања контрреволуционарних снага и продубљивања економске кризе³¹⁷, спроведена је милитаризација политичког и економског живота, при чему су штрајкови и протести забрањени, штампа забрањивала или строго контролисала, док се радна недисциплина, лоша продуктивност, саботаже и одсутност са посла третирали као криминални акт, дезертерство, па чак и издаја земље.³¹⁸ С друге стране, предузете су мере идеолошке и културне индоктринације, организовањем омладинских и женских организација, попут „Комсомола” (Vsesoyuzny Leninsky Kommunistichesky Soyuz Molodyozhi), односно Уједињеног лењинског комунистичког савеза младих, или „Женотдела” (Отдел по Работе Среди Женщин), женског крила комунистичке партије.³¹⁹ Кроз Комесаријат за просветљење, предузете су централизоване мере изградње „пролетерске културе”, где су ангажовани многи уметници како би својим делима надахњивали појединце и промовисали нови тип друштва и политичког поретка.³²⁰

Нова совјетска власт је склопила понижавајући мировни споразум са Немачком и Аустро-Угарском у Брест-Литовску, марта 1918. године, с обзиром да се руски фронт распао, а руска војска била потпуно деморалисана. Истовремено, отпочео је грађански рат у Русији који је трајао све до 1923. године. У највећој мери, водио се између такозване „Црвене армије”, на чијем челу је био Лав Троцки, као ратни комесар, и „Беле армије”, састављене од хетерогених војних формација антибољшевичких снага. У рат су били укључене војне групације сељака, такозвана „Зелена армија”, која се борила и против „црвених” и против „белих” снага, различити сепаристички покрети у разним деловима Русије, пољске војне јединице, интервенционистичке снаге из САД, Француске и Велике Британије и војни контингенти других страних савезника. Истовремено, политички опоненти попут Социјалистичких револуционара, анархиста и опозиционих лево оријентисаних партија спроводили терористичке нападе и организовали оружане побуне против представника нове совјетске власти.³²¹ Због почетних пораза, Црвена армија је дисциплинована и устројена као класична конвенционална војска. Официри бивше руске царске војске су присиљени или привољени да руководе војском у стручном

³¹⁷ Индустријска производња у 1918. години је смањена за 2/3 у односу на претходну годину, а у првих девет месеци након Октобарске револуције затворено је 38% великих фабрика, а фалило је 13 милиона тона жита за нормалну прехрану становништва. – извор: Robert Service, *The Russian Revolution, 1900-1927*, p. 76.

³¹⁸ Mark Steinberg, *The Russian Revolution, 1905–1921*, pp. 101-102.

³¹⁹ Ibid, p. 102.

³²⁰ Ibid, p. 103.

³²¹ Anthony D’Agostino, *The Russian revolution, 1917–1945*, Santa Barbara, 2011, Praeger, p. 54.

смислу, док су о политичком надзору и идеолошкој индоктринацији људства бринули комесари изабрани од партије.³²²

У одбрани револуције Бољшевици су спровели такозвани „Црвени Терор” који је обухватао низ репресивних мера према „класним непријатељима”, а међу којима су најстроже биле слање у концентрационе логоре у Сибир и стрељање. Циљ „Црвеног терора” био је уклањање припадника старог режима, али и бројних политичких опонента, у првом реду Анархиста, Мењшевика и Социјалистичких револуционара, као и радника и сељака који се противе бољшевичком режиму.³²³ Процењује се да је, у периоду од 1917. до 1912. године стрељано између 500 000 и два милиона људи. Овакав поступак примењиван је и касније у време Стаљина, али и у Кини и Камбоџи, при чему је процењени број жртава бољшевичког режима у Русији око 20 милиона, а у Кини око 65 милиона.³²⁴

Током Другог светског рата недржавне наоружане групе су најчешће биле у служби зараћених страна, при чему су герилско ратовање практиковали као нерегуларну војну тактику, а у сврху подршке конвенционалних војних операција, иако прве зачетке револуционарних герилских покрета можемо уочити већ током 30-тих и 40-тих година прошлог века.³²⁵

Један од најпознатијих таквих покрета је настао у Кини током касних 30-тих година прошлог века, а који је предводила Комунистичка партија Кине, основана 1921. године. У почетку кинески комунисти су био део „Коуминтанга” (Kuomintang - КМТ), националистичког покрета, предвођених Чанг Кај-Шеком (Chiang Kai-shek), који се залагао за уједињење Кине, али се поменута сарадња претворила у сукоб, да би комунисти доживели тежак пораз од стране националиста, током устанка који су покренули у градовима у Источној Кини 1927. године.³²⁶ Постепено комунистички покрет је напустио идеју о урбаном ратовању, с обзиром да је 80% кинеског становништва живело у руралним подручјима, а посебно када је претрпео неколико тешких пораза у војним кампањама националистичког покрета, од 1931. до 1934. године. Након чувеног „Дугог марша” од 6000 миља, од октобра 1934. до јесени 1935. године, када су под притиском националистичких снага били присиљени на

³²² Mark Steinberg, *The Russian Revolution, 1905–1921*, p. 97.

³²³ Gérard Chaliand, Arnaud Blin, “Lenin, Stalin and the State Terrorism”, in the Gérard Chaliand and Arnaud Blin (eds.), *The History of Terrorism*, London, 2007, University of California Press, p. 204.

³²⁴ Ibid, p. 202.

³²⁵ Ian Becket, *Modern Insurgencies and Counterinsurgencies - Guerrillas and their Opponents Since 1750*, London, 2004, Routledge, p. vii.

³²⁶ Ibid, pp. 70-71.

повлачење, од 120 000 припадника остало је само 20 000 бораца, који су нашли уточиште у удаљеним и неприступачним планинским подручјима Северне Кине.³²⁷

У том тренутку герилско ратовање је био најбољи начин обезбеђивања опстанка и консолидације кинеског комунистичког покрета, при чему је Мао Це-Тунг овај начин ратовања видео само као степеницу у револуционарном путу, као достизању војне моћи способне да се супротстави и порази конвенционалне снаге противника. Као и код Клаузевица, за Мао-а је рат, а у овом случају герилско ратовање, имало јасно одређену политичку сврху, при чему су одлучујући фактори били политичке и психолошке, а не војне природе. Мао је веровао да се ради о продуженој, дуготрајној форми рата у којем револуционарне снаге постепено политички, организационо, кадровски и војно нарастају. Само нарастање је суштински зависило од масовне подршке и политичке мобилизације руралног становништва, док је процес развоја побуњеничког покрета поделио на три фазе.³²⁸

У првој фази, такозваној „Стратегијској дефанзиви”, која је трајала од 1928. до 1936. године кинески комунистички покрет градио је организациону инфраструктуру, регрутовао и обучавао кадрове за задобијање подршке међу локалном руралном популацијом, док се насиље користило у ограниченом обиму, за нападе на представнике власти и усмеравање активности становништва против постојећег политичког поретка. Подршку међу становништвом је изграђивао идентификацијом са локалним проблемима и нуђењем сопствених решења, као што су подела земље сељацима и укидање високих ренти, при чему је акценат био на ширењу комунистичке пропаганде и дискредитовање представника власти. Циљ пропаганде је био убеђивање сељака да њихов живот може бити бољи уколико подрже комунистички покрет, што је било од есенцијалне важности за герилски начин ратовања. Опстанак кинеског комунистичког покрета у овој фази ратовања, у великој мери, је зависио од добрих односа са руралним становништвом, стога су ови односи посебно неговани и развијани.³²⁹

Друга фаза ратовања, такозвана „Стратегијска пауза”, која је трајала од 1936. до 1945. године је етапа у којој је покрет изграђен инфраструктурно и организационо, при чему је имао значајну подршку становништва, тако де је могао изводити ограничене герилске акције. Темпо регрутације нових чланова се интензивирао, а у војном погледу остваривала се локална доминација на мањим

³²⁷ Ibid, p. 72.

³²⁸ Ibid, p. 73.

³²⁹ Ibid, p. 73-75.

просторима у односу на противника. У тим подручјима се успостављала револуционарна администрација са циљем делегитимизације и урушавања националистичког/јапанског режима и уверавања становништва да је нова власт боља од ранијег политичког поретка.³³⁰

Последња фаза, такозвана „Стратегијска офанзива” је етапа продуженог рата, која је трајала од 1945. од 1949. године, у којој је кинески комунистички покрет био довољно снажан да се може конвенционално сукобити са кинеским националистима и остварити победу, при чему су се и даље комбиновале политичке, војне и пропагандне методе из претходних фаза, где код је то неопходно, сходно конкретним условима на терену. Кинески комунистички покрет је искористио капитулацију Јапана 1945. године да се домогне дела јапанског наоружања и опреме, чиме је био војно значајно јачи од Коуминтанга, који је изгубио доста трупа у борбама против јапанских окупационих снага, током рата. Кинеска народноослободилачка армија је формирана у мају 1946. године, а почетком 1947. године је отпочела конвенционалне војне операције против кинеских националистичких снага. Кинески националисти су током две године интензивних конвенционалних војних операција поражени, а остаци Коуминтанга су се повукли 7. децембра 1949. године на Тајван, а нешто раније 1. октобра 1949. године, проглашено је оснивање Народне Републике Кине.³³¹

С друге стране герилско ратовање, као чисто војна тактика, је током Другог светског рата, практиковано, у великој мери, од стране специјалних војних снага конвенционалних армија, попут британске Пустинске групе великог домета (Long Range Desert Group), Специјалне ваздухопловне службе (Special Air Service-SAS), Чиндита (Chindit), америчких јединица Ренџера (US Army Ranger battalions), Снага Специјалне Службе (Special Service Force) и Мерилових Мародера (Merrill's Marauders).³³² Британски Извршни директорат за специјалне операције (Special Operations Executive - SOE) и америчка Канцеларија за стратешку службу (Office of Strategic Services - OSS) формирале су сопствене герилске јединце као што су Снаге 136 (Force 136) и Деташман 101 (Detachment 101) које су успешно деловале на простору Југоисточне Азије, сарађујући са локалним јединицама покрета отпора.³³³

У Источној Европи, Совјетски Савез је активно учествовао у стварању партизанских јединица на совјетским територијама, под немачком окупацијом.

³³⁰ Ibid, p. 75.

³³¹ Ibid, p. 77-78.

³³² Ibid, p. 55-56.

³³³ Ibid, pp. 56-57.

Процењује се да је у саставу таквих формација било од 40% до 60% припадника Црвене Армије, а до средине 1943. године, било је између 250 000 и 500 000 припадника совјетских партизанских јединица у немачкој позадини Источног фронта. Ове партизанске формације су озбиљно угрожавале немачке комуникације, линије снабдевања и биле су важан извор обавештајних информација за Црвену Армију. Истовремено били су продужена рука совјетске власти на окупираним подручјима, прикупљајући порез, спроводећи дисциплину и пропаганду међу локалним становништвом и убијајући колаборационисте.³³⁴ Такође, Совјетски Савез је активно подржавао партизанске покрете, формиране од стране националних комунистичких партија широм Европе.³³⁵

Један од најорганизованијих и најмасовнијих покрета таквог типа био је партизански покрет у Југославији, под вођством Комунистичке партије Југославије и њеног вође Јосипа Броза Тита, а који је, до новембра 1942. године, имао око 150 000 бораца.³³⁶ За разлику од осталих покрета у Европи, комунистичка партија Југославије је вешто искористила ратне прилике да успостави сопствени комунистички политички поредак и свргне стари монархистички режим.³³⁷ На сличан начин комунистички покрет је дошао на власт у Албанији, док је у Грчкој, током грађанског рата, комунистички покрет угушен уз помоћ британске војске.³³⁸

Након 1945. године, герилско ратовање је постало револуционарно и у теоријском и практичном погледу, са социјалним, економским, психолошким и посебно политичким елементима уграђеним у традиционалну нерегуларну тактику у намери да се радикално промени политички поредак, путем силе. Таква модернизована форма герилског ратовања, најчешће идеолошки мотивисана комунизмом или национализмом, названа је побуњеништвом.³³⁹ Након 1945. године побуњеништво и тероризам су постале доминантне форме оружаних сукоба, с обзиром да су ови облици борбе били перципирани као ефикасне методе политичке борбе и начини достизања моћи, остваривања утицаја или привлачења пажње међународне заједнице.³⁴⁰

Побуњеништво се појављивало у руралним срединама, у којима је имала највеће изгледе да се развија и прерасте у озбиљнију конвенционалну силу способну

³³⁴ Ibid, pp. 61.

³³⁵ Ibid, pp. 60-61.

³³⁶ Ibid, p. 65.

³³⁷ Ibid, p. 66-67.

³³⁸ Ibid, p. 67-68.

³³⁹ Ibid, p. vii.

³⁴⁰ Ibid, p. viii.

да се отвореном супротстави државном актеру.³⁴¹ Нарочито је био популаран и раширен Маов модел побуњеништва који је примењиван од стране комунистичких и националистичких покрета током антиколонијалне борбе у Малезији, Бурми, Филипинима, Алжиру, Анголи, Родезији током 60-тих и 70-тих година прошлог века, У неким државама попут Филипина, Тајланда, Перуа и Колумбије, Зимбабвеа, Гвинеје, и Шри Ланке се задржао током 80-тих година двадесетог века.³⁴² Маов модел је успешно примењиван, уз одређене модификације, на Куби од стране Фидела Кастра, од 1956. до 1959. године, и у Вијетнаму од 1945 до 1972. године, под вођством Хо Ши Мина.

Релативно лака победа кубанског побуњеничког покрета над корумпираним и slabим режимом Фулгенција Батисте (Fulgencio Batista) и занемаривање низа посебних околности које су довеле до брзог пада Батистиног режима, навело је блиског Кастровог сарадника, Аргентинца Ернеста Че Гевару (Ernesto Che Guevara) и француског новинара Реџиса Дебраја (Regis Debray) да осмисле такозвани „фоко” (foco) побуњенички концепт.³⁴³

За разлику од Маовог приступа масовне мобилизације, у којем је потребно постепено изградити, поред војног, и читав политички апарат, као алтернативу постојећем политичком режиму, Че Гевара и Дебрај су сматрали да то није потребно. По њиховом мишљењу потребно је имати само герилски покрет који би имао улогу политичке авангарде за становништво, као и минимални ниво незадовољства постојећом влашћу, да би се створили објективни услови погодни за револуцију. У том случају герилски покрет би имао улогу „фокуса”, односно политичког усмеравања поменутог незадовољства. Оружаним насиљем герила би разоткрила корумпирану и бруталну природу власти, и изазвала његову претерану, насилну реакцију према популацији, због немоћи да уништи врло покретљиве герилске снаге. На тај начин деловање герилског покрета би послужило као „фоко”, или фокус за шири устанак становништва.³⁴⁴

Током 60-тих година прошлог века, овај модел побуњеништва је „извезен” у низу држава Латинске Америке, са врло мршавим или никаквим резултатима. Сам Че Гевара је убијен у Боливији 7. октобра 1967. године, од стране специјалних снага

³⁴¹ Ibid.

³⁴² Ibid, p. 79.

³⁴³ Ibid, p. 169.

³⁴⁴ Ibid, p. 171.

боливијске армије, у покушају да лично спроведе своју теорију у дело и прошири побуну на читав континент Јужне Америке.³⁴⁵

Током 60-тих година прошлог века побуњеништво и тероризам су постали урбанизовани феномени. У то време побуњенички покрети примењивали су тероризам превасходно на тактичком нивоу, као једну од могућих метода за постизање политичких циљева. Успешан пример урбаног побуњеничког покрета, у том периоду, је био Национална Организација Кипарских Бораца (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston - ЕОКА) основана 1953. године, чији је вођа био пензионисани грчки официр кипарског порекла Георг Гривас (George Grivas).³⁴⁶ Организација је од 1955. до 1958. године предузимала терористичке нападе на представнике британског колонијалног режима и припаднике безбедносних снага, како би, кроз процес исцрпљивања, нанела политички неприхватљиве губитке Британији и принудила је да напусти Кипар. Структурно, ЕОКА је била мала организација ћелијског карактера, која је имала око 350 герилаца у планинском подручју подељених у 7 група са 10 до 15 припадника, као и 50 урбаних група са 3-5 чланова. Поред тога имала је 750 припадника пасивног крила организације у селима и градовима, за логистичку подршку и прикупљање обавештајних информација и праћење потенцијалних мета. Најчешће методе деловања ЕОКА укључивале су подметање пожара, саботаже, оружане нападе на полицијска возила, улична убиства ручним бомбама, подметање мина, а посебно бомби. До проглашења примирја, у децембру 1958. године, у терористичким нападима живот је изгубило 90 припадника ЕОКА, 104 британска војника, 50 полицајаца и 238 цивила. Посебно ефикасна је била пропаганда ове организације која често истицала наводне злочине британског окупационог режима, да би потом организовала оркестриране демонстрације, немире, бојкоте и штрајкове.³⁴⁷

У истом периоду, терористичке организације су користиле тероризам неселективно, као једну од доминантних метода за постизање постављених политичких циљева.³⁴⁸ Током 60-тих и 70-тих година прошлог века најпознатије терористичке организације биле су комунистичке и националистичке идеолошке оријентације, као што је то била западнонемачка „Фракција Црвене Армије” (Rote

³⁴⁵ Ibid, p. 174.

³⁴⁶ Gérard Chaliand, Arnaud Blin, “Terrorism in Time of War - From World War II to the Wars of National Liberation”, in the Gérard Chaliand and Arnaud Blin (eds.), *The History of Terrorism*, London, 2007, University of California Press, p. 215.

³⁴⁷ Ian Becket, *Modern Insurgencies and Counterinsurgencies - Guerrillas and their Opponents Since 1750*, p. 154.

³⁴⁸ Ibid, pp. vii-viii.

Armee Faction – RAF), односно Бадер-Мајнхоф група, италијанска „Црвене бригаде” (Brigate Rosse), баскијска „Баскијска домовина и слобода” (Euskadi Ta Askatasuna – ETA) и канадска „Фронт за ослобођење Квебека” (Front de Liberation du Quebec – FLQ).³⁴⁹ Поменуте терористичке организације предузимале су терористичке нападе на истакнуте припадника политичког режима и безбедносних снага, а вршиле и отмице и убиства индустријалаца и политичара, од који је једна од најпознатијих отмица и убиство Алда Мора, од стране Црвених бригада 1978. године.³⁵⁰

Једна од најпознатијих урбаних, националистичко оријентисаних терористичких организација, у том периоду, је била „Привремена Ирска Републиканска Армија” (Provisional Irish Republican Army), настала крајем децембра 1969. године, издвајањем из старе терористичке организације „Ирске Републиканске Армије”, која још увек је деловала у Северној Ирској, са намером припајања ове британске покрајине матици држави. Формирана је као реакција на неактивност своје матичне организације, покушаје британске управе да поправи положај ирске католичке мањине, интензивирање уличног насиља према Ирским католицима од стране Улстерских паравојних формација, као и доласка британске армије, као подршке поменутим британским властима у смиривању ситуације. Ова терористичка организација настојала је експлоатише сукобе између Ирских католика и британских трупа. Превасходно је користила тероризам као метод политичке борбе, често мењајући методе напада и тактике, од подметања бомби, убиства снајпером, бомбардовања тешко брањених политичких и војних мета, као и убиства стрељачким наоружањем. Нарочито је била активна током 70-тих година 20 века када је, само током једног дана, у Белфасту, подметнуто 22 бомбе. Током 80-тих и 90-тих година проширила је своје нападе ван Северне Ирске, таргетирајући политичке и војне мете. Све до јула 1997. године, када је Привремена ИРА прогласила примирје, погинуло је 3 211 лица. У врхунцу своје снаге, током 70-тих и 80-тих година прошлог века, Привремена Ирска Републиканска Армија имала је око 600 активних припадника, неколико хиљада активних присталица и око 90 000 симпатизера. Због даљих раскола унутар саме Ирске Републиканске армије и њене политичке организације Шин Фејна (Sinn Fein), настанака нових ирских терористичких фракција попут Ирске Националне Ослободилачке Армије (Irish National Liberation Army – INLA) и Стварне Ирске Републиканске Армије (Real Irish

³⁴⁹ Ibid, p. 179.

³⁵⁰ Опширније види: Gérard Chaliand, Arnaud Blin, “From 1968 to Radical Islam”, in the Gérard Chaliand and Arnaud Blin (eds.), *The History of Terrorism*, London, 2007, University of California Press, p. 237-239.

Republican Army – Real IRA), безбедносна ситуација Северној Ирској, током 90-тих година прошлог века, стално је варијала, све до априла 1998. године, када је потписан политички споразум између представника британске владе и ирске католичке мањине, при чему су се и даље дешавали повремени терористички напади.³⁵¹

Иако је тероризам, током овог периода, захваљујући одређеним посебним околностима, развоју медија и комуникација, имао одређених успеха, историја ових недржавних наоружаних група указује да су ретко реализовали постављене политичке циљеве, изузев када је тероризам ефективно кориштен као метод герилског ратовања, у антиколонијалним побуњеничким покретима, након Другог светског рата.³⁵² Једини изузетак су напади Хезболаха бомбашима самоубицама, на објекте у којима су биле смештене америчке и француске мировне трупе у Бејруту 23. октобра 1983. године, када је погинуло 241 амерички и 53 француска војника. Ови напади су директно проузроковали повлачење западних мировних трупа из Либана до краја фебруара 1984. године.³⁵³

Поред постојећих идеолошких оријентација побуњеничких покрета и терористичких организација, током раних 80-тих година, међу недржавним наоружаним групама нагло се шири исламистичка идеологија, као реакција на војну интервенцију Совјетског Савеза у Авганистану у децембру 1979. године. Авганистански побуњенички покрет под називом: „Исламска Унија Авганистанских Муџахедина”, заправо је био лабави савез од седам различитих муслиманских побуњеничких група, које су на Западу заједнички називали Муџахединима (Mujahidin). Главни идеолошки покретач борбе против Совјета и комунистичког авганистанског режима био је позив на Џихад, религијски свети рат против неверника. Велики број Муслимана из различитих делова света је одлазио да се придружи Муџахединима у борби против Совјета.³⁵⁴ Готово на лицу места добијали су војну и религиозну обуку, стварајући радикализовано језгро Са око 90 000 бораца, али и честим међусобним борбама, успели су да, током 10-годишње борбе, нанесу тешке губитке совјетским окупационим снагама и Авганистанском комунистичком

³⁵¹ Ian Becket, *Modern Insurgencies and Counterinsurgencies - Guerrillas and their Opponents Since 1750*, pp. 219-220.

³⁵² Gérard Chaliand, Arnaud Blin, “Terrorism in Time of War - From World War II to the Wars of National Liberation”, in the Gérard Chaliand and Arnaud Blin (eds.), *The History of Terrorism*, London, 2007, University of California Press, p. 217.

³⁵³ Gérard Chaliand, Arnaud Blin, “From 1968 to Radical Islam”, p. 222-223.

³⁵⁴ Процењује се да је било између 8 000 и 35 000 страних муслиманских бораца на страни Муџахедина у Авганистану током Совјетске окупације. – извор: Gilles Kepel, *Jihad: The Trail of Political Islam*, London, 2003, Bloomsbury. p. 134.

режиму. Контролисали су 75-90% територије, вешто користећи неприступачан терен и герилску тактику, као и издашну војну и финансијску помоћ САД, Саудијске Арабије и Пакистана. Процењује се да је током окупације погинуло 13 000 совјетских војника, 26 000 припадника авганистанске војске, а да је погинуло између 200 000 и милион Авганистанаца, а да је 4 милиона избегло у суседне државе. Након повлачења Совјетске армије 14. фебруара 1989. године, авганистански комунистички режим је пао у априлу 1992. године, а у Авганистану је беснео грађански рат између муџахединских побуњеничких група, све до септембра 1996. године, када су Кабул заузели Талибани, уз помоћ Пакистана.³⁵⁵

Можда кључна прекретница у експанзији радикалног ислама у свету представља подршка Муџахединима у Авганистану, превасходно од стране САД, Саудијске Арабије и Пакистана, која је једним делом довела до стварања повољних услова за интернационализацију исламистичког покрета и глобално ширење исламистичких идеја. Исламизам је, током 90-тих година прошлог века, еволуирао у међународни покрет, а концепт Цихада, као глобалног позива за рат у одбрану Муслимана, је успешно примењиван у том периоду, у Алжиру, Босни и Херцеговини, Чеченији и Кашмиру.³⁵⁶ Покрет је једним делом добио организационе обресе у формирању терористичке организације „Ал-Каиде” (Al-Qaeda) у Пешевару, у Пакистану, 1988. године, где је од оснивача одлучено да ће ова организација имати улогу авангарде у Муслиманском свету, врло слично Че Геварином фоко концепту.³⁵⁷

Први индикатори деловања Ал-Каиде могу се уочити већ 1993. године када је по први пут нападнут Светски трговински центар у Њујорку, а потом су изведена још два напада на америчке војне трупе и инсталације у Саудијској Арабији 1993. и 1994. године, где је Ал-Каида јасно означила САД као главног непријатеља. Четири године касније ситуација је почела да ескалира, јер је Ал-Каида директно организовала и извела два успешна терористичка напада америчке амбасаде САД у Кенији и Танзанији 1998. године, а две године касније нападнут је амерички ратни брод у луци Аден, у Јемену.³⁵⁸

³⁵⁵ Ian Becket, *Modern Insurgencies and Counterinsurgencies - Guerrillas and their Opponents Since 1750*, pp. 209-210.

³⁵⁶ Gérard Chaliand, Arnaud Blin, “From 1968 to Radical Islam”, p. 223.

³⁵⁷ Jytte Klausen, *Western Jihadism: A Thirty-Year History*. Oxford, 2021, Oxford University Press. pp. 47–51.

³⁵⁸ Gérard Chaliand, Arnaud Blin, “From 1968 to Radical Islam”, p. 223.

Деловање Ал-Каиде, у двадесетом веку, најавило је стварање и развој глобалног исламистичког покрета који ће, у идеолошком погледу, озбиљно оспорити идеолошку и културолошку доминацију Запада и покренути низ друштвених процеса у Муслиманском свету на које модерно секуларно друштво и даље нема адекватан друштвени одговор. Управо у наведеној констатацији треба тражити разлог због чега Ал-Каида и сличне исламистичке терористичке организације имају и даље своје присталице широм света, више од тридесет и пет година, након настанка идеје глобалног цихадизма, у беспућима Авганистана.

2.3. Недржавне наоружане групе у 21. веку

Током прве две деценије новог века, значајне промене у глобалном окружењу узроковале су појаву три доминантне недржавне наоружане групе, које се по својим јединственим структурним и организационим карактеристикама и начину деловања, издвајају од осталих побуњеничких група и терористичких организација. То су Ал-Каида, Исламска држава и Хезболах.

Откако се први познати састанак Ал-Каиде, догодио у Пешевару, у Пакистану, 11. августа 1988. године, ова терористичка организација, током више три деценије дугог постојања, доживела је више трансформација, групних и индивидуалних прилагођавања, персоналних губитака и организационих раскола, него било која друга недржавна наоружана група у свету. Ипак, успела је да преживи, у таквим условима, прилагођавајући се променама у свом окружењу, као и условима које је диктирао ресурсно и технолошко надмоћнији конвенционални противник.³⁵⁹

Њени оснивачи видели су ову организацију, више као транснационалну основу-базу за глобални побуњенички покрет, револуционарну авангарду за шири и масовнији покрет, него као класичну терористичку групу.³⁶⁰ Очигледно, да су били под утицајем учења Сајида Гутб-а (Sayyid Qutb) исламистичког теоретичара, који је сматрао да цихадистичка авангарда треба да има улогу као политичког и друштвеног покретача, који треба да иницира, обликује и усмери шири и масовнији друштвени

³⁵⁹ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, Oxford, 2020, Oxford University Press, p. 84.

³⁶⁰ Ibid.

покрет.³⁶¹ Такође, могу се уочити сличности у идеолошким ставовима ових Исламиста и Бољшевика. Сам Лењин је у својим иступањима често наглашавао улогу Комунистичке партије као авангарде пролетеријата, као елитног професионалног кадра и искусних револуционара који треба да воде и окупљају револуционарне масе.³⁶²

Управо таква идеја је водила лидере Ал-Каиде у активностима њихове организације. Настојали су да подржавају локалне побуњеничке и терористичке групе широм света, кроз финансирање, пропаганду, помоћ у обуци и логистици, слање саветника и стручњака у уско специјализованим областима. Циљ је био акумулирати ефекте појединачних побуњеничких и терористичких организација у ефекат стратегијских размера и инспирисати читав Муслимански свет на побуну, чиме би се натерала САД и њени савезници да напусте Блиски и Средњи Исток и створили услови за рушење прозападних и секуларних локалних режима.³⁶³

У суштини свог концепта деловања, терористичка организација Ал-Каида види себе у улози глобалног подстрекача или инспиратора, при чему представља себе као идеолошког вођу целокупне муслиманске заједнице, односно авангарду Уме (Ummah), која жели да изгради свест популационе масе кроз провокацију и спектакуларне акције отпора (терора) постојећем светском поретку. Деловала је кроз своје регионалне суборганизације као што су Ал-Каида Ирака, Ал-Каида Арабијског полуострва и А-Каиде Магреба, идеолошки блиских салафистичких организација и локалних исламистичких група у више од 60 земаља у свету. Управо њена способност да кроз пропаганду, техничку подршку, стратешко усмеравање и повремено вођење, интегрише и усмери деловање свих поменутих актера у одређеном правцу, даје овој терористичкој организацији глобалну снагу.³⁶⁴

Ал-Каида је врло вешта у експлоатисању вишеструких и различити активности појединаца и група, стављајући их у оквир пропагандног наратива, како би манипулисала локалном и глобалном публиком. Одржава мрежу која прикупља информације о дебатама на Западу, са проценама ефективности сопствене пропаганде и доставља их својим вођама. Користе кинетичке операције, као што су подметање бомби, побуњеничке активности, погубљења, као подржавајући

³⁶¹ Види: Sayyid Qutb, *Milestones*, New Delhi, 2006, Islamic Book Service.

³⁶² Vladimir Lenin, *What Is to Be Done?* 1902, Tim Delaney (trans), Marxists Internet Archive, p. 97, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/download/what-itd.pdf>, Интернет 04/01/2024.

³⁶³ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 84-85.

³⁶⁴ David Kilcullen, *The Accidental Guerrilla-Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*, Oxford, 2009, Oxford University Press, p. 14.

материјал, интегрисан у кампањи оружане пропаганде. Информациона страна Ал-Каидиних операција је примарна, а физички део је само инструмент да би се добио пропагандни резултат. Све остале исламистичке организације примењују сличне приступе.³⁶⁵

Осама бин Ладен (Osama bin Laden), некадашњи вођа Ал-Каиде, прогласио је рат САД, Израелу и остатку либерално-демократског света 23. фебруара 1998. године, објављивањем изјаве у облику „Декларације Светског Исламског Фронта о рату против Јевреја и крсташа”. Тадашњи бин Ладенов заменик, Ајман ал-Завахири (Ayman al Zawahiri) је потом објавио документ који описује стратегију, у две фазе, како водити глобални Џихад против Запада. Ниједна од тих изјава није тренирана озбиљно у то време, али њихова ретроспектива омогућава увид у глобални образац Исламске милитантности.³⁶⁶

Бин Ладенова декларација рата најавила је глобалну кампању проти САД и Запада. Објављена је фатва свим Муслиманима, позивајући их на Џихад, чиме се може имплицирати да је Бин Ладен претендовао да буде религијски и политички ауторитет у Муслиманском свету.³⁶⁷ Накнадне објаве Ал-Каиде приказују Бин Ладена као шеика или емира Светског Исламског Фронта, што указује на његову претензију да буде политички и војни ауторитет према исламистичким милитантним борцима широм света. Тако је изјава Ал-Каиде о проглашењу глобалног ратног стања и рата са Западом уједно и изјава о власти над снагама које се ангажују у том рату. За разлику од традиционалне објаве рата, овом изјавом наглашене су претензије о вођству над читавим Исламистичким покретом.³⁶⁸

Изјава Завахирија, објављена непосредно после напада 11. септембра 2001. године, најавила је специфичан стратегијски програм рата. Као главни оперативни планер Завахири је предвидео реализацију поменутог плана у две фазе. У првој фази глобални Џихад би се водио са фокусом на Блиски Исток, преокретања ситуације у овом региону и стварања исламског Халифата у Египту, као извора духовне и временске власти за све Муслимане, који је постојао од Мухамедове смрти, 632. године нове ере, па све до проглашења Турске Републике 1925. године.³⁶⁹ Друга фаза стратегијског плана је била да се поменути Халифат искористи као ослонац за

³⁶⁵ David Kilcullen, *New Paradigms for 21st-Century Conflict*, e-JOURNAL USA, p. 44.

³⁶⁶ David Kilcullen, “Countering Global Insurgency”, *Journal of Strategic Studies*, 2005, Volume 28, Issue 4, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/01402390500300956>, Интернет 03/01/2024.

³⁶⁷ Ayman al-Zawahiri, “Knights under the Prophet's Banner”, in *Al-Sharq al-Awsat*, 2 Dec. 2001.

³⁶⁸ David Kilcullen, “Countering Global Insurgency”.

³⁶⁹ Bernard Lewis, *The Crisis of Islam: Holy War and Unholy Terror*, London, 2003, Weidenfeld & Nicholson, p. xvi.

Цихад против Запада, како би се променио светски политички поредак у корист Муслиманског света.³⁷⁰ Све остале исламистичке групе, идеолошки блиске Ал-Каиди, попут „Ал-Шабаба” (Al-Shabaab) из Сомалије, „Џема Исламија” (Jema’ah Islamiyah) из Југоисточне Азије, објавиле су сличне планове о оснивању Халифата, на регионалном нивоу, који би се током времена стопио у глобални Панисламски Халифат.³⁷¹

Током 90-тих година прошлог века Ал-Каида је спроводила наведене активности широм Блиског Истока, шаљући саветнике, материјале за обуку, финансијска средства, техничка упутства и опрему у подршци Сомалијским, Кенијским, Јеменским, Сиријским, Либанским и Саудијским исламистичким радикалним групама. Током раних деведесетих деловала је из Судана, да би потом 1996. године била приморана да се врати у Авганистан под окриље Талибанског режима, одакле је деловала све до 2001. године и интервенције САД у овој земљи.³⁷² У тој земљи Ал-Каида ја развила велику, комплексну и хијерархијски организовану структуру, којом је подржавала нападе на САД и њене савезнике, како на „блиске” тако и „даље” непријатеље.

Већ од 1993. године је изведен први напад на Светски трговински центар у Њујорку, потом и напади на Америчке амбасаде у Кенији и Танзанији 1998. године, као и на амерички ратни брод у луци Аден 2000. године. Међутим, напад на центар политичке, војне и финансијске моћи „даљег” непријатеља 11. септембра 2001. године, створио је и контраефекат, односно сам противник се трансформисао, усмеравајући огромне ресурсе и активности на глобалну борбу против тероризма, чиме је приморао Ал-Каиду да еволуира.³⁷³

Пре напада, 11. септембра 2001. године, Ал-Каида је била организована као централизована хијерархијска структура, са 25 000 чланова и терористичким ћелијама широм света. Међутим, поменути напад покренуо је глобални рат против тероризма, чиме је њена структура постала врло рањива на нападе дронова, операције специјалних снага и противтерористичке активности хватања и убијања њених оперативаца, откривања и уништавања њених терористичких ћелија и мрежа. Ал-Каида је такође постала рањива на надзирање комуникација, пресретање

³⁷⁰ Ayman al-Zawahiri, “Knights under the Prophet's Banner”, in *Al-Sharq al-Awsat*, 2 Dec. 2001.

³⁷¹ Види: Jane Corbin, *The Base: Al-Qaeda and the Changing Face of Global Terror*, London, 2003, Pocket Books.

³⁷² David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 85.

³⁷³ Ibid, p. 85-86.

финансија и залиха, провокације и замке, обавештајне продоре страних обавештајних служби.³⁷⁴

Иако је војном интервенцијом САД у Авганистану Ал-Каида претрпела тешке организационе, инфраструктурне и кадровске губитке, језгро је ипак успело да побегне у Пакистан и Иран. Еволуција А-Каиде реализована је под директним борбеним притиском и акцијама противника. Подразумевала је сет ратних адаптација, међу којима је децентрализација структуре и деловања једне од најважнијих промена. Пре напада 11. септембра 2001. године, Ал-Каида је имала централизовану хијерархијску структуру, са комитетима, инсталацијама, камповима за обуку као и великом базом у Источном Авганистану. Како је то након интервенције САД и савезника нестало, тако су организационе подружнице у Јемену, Индонезији, Источној Африци и Саудијској Арабији постале утицајније у одлучивању. Избегло језгро Ал-Каиде у Пакистану, морало је да потроши неколико година у поновном успостављању ауторитета, прегуписавању и изradi организационе инфраструктуре, имајући у виду да је велики део првобитних вођа био убијен, или заробљен.³⁷⁵

У измењеном облику језгро Ал-Каиде је сада функционисало више као пропагандно чвориште и центар за таргетирање мета и усмеравање активности придружених организација него оперативна организација. Централа Ал-Каиде је постала авангарда само у идеолошком и концептуалном смислу, а не борбена јединица. Уместо тога водеће оперативне функције преузеле су регионалне подружнице Ал-Каиде. Језгро Ал-Каиде сада је више деловало као инспиративна тачка окупљања, која помаже да се акумулирају ефекти глобалног побуњеничког покрета, који је постао изузетно децентрализован у својим такичким активностима.³⁷⁶

У практичном смислу, језгро, или централа Ал-Каиде, сада је функционисала као извор политичке координације, легитимитета и инспирације, али и као извор информација, обавештајних података и оперативних ресурса за придружене организације. У том погледу централа Ал-Каиде је управљала шпијунским и пропагандним мрежама, успостављала партнерства са потенцијалним савезницима, преговарала са локалним актерима и периодично слала саветнике, инструкторе и оперативце да помогну придруженим чланицама, које су временом установиле да

³⁷⁴ Ibid, p. 91.

³⁷⁵ Ibid, pp. 86-87.

³⁷⁶ Ibid, p. 87-88.

имају другачије интересе него њихови спонзори. То је био нарочит случај са подружницом Ал-Каиде у Ираку која се отцепила од централе и касније постала Исламска држава Ирака и ал-Шама (Islamic State of Iraq and al-Sham - ISIS).³⁷⁷

Међутим, поред децентрализације у структури и деловању Ал-Каиде, као резултат прилагођавања новим околностима дошло је до појаве такозваног „герилског” тероризма.³⁷⁸ У односу на напад 11. септембра 2001. године, који је био пример „експедиционог” тероризма где се регрутовање, обука, опремање, планирање и организација терористичког напада реализовала у једној, или више земаља, а извршење у другој држави, сада се већи део припреме и организовања напада вршио у држави у којој се налазе мете. На тај начин су се избегавале строге прекограничне контроле и смањивао ризик од превременог откривања.³⁷⁹

Пример „герилског” теоризма представља терористички напад у Лондону 7. јула 2005. године, где је главни организатор напада сасвим легално путовао у Пакистан на обуку, а након повратка регрутовао је тим од четири лица, британске држављане, муслиманске вероисповести са севера Енглеске. Тим је потом тренирао, увежбавао и припремио бомбе ван Лондона, извршио извиђање терена, а потом поставио бомбе у три метроа и аутобус у британском главном граду.³⁸⁰

Друга адаптација, такозвано „урбано запоседање” мете је постала видљива неколико година након напада у Лондону. Иако тактика није била нова, примењена у модерним, великим и комплексним градовима, постала је врло ефективна. За разлику од напада у Њујорку 2001. године, који је трајао нешто више од једног часа, у Лондону 2005. године, око 50 минута, напад и поседање два хотела у Бомбају, терористичке групе Лашкар е-Таиба (Lashkar e- Taayiba), новембра 2008. године, трајало је 60 часова, а напад терористичке организације Ал-Шабаб (Al- Shabaab) на тржни центар у Најробију, септембра 2013. године, трајао је око 100 часова, што је генерисало глобални публицитет, нанелу велику финансијску штету противнику и паралисало урбане средине које су нападнуте.³⁸¹

Очигледно да је напад 11. септембра 2001. године био велики успех, али са катастрофалним последицама по Ал-Каиду, као организацију. У периоду пре напада, Ал-Каида је била у зениту своје снаге и способности. Након што је преживела војну интервенцију у Авганистану, ова организација више није била иста, постала је

³⁷⁷ Ibid, p. 88.

³⁷⁸ Ibid.

³⁷⁹ Ibid.

³⁸⁰ Ibid, p. 89.

³⁸¹ Ibid.

лабави глобални покрет, са више идеолошком и мотивационом улогом, него стварном моћи одлучивања.³⁸²

Током периода консолидације Ал-Каиде, примат у оперативном деловању су преузеле регионалне исламистичке организације, придружени чланови глобалног исламистичког покрета, пре свега Џама Исламија, Ал-Шабаб и Ал-Каида у Ираку.³⁸³

Нарочито организована и развијена је била терористичка организација Ал-Каида у Ираку коју је водио Јорданац Абу Муса ал-Заркави (Abu Musab al- Zarqawi). У ишчекивању америчке инавазије на Ирак, Заркави је развијао структуру своје организације и ширио мрежу тајних терористичких ћелија, сакупљао оружје и опрему у скровиштима и припремао се за устанак против америчких окупатора и квислншког ирачког режима.³⁸⁴

Само 5 месеци након пада режима Садама Хусеина, у августу 2003. године, Ал-Каида Ирака постала је водећа фракција у ирачком отпору окупацији, предузимањем серије спектакуларних напада на савезничке и шитске снаге у Ираку. До његове смрти 2006. године, ова организација је била најубојитија и идеолошки најекстремнија од свих подружних организација ал-Каиде, при чему је успела да овај рат претвори и у сунитско-шитски крвави сукоб. Међутим такав успех изазвао је снажну и масивну америчку војну реакцију која је готово уништила организацију.³⁸⁵

Остаци ове организације успели су да опстану и трансформишу, након 2011. године, у организацију, касније названу „Исламска држава Ирака и Леванта” (Islamic State of Iraq and al-Sham), у Ираку, под вођством Абубакр ал-Багдадија (Abubakr al-Baghdadi), и организацију у Сирији под називом „Комитет за ослобођење Леванта” (Hayat Tahrir al-Sham – HTS)³⁸⁶, под Мухамедом ал-Јоланијем (Mohammed al-Jolani), док је за то време, Ал-Каида мрежа, поучена лошим искуством Ал-Каиде у Ираку, постала још децентрализованија и дифузнија у деловању.³⁸⁷

Иако је политички и религијски ауторитет Ал-Каиде над осталим исламистичким организацијама више него упитан, чињенице указују да је Ал-Каида током прве деценије 21. века била присутна у најмање 40 држава широм света, у форми симпатизера, спавајућих ћелија, терористичких кадрова и активних бораца.³⁸⁸

³⁸² Ibid, p. 91-92.

³⁸³ Ibid, p. 93.

³⁸⁴ Ibid, p. 93.

³⁸⁵ Ibid, p. 93-94.

³⁸⁶ Ова организација, до јануара 2017. године, је била позната под именом „Комитет за освајање Леванта” (Jabhat al-Nusra - Al-Nusra).

³⁸⁷ Ibid, p. 94.

³⁸⁸ David Kilcullen, “Countering Global Insurgency”.

Ал-Каида је успела да креира мрежу исламистичких организација који функционишу регионално на одређеним просторима, на којим оперативци једне организације сарађују са припадницима друге терористичке групе, или делују у суседним државама. Исламистичке групе унутар једног региона обично следе опште идеолошке и стратешке приступе који одговарају објавама Ал-Каиде, и имају сличну тактику и оперативно деловање, али нема јасних доказа да Ал-Каида на било који начин директно управља Џихадом у одређеном региону. Наведене чињенице указују да глобални джихадистички покрет није монолитна организација, већ је много комплекснија појава.³⁸⁹

На овај тренд указује и чињеница да су елементи Ал-Каиде присутни у многим регионима који традиционално нису насељени већинским муслиманским становништвом. Тако, Латинска Америка важи за један од Исламистичких центара за обуку, инфилтрацију, логистику и политичку субверзију. Ал-Каида је посебно присутна на тремеђи Аргентине, Парагваја и Бразила, где се налази велика популација Муслиманске мањине. Такође постоји неколико идеолошки блиских регионалних терористичких организација, а уочена је сарадања Хезболаха и Ал-Каиде у региону.³⁹⁰

Западна Европа је махом полигон за политичку организацију, субверзију, прикупљање финансијских средстава и интернет пропаганду, при чему предњаче државе са великом популацијом Муслиманске мањине, као што је Велика Британија, Француска, Белгија и Холандија. Иберијско полуострво и Магреб функционишу као једна опреацијска зона исламистичких терористичких организација, при чему су поједници са севера Африке учествовали у подметању бомбе у Мадриду 2004. године. Исламистичке терористичке организације су посебно активне у Мароку, Мауританији, Малију, Нигеру, Алжиру и Тунису, где Ал-Каида сарађује са локалним терористичким организацијама.³⁹¹

Блиски и Средњи Исток је најактивније джихадистичко ратиште, са активним исламистичким терористичким организацијама блиским Ал-Каиди, у Сирији, Авганистану, Пакистану, Индији и Либији, при чему се њени интереси укрштају са шитским терористичким организацијама, пре свега Хезболахом и Хамасом, при

³⁸⁹ Ibid.

³⁹⁰ Ibid.

³⁹¹ Ibid.

чему постоје иницијације да деле оперативне информације, сарађују у прикупљању новчаних средстава и регрутацији нових чланова.³⁹²

Грађански ратови у Либији, Јемену и Сирији и смрт Осаме бин Ладена, 2011. године, покренули су нови талас еволутивних промена у организацији и деловању побуњеничких покрета и терористичких организација исламистичке оријентације. Једна од најзначајнијих промена у глобалном дихадистичком покрету је раскол између Исламске државе и Ал-Каиде, који је поделио глобалну исламистичку мрежу на два дела, са драматично супротним приступима у практичном деловању.³⁹³

Фракција исламистичких група, окупљена око Исламске државе, експлоатисала је мржњу између сунита и осталих религијских и етничких група, користећи суровост и екстремни варваризам, како би заплашили локално становништво и подстакли регрутацију широм света, привлачењем појединаца, инспирисаних идеолошком чистоћом групе, или подстакнутих екстремним насиљем. Захваљујући таквом приступу, Исламска држава је брзо нарасла на хиљаде бораца. Захваљујући слабостима сиријског и ирачког режима, убрзо је развила конвенционалне војне способности, односно дошла је у посед великог броја тенкова, артиљерије и ракетног оружја. Нагло војно нарастање, навело је ову организацију да пређе на конвенционални начин ратовања, како би што ефикасније искористила повољну војну ситуацију на терену, насталу урушавањем и распадом сиријских и ирачких оружаних снага.³⁹⁴ На заузетим територијама, формирала је државолики политички ентитет, са сопственим квазидржавним институцијама, при чему је локалном становништву наметнула друштвени живот по строгим шеријатским законима.

Брзина, суровост и успех Исламске државе током 2014. године гурнуло је исламистичку терористичку организацију у врх светског дихадистичког покрета. Током 2015. године Исламска држава је контролисала низ градова у Ираку и Сирији и популацију од неколико милиона становника, при чему је генерисала милион долара дневно за потребе проглашеног Халифата. Успех ове организације довео је до масовног доласка муслиманских добровољаца из читавог света. Процењује се да се организацији прикључило око 40 000 страних бораца, многи заједно са својим породицама. У врхунцу своје моћи Исламска држава је била много већа,

³⁹² Ely Karmon, *Fight on All Fronts: Hizballah, the War on Terror, and the War in Iraq*, Washington, 2003, Washington Institute for Near East Policy.

³⁹³ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 94.

³⁹⁴ Ibid, p. 94-95.

софистициранија и војно способнија него Ал-Каида, а њихов Халифат је био нешто најближе стварној држави.³⁹⁵

Пад Исламске државе настао је због унутрашњих политичких слабости и отпора локалног становништва услед наметања сурове исламистичке идеологије, али и због војних слабости, које су се огледале у прихватању отвореног конвенционалног сукоба великих војних формација са оружаним снагама Запада и Русије, при чему су напуштене тактичке предности герилског ратовања. Исламска држава је, до новембра 2018. године, убрзо изгубила све градове и велики део територије, чиме је и формално престала да постоји као држава. Данас је далеко мање снаге и утицаја, при чему контролише само мали део слабо настањених територија у Сирији са којих предузима повремене терористичке нападе, свдећи своје активности на герилско ратовање³⁹⁶

С друге стране, друга фракција која је настала од остатака Ал-Каиде у Ираку, је исламистичка терористичка организација „Комитет за ослобођење Леванта” (Hayat Tahrir al-Sham – HTS), на чијем челу се налази сиријски исламиста Мохамед ал-Јолани. Ова организација прихватила је много умеренији приступ цихадизму, у односу на Исламску државу. Од 2015. године Комитет за ослобођење Леванта контролише значајан део сиријске провинције Идлиб. Како би консолидовао контролу над овим подручјем, ова организација комбинује умерени начин управљања, изградњу савеза са локалним сиријским побуњеничким групама, економски развој и војне активности које су врло различите у односу на Исламску државу и јединствене, у односу на остале придружене чланове Ал-Каидине мреже.³⁹⁷

Тамо где је Исламска држава наглашавала религијску мржњу и подстицала буталност серијом јавних погубљења неистомишљеника, Комитет за ослобођење Леванта је нудио дијалог и сарадњу, отворено примењујући стратегију популизма. Нудио је сарадњу са другим групама, тежио ка савезима, чиме је популарисао своју организацију, као умерену верзију цихадизма. Наглашавао је потребу пружања заједничког отпора диктаторском режиму Башара ал-Асада (Bashar al-Assad), одбацујући нетолерантно апокалиптично ратовање Исламске државе, као методу борбе. Уместо јавних погубљења и масакра неистомишљеника, ова организација је

³⁹⁵ Ibid, p. 95.

³⁹⁶ Ibid, p. 95-96.

³⁹⁷ Ibid, p. 96.

водила дебате око ствари са којима се није слагала са другим сиријским побуњеничким фракцијама.³⁹⁸

Ипак, испод спољашње слике умерености, Комитет за ослобођење Леванта, имао је сличне војне способности као Исламска држава, али и политичку мудрост и таленат за друштвени и социјални рад, налик Хезболаху, чиме је, од 2016. до 2019. године, задобио подршку становништва на територијама под његовом контролом. Истоврмено задржао је способности оружаног деловања у иностранству. У основи Комитет за ослобођење Леванта представља најзрелију и најспособнију варијанту Ал-Каидиног концепта, с обзиром да је опстао као организација и да поседује значајну политичку и војну моћ у Сирији.³⁹⁹ Поседује потенцијал за стварање неког облика исламске државолике творевине, у форми емирата или халифата, иако је међународни легитимитет таквог политичког ентитета врло упитан.⁴⁰⁰ Мало је вероватно, да ће остале државе у окружењу, дозволити стварање таквог ентитета, од стране организације која се формално залаже за глобални џихадизам.⁴⁰¹

Још једна од недржавних наоружаних група која је успела да опстане врло дуго, прилагођавајући се турбулентним променама у свом окружењу, је „Хезболах“ (Hezbollah), односно „Партија Алаха“, шитска милитантна група, настала као реакција на репресију над шитском етничком заједницом у Јужном и Северном делу Либана. Либански шити су годинама били политички и економски маргинализовани од стране других конфесионалних и етничких група у овој држави. Демографска експанзија шиитске популације, након 1945. године, у односу на остале религијске групе, наметнула је политичке захтеве за реструктурирањем постојећег политичког и друштвеног режима у Либану.⁴⁰²

У основи, Хезболах је настао у контексту религиозно дефинисаних политика идентитета, друштвене и политичке неједнакости, одбијања постојећих либанских елита да се прилагоде новој демографској реалности, што је довело до постепене радикализације и милитаризације религијских и етничких група током 60-тих и 70-тих година прошлог века. Ситуација је кулминирала, избијањем грађанског рата 1975. године, прво између хришћанских Маронита и Палестинске ослободилачке

³⁹⁸ Ibid.

³⁹⁹ Ibid, p. 96-97.

⁴⁰⁰ Ibid, p. 97.

⁴⁰¹ Ibid.

⁴⁰² Ibid, p. 99-100.

организације (ПЛО), ширећи се на све остале религијске и етничке групе, увлачећи Израел и Сирију у сукоб, као и Уједињене Нације, САД и Француску.⁴⁰³

Овакво окружење, обликовано надметањем унутрашњих милитантних фракција, екстерним утицајем Сирије и Израела, и радикализовано утицајем ПЛО и Исламске револуције у Ирану, додатно је погоршано војном интервенцијом Израела, у јуну 1982. године. У жељи да потисне ПЛО од границе, истисне утицај Сирије и формира пријатељски режим у Либану, који би контролисао милитантне религијске милиције и палестинске борце, Израел је, својим војним деловањем, узроковао стварање Хезболаха.⁴⁰⁴

Детаљније, успео је да, диспропорционалном употребом војне силе на територији насељеној претежно Шиитима, односно уништавањем села, убијањем хиљада цивила, уништавањем фарми и усева, расељавањем готово 500 000 становника јужног Либана, легитимише стварање Хезболаха, средином 1982. године. Организација је формирана иранским финансијама, оружјем и саветницима, као одговор на израелску инвазију и његове либанске савезнике и међународне трупе.⁴⁰⁵ Иако су се Израелске одбрамбене снаге касније повукле у безбедносну зону, формирану у јужном Либану, уништавање имовине, расељавање и хапшења, нису престајала, што је још више радикализовало шиитско становништво у јужном Либану.⁴⁰⁶

Од почетка, Хезболах се профилисао као најспособнија недржавна наоружана група у Либану, нарочито у пружању отпора Израелским одбрамбеним снагама и његовом прокси савезнику Јужној Либанској Армији. Успех на терену омогућио је Хезболаху да мобилише и регрутује локално становништво, комбинујући војне операције са политичком пропагандом, али и социјалним програмима, градећи и поправљајући клинике, школе, стамбене објекте, пружајући помоћ у запошљавању, делећи храну и основне потрепштине локалној популацији.⁴⁰⁷ У основи, Иран је финансирао војне центре за обуку и јавне сервисе као што су школе, болнице,

⁴⁰³ Ibid, p. 101-102.

⁴⁰⁴ Augustus Norton, *Hezbollah: A Short History*, Princeton, 2018, Princeton University Press, 3rd edition, p. 22.

⁴⁰⁵ Nicholas Blanford, *Hezbollah's Evolution: From Lebanese Militia to Regional Player*, Washington, 2017, Middle East Institute, https://www.mei.edu/sites/default/files/publications/PP4_Blanford_Hezbollah.pdf, Internet 04/01/2023.

⁴⁰⁶ Shana Marshall, "Hizbollah: 1982– 2009," in United States Army Special Operations Command, *Casebook on Insurgency and Revolutionary Warfare*, vol. 2: 1962– 2009, Fort Bragg, 2012, p. 541.

⁴⁰⁷ Ahmad Hamzeh, "Clientelism, Lebanon: Roots and Trends," *Middle Eastern Studies* 37, no. 3, July 2001, p. 102.

клинике и новчане субвенције за сиромашне.⁴⁰⁸ То је било врло важно, јер Либанска влада је врло мало тога пружила Шиитима из Јужног Либана и сиромашних предграђа Бејрута.

Ова комбинација принудних, административних и убеђујућих инструмената омогућила је да Хезболах постане врло отпорна и високо способна организација, са готово свим елементима пара-државног ентитета, као супротност дискредитованој либанској власти и презреним страним освајачима.⁴⁰⁹ Хезболах је пружио социјалну и економску помоћ, сузбио криминал, реконструисао куће уништене током инвазије Израела, обезбедио јавне и инфраструктурне услуге свом локалном становништву, без обзира на њихову етничку и религијску припадност. Поменуте активности помогле су му да изгради имиџ привлачности и консолидује контролу над јужним деловима Бејрута, долине Бека, јужног Либана, настањеним са шиитским, али и другим становништвом.⁴¹⁰

Током 80-тих година 20. века, Хезболах је постао структурирана и сложена организација, са политичким и војним органима и саветодавним органима, посебним јединицама за социјална питања, здравство, образовање, информисање, финансије и координацију. Највише извршно тело организације је Шура, односно седмочлани савет, којег бира Централни Комитет од две стотине представника, са трогодишњим мандатом. Такође има Политбиро и Парламентарни савет, док је Савет за дихад, врло важно тело организације, где се разматрају стратегијска питања за организацију и у којем се, поред припадника Хезболаха, налазе и припадници иранске Револуционарне гарде.⁴¹¹

Хомеини и друге религијске вође Иранске револуције имали су врло велики утицај на почетну идеологију и наратив Хезболаха. Своју идеологију Хезболах је заснивао на Маникејској идеји света, подељеног на тлачитеље и потлачене, чији је однос био дубоко антагонистички, као сукоб између зла и добра, исправног и погрешног.⁴¹² Хезболахова идеологија и пратећи наратив је: „...мешавина револуционарног Хомеинизма, шиитског национализма, величања мучеништва,

⁴⁰⁸ Sami Hajjar, *Hizballah: Terrorism, National Liberation or Menace?* Carlisle, 2002, U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, p. 6.

⁴⁰⁹ David Kilcullen, *Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerrilla*, New York, 2013, Oxford University Press, p. 142–44.

⁴¹⁰ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 104.

⁴¹¹ Shana Marshall, “Hezbollah: 1982–2009,” p. 544-545.

⁴¹² Sami Hajjar, *Hizballah: Terrorism, National Liberation or Menace?*, pp. 10-11.

милитантног анти-ционизма, са примесама неофашизма и анти-семитизма.”⁴¹³, којом се доктринарне и религијске основе, ове транснационалне идеологије, везују за локалне проблеме и недаће, наглашавајући дефанзивну природу својих активности.⁴¹⁴

Као организација, Хезболах је током времена непрекидно еволуирао прилагођавајући се окружењу и противницима. У првој фази, од 1982. до 1992. године, поред раста и ширења у организационом и инфраструктурном погледу, интензивне борбе у јужном Либану, промениле су војно крило Хезболаха у погледу децентрализације структуре и смањивања величине његових војних јединица.⁴¹⁵ Хезболахова тактика у том периоду заснивала се на бомбашима самоубицама, киднаповању странаца и оружаним нападима на значајне објекте као што су амбасаде и војне базе. Најпознатији напад је свакако био бомбашима самоубицама на међународне снаге у Бејруту у октобру 1983. године, што је, неколико месеци касније, узроковало њихово повлачење из Либана.⁴¹⁶

У периоду од 1992. до 2000. године, Хезболах је повећао своје герилске активности у јужном Либану, а истовремено је ушао у политички процес учествујући у изборима, а потом и у парламентарном животу Либана. Наставио је даљу изградњу контрадржаве на територији коју контролише, а настојао је да побољша односе и са другим милитантним групама у Либану.⁴¹⁷ У политичкој сфери, изградио је способности политичког ратовања тиме што је постао парламентарна странка у Либану, истовремено консолидујући подршку локалне популације и мобилишући своју дијаспору.⁴¹⁸ Такође, Хезболах је почео да систематски изграђује и унапређује своје војне капацитете, посебно артиљерију и невођене ракетне системе, способне да гађају Израел са релативно великих удаљености.⁴¹⁹

У концептуалном погледу, Хамасови оружани напади на противника сада су били много комплекснији, усмерени пре свега на стварање политичког ефекта, који се након тога појачавају кроз друштвене мреже, телевизијске и радио канале, интернет и пропаганду путем дијаспоре. Управо напади, или киднаповање војника

⁴¹³ Adam Shatz, “In Search of Hezbollah,” *New York Review of Books*, Vol. 51, No. 7, April 29, 2004. <https://www.nybooks.com/articles/2004/04/29/in-search-of-hezbollah/>, Интернет 07/01/2024.

⁴¹⁴ Steven Metz, *Rethinking Insurgency*, Carlisle, 2007, Strategic Studies Institute, p. 20.

⁴¹⁵ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 104.

⁴¹⁶ Hala Jaber, *Hezbollah: Born with a Vengeance*, New York, 1997, Columbia University Press, p. 82.

⁴¹⁷ Ahmad Hamzeh, “Clientelism, Lebanon: Roots and Trends,” p. 112.

⁴¹⁸ Augustus Norton, *Hezbollah: A Short History*, Princeton, p. 102.

⁴¹⁹ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 106.

Израелских одбрамбених снага, као и убиства припадника Јужне Либанске армије, изводили су се са намером да се деморалише израелска популација, подрије поверење Израела у своје Либанске савезнике, и натера га на трошење што више новаца и живота на окупацију.⁴²⁰

Иако је Хезболахова стратегија изнуривања остала константна, током читавог поменутог периода, њена тактика је константно еволуирала, ношена динамиком оружаних сукоба и понашањима противника. Када су израелске снаге и њихови либански савезници користили стационарне предстраже, Хезболах је примењивао фронталне нападе. Чим су израелске снаге ојачале ове базе, Хезболах се пребацио на дејство артиљеријом и невођеним ракетама. Да би редуковали артиљеријску и ракетну ватру, израелске снаге су ангажовале мобилне снаге, а Хезболах је почео да примењује заседе, импровизована експлозивна средства и напредније ракетне системе. С друге стране, чим би Израелци почели да примењују псе за откривање импровизованих експлозивних средстава, Хезболах је почео да их скрива у стенама од фибергласа, користећи радио везу за њихово активирање. Као одговор, Израелске одбрамбене снаге су ометала све радио фреквенције са својих прислушних станица. Потом је Хезболах прешао на коришћење мобилних телефона за активирање импровизованих бомби, а Израелске снаге су на такав потез одговориле ометањем сигнала мобилне телефоније, на шта је Хезболах одговорио коришћењем инфрацрвених снопова за активирање импровизованих експлозивних средстава, као и експлозивно формиране пенетраторе.⁴²¹ Резултат примене стратегије изнуривања уз константно мењање тактике у складу са условима на бојишту, Израел се повукао из безбедносне зоне, у мају 2000. године, а његови либански савезници су се брзо распали, чиме је Хезболах проширио свој политички и друштвени утицај у Либану, али и у својој дијаспори.⁴²²

Његове политичке, војне и социјалне компоненте су постале много ефективније. Управљао је болницама, школама, апотекама, продавницама и сиротиштинама. Постао је други највећи послодавац у Либану, стварајући паралелне структуре власти у јужном Либану и предграђима Бејрута, развијајући инфраструктуру, обезбеђујући зајмове и помоћ у реконструкцији где год Либанска

⁴²⁰ Shana Marshall, "Hizbollah: 1982–2009," pp. 548–50.

⁴²¹ Iver Gabrielsen, "Hezbollah's Strategy and Tactics in the Security Zone from 1985 to 2000," *Small Wars Journal*, no. 35, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/hezbollahs-strategy-and-tactics-in-the-security-zone-from-1985-to-2000>, Интернет 07/01/2024.

⁴²² David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 107.

влада није могла или није хтела.⁴²³ Ови потези Хезболаха су били нарочито исплативи, након интервенције Израела у Јужном Либану, где је ова организација била водећа у пружању хуманитарне помоћи и реконструкцији, при чему је доспела у сам врх популарности, не само међу Шиитским стновништвом већ и међу осталим Либанцима и Арапима.⁴²⁴

Такође, Хезболах експлоатише Либанску дијаспору, користећи је као извор финансирања, регрута и обавештајних информација, али и за ширење пропаганде, при чему је користи и као операцијску основицу за своје међународне операције, градећи постепено своју мрежу подршке и подижићи свој досег на глобални ниво.⁴²⁵

Све до почетка грађанског рата у Сирији 2011. године, Хезболах је еволуирао, од герилског покрета насталог, као отпор израелској окупацији, до регионалног актера са моћним арсеналом оружја, који комбинује конвенционалне и нерегуларне методе у остваривању својих државоликих циљева. Преузео је улогу регионалног заштитника Палестинаца, посебно када је, након почетка Друге интифаде, у септембру 2000. године, гађао северни Израел, са унапређеним ракетним системима. Након поновног рата са Израелом у јулу 2006. године, Хезболах је још више проширио свој утицај унутар Либана.⁴²⁶

Након повлачења Израела из безбедносне зоне, Хезболах је променио тежиште свог деловања, са герилске тактике, на развој способности за политичко ратовање и конвенционални сукоб. Истовремено, конфликт са Израелом одржаван на нивоу ниског интензитета, повременим оружаним нападима на насеља близу либанско-израелске границе и на Голанској висоравни, чиме је константно оспоравана контрола Израела над тим територијама. У сфери политичког ратовања, Хезболах је направио значајан искорак продором на интернет, где је пласирао видео игрице са анти-израелским садржајем, док је њихова телевизија Ал-Манар (al-Manar) почела да емитује ТВ сигнал глобално. Сврха оваквог деловања Хезболаха је била на одржавању легитимитета носиоца отпора против Израела и задржавању политичког утицаја на унутрашње прилике у Либану и међу дијаспором.⁴²⁷

У складу са околностима, Хезболахова тактика је такође еволуирала ка ракетним нападима већег калибра и дужег домета, унапређеним активностима у

⁴²³ Susan Sachs, "Helping Hand of Hezbollah Emerging in South Lebanon," *New York Times*, May 30, 2000.

⁴²⁴ Robert Fisk, "Hizbollah's Reconstruction of Lebanon Is Winning the Loyalty of Disaffected Shia," *The Independent*, London, August 24, 2006.

⁴²⁵ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 106.

⁴²⁶ Ibid, pp. 107-108.

⁴²⁷ Ibid, p. 108.

осматрању и извиђању, предузимању мањих прекограничних напада и упада израелске отпорне тачке и киднаповање израелских војника.⁴²⁸ У јулском рату 2006. године, насталом због киднаповања два израелска војника, Хезболах се понашао као конвенционална оружана сила, лансирајући више од 4000 ракета на Израел и предузимајући софистицирану позициону одбрану, у одговору на копнени напад Израелских одбрамбених снага.⁴²⁹

Успешна одбрана од копненог напада, натерала је Израел да спроведе ширу копнену офанзиву са интензивним ваздушним нападима по територији јужног Либана, узрокујући велику материјалну штету и људске жртве. Хезболах је вешто искористио огорченост локалне популације, кроз политичку пропаганду, реконструкцију и пружање хуманитарне помоћи, чиме је проширио свој политички утицај међу становништвом и повећао број посланичких места у Либанском парламенту.⁴³⁰ Истовремено Хезболахова пропагандна машина је интензивно експлоатисала слике и приче које су нарушавале репутацију противника, мобилисале дијаспору и помагале да се изврши међународни притисак на Израел да пристане на прекид ватре. Рат са Израелом 2006. године, помогао је Хезболаху да доатно учврсти своје политичке позиције у Либану, прошири свој утицај међу осталим недржавним наоружаним групама у земљи и региону.⁴³¹

Међутим, права прекретница у еволуцији Хезболаха, је био Грађански рат у Сирији, где је ова организација прерасла у регионалног актера са способностима деловања ван граница Либана. У почетку, његово ангажовање је било у функцији заштите режима Башара ал-Асада (Bashar al-Assad), блиског Ирану, од све већег притиска побуњеничких сунитских група и Исламске државе. Почетно ангажовање Хезболаха састојало се у потискивању војних формација сунитских побуњеника и Исламске државе из Североисточног Либана и региона у близини границе са Сиријом. Након избацивања поменутих снага из Либана, офанзива је настављена у западној Сирији, као подршка сиријским снагама Асадовог режима, у борби против

⁴²⁸ Shana Marshall, "Hizbollah: 1982–2009," pp. 551–552.

⁴²⁹ Детаљније види: Andrew Exum, *Hizballah at War: A Military Assessment*, Policy Focus no. 63, Washington, December 2006, Washington Institute for Near East Policy, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/hizballah-war-military-assessment>, Интернет 07/01/2024.

⁴³⁰ David Kilcullen, *Out of the Mountains: The Coming Age of the Urban Guerrilla*, New York, 2013, Oxford University Press, p. 142–44.

⁴³¹ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 109.

побуњеника и сунитских милитантних група, при чему су значајне снаге Хезболаха биле ангажоване у ослобађању Алепа 2013. године.⁴³²

Када је Асадов режим био близу колапса, 2015. године, након неколико успешних офанзива побуњеничких снага, Хезболах, заједно са Русијом и Ираном, упутио је помоћ сиријском режиму у трупима, опреми, саветницима и новцу, што је преокренуло рат и помогло да сиријска војска поврати контролу над великим делом територије. Такође, Хезболахове војне формације имале су значајну улогу у поновном заузимању градова Алепо и Дара, као и у другим операцијама, чиме се изборио за равноправнији положај у односима са сиријским режимом Башара ал-Асада.⁴³³

У војном погледу, Хезболах је достигао значајне конвенционалне војне способности у Сирији, ангажујући велике војне формације са добро организоавном логистиком и попуном, значајним способностима за осматрање и извиђање и употребљавајући оклопна возила, тешку артиљерију и ракетне системе и дронове. Такође Хезболах је помогао Асадовом режиму у формирању параполицијских снага за контролу територије, што је било нарочито важно за консолидацију линија снабдевања и заштиту од терористичких напада и герилске тактике противника.⁴³⁴

Очигледно Хезболах данас представља пример недржавне наоружане групе, која свој опстанак дугује способности прилагођавања околностима у окружењу и активностима противника. Иако је почео као лабава коалиција локалних шиитских милитантних група, Хезболах је постао комплексан и софистициран покрет, дубоко укореван у своје окружење, временом зрелији, са већим смислом за реализам и прагматизам.⁴³⁵ Истовремено, прагматичност и флексибилност у начину организовања и деловања омогућило је овој организацији да напредује у свим областима битним за један покрет, који је далеко превазишао своје побуњеничке и терористичке корене. За Хезболах је било нарочито значајно што је свако напредовање у војној сфери, праћено адекватним активностима у политичкој и социјалној области, у настојању да се максимизују ефекти војне силе, учврсти позиција као масовног покрета, констатно развијају елементи контрадржаве, обезбеђујући постепено, али и стално нарастање војних капацитета на здравим основама. Иако је еволуција Хезболаха била другачија у односу на Ал-Каиду, Исламску државу или Комитет за ослобођење Леванта, уочава се да је ова

⁴³² Ibid, pp. 109-110.

⁴³³ Nicholas Blanford, *Hezbollah's Evolution: From Lebanese Militia to Regional Player*, p. 1.

⁴³⁴ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 110.

⁴³⁵ Sami Hajjar, *Hizballah: Terrorism, National Liberation or Menace?* pp. 15, 17.

организација имала другачији приступ, у односу на поменуте недржавне групе, приликом примене врло сличних техника на располагању побуњеничким покретима и терористичким организацијама.⁴³⁶

⁴³⁶ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 111-112.

3. ТЕОРИЈСКО ОДРЕЂЕЊЕ АСИМЕТРИЧНОГ РАТОВАЊА

3.1. Теоријске основе рата и ратовања

Рат је одувек био значајан генератор друштвених промена. Опсежна социолошка истраживања, у којима је анализирано 464 ратова у протеклих 200 година, јасно указују да је рат, као појава, имао изузетан утицај на процес развоја људског друштва из премодерних империја, краљевства, племенских савеза и полиса у модерне националне државе.⁴³⁷ Иако су готово сви значајни сукоби у људској историји, почев од Америчке и Француске револуције, па све до два светска рата, били су изузетно брутални и насилни догађаји, али се без њих не може замислити напредак људске цивилизације.⁴³⁸

Међутим, данас се улога ратова у свеукупном напретку људске цивилизације често игнорише и осуђује, с обзиром да је модерно друштво постало свесније аморалности и бруталности насиља. Па се тако средњи век често квалификује као мрачна времена варварства и насиља. Супротно очекивањима, рат као штетна друштвена појава није нестао, него је драматично ескалирао, како се друштво развијало. Уколико се упореде жртве рата кроз историју, чињенице указују да је модерно доба много ратоборније и насилније у односу на прошла времена.⁴³⁹

Без обзира на друштвену осуду рата као штетне друштвене појаве, која је данас врло присутна међу научним и академским круговима, не може се порећи његова значајна улога као покретача друштвеног развоја. Рат је одувек сматран комплексном, мултидимензионалном друштвеном појавом која има много различитих извора и узрока настанка. Велики део поменуте комплексности потекао је од различитих приступа или перспектива изучавања рата: политичких наука, међународних односа, социологије, историје, економије, географије, археологије, антропологије, књижевности, психологије и правних наука.⁴⁴⁰

Овако интердисциплинарно сагледавање рата, најчешће организовано кроз стратешке студије или студије рата, засновано је на полазишту да је рат исувише

⁴³⁷ Andreas Wimmer, Brian Min. "From Empire to Nation-State: Explaining Wars in the Modern World, 1816–2001." *American Sociological Review* 71, 2006, pp. 867 - 897.

⁴³⁸ Siniša Malešević, *Sociological Theory and Warfare*, Dublin, 2015, University College Dublin, p. 4.

⁴³⁹ Током 10. и 11. века од последица рата умрло је 60 000 људи, да би се у 12. и 13. веку тај број се попео на 539.000, а током 14. и 15. века нарастао је на 7 781 000 жртава, док је само у 19. веку било 19 милиона мртвих, а у 20. веку 111 милиона жртава – извор: Ibid.

⁴⁴⁰ Tarak Barkawi, Shane Brighton, "Powers of War, Fighting, Knowledge and Critique", *International Political Sociology* (2011) 5, p. 128.

сложена друштвена појава која се не може објаснити појединачним теоријама.⁴⁴¹ У основи, међу теоретичарима рата присутна је општа сагласност, око става, да није могуће издвојити само један неопходан и довољан услов како би се објаснила суштина рата, већ се могу само идентификовати извори, фактори и услови важни за његово појављивање.⁴⁴² Рат је, у том контексту, окарактерисан као јединствена и непоновљива друштвена појава коју није могуће описати, или објаснити истим односом каузалних варијабли, односно релацијама које би имале својство закономерности.⁴⁴³ У том погледу већина постојећих теорија о рату нису довољно еклектичне и свеобухватне, односно не разматрају све релевантне факторе, па су из тог разлога погрешне.⁴⁴⁴

Очигледно да објашњење рата у великој мери зависи од научне перспективе истраживања ове друштвене појаве, при чему се рат разматра као посебно друштвено стање, као техника ратовања, или се једнострано сагледава у погледу наводних мотива и циљева рата зараћених страна, претпоставки око понашања непријатеља, могућих узрока и последица рата, различитих каузалних фактора и детерминанти, као и услова његовог настанка и одвијања.⁴⁴⁵ У савременим студијама рата ова друштвена појава се класификује као посебна врста у роду насиља, при чему се може описати као колективно, директно, манифестно, персонализовано, намерно, организовано, институционализовано, инструментализовано, санкционисано, понекад ритуализовано и правилима регулисано насиље. Ове истакнуте карактеристике и димензионална разграничења нису лимитирајућа. Рат, као стање непријатељстава, је врло посебна категорија насиља.⁴⁴⁶

Различити дисциплинарни приступи дефинисању и разматрању природе рата, у покушају да се објасни његов карактер, узроци настанка, услови и контекст одвијања, понашање зараћених страна и крајњи исходи сукобљавања, онемогућили су јасније формулисање рата, као друштвене појаве.

Због тога је данас, у друштвено-хуманистичким наукама у којима се изучава овај феномен, врло тешко препознати разлике између рата, сукоба и надметања. У

⁴⁴¹ Johan van der Dennen, *On War: Concepts, Definitions, Research Data: a Short Literature Review and Bibliography*, 2005, Rijksuniversiteit, p. 1, <https://core.ac.uk/reader/12857871>, 17/01/2023.

⁴⁴² Robin Williams, "Conflict and social order: a research strategy for complex propositions", *Journal of Social Issues*, 1972, 28(1), pp. 11-26.

⁴⁴³ Peter Corning, "Human violence: some causes and implications." in: Charles Beitz (eds.), *Peace and War*, San Francisco, 1973, Freeman, pp. 199-144.

⁴⁴⁴ Bernard Brodie, *War and Politics*, London, 1973, Collier MacMillan Publishers.

⁴⁴⁵ Forest Gieves, *Conflict and order: an introduction to international relations*, Boston, 1977, Houghton Mifflin.

⁴⁴⁶ Johan van der Dennen, *De apologeten van de oorlog*, Groningen, 1977, Polemological Institute.

академском и свакодневном језику врло је чест случај да се реч „рат“ користи у описивању низа ситуација принуде које су војне и невојне, насилне и ненасилне природе, што је претворило тај термин у пуко реторичко средство. Поједини аутори рат поистовећују са стратешким надметањем и реалполитиком.⁴⁴⁷ Посматрано из историјске перспективе, рат и друге форме конфликта су одувек били теоријски замагљени и међусобно недовољно разграничени.⁴⁴⁸

У теоријском смислу, може се констатовати да се рат развија унутар ширег спектра сукоба, схваћеног као однос реципрочне супротности између два или више актера, који води до стратешких интеракција између њих. Иако насиље може ескалирати независно до било којег раније постојећег сукоба, постоји јасна зависност између конфликта и физичког насиља. Парадоксално, рат се може посматрати и као механизам за разрешење конфликта, уколико су сви други начини окончања сукоба неуспешни. У том погледу, рат се може дефинисати као институционализована, колективна, организована и политичка форма конфликта.⁴⁴⁹

Рат као појава је организован у смислу супротстављања, мање или више, сложених и бирократизованих оружаних организација, при чему укључује и праксе које су организоване и наређене за одређене циљеве. Рат је у одређеној мери и институционализован у погледу очекивања, успостављеног знања, норми и принципа који имају тенденцију да се репродукују као посебан мод интеракције, као „вештина ратовања“. Међутим, као у свим институцијама, рат често доводи до успостављања праксе која је у супротности са правилима ратовања, односно постављеним нормативним оквиром, па такве ратове колоквијално и површно називамо асиметричним, неконвенционалним или нерегуларним.⁴⁵⁰

У највећем делу политиколошке литературе о рату, рат се као појава најчешће формулише као „наставак политике другим средствима“ у сукобу између „политичких ентитета“, ради остваривања „политичких циљева“.⁴⁵¹ Међутим, да би смо уопште дефинисали рат, потребно је разумевање његове сврхе. Разлози због којих се води рат су одувек били исти и условно се могу оголити на страх, част и

⁴⁴⁷ Види: Jeffrey V. Dickey et al., “Russian Political Warfare: Origin, Evolution, and Application”, Monterey, 2015, Naval Postgraduate School, pp. 9-21.

⁴⁴⁸ По ауторима, попут Хедлија Вилмота (Hedley Willmott) и Мајкла Барета (Michael Barrett), рат је укључивао сет конфликта и дипломатских активности, види: Hedley Willmott, Michael Barrett, *Clausewitz Reconsidered*, Santa Barbara, 2010, Praeger Security International, p. 35.

⁴⁴⁹ Christian Olsson, Siniša Malešević, “Chapter 40: War”, in William Outhwaite, Stephen Turner eds, *The Sage Handbook of Political Sociology*, London, 2017, SAGE Publications Ltd, p. 717.

⁴⁵⁰ Ibid, pp. 717-718.

⁴⁵¹ Ibid, p. 718.

интерес.⁴⁵² Отуд вероватно и Клаузевицева констатација да је рат „...прави политички инструмент, наставак политичких односа другим средствима.”⁴⁵³, при чему се под термином „друга средства” најчешће мисли на она насилна. Клаузевицев поглед на рат није ограничен само на државне актере, већ се може применити и на остале политичке ентитете.⁴⁵⁴ Из политичке перспективе рат се одувек разматрао као инструмент политике, као политички акт, којим државе, али и недржавни актери, у немогућности да разреше своје спорове у погледу обавеза, права и интереса, прибегавају оружаном сили како би наметнули своју вољу супротстављеној страни.⁴⁵⁵ Клаузевицево поимање рата као наставка политике, уз примену и свих осталих средстава-инструмената моћи, је само његов покушај стратешког усмеравања рата са становишта политике.⁴⁵⁶

Поменуто ставове о рату, као инструменту политике, потврђује формулација рата Хедлија Була (Hedley Bull) по којој се, под овом друштвеном појавом, подразумева: „...организовано насиље спроведено од стране политичких јединица, једне против друге. Насиље није рат уколико није спроведено у име политичке јединице; оно што прави разлику између убијања у рату и убиства је његов посредан и службени карактер... Подједнако, насиље спроведено у име политичке јединице није рат уколико није усмерено против друге политичке јединице; примена насиља од стране државе у сузбијању пиратства не класификује га у рат, јер је усмерено против појединаца.”⁴⁵⁷

Булова дефиниција истиче једну од суштинских карактеристика рата, а то је реципрочно организовано насиље између наоружаних, политички организованих група. Висок интензитет и смртност овог насиља је кључна особина која прави разлику између мање насилних „милитаризованих међудржавних спорова (militarized interstate disputes - MIDs)”.⁴⁵⁸ Међутим, усмеравајући се на највидљивији

⁴⁵² Mark Gilchrist, “Why Thucydides Still Matters”, *The Strategy Bridge*, 30. November 2016, <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2016/11/30/why-thucydides-still-matters>, 14/02/2023.

⁴⁵³ Carl von Clausewitz, *On War*, trans. Michael Howard and Peter Paret, New Jersey, 1989, Princeton University Press, p. 86.

⁴⁵⁴ Види: Hew Strachan, Andreas Herberg-Rothe, “Introduction”, in: *Clausewitz in the Twenty-First Century*, ed. Hew Strachan, Andreas Herberg-Rothe, Oxford, 2007, Oxford University Press, pp. 7-10.

⁴⁵⁵ Johan van der Dennen, *On War: Concepts, Definitions, Research Data: a Short Literature Review and Bibliography*, p. 3.

⁴⁵⁶ Tarak Barkawi, Shane Bighton, “Powers of War: Fighting, Knowledge, and Critique”, p. 129.

⁴⁵⁷ Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, London, 1995, MacMillan Press, Second ed, p. 178.

⁴⁵⁸ „Милитаризовани међудржавни спорови су уједињени историјски случајеви сукоба у којима је претња, демонстрација или употреба војне силе без рата од стране једне државе чланице експлицитно усмерена ка влади, званичним представницима, званичним снагама, имовини или територији друге државе. Спорови се састоје од инцидената који варирају по интензитету од претњи употребом силе до стварне борбе без рата” –извор: Daniel Jones, Stuart Bremer, David Singer, 1996, “Militarized Interstate

и најдисруптивнији аспект рата, на организовано насиље, ова дефиниција више служи да опише однос између зараћених страна, него да објасни како се одвија процес унутар ове појаве.⁴⁵⁹

Претходно разматрани ставови око људске воље, политике, принуде и физичког насиља доприносе јаснијем формулисању суштине рата. У том погледу, рат се може објаснити као наставак политике групе, племена, заједнице, државе или супрадржавне творевине, применом насиља, као примарног средства принуде. На тај начин рат је истовремено раздвојен, али и повезан са сукобом и надметањем. Овако схваћен рат је само једна форма сукоба, где преовлађује надметање политичких и људских воља у којем се могу користити насилна и ненасилна средства за утицај на различите групе актера, а ради остваривања политичких циљева.⁴⁶⁰ Подједнако, и у рату, и у сукобу, користи се широк опсег средстава како би се принудио противник, од непосредног, организованог оружаног насиља, преко економских, дипломатских и трговинских санкција, шпијунаже, саботаже, до тероризма, побуњеништва, сајбер, хибридних и осталих претњи неконвенционалног карактера.⁴⁶¹

Оно што рат издваја од сукоба је примат насиља. Конфликт је наставак политике одређене друштвене групе где је примена насиља само једна од метода која може имати примат у односу на друга средства принуде, или се може надопуњавати са другим ненасилним инструментима. Насупрот рату, надметање више фаворизује испољавање претње евентуалним насиљем, него директну примену насиља.⁴⁶² Иако се рат и сукоб могу сврстати у неку врсту политичког надметања, само надметање ретко укључује организовано и масовно насиље.⁴⁶³ Уместо тога, претња насиљем, у форми одвраћања и демонстрације силе, и у комбинацији са другим ненасилним средствима, користе се да би се принудила и убедила противничка страна. Из политиколошке перспективе, рат, конфликт и надметање представљају само спектар политичке принуде и убеђивања, који може укључивати

Disputes 1816-1992: Rationale, Coding Rules, and Empirical Patterns”, *Conflict Management nad Peace Science* 15, p 163.

⁴⁵⁹ Christian Olsson, Sinisa Malesevic Chapter 40: "War" In: W. Outhwaite and S. Turner (eds.) *The Sage Handbook of Political Sociology*, p. 716.

⁴⁶⁰ Australian Army, *LWD 1: The Fundamentals of Land Power*, ed. Australian Army Research Centre, Land Warfare Doctrine, Canberra, 2017, Department of Defence, p. 9.

⁴⁶¹ David Carment, Dani Belo, *War's Future: The Risks and Rewards of Grey-Zone Conflict and Hybrid Warfare*, Calgary, 2018, Canadian Global Affairs Institute, pp. 2-5.

⁴⁶² Nick Bosio, "What is War?, Defining War, Conflict and Competition", *Land Power Forum*, 10. February 2020, <https://researchcentre.army.gov.au/library/land-power-forum/what-war-defining-war-conflict-and-competition#:~:text=What%20differentiates%20war%20and%20conflict%20is%20the%20primacy,primacy%20with%20other%20non-violent%20means%20throughout%20the%20conflict,14/02/2023>.

⁴⁶³ Hedley Bull, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, p. 178.

и сарадњу, као политички инструмент, када актери теже заједничким политичким резултатима, ако се њихови политички циљеви не подударају.⁴⁶⁴

Претходна разматрања о улози рата у свеукупном друштвеном развоју, његовој сврси у сфери политике и релацији рата са сличним појавама у друштвеној стварности, омогућавају сагледавање спољних манифестација ове друштвене појаве, узроке његовог настанка и последице које оставља на зараћене стране. Међутим, за сагледавање његове унутрашње структуре, природе веза и односа између зараћених страна, општих и посебних услова под којима се одређени ратови воде, прихватићемо Клаузевицеву концептуализацију рата, с обзиром да разматра суштинске, ванвременске карактеристике ове јединствене друштвене појаве.⁴⁶⁵

Клаузевиц је у својој књизи „О рату” развио „борбено-центричну” теорију рата, усредсређену на борбу, као највиши закон рата.⁴⁶⁶ На тај начин Клаузевиц је направио револуционарни отклон од аритметичких и геометријских концептуализација рата, присутних у делима Хенрија Лојда (Henry Lloyd), Антоана-Анрија Жоминија (Antoine-Henri Jomini) и Хајнриха фон Булова (Heinrich von Bülow)⁴⁶⁷, усмеравајући своја теоријска разматрања ка суштини рата, према борби.⁴⁶⁸ За Клаузевица: „...борба је централна војна активност, све остале активности то само подржавају”⁴⁶⁹

У поменутој књизи Клаузевиц суштински објашњава анатомију рата, унутрашње процесе у оружаном сукобу, посебно вишеслојне узрочно-последичних односа који постоје између циљева рата и његових средстава. У научном смислу, дело „О рату” је феноменологија оружаног сукоба, студија која је настала као резултат истраживања, тада постојећим научним методама, како би се дошло до закона, принципа, начела и правила које дефинишу рат.⁴⁷⁰

Целокупан Клаузевицев теоријски систем организован је око динамичног односа између сврхе и средстава. За Клаузевица рат је средство у којем се спроводи огољено насиље, употребом расположивих средстава, превасходно војног карактера, како би се противник потчинио вољи супротне стране. У истој релацији Клаузевиц

⁴⁶⁴ David Carment, Dani Belo, *War's Future: The Risks and Rewards of Grey-Zone Conflict and Hybrid Warfare*, , pp. 2-5.

⁴⁶⁵ Carl von Clausewitz, *On War*, trans. Michael Howard, Peter Paret, New Jersey, 1989, Princeton University Press, p. 4.

⁴⁶⁶ Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, New York, 2007, Oxford University Press, p. 3.

⁴⁶⁷ Више о томе види: Thomas Waldman, „Clausewitz and the Study of War”, *Defence Studies*, Vol. 12, No. 3, (September 2012), pp. 345–374.

⁴⁶⁸ Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, pp. 13-15.

⁴⁶⁹ Carl von Clausewitz, *On War*, trans. and ed. Michael Howard and Peter Paret, New York, Everyman's Library, 1993, p. 268.

⁴⁷⁰ Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, p. 22.

дефинише и теорију ратне вештине која је за њега, у основи, доктрина употребе расположивих средстава у сврху рата, односно рационална комбинација сврхе и средстава.⁴⁷¹

Одбацујући теорије Лојда, Булова и Жоминија, због њиховог занемаривања и/или превида социолошких и психолошких аспеката рата, као што је непријатељство, страх, интелектуалне и карактерне особине команданта, Клаузевиц тврди да управо поменуте карактеристике узрокују разнолике исходе, који у комбинацији са шансом и вероватноћом, чине рат, тешко предвидивим, или речником модерне науке, нелинеарним феноменом⁴⁷², наглашавајући да у њему више владају закони вероватноће, него логика нужности.⁴⁷³

Управо најважнији елемент Клаузевицевог теоријског концепта је тврдња да рат има дуалну природу, односно да има своју објективну и субјективну природу.⁴⁷⁴ Субјективна природа се данас у војним и научним круговима назива и карактером рата.⁴⁷⁵ Објективна природа рата укључује елементе попут насиља, фрикције, шансе и несигурности који су заједнички за све ратове уопште. Насупрот томе, субјективна природа рата обухвата елементе као што су: војне снаге, њихове доктрине, наоружање, као и окружење у којем се рат води, што чини сваки рат посебним феноменом. Ради лакшег схватања поменутог конструкта, ове елементе условно можемо поделити на унутрашње-објективне елементе и спољашње-субјективне елементе.⁴⁷⁶ Према Клаузевицевом концепту, објективна и субјективна природа рата су тесно повезане и налазе се у константној међусобној интеракцији.⁴⁷⁷

За Клаузевица, рат је више од „камелеона”, јер поред промене свог појавног облика у складу са окружењем, може мењати и свој унутрашњи склоп у погледу врсте и степена насиља, односно може варирати у интезитету, или како то Клаузевиц објашњава може „пулсирати”.⁴⁷⁸ Другим речима унутрашње тенденције рата се могу променити у интезитету, пропорцији и релативној улози, како се трансформишу његове спољне карактеристике. Нова, оружја или методе, на пример, могу повећати, или смањити степен насиља и несигурности, иако их вероватно не могу у

⁴⁷¹ Ibid, p. 25.

⁴⁷² Види: Alan Beyerchen, “Clausewitz, Nonlinearity, and the Unpredictability of War”, *International Security*, 17/3 (winter 1992), pp. 59–90.

⁴⁷³ Carl von Clausewitz, *On War*, p. 90.

⁴⁷⁴ Peter Paret, *Clausewitz and the State: The Man, His Theories, and His Times*, Princeton, 1985, Princeton University Press, p. 154.

⁴⁷⁵ Colin Gray, *War, Peace and International Relations: an Introduction to Strategic History*, New York, 2007, Routledge, p. 24.

⁴⁷⁶ Antulio Echevarria, *Globalization and the Nature of War*, Carlisle, 2003, Strategic Studies Institute, p. 8.

⁴⁷⁷ Ibid.

⁴⁷⁸ Carl von Clausewitz, *On War*, p. 87.

потпуности елиминисати. Довољно велика промена у интезитету, настала услед промена у друштвеним и политичким условима у сфери сукобљавања-непријатељстава, може изазвати промену у врсти насиља, односно у начину ратовања, односно ограничити-изменити употребу појединих оружја или тактике. Услед тога, ратови се не разликују само по употребљеним снагама и средствима, већ и по деловању различитих екстерних сила. У Клаузевицевом теоријском систему, природа рата се не може одвојити од средстава и актера укључених у сукоб.⁴⁷⁹ Клаузевиц такође сматра да је природа рата динамична, а не константна и непроменљива.⁴⁸⁰

С друге стране, Клаузевиц је сматрао да су сви ратови исте природе, односно да се састоје из истих примарних елемената, који непрекидно флукутирају.⁴⁸¹ Када је Клаузевиц писао о природи рата, мислио је на скуп фундаменталних узрочно-последичних веза, или закона, који су универзални, применљиви за све ратове.⁴⁸² Рат је много више од једностране употребе насиља, његова суштина је борба, насилни сукоб супротстављених воља.⁴⁸³ У основи рат је судар насилних снага, у којем свака од страна следи своје циљеве, истовремено реагујући на поступке других.⁴⁸⁴ У том погледу Клаузевиц је схватао да је рат: „...акт насиља како би се принудио противник да испуни нашу вољу.”⁴⁸⁵

Суштина претходно представљеног концепта заснива се на три дела: на акт насиља, на сврху (која се састоји у принуди противника да поступа по нашој вољи, а која захтева да учинимо противника немоћним-без могућности да се одбрани, што је прави циљ војних активности), и физичког и психолошког напора (потребног да би се остварио поменути циљ).⁴⁸⁶ Овде је Клаузевиц нагласио разлику између опште сврхе рата и војног циља, који могу бити исти, али се могу и разликовати.⁴⁸⁷

Да би учинио противника немоћним да се одбрани, потребно је уложити довољно напора, и физичког и психолошког, да би се превладали његови капацитети за отпором, сматра Клаузевиц.⁴⁸⁸ Међутим, у стварним условима, по Клаузевицу,

⁴⁷⁹ Antulio Echevarria, *Globalization and the Nature of War*, p. 8.

⁴⁸⁰ Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, p. 56.

⁴⁸¹ Ibid.

⁴⁸² Ibid, p. 61.

⁴⁸³ Carl von Clausewitz, *On War*, p. 248.

⁴⁸⁴ Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, p. 64.

⁴⁸⁵ Carl von Clausewitz, *On War*, p. 75.

⁴⁸⁶ Ibid.

⁴⁸⁷ Ibid, p. 81.

⁴⁸⁸ Ibid, p. 77.

елементи: насиље, циљеви и напори, историјски посматрано, никада нису достигли екстреме које налаже чиста логика.⁴⁸⁹

Идеја да ескалација у рату није одређена законима нужде, већ по законима вероватноће је, у Клаузевицево доба, била заиста револуционарна у војној теорији.⁴⁹⁰ Истовремено, уклањањем закона нужности и увођењем закона вероватноће у свој теоријски концепт о рату, Клаузевиц је указивао на чињеницу да се војне одлуке у рату често доносе у условима неизвесности, односно да су засноване на непотпуним информацијама и нејасним ситуацијама, јер ниједна од страна нема потпуна сазнања о противнику.⁴⁹¹ У таквим условима, тврдио је овај пруски војни теоретичар, непотпуно знање о противнику, може довести до ескалације или деескалације насиља, имајући у виду човекову склоност ка грешакама у процени, односно склоност да прецењује, или потцењује снагу противника.⁴⁹²

Из претходно разматраних Клаузевицевих ставова о рату, могу се уочити три јасне тенденције или силе, које су спољашњег порекла, а које, по његовом мишљењу, имају превасходни утицај на ток и исход рата, а које условно можемо назвати: насиље, шанса и сврха. Клаузевиц их је спојио у својеврсну синтетичку метафору, такозвано „изузетно” или „парадоксално” тројство.⁴⁹³ Први елемент, насиље у рату, Клаузевиц описује као исконско насиље, које у својој природи садржи мржњу и непријатељство, а испољава се као слепа природна сила. Други чинилац, шансу, проширено објашњава као интеракцију вероватноће и шансе, што чини рат непредвидивом појавом у којој је могуће испољити креативност, док трећи елемент, сврху рата, сагледава кроз природу подређености политици, односно разуму.⁴⁹⁴

Клаузевиц је стално истицао да рат укључује и антагонистичка осећања, као што су мржња и непријатељство, али и непријатељске намере, као што је жеља да се умањи туђа моћ или утицај. У том погледу, тврдио је да непријатељске намере, које се најчешће састоје у остваривању сопствених интереса на рачун интереса противничке стране, односно ограничавањем моћи другог актера, могу постојати без антагонистичких осећања. С друге стране антагонистичка осећања могу иницирати непријатељске намере супротстављених страна. Према Клаузевицу ниво

⁴⁸⁹ Ibid, pp. 78-80.

⁴⁹⁰ Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, p. 46.

⁴⁹¹ Carl von Clausewitz, *On War*, pp. 84-85.

⁴⁹² Stephen Cimbala, *Clausewitz and Escalation: Classical Perspectives on Nuclear Strategy*, London, 1991, Frank Cass, pp. 180–181.

⁴⁹³ Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, p. 69.

⁴⁹⁴ Carl von Clausewitz, *On War*, p. 89.

антагонизма може варирати по интензитету, током рата, или се разликовати за сваки рат појединачно.⁴⁹⁵

Међусобна интеракција вероватноће и шансе је, за Клаузевица, један од најконстатнијих и најутицајнијих фактора у рату.⁴⁹⁶ У контексту рата, Клаузевиц је разматрао шансу, не као математичку калкулацију, већ као интеракцију могућности, вероватноће, добре и лоше среће, која је чинила рат налик игри картама.⁴⁹⁷ Као и у поменутој игри, у рату се процењује противникова снага, стил ратовања, активности и понашање, ризикује мало или све, блефира, одвраћа, прикрива или омбањује.⁴⁹⁸

За Клаузевица поменута сврха рата, формулисана од стране политике, одређује војне циљеве, количину насиља, као и ниво напора који треба предузети за одређени рат. Такође, сврха рата доприноси формулацији задатака стратегији, начину ангажовања војних снага, помаже у одређивању карактера рата и успостављању критеријума, на основу којих се процењује успех, или неуспех у рату.⁴⁹⁹ У том погледу, Клаузевиц је разликовао две основне сврхе рата: потпун пораз противника, освајањем или променом политичког режима, или стварање услова за постизање споразума, путем преговора.⁵⁰⁰ Разликујући две основне сврхе рата Клаузевиц је у свом теоријском опусу констатно упозоравао на опасност да се освајачки рат погрешно протумачи као рат са ограниченим циљевима, што, по његовом мишљењу, може имати катастрофалне последице на његов исход.⁵⁰¹

Свака од ових поменутих тенденција, тврди Клаузевиц, кореспондира са појединим институцијама и сегментима друштва. У том контексту, народ доводи у корелацију са исконским насиљем, војсковођу и војску са вероватноћом и шансом, а владу, односно владајуће политичко тело, са разумом или сврхом.⁵⁰² При томе, поменути однос између тенденција и елемената друштва није еклузиван, односно сваки сегмент друштва може испољавати било коју од наведених тенденција.⁵⁰³ Анализирајући протекле ратове Клаузевиц је тврдио да ниједан од елемента такозваног тројства није, по правилу, имао доминантан утицај на рат, већ је тај однос зависио од њихове међусобне интеракције, условљене контекстом рата,

⁴⁹⁵ Ibid, pp. 592–593.

⁴⁹⁶ Ibid, p. 85.

⁴⁹⁷ Ibid, p. 86.

⁴⁹⁸ Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, New York, 2007, p. 72.

⁴⁹⁹ Ibid, p. 70.

⁵⁰⁰ Ibid, p. 71.

⁵⁰¹ Carl von Clausewitz, *On War*, Ibid p. 98.

⁵⁰² Carl von Clausewitz, *On War*, trans. Michael Howard, Peter Paret, New Jersey, 1976, Princeton University Press, p. 89.

⁵⁰³ Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, p. 73.

односно од специфичних услова под којима се водио сваки рат посебно.⁵⁰⁴ Другим речима, рат није независна појава и може се разматрати као целина, само унутар сопственог друштвеног и политичког контекста.⁵⁰⁵

Из наведених ставова, могу се уочити три нивоа Клаузевицевог тројства: примарног, који се, у поједностављеном облику, може описати као међусобна интеракција насиља, шансе/вероватноће и разума/политике, секундарног, у којем се разматра однос између народа, војске/војсковође и владе, као и терцијарног, који разматра поменуте односе унутар одређеног контекста.⁵⁰⁶

Претходна разматрања о природи и „тројству” рата омогућавају увид у унутрашње процесе ове појаве. Детаљније, начин на који се сагледава и схвата природа одређеног рата обликује стратегијске приступе зараћених страна том сукобу.⁵⁰⁷ Такође, сагледавање процеса унутар Клаузевицевог тројства омогућава разумевање „универзума рата”, унутар којег функционише стратегија.⁵⁰⁸

Поред такозваног „тројства” и његових елемената, Клаузевиц у својој теорији издваја неколико важних чинилаца као што су опасност, екстреман физички напор, несигурност и шанса, а које заједно назива „климом” рата.⁵⁰⁹

„Елемент у којем рат постоји је опасност”.⁵¹⁰ Сама борба сукобљених страна, према Клаузевицу, узрокује елемент опасности у којем се недвосмислено одвијају све војне активности, упоређујући то стање са ситуацијом птице у ваздуху, или рибе у води.⁵¹¹ Опасност подједнако утиче и на интелект и на емоције. Под непосредним утицајем опасности, сматра Клаузевиц, иницира се осећање страха и стрепње код појединца, нагон за бежањем и омета му се јасно расуђивање. Опасност је, за Клаузевица, фактор који негативно утиче на перцепције и одлуке официра и војника, укрштајући се са елементом разума на јединствене и неизбежне начине.⁵¹²

⁵⁰⁴ Carl von Clausewitz, *On War*, trans. Michael Howard, Peter Paret, New Jersey, 1989, Princeton University Press, p. 87.

⁵⁰⁵ Ibid, p. 89.

⁵⁰⁶ Thomas Waldman, *War, Clausewitz, and the Trinity (PhD thesis)*, Coventry, 2009, University of Warwick, p. 19.

⁵⁰⁷ Antulio Echevarria, “Clausewitz and the Nature of the War on Terror”, in Hew Strachan and Andreas Herberg-Rothe (eds.), *Clausewitz in the Twenty-First Century*, Oxford, 2007, Oxford University Press p. 198.

⁵⁰⁸ Thomas Waldman, *War, Clausewitz, and the Trinity*, p. 43.

⁵⁰⁹ Carl von Clausewitz, *On War*, trans. Michael Howard, Peter Paret, New Jersey, 1976, Princeton University Press, p. 104.

⁵¹⁰ Ibid, p. 85.

⁵¹¹ Carl von Clausewitz, *On War*, trans. Michael Howard, Peter Paret, New Jersey, 1989, Princeton University Press, pp. 138, 85–86.

⁵¹² Ibid, p. 115.

Екстреман физички напор, према Клаузевицевим схватањима, утиче на перцепције и расуђивање појединца исто, у најмањој мери, као и опасност.⁵¹³ Расуђивање, сматра овај пруски теоретичар, настало под утицајем јаког мрза, исцрпљујуће врућине и жеђи, глади и умора, често није објективно и разумно имајући у виду субјективне околности у којима су такве одлуке донесене. Одлучивање у стерилним, учioniчким условима, у којима се лако може уочити исправна одлука, је врло различито у односу на екстремне услове, где људска издржљивост и инстинкт за самоодржањем имају тенденцију да искриве расуђивање појединца. Физички напор, као и опасност, према Клаузевицу, имају неодређена квантитативна својства, која могу флукуирати у погледу интензитета и утицаја.⁵¹⁴

Под несигурношћу Клаузевиц је најчешће подразумевао непотпуност и нетачност обавештајних информација. Под поменутиим информацијама, садржаним у војним извештајима, Клаузевиц је подразумевао колективно знање о непријатељу и његовој земљи, које би требало буде основа за сопствене идеје и акције.⁵¹⁵ Наглашавао је проблем несигурности и субјективности информација⁵¹⁶, истичући да је велики број војних извештаја контрадикторан, па чак и погрешан, а да је већина извештаја под видљивим утицајем несигурности.⁵¹⁷ Клаузевиц је ово хроночно стање несигурности информација метафорички назвао „маглом” рата.⁵¹⁸

Шансу, као битан чинилац климе рата и елемент „чудесног” тројства, Клаузевиц је посматрао, као произвољни утицај на бесконачни број догађаја и околности, која није концентрисана на неколико елемената и саму механику рата, већ је њено појављивање дистрибуисано насумично по читавом војном инструменту.⁵¹⁹

Као битан чинилац објективне природе рата, Клаузевиц је издвајао фриксију, коју стварни рат издваја од рата на „папиру”. Под фриксијом је подразумевао је све потешкоће које могу настати у рату под утицајем различитих спољашњих фактора.⁵²⁰ У Клаузевицевом теоријском опусу условно можемо издвојити два типа фриксије. Под „општом” фриксијом подразумевао потешкоће које су настале под утицајем „климе” рата, односно кумулативног деловања: опасности, екстремног физичког напора, несигурности и шансе. Кумулативним деловањем свих поменутих

⁵¹³ Ibid.

⁵¹⁴ Carl von Clausewitz, *On War*, trans. Michael Howard, Peter Paret, New Jersey, 1976, Princeton University Press, p. 115.

⁵¹⁵ Ibid, p. 117.

⁵¹⁶ Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, p. 106.

⁵¹⁷ Carl von Clausewitz, *On War*, p. 117.

⁵¹⁸ Ibid, pp. 101, 140.

⁵¹⁹ Ibid, p. 119.

⁵²⁰ Ibid.

елемената, заједно са фрикцијом, формира се „атмосфера” рата.⁵²¹ Од свих елемената опште фрикције Клаузевиц је сматрао да су најугрожавнији: опасност и физички напор.⁵²² Као извориште „спорадичне” фрикције, Клаузевиц издваја шансу. Овај елемент је врло тешко узети у обзир, приликом планирања, с обзиром да је могућност њеног појављивања бесконачна. „Спорадична” фрикција може и најједноставнију ствар учинити тешком, сматрао је Клаузевиц.⁵²³ Када се комбинује са елементима генералне фрикције, као што је: опасност, физички напор и несигурност, ефекти спорадичне фрикције се често увећавају и међусобно надопуњују, наглашавао је Клаузевиц.⁵²⁴

Клаузевицева теорија указује, а историја потврђује, да се ратови могу разликовати по својој форми, али да поседују одређене заједничке, претходно поменуте објективне карактеристике које варирају константно, у погледу релативне важности и интензитета, али се могу идентификовати у свим сукобима, од античког доба до савремених ратова. Оружани сукоби попут тероризма, побуњеништва, гериле или конвенционалних ратова деле претходно разматрану, исту, објективну природу, иако се могу разликовати по нивоу насиља које се у њима примењује.⁵²⁵

Насупрот условне непроменљивости објективне природе рата, Клаузевиц наглашава и његову субјективну компоненту наводећи да: „...свако доба има своју врсту рата, сопствене ограничавајуће услове и посебна предубеђења.”⁵²⁶ То значи, да се у свакој епохи рат обликовао у складу са, тада постојећом, технологијом, друштвеним очекивањима и културом, геостратешком динамиком, доктрином, економијом, трговином, па чак и историјом. Другим речима, субјективна природа рата, односно његов карактер⁵²⁷, који се огледа у особеностима организације и структуре војних снага зараћених страна, њихових доктрина и тактика, као и начина употребе наоружања, али и у специфичностима примене других инструмената моћи, непрестано еволуира у простору и времену, под утицајем различитих политичких, друштвених, економских и технолошких услова.⁵²⁸ У најопштијем смислу, карактер

⁵²¹ Ibid, pp. 104, 122.

⁵²² Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, p. 103.

⁵²³ Carl von Clausewitz, *On War*, trans. Michael Howard, Peter Paret, New Jersey, 1976, Princeton University Press, p. 119.

⁵²⁴ Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, p. 107.

⁵²⁵ Ibid, p. 74.

⁵²⁶ Carl von Clausewitz, *On War*, p. 593.

⁵²⁷ „Скуп карактеристика и особина које чине индивидуалну природу неке особе или ствари; морални или етички квалитет; приказ квалитета, или особености особе, или ствари –извор: *The Random House College Dictionary*, rev. ed, New York, 1980, Random House Inc, p. 225.

⁵²⁸ Frank Hoffman, “Will War’s Nature Change in the Seventh Military Revolution?” *The US Army War College Quarterly: Parameters*, Winter 2017, p. 23.

рата се односи на његове пролазне, условљене и прилагођене карактеристике, у погледу примене војне силе и других инструмената моћи, у односу на различите периоде сукобљавања током историје.⁵²⁹

Из Клаузевицевих ставова о субјективној природи рата може се закључити да је његов карактер, у великој мери, одређен односом војне силе, као инструмента моћи, и жељених политичких циљева, као и односом између супротстављених страна у сукобу, иако се не може занемарити утицај и осталих претходно разматраних услова.⁵³⁰

У првом случају, однос између војне силе и политике, превасходно зависи од природе повезаности стратегије, оператике, тактике са постављеним политичким циљевима. При томе, посебно је важно разумети потенцијал и ограничења примене војне силе, чији ниво ефективности зависи од специфичности простора-домена (копна, мора, ваздуха, свемира и сајбер простора) у којем се примењује. У том погледу, једино је на копну могуће успоставити и одржати пуну контролу, док се на мору, у ваздуху, свемиру и сајбер простору, поменута контрола може успоставити само у одређеном степену и обиму. Војна сила се манифестује кроз примену одговарајуће стратегије, оператике и сета тактика, при чему ће се остварити жељени стратегијски ефекат и реализовати политички циљ, само уколико је успешно изабрана и спроведена примерена тактика, ефикасно усклађена и кординисана у склопу операција и ефективно усмерена стратегијом.⁵³¹

Карактер рата такође зависи од међусобне насилне интеракције зараћених страна које настоје да, применом војне силе, остваре своје циљеве, а супротној страни онемогуће, или барем ограниче слободу деловања. У таквим условима карактер рата никада није статичан, јер зараћене стране непрестано мењају своје тактике, прилагођавајући се потезима противника и парирајући његовим активностима. Управо међусобна интеракција зараћених страна често ствара нелинеарне ефекте услед њиховог деловања.⁵³² Зараћене стране у рату се међусобно надмећу како би успоставиле контролу над карактером рата и тиме осигурале

⁵²⁹ Michael Sheehan, "The Changing Character of War," in *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, ed. John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens, 4th ed, Oxford, 2007, Oxford University Press, p. 216.

⁵³⁰ Lukas Milevski, "The nature of strategy versus the character of war", *Comparative Strategy*, 2016, Vol. 35, No. 5, p. 441.

⁵³¹ Ibid, p. 442.

⁵³² Ibid.

победу. Због тога, карактер рата је стално флуидан и може се мењати одлучним напором једне или обе зараћене стране.⁵³³

Анализирајући претходно поменуте односе можемо издвојити неколико важних чинилаца који могу утицати на карактер рата. Владајућа политичка идеологија зараћених страна може утицати на избор политичких циљева у рату, као и на сет тактика неопходних за њихово остваривање. Такође, политика може утицати и на избор и идентификацију противника у рату, а посредно на избор и примену одређене стратегије, оператике и тактике у односу на идентификованог непријатеља.⁵³⁴ Коначно, на карактер рата у великој мери утиче и контекст у којем се сукоб одвија. Другим речима, низ политичких, друштвених, економских, географских, историјских и технолошких услова, у којима се одвија рат, може утицати на избор инструмената моћи и начине на који зараћене стране настоје да успоставе контролу над карактером сукоба и остваре победу над противником.⁵³⁵

Сложеност односа политике и карактера рата, Клаузевиц је у својој теоријској концептуализацији разматрао користећи аналогију односа између логике и граматике, односно мишљења и језика.⁵³⁶ Из перспективе Клаузевица, рат има своју граматику, али не и своју унутрашњу логику, односно не може ескалирати независно од политике. У том смислу, политика одлучује о ескалацији насиља у рату, сматрао је овај пруски теоретичар.⁵³⁷ Клаузевиц је, из наведеног разлога, феномен рата разматрао као део вишег концепта, политике, схваћене као наставак интеракције између владе и народа, односно између зараћених страна, а која се, у овом случају, реализује кроз рат, односно применом насилних средстава.⁵³⁸ За Клаузевица: „Рат није ништа друго, него наставак политике и другим средствима.”⁵³⁹

„Логика рата”, у Клаузевицевој теорији, представља прихваћени скуп императива, принципа или обичаја који управљају политичким односима између зараћених страна и обликују концептуална ограничења стратегије, односно дефинишу сврху рата, опсег и интензитет напора који се предузима, као и ниво насиља које се примењује у сукобу. Унутар таквих оквира се реализује стратегија, оператика и тактика, али у складу са кључним војним принципима који заједно чине,

⁵³³ Ibid, p. 443.

⁵³⁴ Ibid, p. 444.

⁵³⁵ Ibid, p. 445.

⁵³⁶ Andreas Herberg-Rothe, *Clausewitz's Puzzle: The Political Theory of War*, New York, 2007, Oxford University Press, p. 151-152.

⁵³⁷ Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, New York, p. 67.

⁵³⁸ Ibid, p. 69.

⁵³⁹ Carl von Clausewitz, *On War*, p. 69.

како то Клаузевиц описује, „Граматiku рата”.⁵⁴⁰ У том погледу, Клаузевиц је стално наглашавао да рат, као средство политике, има: „...своја посебна правила и основне принципе, чије кршење се не сме олако прихватити.”⁵⁴¹

„Граматика рата”, у Клаузевицевој теоријској концептуализацији рата, представља скуп војних принципа, правила и процедура, односно сет прихваћених смерница, на основу којих се управља ангажовањем оружаних снага у рату. Експлицитна правила „граматике рата” се могу пронаћи у различитим писаним формама, попут војних доктрина, различитих војних правила и упутстава, али и у неписаним, искуственим нормама и традицијама која се примењују у војним организацијама.⁵⁴²

У контексту рата, однос „логике” и „граматике” је реципрочан и међусобно зависан. Логика може додатно ограничити, проширити или значајно изменити начин ангажовања оружаних снага. У екстремним случајевима поменуто обликовање „граматике рата” може довести до умањивања, или потпуног изостајања остваривања жељеног ефекта на исход рата. С друге стране, принципи „граматике рата” могу утицати на „логику” уколико дају јасну слику о томе шта није могуће, а шта је могуће постићи ратом, и по коју цену.⁵⁴³ У основи, однос између логике и граматике рата заснован је на динамичкој интеракцији између политичких императива и оперативних принципа вођења рата.⁵⁴⁴ Сврха рата, али и самог вођења рата, односно ратовања, је увек политичка, с обзиром да рат не може оправдати своје постојање сам по себи, већ његов смисао произилази из политичке логике, која је екстерна у односу на рат.⁵⁴⁵

Иако рат и ратовање морају бити инструмент политике, односно понашање управљано разумом, у рату се догађа да разум буде скрајнут, или потиснут динамиком ратовања, али и чистим хаосом борбе.⁵⁴⁶ У пракси је однос између рата и политике реципрочан, па се често дешава да политика буде обликована, преобликована и вођена динамиком исхода на бојишту. Са теоријског станишта, политика треба да усмерава ратовање преко стратегије, као субјекта за медијацију и имплементацију. Међутим, политика (овде се мисли на политичке одлучиоце),

⁵⁴⁰ Antulio Echevarria, “Reconsidering War’s Logic and Grammar,” *Infinity Journal*, Issue 2, Spring 2011, p. 5.

⁵⁴¹ Ibid, p. 4.

⁵⁴² Ibid, p. 5.

⁵⁴³ Ibid.

⁵⁴⁴ Ibid, p. 6.

⁵⁴⁵ Colin Gray, *Fighting talk: forty maxims on war, peace, and strategy*, London, 2007, Praeger Security International, p. 7.

⁵⁴⁶ Ibid, p. 28.

обично не схвата шта је практично могуће остварити војном силом, све док не стекне стварно искуство у ратовању. У ратним условима, политика је типично обликована и прилагођена да изражава намере и циљеве за које војска покаже да су остварљиви.⁵⁴⁷

Несклад имеђу политичке сврхе, односно постављених политичких циљева и стварне ефективности војног инструмента, често је узрокован неразумевањем стварне природе рата, као акта насиља, и ратовања, као технике примене тог насиља.⁵⁴⁸

Рат и ратовање су два различита концепта и њихова различитост је веома важна. У правном погледу, рат је стање између зараћених страна, барем у случајевима у којима се поштује и примењује међународно ратно право. Рат је такође поредак у међународним односима који има системске и институционалне последице за унутрашњи друштвени живот и праксу зараћених страна и утиче на све сегменте њиховог друштвеног и политичког понашања.⁵⁴⁹

Међутим, рат је сложена појава која има вишеструке контексте. Стога се не може свести само на борбу између зараћених страна, иако је то његова јединствена и најистакнутија карактеристика. Без обзира да ли су мали или велики, регуларни или нерегуларни, древни или модерни, сви ратови садрже смртоносну борбу као заједничку карактеристику. Једнострано посматрано, борба се своди на употребу војне силе у политичке сврхе. Основа те војне силе је принуда, као метода, која се континуирано увежбава како би се применила у политичку сврху. Принуда укључује и застрашивање, али је, у основи, дизајнирана да убија људе, ломи и руши ствари, што је суштинска карактеристика војне моћи.⁵⁵⁰

У теорији, зараћене стране би требало да воде рат свеобухватно, зато што рат има више димензија. Међутим, претерана концентracија на борбу, као суштински садржај рата, или на ратовање, у ужем смислу, може оставити логистички, економски, политички и друштвено-културни контекст рата запостављеним. Занемаривање било које од ових димензија, појединачно или у малигној комбинацији, може носити вирус евентуалног пораза, практично без обзира на учинак војске на бојном пољу.⁵⁵¹

⁵⁴⁷ Ibid, p. 29.

⁵⁴⁸ Antulio Echevarria, *Clausewitz and Contemporary War*, p. 57.

⁵⁴⁹ Colin Gray, *Fighting talk: forty maxims on war, peace, and strategy*, p. 32.

⁵⁵⁰ Ibid, pp. 32-33.

⁵⁵¹ Ibid, p. 33.

Очигледно, рат је више од ратовања што је више пута доказано током историје.⁵⁵² Ратовање је вођење рата, примарно, али не и искључиво, војним средствима. Ова два концепта нису синоними.⁵⁵³ Међутим, само ратовање се, у војним и политичким круговима, често разматра као начин вођења рата, углавном у војној димензији.⁵⁵⁴ Бити добар или одличан у борби, односно тако схваћеном ратовању, није нужан услов за вешто вођење рата. Поменути став указује на потешкоће са којима се неке државе и друге политичке јединице суочавају, приликом примене силе, односно организованог насиља, како би оствариле стратешки ефекат неопходан за победу у рату. Код многих политичара је присутна погрешна идеја да је ратовање хируршки прецизан војни инструмент са којим може лако остварити жењени војни, стратегијски, а потом и политички ефекат. Наведена заблуда је нарочито опасна уколико се занемари чињеница да је рат двострана појава, у којој постоји и некооперативни противник са независним умом, вештином, решеношћу и способностима да осујети планове непријатељске стране.⁵⁵⁵ Због тога, ратовање је нелинеарна и често хаотична активност којом није лако управљати у политичким замислима државника.⁵⁵⁶

Рат није само ратовање (у војној димензији), иако је оно суштински важно.⁵⁵⁷ Ратовање је само инструмент, средство за достизање политичког циља, односно циљ рата није војна победа, већ потчињавање противника сопственој (политичкој) вољи.⁵⁵⁸ С друге стране, ово чини поменути проблем још сложенијим, јер је много теже проценити јачину противникове воље, него јачину његових војних снага.⁵⁵⁹

Бројни су случајеви, када једна од зараћених страна приступи рату, скоро ексклузивно, само кроз ратовање, у војном смислу, буде надмудрена од стране непријатеља, који се бори паметније, тако што води рат, у свим његовим димензијама, због политичког, а не војног ефекта. У том погледу, многи „нерегуларни” противници су се борили на начин који је у потпуности у складу са Клаузевицевом политичком сврхом рата. Водили су рат са намером да, мање нанесу штету или деморалишу противничку војску и полицију, а много више да уздрмају

⁵⁵² Peter Browning, *The Changing Nature of Warfare: The Development of Land Warfare from 1792 to 1945*, Cambridge, 2002, Cambridge University Press, p. 2.

⁵⁵³ Colin Gray, *Another Bloody Century: Future Warfare*, London, 2011, A Weidenfeld&Nicolson Ebook, p. 31.

⁵⁵⁴ Colin Gray, *Fighting talk: forty maxims on war, peace, and strategy*, p. 32.

⁵⁵⁵ Colin Gray, *War, Peace and International Relations*, New York, 2007, Routledge, p. 9.

⁵⁵⁶ Colin Gray, *Fighting talk: forty maxims on war, peace, and strategy*, p. 30.

⁵⁵⁷ Peter Browning, *The Changing Nature of Warfare: The Development of Land Warfare from 1792 to 1945*, p. 2.

⁵⁵⁸ Carl von Clausewitz, *On War*, p. 75.

⁵⁵⁹ Ibid, p. 77.

политичку вољу владе и редукују поверење јавности у евентуални успех „регуларних” снага.⁵⁶⁰

Рат и ратовање су инструменти политике, и у том погледу, војна активност се не реализује због војног ефекта, већ због својих психолошких, а тиме и политичких последица.⁵⁶¹ Због тога је кључно питање у рату, како предност у ратовању претворити у успех у целокупном рату, односно створити услове за ону врсту мира за којим се тежи.⁵⁶²

С друге стране, само ратовање, има константно променљив карактер, с обзиром да је утицај контекста доминантан и непрекидан.⁵⁶³ У ширем смислу, контекст је све што оно окружује рат, и као појаву, и као процес интеракције између зараћених страна.⁵⁶⁴ У ужем смислу, то је сет међузависних и узајамно повезаних услова и околности, појава и процеса који утичу на рат и обликују његову природу, али и његов карактер, односно ратовање.⁵⁶⁵ Тако схваћен контекст: „...декодира порекло, смисао, карактер и последице ратовања.”⁵⁶⁶

Условно, можемо издвојити неколико контекста који имају доминантан утицај на карактер ратовања, а то су политички, друштвено-културни, економски, технолошки, војно-стратегијски, географски и историјски.⁵⁶⁷ Сваки од ових контекста у прошлости је различито утицао на ратовање, у зависности од међусобне интеракције и начина деловања на актере укључене у сукоб.

Рат и ратовање су одувек били инструмент политике, без обзира да ли се ради о „регуларним” или „нерегуларним” актерима. Рат је логички наставак међусобне политичке комуникације зараћених страна, а ратовање је само облик њиховог политичког понашања, стога се не може посматрати ван политичких односа и политика које воде зараћене стране.⁵⁶⁸ Стога је утицај политичког контекста, који се најчешће испољава кроз спољнополитичке односе и деловање супротстављених страна у међународном систему, али и кроз утицај унутарполитичких прилика, један од доминантних када је у питању ратовање зараћених страна.

⁵⁶⁰ Colin Gray, *Fighting talk: forty maxims on war, peace, and strategy*, p. 33.

⁵⁶¹ Ibid.

⁵⁶² Ibid, p. 8.

⁵⁶³ Контекст је скуп међусобно повезаних услова у којима нешто постоји или се дешава. —извор: Merriam-Webster Dictionary, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/context>, 24/04/2023.

⁵⁶⁴ У вези употребе контекста у друштвеним и хуманистичким наукама види: Michael Cole, *Cultural Psychology: A Once and Future Discipline*, Cambridge, 1996, Mass, pp. 131–137.

⁵⁶⁵ Colin Gray, *Another Bloody Century: Future Warfare*, p. 44.

⁵⁶⁶ Ibid, p. 43.

⁵⁶⁷ Colin Gray, *War, Peace and International Relations*, p. 10.

⁵⁶⁸ Colin Gray, *Another Bloody Century: Future Warfare*, p. 44.

Такође, државе и недржавни субјекти се понашају у рату, на начине који су обликовани њиховим преовлађујућим друштвеним вредностима и нормама. Иако могу еволуирати током времена ове норме и вредности чине конкретан друштвено-културни контекст у којем се обликују политике и стратегије зараћених страна, што у крајњем има директан утицај на вођење рата, односно ратовање.⁵⁶⁹ Очигледно је да ратовање представља и вид друштвеног и културног понашања зараћених страна.⁵⁷⁰

Економски контекст је врло важан фактор у модерном ратовању, али не и одлучујући, нарочито када је у питању сукоб „регуларног” и „нерегуларног” противника. У међудржавним сукобима, у којима зараћене стране примењују сличне технике ратовања засноване на технологији и материјално-техничком фактору, противник који има више ангажованих материјалних ресурса у рату на крају и побеђује.⁵⁷¹ С друге стране, у сукобу између државних и недржавних актера, у којем противници примењују врло различите форме ратовања, често се дешава да јача страна, иако економски надмоћнија, изгуби рат, јер није успела да свој начин ратовања, заснован на економској и материјалној надмоћи, ефективно претвори у политички ефекат и потчини противника својој вољи.

Ратовање нарочито зависи и од технологије која се примењује. Технолошки контекст је динамичан, јер истовремено пружа значајне могућности, али и ствара одређена ограничења која могу бити одлучујућа за одређени вид ратовања. С једне стране може створити услове за брз, интензиван и обиман технолошки напредак, који је подстакнут огромним ратним потребама. С друге стране, приоритети и хитност ратних потреба могу ограничити и погрешно усмерити, па чак и зауставити потенцијално врло перспективна истраживања и развој одређених технологија. Увођење и примена нове опреме и наоружања је много брже него у време мира, стога се и ратовање прилагођава технолошким иновацијама много већом брзином и интезитетом.⁵⁷² Међутим технолошки контекст се може разматрати само у релацији са осталим контекстима, односно технолошка супериорност или инфериорност зависи од политичког, војно-стратејског и географског контекста у којем се испољава.⁵⁷³ Управо због поменуте зависности технолошку инфериорност је могуће компензовати одговарајућом политиком, стратегијом, оператиком и тактиком. У

⁵⁶⁹ Colin Gray, *War, Peace and International Relations*, p. 10.

⁵⁷⁰ Colin Gray, *Another Bloody Century: Future Warfare*, p. 48.

⁵⁷¹ Colin Gray, *War, Peace and International Relations*, p. 11.

⁵⁷² Colin Gray, *War, Peace and International Relations*, p. 11.

⁵⁷³ Colin Gray, *Another Bloody Century: Future Warfare*, p. 79.

крајњем случају, технолошку инфериорност је могуће надоместити компензацијом у људском фактору која може бити неприхватљиво скупа.⁵⁷⁴

Очигледно да технологија има значајан утицај на ратовање, али су исто тако важни утицаји који произилазе из деловања војно-стратегијског контекста. Промене у доктрини и војној организацији могу одлучујуће утицати на ратовање зараћених страна. Додатно, ове промене јасно утичу на тактику ангажовања снага и употребу оружја, а у мањој мери могу утицати на оперативку која повезује војне са стратегијским циљевима. С друге стране, на стратегију више утиче непроменљива, објективна природа рата, а мање промене у карактеру ратовања. Међутим, стратегијска ефективност зависи од тактичке ефективности. „На крају, чак и ако је политика мудра, стратегија исправна, а системи оружја светска класа, ефикасност произилази из онога што се постигне ‚врхом копља‘ ”.⁵⁷⁵

Географија има константан утицај на ратовање у зависности од димензије, односно окружења у којем се војне активности одвијају. Условно можемо издвојити пет међусобно зависних окружења географског контекста: копно, море, ваздух, свемир и сајбер простор. На мору и у ваздуху ратовање је више под утицајем технолошког чиниоца, док је на копну ратовање много комплексније и зависније од друштвено-културног контекста.⁵⁷⁶ С друге стране, ратовање у свемиру и сајберпростору је више зависно од технолошког фактора због специфичности и негостољубивости самог окружења, при чему се утицај људског фактора у будућности у овим димензијама све више смањује.⁵⁷⁷

Историјски контекст у коме се одвија рат има изузетан утицај на ратовање. Сваки историјски догађај, епизода и процес, настао током протока времена неизоставно ствара последице које обликују рат и ратовање у одређеној епохи.⁵⁷⁸ Поменути утицај се остварује због саме природе рата као инхерентне људске активности. Стога је и ратовање, као „техника” вођења рата, зависна од људског фактора, односно људи, чије је понашање обликовано временом у којем су живели, друштвима чији су били део, вођени идејама које су тада доминирале у друштву. Другим речима, ратовање је зависно и од времена у којем је практиковано, при чему се поменути утицај мора разматрати у међузависности са осталим контекстима.⁵⁷⁹

⁵⁷⁴ Ibid, p. 81.

⁵⁷⁵ Colin Gray, “The Changing Nature of Warfare?,” *Naval War College Review*, Spring 1996, Vol. 49, No. 2, p. 19.

⁵⁷⁶ Colin Gray, *Another Bloody Century: Future Warfare*, p. 80.

⁵⁷⁷ Ibid, p. 81.

⁵⁷⁸ Colin Gray, *War, Peace and International Relations*, p. 12.

⁵⁷⁹ Ibid, p. 13.

Управо због међузависног и динамичног утицаја различитих контекста, током времена: „Историја ратовања је комплексна, понекад нелинеарна, чак и хаотична.”⁵⁸⁰ Међутим, континуитет у ратовању далеко ће превазилазити дисконтинуитет, мада ће стратегијска изненађења, дисконтинуитети или нелинеарности, засигурно мењати савремену „граматику рата”, односно начин ратовања.⁵⁸¹ Уједно, карактер ратовања ће се мењати у складу са променама у друштву, култури, политици и технологији. Ипак, историјски посматрано, мало тога ће се догодити, што би могло изазвати тектонске и изненађујуће промене у начину вођења рата. „Упркос појављивању изненађења и дисконтинуитета, великих или малих, свако будуће ратовање ће бити слично прошлом, у погледу њене основне природе и опште сврхе.”⁵⁸²

3.2. Теоријски и концептуални развој ратовања као замисли вођења рата

Развој војне мисли у погледу формулације и операционализације различитих облика ратовања, у теоријском и концептуалном смислу, повезан је превасходно са развојем друштвених и технолошких услова, у временским епохама у којима су војске водиле, добијале и губиле ратове. Дугорочно посматрано, сваки рат у својој епохи је уједно био и генератор промена у техникама и методама ратовања, али се, у најопштијем смислу, ратовање може поделити на регуларно⁵⁸³ и нерегуларно, односно конвенционално⁵⁸⁴ и неконвенционално вођење рата.

Појмови регуларно и конвенционално, као и нерегуларно и неконвенционално се, у научним и стручним круговима, често користе као синоними. Међутим, употреба ових термина није једнозначна, већ зависи од прагматичних потреба актера који их користи. Поменута чињеница је приметна у појединим доктринарним документима водећих западних земаља, где наведени термини означавају различите облике ратовања по свом садржају и обиму, па је тако, на пример, неконвенционално ратовање, саставни део нерегуларног

⁵⁸⁰ Colin Gray, *Another Bloody Century: Future Warfare*, p. 54.

⁵⁸¹ Ibid, p. 72.

⁵⁸² Ibid.

⁵⁸³ „Регуларан (lat. regularis) правилан, прописан, редован; уредан, уређен; регуларна војска, редовна војска, стајаћа војска.” извор: Milan Vujaklija, *Leksikon stranih reči izraza*, Beograd, 1980, Prosveta, str. 785.

⁵⁸⁴ „Конвенционалан (lat. conventionalis) који се заснива на конвенцији, који одговара споразуму, споразумни, уговорни, договорни; уобичајен, који се држи примљених навика и обичаја.”– извор: Milan Vujaklija, *Leksikon stranih reči izraza*, Beograd, 1980, Prosveta, str. 447.

ратовања.⁵⁸⁵ У савременој војној теорији за дистинкцију регуларног/конвенционалног од нерегуларног/неконвенционалног ратовања, најчешће се користе два критеријума. Први критеријум је легални и политички статус зараћених страна, док се други критеријум односи на начин на који сукобљене стране воде рат.⁵⁸⁶

Сходно наведеним критеријумима, под регуларним, односно конвенционалним ратовањем⁵⁸⁷, најчешће се подразумева вођење рата од стране званичних оружаних снага државе, при чему се зараћене стране начелно поштују опште прихваћене норме, правила, конвенције и обичаје ратовања, у највећој мери регулисане писаним међународним или домаћим прописима. С друге стране, нерегуларно односно неконвенционално ратовање, у најопштијем смислу, је карактеристично за снаге које најчешће немају признат правни и политички статус зараћене стране, односно примењују методе и средства која нису у складу са опште прихваћеним нормама, правилима и обичајима ратовања.⁵⁸⁸

Употреба наведених термина у различитој војно-стручној литератури и доктринарним документима имало је више колоквијалан и прагматичан карактер, при чему је био чест случај да се њихово појмовно одређење или формулисање усклађује са практичним потребама, а мање са методолошким и логичким правилима дефинисања. Поменута пракса колоквијалног и провизорног формулисања нерегуларног/неконвенционалног ратовања, као негације регуларног/конвенционалног облика вођења рата, оставила је многе логичке недоумице у погледу значења самог појма и озбиљне сумње у погледу објективности критеријума на основу којих се нека форма ратовања процењује регуларном, односно конвенционалном.⁵⁸⁹

Када је у питању нерегуларно/неконвенционално ратовање истакнути британски стратегиста и теоретичар, Колин Греј, истакао је неколико важних разлика овог начина вођења рата, у односу на регуларно/конвенционално ратовање. По његовом мишљењу, сам стил ратовања није у складу са стандардима ангажовања регуларних војних снага, пру чему је политички пораз противника важнији од војног

⁵⁸⁵ Види: David Kilcullen, "The Evolution of Unconventional Warfare", pp. 61–71.

⁵⁸⁶ Colin Gray, "Irregular Warfare - One Nature, Many Characters", *Strategic Studies Quarterly*, Winter 2007, p. 42.

⁵⁸⁷ Све до завршетка Хладног рата под конвенционалним ратом се подразумевао оружани сукоб који се води конвенционалним снагама и конвенционалним наоружањем, односно наоружањем које није спадало у категорију оружја за масовно уништење (атомско, хемијско и биолошко оружје). – види: *Vojni leksikon*, Beograd, 1981, Vojnoizdavački zavod, str. 231.

⁵⁸⁸ Colin Gray, "Irregular Warfare - One Nature, Many Characters", p. 42.

⁵⁸⁹ Colin Gray, "Irregular Warfare - One Nature, Many Characters", p. 43.

пораза његових безбедносних снага. За Греја одлучујуће битке се воде у политичкој димензији, одосно води се борба за легитимитет међу локалном популацијом. Такође, према Грејевом мишљењу, идеологија игра важну улогу у овој форми ратовања, као извор духовне и политичке инспирације и катализатор подршке становништва зараћеним странама. За разлику од регуларног/конвенционалног ратовања где веза између војних ефеката и политичке сврхе није тако очигледна, сматрао је Колин Греј, у нерегуларном ратовању војна сила се употребљава да би превасходно остварила директне политичке ефекте, као што је осигурање/оспоревање безбедности становништва и заштита/угрожавање постојећег политичког поретка, односно представника и институција власти. У борби за легитимитет међу локалним становништвом, познавање његове културе је од изузетне важности, истицао је овај британски теоретичар, јер придобијање њихове наклоности зависи од познавања њихових уверења, вредности, очекивања и норми друштвеног понашања.⁵⁹⁰

Као главну карактеристику, у односу на регуларно/конвенционално ратовање, које се заснива на офанзивности, агресивности, иницијативи и високом темпу операција са циљем уништења противника комбинацијом маневра и ватре, Греј је наглашавао да, технички и материјално инфериорнији противник, у нерегуларном/неконвенционалном ратовању, користи време као средство изнуривања, са циљем да оствари политичку победу, избегавајући војни пораз.⁵⁹¹

Иако у савременој војној теорији постоји јасна разлика између регуларног/конвенционалног и нерегуларно/неконвенционалног ратовања, управо неразвијеност војне теорије и њеног појмовно-категоријалног апарата, није искључила примену низа других, врло сличних термина, насталих у напорима војних теоретичара да се објасне форме вођења рата које нису конвенционалног, односно регуларног карактера. Крајње прагматичан и практичан приступ у изналажењу ефикасних и ефективних одговора на „нове” нерегуларне претње и њихове неконвенционалне тактике, изнедрио је низ колоквијалних и доктринарно оријентисаних концепата, од партизанског и герилског, асиметричног, нерегуларног и неконвенционалног ратовања, преко малих ратова, сукоба ниског интензитета, побуњеништва, тероризма, до сајбер, информационог и хибридног ратовања. Поменути термини су често употребљавани да означе готово исти, или врло сличан

⁵⁹⁰ Ibid, p. 44.

⁵⁹¹ Colin Gray, “Irregular Warfare - One Nature, Many Characters”, *Strategic Studies Quarterly*, Winter 2007, p. 45.

начин вођења рата или сукоба, али у другачијим политичким и друштвеним контекстима и за потребе различитих актера.

Имајући у виду теоријски и концептуални галиматиас (*galimatias*)⁵⁹², настао услед несклада између научне неизграђености војне теорије и ургентних потреба доктринарне праксе, у наставку размотрићемо концепте герилског ратовања, побуњеништва и тероризма, с обзиром на њихову садржајну повезаност и сличност са концептом асиметричног ратовања.

Један од најстаријих термина у употреби у војној теорији је термин герилско ратовање, настао као изведеница од речи „Герила” (*Guerrilla*), која се користила током Наполеонових ратова у Португалији и Шпанији у 19. веку, да означи активности шпанских и португалских побуњеника „Герилеросе” (*Guerrilleros*) у борби против француских освајача.⁵⁹³ Поменути термин, герилско ратовање, се најчешће користи да означи облик ратовања према којем стратегијски слабија страна предузима тактичку офанзиву бирајући начин, време и место дејства, истовремено избегавајући директну оружану конфонтацију са војно надмоћнијим противником.⁵⁹⁴ Герилско ратовање полази од слабости гериле, што искључује отворену борбу са надмоћнијим непријатељем, већ се овај облик ратовања спроводи са циљем оспоравања војне победе, односно слабљења и изнуривања јаче стране.⁵⁹⁵ Сама парадоксална сврха герилског ратовања најбоље је исказана чувеним ставом познатог америчког дипломате Хенрија Кисинџера: „...герила побеђује уколико не губи. Конвенционална војска губи, уколико не побеђује.”⁵⁹⁶ Суштину овог начина ратовања дао је Мао Це Тунг, истакнути вођа кинеске комунистичке револуције, у свом капиталном делу „О герилском ратовању”: „У герилском ратовању примењујете тактику, као да долазите са истока, а нападате са запада, избегавате чврсто, а нападате шупље, нападате, повлачите се, задајете муњевити ударац, тражите муњевите одлуке. Када се герила ангажује против јачег непријатеља повлачи се када непријатељ напредује, омета га, када се заустави, напада га, када је уморан, гони га, када се повлачи. У герилској стратегији позадина непријатеља,

⁵⁹² „Galimatijas (lat. Gallus Mathiae, fr. galimatias) zbrka od reči, nejasan i nerazumljiv govor, reči bez smisla.”-извор: Milan Vujaklija, *Leksikon stranih reči izraza*, Beograd, 1980, Prosveta, str. 162.

⁵⁹³ „Герила” (*Guerrilla*), значи мали рат и потиче од шпанске речи „Гуера” (*Guerra*), што је реч за рат, <https://www.britannica.com/topic/guerrilla-warfare>, 22/05/2023.

⁵⁹⁴ Samuel Huntington, „Introduction”, in Franklin Osanka (Editor), *Modern Guerrilla Warfare: Fighting Communist Guerrilla Movements, 1941-1961*, New York, 1962, The Free Press, p. xvi.

⁵⁹⁵ Sankaran Kalyanaraman, „Conceptualisations of Guerrilla Warfare”, *Strategic Analysis*, Vol. 27, No. 2, Apr-Jun 2003, p. 172.

⁵⁹⁶ Andrew Mack, „Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict”, *World Politics*. January 1975, 27 (2). pp. 184-85.

бокови, и друга рањива места су његове виталне тачке, у којима он мора бити узнемираван, нападан, раштркан, исцрпљен и уништен.”⁵⁹⁷ Наведени ставови указују да герила настоји да узрокује велике губитке противнику у погледу људства, технике, залиха, инфраструктуре, морала, а нарочито времена. Тиме утиче превасходно на његову политичку вољу, а мање на капацитете непријатеља. У односу на надмоћнијег противника, герилско ратовање је релативно јефтино, јер избором места, времена и начина дејства намеће огромне трошкове непријатељу у погледу заштите становништва, критичне инфраструктуре и политичког поретка.

Посматрано из историјске перспективе, герилско ратовање се развијало кроз епохе, при чему је герилска тактика примењивана и у античко доба, нарочито у побунама поробљених народа против Римске империје.⁵⁹⁸ Током средњег века, али и нешто касније, овај начин ратовања је примењиван повремено, али углавном од стране слабијих, конвенционално организованих војски, у борби са надмоћнијим противником.⁵⁹⁹ Прва израженија примена герилске тактике може се уочити током рата за америчку независност, када су амерички колонисти настојали да, применом овог начина ратовања, изнуре противника, с обзиром да је Континентална армија била углавном састављена од стране локалних милиција, које се нису могле поредити са професионалном британском армијом.⁶⁰⁰

У време Наполеонових ратова, герилско ратовање је разматрано као додатак конвенционалном начину вођења рата, а герила није схватана као озбиљна оружана сила, већ као начин да се њеним ангажовањем ослаби противник, нападом на његове незаштићене бокове, војне логоре, складишта и линије снабдевања.⁶⁰¹ Од 1750. до 1900. године, герилско ратовање, у Европи, се није много променило у теоријском и концептуалном смислу, при чему је овај начин вођења рата у односу на конвенционални сукоб, имао подређен положај.⁶⁰²

Истовремено, у војној теорији, појавио се још један сличан термин: партизанско ратовање. Под овим термином, подразумевале су се активности јединице, квазивојног и полурегуларног карактера, која је била релативно самостална, одвојена и изолована од главнине војних снага. Најчешће се налазила под непосредном командом вештог, храброг и агилног вође, који је добијао

⁵⁹⁷ Mao Tse-tung, *On Guerrilla Warfare*, New York, 1961, Praeger, p. 46.

⁵⁹⁸ Walter Laqueur, *Guerrilla warfare: a historical and critical study*, Boston, 1976, Little, Brown, pp. 3-12.

⁵⁹⁹ Ibid, pp. 13-17.

⁶⁰⁰ Ibid, pp. 17-22.

⁶⁰¹ Carl von Clausewitz, *On War*, pp. 480-482.

⁶⁰² Walter Laqueur, *Guerrilla warfare: a historical and critical study*, p. 148.

наређења од претпостављених само уопштеног карактера, што је омогућавало испољавање иницијативе и инвентивности у деловању. Активности ових јединица оцењиване су као врло ризичне, углавном засноване на изненађењу, при чему су упоређиване су активностима пирата на мору.⁶⁰³

Ван Европе, а након завршетка Наполеонових ратова, нарочито у периоду колонијалних освајања Азије и Африке, надмоћне европске конвенционалне армије биле су суочене са нерегуларном тактиком примитивних и неразвијених домородачких народа. Такве сукобе је британски официр Чарлс Калвел (Charles Callwell) окарактерисао као „мале ратове”, описујући их као кампање које садрже војне експедиције дисциплинованих трупа против дивљих или полудивљих раса, са циљем сузбијања побуна и борбе против гериле, противника који одбија да се са њима сусретне на бојном пољу.⁶⁰⁴

Герилско ратовање је вођено и током Првог светског рата, нарочито на Арабијском полуострву, где је уз помоћ Британаца организован устанак Арапа против Отоманске империје. Овај модел герилског ратовања описао је британски обавештајни официр Томас Лоренс (Thomas Lawrence) у својој књизи: „Седам стубова мудрости”. У поменутој књизи Лоренс је покушао да одреди аритметички засноване чиниоце герилског ратовања, процењујући да турска војска нема потребан број војника за ефикасну контролу територије и заштиту линија снабдавања, те да арапске герилске снаге, војно инфериорне, треба да заснивају своју снагу на брзини, покретљивости, неухватљивости, издржљивости, подршци локалне популације, као и способности да угрозе турске логистичке и транспортне комуникације на неочекиваним и слабо брањеним местима.⁶⁰⁵ Такође, у Лоренсовој концептуализацији герилског ратовања уочљив је отклон од чисто војног концепта ка политичко-војном моделу, при чему је значајан његов став да војни аспект вођења рата у великој мери зависи од политичке димензије ратовања.⁶⁰⁶

Током револуције у Русији 1917. године, герилско ратовање није имало значајну улогу у доласку Бољшевика на власт, али је у раним револуционарним идејама Владимира Илича Лењина било један од оружаних видова политичке борбе, у ситуацијама када је масовни покрет достигао фазу побуне и уласка у грађански

⁶⁰³ Ibid.

⁶⁰⁴ Charles Callwell, *Small Wars: A Tactical Textbook for Imperial Soldiers*, London, 1990, Greenhill Books, p. 21.

⁶⁰⁵ Walter Laqueur, *Guerrilla warfare: a historical and critical study*, pp. 169-171.

⁶⁰⁶ Sankaran Kalyanaraman, “Conceptualisations of Guerrilla Warfare”, *Strategic Analysis*, Vol. 27, No. 2, Apr-Jun 2003, p. 176.

рат. При томе је наглашавао његову подређеност другим методама и облицима политичке борбе.⁶⁰⁷ Међутим, током консолидације власти бољшевика у Русији, од 1918. до 1921. године, наглашавао је потребу обрачуна са „партизанштином”, као штетним фактором који урушава дисциплину и борбену способност Црвене армије.⁶⁰⁸ Ни сам Фридрих Енгелс, као ни Карл Маркс нису имали високо мишљење о герилском ратовању и тактици, поучени неугодним искуствима из револуционарне 1848. године. Енгелс је сматрао да побуњеници, слабо наоружани и организовани, имају шансе за успех само ако им се, у оружаном устанку, придруже наоружани војници.⁶⁰⁹ Један од твораца Црвене Армије, Лав Троцки, сматрао је да герилско ратовање примитивни начин вођења рата и да нема револуционарни карактер. За њега је то био „сељачки” начин вођења рата, алудирајући на активности локалних сељака и Беле армије против совјетског режима током грађанског рата у Русији.⁶¹⁰ Герилско ратовање је, по његовом мишљењу, било неопходно и адекватно у раној фази грађанског рата, када револуционарне снаге још увек нису способне да формирају значајније оружане формације. Њиховим нарастањем, сматрао је Троцки, у такве јединице је било потребно увести дисциплину и организацију, односно требало их је претворити у класичне војне трупе.⁶¹¹ Његови ставови су се поклапали са Бољшевишчком визијом ратовања која је била заснована на Јакобинским револуционарним традицијама масовне конвенционалне армије, стога у Совјетском савезу нису посебно развијали герилско ратовање, изузев као начин ширења комунистичких идеја ван граница.⁶¹²

Ирски модел герилског ратовања прерастао је у специфичну форму вођења рата у урбаним срединама. Поучени катастрофалним неуспехом у Ускршњем устанку 1916. године, који је био заснован на погрешној идеји отворене војне конфронтације са британском војском, користећи погодности урбане средине, Ирска републиканска армија и њено политичко крило Шин Фејн, променили су приступ вођењу рата. Током 1919. године спровели су кампању терора, нападајући полицијске службенике и убијајући колаборационисте и шпијуне британског режима. Наредне године терор је ескалирао у заседе и нападе на полицијске станице и убиства политичких непријатеља, при чему је избегавана отворена конфронтација

⁶⁰⁷ Walter Laqueur, *Guerrilla warfare: a historical and critical study*, p. 172.

⁶⁰⁸ Ibid, pp. 173-174.

⁶⁰⁹ Ibid, pp. 141-146.

⁶¹⁰ Ibid, p. 174.

⁶¹¹ Erich Wollenberg, *The Red Army*, London, 1940, Secker&Warburg, p. 38.

⁶¹² Walter Laqueur, *Guerrilla warfare: a historical and critical study*, pp. 175-176.

са британским безбедносним снагама. Напади су најчешће извођени уз употребу експлозива и уз велике ризике, што је узрковало велике губитке у људству у редовима Ирске републиканске армије. На терор је одговорено контратерором, од стране пробританских паравојних јединица, што је додатно мобилисало ирски народ против британских власти и створило климу безакоња и страха у Ирској. Иако тада тероризам у Европи није био новост, ирски модел герилског ратовања увео је ову специфичну врсту политичког насиља, као преовладавајућу технику вођења рата. Намерним креирањем и експлоатацијом страха, Ирска републиканска армија изазвала је политички замор британских власти и јавног мњења. Створен је политички ефекат који је омогућио покретање политичких преговора 1921. године и признање ирске независности годину дана касније.⁶¹³

У односу на претходне, релативно једноставније облике нерегуларног ратовања, побуњеништво представља сложенији и развијенији облик вођења рата против надмоћнијег противника.⁶¹⁴ Побуњеништво није класична војна техника јер се, поред невојних садржаја као што је политичка агитација, психолошко-пропагандне активности, политичка мобилизација и регрутација, може комбиновати са герилским ратовањем, тероризмом, па чак и конвенционалним ратовањем, у зависности од ситуације.⁶¹⁵ Зато је неопходно да се у теоријском и концептуалном смислу направи јасна дистинкција између побуњеништва и тероризма.

Заједничка одлика побуњеништва и тероризма је доминантна употреба насиља у политичке сврхе.⁶¹⁶ Такође, у оба облика ратовања избор тајности деловања је један од кључних карактеристика.⁶¹⁷ Међутим, тероризам користи насиље као „логику” деловања, као једини инструмент за остваривање својих политичких циљева, док побуњеници користе насиље као „метод” деловања, односно као један од низа инструмената на располагању.⁶¹⁸ Тероризму, за његово функционисање, није неопходна масовна кадровска и материјална база, јер се ради о релативно малој, тајној организацији, одвојеној од шире популације.⁶¹⁹

С друге стране, побуњеништво је зависно од подршке становништва и политичке квазиструктуре, коју настоји да формира, као замену постојећем

⁶¹³ Ibid, pp. 177-182.

⁶¹⁴ Aleksander Krepinevich, *The Army and Vietnam*, Baltimore, 1986, Johns Hopkins University Press, p. 7.

⁶¹⁵ Colin Gray, *War, Peace and International Relations-An Introduction to Strategic History*, p. 250.

⁶¹⁶ Tomas Marks, Sebastian Gorka, Robert Sharp, “Getting the Next War Right: Beyond Population-Centric Warfare,” *Prism* 1/3, June 2010, p. 84.

⁶¹⁷ Ibid, p. 85.

⁶¹⁸ Michel Wieviorka, “Terrorism in the Context of Academic Research”, p. 597-606.

⁶¹⁹ Martha Crenshaw, “The Causes of Terrorism” *Comparative Politics*, Vol. 13, No. 4, Jul 1981, p. 384.

политичком поретку.⁶²⁰ Главни циљ побуњеништва је да се: „...свргне конституисана влада, или реализује одвајање од ње, кроз субверзију и оружани сукоб.”⁶²¹ Тероризам, када се употребљава у функцији побуњеништва, је само један од начина примене политичког насиља, и има за циљ: „...систематског подстицања страха и анксиозности ради контроле и усмеравања цивилног становништва.”⁶²²

Побуњеништво је сложенији друштвени феномен од тероризма. Може се описати као продужена политичко-војна борба: „... за власт (над политичким простором) између државе (или окупационе силе) и једног или више организованих интерних изазивача.”⁶²³ У тој борби за моћ, све стране настоје да изграде свој легитимитет међу становништвом и уруше легитимитет супротне стране.⁶²⁴

У борби за легитимитет, постоје два основна приступа за придобијање наклоности становништва.⁶²⁵ Приступ оружаном акцијом, често називан и Че Геварином фоко теоријом, преферира нападе малих оружаних побуњеничких формација на државне институције и представнике политичког поретка. Према овом приступу, наношењем неприхватљивих губитака, држава више неће бити способна да одржи контролу над становништвом и настави борбу против побуњеника.⁶²⁶ С друге стране, Ма Це Тунгов приступ масовне мобилизације, заснован је на кључном процесу политичког придобијања и регрутације локалног становништва од стране побуњеничког покрета.⁶²⁷ Насиље се, у овом приступу, користи за остваривање непосредних политичких циљева.⁶²⁸ Превасходно да би се направио политички простор за мобилизацију, остварила контрола над територијом и успоставила контра-држава.⁶²⁹ Према Ма Це Тунгу политички аспект ратовања је важнији од војног, односно политичка мобилизација је основни услов за добијање рата.⁶³⁰ „Важно да једнострано оријентисани милитаристи схвате однос који постоји између политике и војних послова.”⁶³¹ Мао је сматрао да побуњеништво: „...у основи произилази из

⁶²⁰ Tomas Marks at all, p. 85.

⁶²¹ Tomas Marks, “Counterinsurgency and operational art,” *Low intensity Conflict & Law Enforcement* 13:3, 2005, p. 187.

⁶²² Martha Crenshaw, “The Causes of Terrorism”, p. 380.

⁶²³ Gordon McCormick, Steven Horton, Lauren Harrison, “Things fall apart: the endgame dynamics of internal wars” *Third World Quarterly* 28:2, 2007, p. 322.

⁶²⁴ Department of the Army, *Field Manual 3-24 Counterinsurgency*, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 2006, chapter 1, pp. 2-3.

⁶²⁵ Види: Tomas Marks, “Counterinsurgency and operational art”, pp. 187-192.

⁶²⁶ Ibid, pp. 190-191.

⁶²⁷ Ibid, p. 189.

⁶²⁸ Mao Tse-tung, *On Guerrilla Warfare*, Champaign: University of Illinois Press, 1961, pp. 88-89.

⁶²⁹ Tomas Marks, “Counterinsurgency and operational art”, pp. 188-189.

⁶³⁰ Thomas Hammes, *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*, St. Paul, Minn, 2004, Zenith Press, p. 52.

⁶³¹ Mao Tse-tung, *On Guerrilla Warfare*, p. 69.

масе, и подржавано је са њихове стране, те не може ни постојати, нити напредовати уколико се одвоји од својих симпатизера и сарадника”⁶³². Стога је наглашавао важност успостављања добрих односа побуњеника са становништвом.⁶³³

Побуњеништво се, према Маовом приступу, начелно развија у три фазе. У фази стратешке дефанзиве, побуњеници настоје да придобију подршку становништва и изграде војну организацију, која би омогућила извођење терористичких напада и мање герилске нападе. Већ у фази стратешког застоја, побуњенички покрет има ширу подршку становништва и значајно увећане војне способности које му омогућавају спровођење војних препада и напада средње величине. У политичком смислу, у овој фази, побуњеничка организација остварује контролу над одређеним делом територије на којем успоставља сопствени алтернативни политички поредак. У фази стратешке офанзиве, побуњеници су успоставили пуну политичку и безбедносну контролу над територијом и становништвом, а војне јединице су толико ојачале да могу да се ангажују у класичном конвенционалном сукобу како би нанеле војни пораз непријатељу.⁶³⁴ Све три фазе, према Маовом мишљењу, могу постојати истовремено, уз међусобно преплитање.⁶³⁵ Мао је свој модел побуњеништва операционализовао и развио у неколико линија ангажовања, које се у аналитичком погледу, могу поделити на: „...линија маса (политичке мобилизације); уједињени фронт (придобиање савезника); насиље (у форми која одговара локалним условима); политичко ратовање (ненасиље које треба да омогући да насиље буде ефикасније); и међународна акција (што може бити пресудно).”⁶³⁶

Маов приступ побуњеништву, примењиван је успешно у Вијетнаму и на Куби, представља узор за све савремене побуњеничке и терористичке организације у свету. Из Маоистичке перспективе, побуњеништво, као савремени облик ратовања, води се на стратешком, оперативном и тактичком нивоу. Кључни стратешки циљ за побуњеништво је легитимитет међу становништвом, док је на оперативном нивоу формирање контра државе, или алтернативног политичког поретка постојећем државном уређењу. На најнижем нивоу овог ратовања главни циљ је контрола над ресурсима, територијом и становништвом.⁶³⁷

⁶³² Mao Tse-tung, *On Guerrilla Warfare*, p. 44.

⁶³³ Исто, p. 112.

⁶³⁴ Исто, pp. 44-89.

⁶³⁵ Tomas Marks, “Counterinsurgency and operational art”, p. 192.

⁶³⁶ Tomas Marks, “Counterinsurgency in the Age of Globalism” *The Journal of Conflict Studies*, Summer 2007, p. 24-25.

⁶³⁷ Tomas Marks, “Counterinsurgency and operational art”, p. 192.

Маов модел осликава праву природу најопаснијег и најразвијенијег облика нерегуларног ратовања: побуњеништва. Конвенционални приступи у којем преовладава физичко уништење побуњеничке организације војним средствима, није довољно јер је кључ победе у задобијању подршке становништва, како то Давид Галула с правом истиче.⁶³⁸ Такође Рожер Тринкије, има исто становиште по којем је подршка становништва основни предуслов за победу конвенционалних снага.⁶³⁹ Стога, главни напори у борбу против побуњеника треба да буду усмерени ван војне димензије сукоба, ка „контра-мобилизацији” становништва, елиминацији политичких, друштвених и економских неправди. Контрола популације и ресурса и примена војних мера треба да само створе услове за решавање сукоба у политичкој сфери.⁶⁴⁰

Нерегуларно ратовање које данас доминира је у суштини надметање политичких воља. У тактичко погледу се води, више са циљем остваривања психолошког, него војног ефекта. Простор у којем се води борба су људи, односно становништво у којем се води поменута борба, али и становништво свих осталих актера, који учествују у сукобу.⁶⁴¹

Претходном анализом сва три поменута облика нерегуларног ратовања уочава су кључна заједничка карактеристика, а то је да се примењују условима изразите асиметрије страна у сукобу. Управо зато што постоји драматично велика асиметрија између „регуларне” и „нерегуларне” стране, слабији, „нерегуларни” противник је принуђен да води рат на начин који фаворизује његове изразите предности, а експлоатише слабости надмоћнијег „регуларног” непријатеља.⁶⁴²

3.3. Настанак и развој концепта асиметричног ратовања

Посматрано из историјске перспективе, асиметрија⁶⁴³ у оружаним сукобима, као квалитативна и квантитативна диспропорција и неједнакост између зараћених страна, је одувек постојала. Бројни су примери, у историји ратова, у којима је

⁶³⁸ David Galula, *Counterinsurgency Warfare: Theory and Practice*, New York: Frederick A. Praeger, 1964, p. 74.

⁶³⁹ Roger Trinquier, *Modern Warfare: A French View of Counterinsurgency*, New York: Frederick A. Praeger, 1964, p.8.

⁶⁴⁰ Tomas Marks, "Counterinsurgency and operational art", pp. 198-199.

⁶⁴¹ Colin Gray, *Fighting talk: forty maxims on war, peace, and strategy*, pp. 30-31.

⁶⁴² Colin Gray, *War, Peace and International Relations-An Introduction to Strategic History*, p. 246.

⁶⁴³ „Асиметрија (грч. а-, symmetria nesimetrič-nost) nesrazmernost, neskladnost, nejednakost, neravnomernost; Асиметричан који нема simetrije, nesrazme-ran, neskladan, nejednak - Milan Vujaklija, *Leksion stranih reči izraza*, Beograd, 1980, Prosveta, str. 89.

квалитативно и квантитативно слабији противник остварио победу над вишеструко надмоћнијим и јачим непријатељем.⁶⁴⁴

У делима класика ратне вештине, феномен асиметрије је најчешће разматран као неједнак однос зараћених страна у погледу материјалних и економских капацитета, војних способности, вештине ратовања, али и политичке воље и борбеног морала. У том погледу, употреба термина асиметрије, у војној теорији, као појма који објашњава однос нескладности, несразмерности, неједнакости, неравномерности, између два актера у сукобу, се није пуно разликовао, у односу на остале природно-математичке, техничко-технолошке и друштвено-хуманистичке науке.⁶⁴⁵ У најопштијем смислу, појам асиметрија, у наукама, означава несразмерност, нескладност, неједнакост, неравномерност.⁶⁴⁶ Дакле, нешто супротно појму симетрија.⁶⁴⁷ Етимолошки, реч асиметрија (*asymmetria*) је грчког порекла, настала од грчке именице *asymmetros*, односно спајањем префикса „а“, који означава негацију, и грчке речи *symmetros*.⁶⁴⁸ Очигледно, речи „асиметричност“ и „асиметрија“ имплицирају релациони квалитет у којем је једна структура, или јединица, супротна, у односу на другу и означена је као значајно различита, наспрам друге.⁶⁴⁹

Асиметрија у оружаним сукобима се данас традиционално посматра као значајна војна несразмерност између супротстављених страна у погледу елемената војне моћи. Војна моћ се, у том погледу, перципира као способност актера да контролише или утиче на друге актере, или исходе догађаја, користећи војна средства.⁶⁵⁰ Као и све остале врсте моћи, војна моћ, сама по себи, представља потенцијал и капацитет који треба превести у утицај.⁶⁵¹ Међутим, војна моћ се никад није испољавала у вакуму, већ увек у одређеним политичком, економском, културном, религијском, психолошком, географском и климатском контексту, који

⁶⁴⁴ Види: Бартелеми Курмон, Дарко Рибникар, *Асиметрични ратови – Сукоби јуче и данас, тероризам и нове претње*, Београд, 2003, Новинско-издавачки центар „Војска“, стр 29-56.

⁶⁴⁵ Види: Earl MacCormac, “Symmetry and Asymmetry in Science and Technology”, *Society for Philosophy and Technology Quarterly Electronic Journal*, Volume 4, Issue 2, Winter 1998, pp. 111-119.

⁶⁴⁶ Milan Vujaklija, *Leksion stranih reči izraza*, Beograd, 1980, Prosveta, str. 89.

⁶⁴⁷ „Simetrija (grč. symmetria) ravnomernost, skladnost, slaganje, ravnomeran odnos pojedinih delova neke celine, suprotna skladnost, suprotno slaganje; Simetričan (grč. symmetros samerljiv; srazmeran) ravnomeran, skladan, saglasan u rasporedu delova (predmet i lik njegov u ravnom ogledalu simetrični su); geodg. simetrična je geometrijska figura prema pravoj ili ravni kad upravne iz tačaka figure na pravu ili ravan produžene za svoju vlastitu dužinu daju opet tačke figure (simetrične tačke prve).” - Milan Vujaklija, *Leksion stranih reči izraza*, Beograd, 1980, Prosveta, str. 842.

⁶⁴⁸ Online Etymology Dictionary, <https://www.etymonline.com/word/asymmetry>, 05/06/2023.

⁶⁴⁹ Stephen Blank, *Rethinking Asymmetric Treats*, USA, 2003, U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, p. 9.

⁶⁵⁰ Christian Bühlmann, “Asymmetric strategies - A concept to better understand modern conflicts?”, *Military Power Revue der Schweizer Armee – Nr. 2 / 2009*, p. 11.

⁶⁵¹ Richard Haass, “The Politics of Power: New Forces and New Challenges”, *Harvard International Review* vol. 27, no. 2, 2005, pp. 60-64.

је одређивао употребљивост сваког елемента војне моћи и услове под којима делује у односу на остале елементе моћи. Поред тога, ефективност испољавања војне, као и сваке друге моћи зависи и од деловања супротне стране. То значи да је моћ у оружаном сукобу релативна и зависи од начина на који се зарађене стране ангажују против непријатеља. Такође, акције и тактике примењене у рату ће, последично, утицати на његов, ток, правац и трајање. Суштина асиметричног односа зарађених страна у рату, заснива се на принципима њихове међусобне акције и реакције. Свака од ових страна тежи да својим деловањем контролише, утиче или обликује примену војних и других средстава противника, креирајући, или експлоатишући, различите облике неравнотеже, чиме настоји да ускрати способност непријатељу да се бори и оствари успех у операцијама,⁶⁵² односно произведе стратегијске ефекте.⁶⁵³ У условима изразите асиметрије, слабији актери настоје да, применом других инструмената моћи, измене утицај војно надмоћнијег противника, чиме желе да компензују своју војну инфериорност, како би постигли своје политичке циљеве.⁶⁵⁴ Сам процес калкулације резултата деловања различитих вектора моћи, у асиметричној интеракцији два противника, са намером да се сагледа интензитет, опсег и одреде димензије деловања претње, коју сваки од актера представља супротној страни, може бити врло проблематичан.⁶⁵⁵

Поменута комплексност, која потиче из саме природе рата и његове контекстуалне зависности, представља један од узрока теоријске разноликости, међу бројним војним теоретичарима и практичарима, у погледу јасног одређења концепта асиметрије у оружаном сукобима. Различити приступи концептуализацији асиметрије, у комбинацији са практичним потребама војне струке у изналажењу ефикасног и ефективног начина супротстављања оваквом типу претње, имало је за последицу стварање мноштва научно неутемељених и доктринарно генерисаних термина, попут: „асиметричних претњи”, „асиметричних актера”, „асиметричних средстава”, „асиметричних техника”, „асиметричног приступа”, „асиметричних сукоба”, „асиметричног ратовања”, „асиметричних операција”, „асиметричних напада” и сличних тремина, који су онемогућили јасну формулацију и развој

⁶⁵² *British Defence Doctrine, Joint Warfare Publication 0-01*, Shrivenham, 2001, UK: Joint Doctrine and Concepts Centre, 4-1.

⁶⁵³ Edward Allen Smith, *Effects Based Operations: Applying Network-Centric Warfare in Peace, Crisis, and War*, DoD Command and Control Research Program (CCRP) Publications, 2002, p. 108.

⁶⁵⁴ Michael Lawrence Rowan Smith, “Guerrillas in the Mist: Reassessing Strategy and Low Intensity Warfare”, *Review of International Studies* vol. 29, no. 1, 2003, pp. 35-36.

⁶⁵⁵ Lloyd Matthews, „Symmetries and Asymmetries – A Historical Perspective - Introduction”, in Lloyd Matthews (eds.), *Challenging the United States Symmetrically and Asymmetrically: Can America be Defeated?*, Carlisle, July 1998, Strategic Studies Institute, p. 20.

концепта асиметрије у војној теорији. Током прве деценије 21. века, теоријска и концептуална збрка око асиметрије достигла је такав ниво да се готово свака релација између зараћених страна у оружаном сукобу сматрала асиметричном: напад, претња, окружење, оружје, методе, актери, приступи и слично...⁶⁵⁶ Безобална употреба термина асиметрије представља покушај западне војне мисли и доктринарне праксе да пружи ефективан концептуални одговор на претње, настале у условима изразитог асиметричног односа између сукобљених страна, у погледу примене неконвенционалних средстава, стратегија, метода, тактика и техника ратовања.⁶⁵⁷

Уместо тога постоји заједничко разумевање о феномену асиметрије.⁶⁵⁸ Најчешће се објашњава као неједнакост између зараћених страна: у политичком и правном статусу, у релативној моћи или способностима, као и у стратегијама које противничке стране примењују у сукобу.⁶⁵⁹ Према мишљењу појединих аутора, нејасан политички и легални статус појединих недржавних актера сукобу, попут терориста, побуњеника, герилаца и сличних паравојних јединица, ствара асиметрију у форми неконвенционалног понашања и деловања тих субјеката, као и несразмеру у погледу примене метода супротстављања овим актерима, од стране регуларних оружаних снага.⁶⁶⁰ С друге стране, асиметрија између зараћених страна, у погледу моћи, најчешће се анализира у сфери сагледавања асиметричног односа у квалитету и квантитету наоружања, али и у погледу расположивих технолошких, економских, демографских и осталих структурних ресурса који се могу употребити у ратне сврхе. При томе се асиметричност испољава у великој мери у виду доминације или монопола надмоћније стране.⁶⁶¹ Асиметричност у стратегијама, одређени аутори разматрају у контексту деловања актера према противнику са циљем да се максимизирају своје предности и експлоатишу слабости непријатеља.⁶⁶² У том

⁶⁵⁶ Види: Stephen Blank, *Rethinking Asymmetric Treats*, USA, 2003, U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, Steven Metz, Douglas Johnson II, *Asymmetry and U.S. military strategy: definition, background, and strategic concepts*, Carlisle, January 2001, Strategic Studies Institute, David Buffaloe, *Defining Asymmetric Warfare*, Arlington, 2006, The Institute of Land Warfare.

⁶⁵⁷ William Cohen, *Report of The Quadrennial Defense Review*, 1997, Section II.

⁶⁵⁸ Jahangir Arasli, *States vs. Non-State Actors: Asymmetric Conflict and Challenges to Military Transformation*, Inegma Special Report No. 13, March 2011, p. 4.

⁶⁵⁹ Christofer Berglund, Emil Aslan Souleimanov, „What is (not) asymmetric conflict? From conceptual stretching to conceptual structuring, Dynamics of Asymmetric Conflict”, *Dynamics of Asymetric Conflict*, 2020, Vol. 13, No. 1, p. 88.

⁶⁶⁰ Види: Michael Gross, *Moral dilemmas of modern war: Torture, assassination and blackmail in an age of asymmetric conflict*, New York, 2010, Cambridge University Press, p. 13.

⁶⁶¹ Ekaterina Stepanova, *Terrorism in asymmetrical conflict: Ideological and structural aspects*, SIPRI Research Report No. 23, Stockholm, 2008, Oxford University Press, pp.17-18.

⁶⁶² Steven Metz, Douglas Johnson II, *Asymmetry and U.S. military strategy: definition, background, and strategic concepts*, p. 5.

погледу издвојена су два главна стратегијска приступа које примењују зараћене стране у оружаном сукобима.⁶⁶³ Директан приступ заснован је на стратегији уништења, односно на слабењу и уништењу противникових борбених способности. С друге стране индиректан приступ, такозвана стратегија изнуривања, има за циљ сламање политичке воље непријатеља.⁶⁶⁴ Посматрано из историјске перспективе, слабија страна је, готово у сваком случају, прибегавала индиректној стратегији, усмереној ка сламању политичке воље противника, кроз дуготрајну борбу и изнуривање, док је надмоћнија страна настојала да уништи борбене способности непријатеља, брзим и ефектним физичким уништењем противникових капацитета.⁶⁶⁵ Управо ефективност поменутих стратегија зависи од релације између зараћених страна. При томе се полази од чињенице да свака држава или недржавни актер, почев од оног најмодернијег па све до најпримитивнијег, имају своје предности, али и недостатке у рату против супротне стране, без обзира на њихову међусобну релативну диспропорцију у друштвеном и технолошком напретку.⁶⁶⁶

У напорима да се јасније и прецизније формулише концепт асиметрије у оружаном сукобима, одређен број теоретичара, попут Ивана Аргуин-Тофт-а (Ivan Arreguín-Toft) Ендруја Мака (Andrew Mack), разматрали су основне карактеристике асиметричног конфликта.⁶⁶⁷ У војној теорији, под асиметричним конфликтом најчешће се подразумева тип сукоба у којем се држава и њене оружане снаге супротстављају противнику чији се циљеви, организација, средства за борбу и методе деловања налазе изван конвенционалног значења рата. Такође, асиметрични конфликти се, у великој мери, поистовећују са ситуацијом у којој, услед диспропорције у војном потенцијалу и другим ресурсима, као и због културолошких разлика између зараћених страна, једна од страна одлучује да користи методе, средства и тактику који су неконвенционални са становишта противника.⁶⁶⁸ За

⁶⁶³ Познати немачки историчар Ханс Делбрук је, у својем капиталном делу „Историја ратне вештине”, први формулисао ова два стратегијска приступа, сматрајући да се целокупна војна стратегија, у основи, може поделити у два основна облика: стратегију уништења и стратегију исцрпљивања. – извор: Gordon Craig, “Delbruck: Military Historian”, in Peter Paret (eds.), *Makers of Modern Strategy*, Princeton, 1986, Princeton University Press, p. 341.

⁶⁶⁴ Boone Bartholomees, „Theory of victory”, *Parameters*, 2008, 38(2), pp 33-34.

⁶⁶⁵ Christofer Berglund, Emil Aslan Souleimanov, „What is (not) asymmetric conflict? From conceptual stretching to conceptual structuring, Dynamics of Asymmetric Conflict”, pp. 92-93.

⁶⁶⁶ Lloyd Matthews, „Symmetries and Asymmetries – A Historical Perspective”, in Lloyd Matthews (eds.), *Challenging the United States Symmetrically and Asymmetrically: Can America be Defeated?*, Carlisle, July 1998, Strategic Studies Institute, p. 19.

⁶⁶⁷ Види: Ivan Arreguín-Toft, „Contemporary Asymmetric Conflict Theory in Historical Perspective”, *Terrorism and Political Violence*, 2012, 24:4, pp. 635-657, Andrew Mack, “Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict”, *World Politics*, Vol. 27, No. 2 (Jan, 1975), pp. 175-200.

⁶⁶⁸ Małgorzata Kuć, “The Specific Nature of Asymmetric Conflicts”, *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*, t. XIII, 2020, nr 2, p. 376-377.

поједине војне теретичаре, прави асиметрични конфликт је сукоб у коме су прилично различита, не само употребљена средства, већ и циљеви и рањивости.⁶⁶⁹ Очигледно да, у таквом сукобу, где постоји изражена ресурсна диспропорција између актера, слабији противник настоји да креира нову, или експлоатише постојећу асиметрију између зараћених страна у своју корист. У пракси, ова асиметрија је најизраженија у сукобима државе са недржавним актером. Поменути актер користи разноврсне облике диспропорције и неједнакости: од асиметрије у циљевима, стратегији и тактици, преко разлика у квалитету и квантитету, средствима и алатима, ресурсима и потенцијалима, па све до асиметрије у погледу законских норми и моралних вредности. Асиметрија се, у таквом сукобу, према мишљењу појединих теоретичара феномена асиметрије у оружаним сукобима, пројектује кроз политичке, стратегијске, оперативне и тактичке нивое, и укључује физичку, концептуалну и моралну компоненту ратовања.⁶⁷⁰

За већину војних практичара, асиметрија се најчешће испољава као одсуство заједничке основе за поређење у погледу квалитета, или у оперативном смислу, способности.⁶⁷¹ Због потреба војне праксе, у већини западних стратегијских и доктринарних докумената, асиметрични конфликти се и прагматично свode на само вођење рата, односно провизорно се користи термин асиметрично ратовање. У војној теорији, концепт асиметричног ратовања, се појављује крајем прошлог и почетком овог века. Као све замисли, које су осмишљене да садржински захватају врло велики дијапазон појава, процеса и односа, у војној теорији, асиметрично ратовање нема опште прихваћену дефиницију око које би постојао јединствен консензус у научним и стручним круговима.⁶⁷²

С једне стране постоје оправдане и аргументоване критике у погледу теоријске козистентности и практичне применљивости концепта асиметричног ратовања. За одређен број војних теоретичара ратовање је одувек било фундаментално асиметрично. Зараћене стране су одувек тежиле ка остваривању асиметричне предности над противником.⁶⁷³ Стога, сматрају да нема ничег новог у концепту асиметричног ратовања, јер нема идентично једнаких зараћених страна,

⁶⁶⁹ Christopher Bellamy, "Tools of Ill-Omen": The Shifted Conflict Paradigm and Reduced Role of Conventional Military Power," *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. XV, No. 1, 2002, p. 152.

⁶⁷⁰ Jahangir Arasli, *States vs. Non-State Actors: Asymmetric Conflict and Challenges to Military Transformation*, p. 4.

⁶⁷¹ Montgomery Meigs, "Unorthodox Thoughts about Asymmetric Warfare." *Parameters* 33, no. 2 (Summer 2003), p. 4.

⁶⁷² John Plant, "Asymmetric Warfare: Slogan or Reality?", *Obrana a Strategie/ Defence & Strategy* 1/2008, p. 6.

⁶⁷³ Ibid.

тако да се не може тврдити да се ради о новом начину вођења рата.⁶⁷⁴ Таргетирање противникових слабости је, по њиховом мишљењу, стандардна војна пракса, која је постојала још у делу Сун Цуа⁶⁷⁵. За њих, асиметрија представља суштину маневарског приступа ратовању, у којем се тежи да се примени диспропорционална снага против противникових слабости.⁶⁷⁶ Тенденција да се овим термином објашњавају врло различита средства и начини вођења рата, као што је непоштено (нерегуларно) ратовање, напад на слабу тачку, информационо или сајбер ратовање, пропагандни рат, унело је додатну теоријску конфузију у погледу јасне формулације и примене концепта асиметричног ратовања,⁶⁷⁷ а поједини теоретичари оспоравају његову применљивост и корисност.⁶⁷⁸

С друге стране, управо аргументација противника примене концепта асиметричног ратовања, у војној теорији, указује на проблем недовољне истражености поменутог феномена у оружаним сукобима. Несумњива је чињеница, да је сво ратовање асиметрично, јер се одувек настојало да се експлоатишу сопствене предности, а нападају противникове слабости. Војна пракса потврђује дугорочни тренд по којем свака нова тактика или средство, којим се промени однос моћи између зараћених страна, узрокује одређену врсту неравнотеже, или асиметрије, која претезањем на једну страну, ствара услове за победу.⁶⁷⁹ Управо употребна вредност концепта асиметрије, у погледу било којег конфликта, лежи у његовој моћи објашњења стратегијске ситуације, или релације између зараћених страна, као и у анализи, како један или оба противника, могу постојећу асиметрију претворити у трајну стратешку предност.⁶⁸⁰ У основи, потрага за асиметријом је фундаментална за ратовање.⁶⁸¹

⁶⁷⁴ Colin Gray, "Thinking Asymmetrically in Times of Terror", *Parameters XXXII*, no. 1, Spring 2002, p. 14.

⁶⁷⁵ Sun Tzu, trans. Samuel B. Griffith, *The Art of War*, London: Oxford University Press, 1971, pp. 66–67.

⁶⁷⁶ *Joint Operations Execution, Joint Warfare Publication 3-00*, Shrivenham, UK: Joint Doctrine and Concepts Centre, 2004, pp. 1-11.

⁶⁷⁷ Timothy Thomas, "Deciphering Asymmetry's Word Game", *Military Review* 2001, July-August, p. 32.

⁶⁷⁸ Види: Lawrence Freedman, "The Third World War?", 2001, *Survival* 43, no. 4, p. 71.; Steven Lambakis et al., "Understanding 'Asymmetric' Threats to the United States" *Comparative Strategy* 21, no. 4 (October 2002), Colin Gray, "Thinking Asymmetrically in Times of Terror" *Parameters XXXII*, no. 1 (Spring 2002), p. 14. Stephen Blank, "Rethinking the Concept of Asymmetric Threats in U.S. Strategy" *Comparative Strategy* 23, no. 4 (2004). Stephen Pomper, *Asymmetric: Myth in United States Military Doctrine*, Fort Leavenworth, KS: Army Command and General Staff College, June 2004, p. 40.

⁶⁷⁹ David Buffaloe, *Defining Asymmetric Warfare*, The Institute of Land Warfare, 2006, p.3.

⁶⁸⁰ Daniel Riggs, "Re-Thinking the Strategic Approach to Asymmetrical Warfare", *Military Strategy Magazine*, Volume 7, Issue 3, Summer 2021, <https://www.militarystrategymagazine.com/article/re-thinking-the-strategic-approach-to-asymmetrical-warfare/>, 09/06/2023.

⁶⁸¹ Charles Dunlap, "Preliminary Observations: Asymmetrical Warfare and the Western Mindset", in Lloyd Matthews (eds.), *Challenging the United States Symmetrically and Asymmetrically: Can America be Defeated?* Carlisle, July 1998, Strategic Studies Institute, p. 1.

Шта се данас подразумева под термином асиметрично ратовање ? У општем смислу, овај термин се користи да означи облик вођења рата, којим се настоји да се избегну противникове снаге, или предности. То је приступ који има за фокус изналажење компаративних предности у односу на релативне слабости непријатеља, при чему је тежиште концепта на неконвенционалним или нетрадиционалним приступима, методама и техникама.⁶⁸² Основно полазиште концепта асиметричног ратовања засновано је на чињеници која указује да, конвенционалан противник, у врло великом броју случајева, није спреман да води рат у условима изразите асиметрије. Без обзира на разлике у броју и квалитету трупа, конвенционалне војне снаге су готово увек дизајниране, обучаване и опремљене за борбу са противником налик себи, са снагама сличне организације и структуре. Њихово ангажовање је лимитирано конвенцијама и обичајима ратовања, док непријатељ, најчешће у форми терориста и побуњеника, води рат у његовој тоталној, или апсолутној форми.⁶⁸³

У савременој војној теорији, асиметрично ратовање се уопштено тумачи као: „...конфликт између нација или група који имају различите војне способности и стратегије.”⁶⁸⁴ Као једностран процес, асиметрично ратовање се најприближније формулише као: „...деловање, организовање и размишљање, другачије од противника, у намери да се максимизују сопствене предности, експлоатишу противникове слабости, преузме иницијатива и задобије већа слобода акције.”⁶⁸⁵ Такође, објашњава се као настојање или способност слабијег противника да примени сву своју расположиву снагу против најслабијих тачака јачег противника, ради остваривања жељених стратегијских циљева, наношењем физичке, политичке, економске и масовне психолошке штете, или поремећаја.⁶⁸⁶

У војној теорији постоји неколико озбиљних покушаја да се јасније дефинише и операционализује концепт асиметричног ратовања.

Према Херфриду Мунклеру (Herfried Munkler), истакнутом немачком политикологу, асиметрично ратовање, представља истакнуту карактеристику нових ратова током последњих деценија. Целокупан концепт, по његовом мишљењу, заснован је, у великој мери, на различитим брзинама на којима зарађене стране воде

⁶⁸² Ibid.

⁶⁸³ Michael Mazarr, The Folly of ‘Asymmetric War’, *The Washington Quarterly*, Summer 2008, p. 42.

⁶⁸⁴ RAND Corporation, Asymmetric Warfare, <https://www.rand.org/topics/asymmetric-warfare.html>, 09/06/2023.

⁶⁸⁵ Steven Metz, Douglas Johnson II, *Asymmetry and U.S. military strategy: definition, background, and strategic concepts*, p. 5.

⁶⁸⁶ Jahangir Arasli, *States vs. Non-State Actors: Asymmetric Conflict and Challenges to Military Transformation*, p. 4.

рат једна против друге. У том погледу издваја неколико приступа асиметрији, при чему истиче да асиметрија заснована на снази (*Asymmetrie*) зависи од капацитета за убрзање који надмашује противничке способности. С друге стране, такозвана асиметрија на слабостима (*Asymmetrierung*) је заснована, сматра Мунклер, на спремности и способности да се успори темпо рата. За овог немачког политиколога, поменута стратегија обично укључује значајан пораст жртава на сопственој страни. Насупрот асиметричном, симетрично ратовање, истиче Мунклер, као што су примери ратова у осамнаестом, деветнаестом, па чак и у двадесетом веку, се могу дефинисати као начин вођења рата истим темпом. У симетричном ратовању, минимални напредак у погледу убрзања, ствара разлику у погледу победе или пораза.⁶⁸⁷ За Мунклера класично ратовање је симетрично јер мора бити регулисано, тако да остали ратови, који не могу бити нормирани или регулисани, карактерише асиметрија, односно несличност између актера.⁶⁸⁸

Исти аутор даље врши типологизацију асиметрије издвајајући четири основна облика асиметричног ратовања. Истиче физичку асиметрију која је заснована на ресурсима, простору, способностима и технологији. Концептуална асиметрија, за овог немачког политиколога означава доктринарну неједнакост, као што је, на пример, разлика у „генерацији” ратовања, или у коришћењу различитих директних или индиректних метода вођења рата. Такође, Мунклер издваја асиметрију засновану на снази воље, где противник настоји да ускрати непријатељу борбену мотивацију војске и нације, посебно борцима и њиховим присталицама. На крају истиче онтолошку асиметрију, коју представља као сукоб између војних, политичких, друштвених и организационих система са различитом логиком.⁶⁸⁹

Свој допринос јаснијем формулисању и операционализацији концепта асиметричног ратовања дали су амерички теоретичари Стивен Мец (Steven Metz) и Даглас Џонсон (Douglas Johnson). Уводе појам стратегијске асиметрије коју објашњавају као једностран процес деловања, организације и промишљања, са циљем да се максимално искористе своје предности и противникове слабости, како би се преузела иницијатива и омогућила већа слобода деловања у односу на

⁶⁸⁷ Herfried Munkler, *The wars of the 21st century*, *IRRC March 2003*, Vol. 85, No 849, p. 9.

⁶⁸⁸ Herfried Munkler, *Der Wandel des Krieges: von der Symmetrie zur Asymmetrie*, Weilerswist, 2006, Velbrück Wiss, p. 272 - 273.

⁶⁸⁹ Tanguy Struye de Swielande, “L’asymétrie instrumentale et ontologicostratégique dans l’après guerre froide” *Arès XXI* no. 54 / 2, Janvier 2005, pp. 113 - 114.

непријатеља.⁶⁹⁰ При томе развијају јединствени модел асиметричног ратовања у којем су издвојили више димензија асиметрије, нивоа и облика њеног испољавања.⁶⁹¹ По њиховом мишљењу, стратегијска асиметрија обухвата сет различитих метода, технологија, вредности, организација и временских перспектива које се комбинују са симетричним приступима.⁶⁹²

Врло важан допринос у операционализацији концепта асиметричног ратовања дао је амерички теоретичар Дејвид Бафалоу (David Buffaloe). Његова дефиниција асиметричног ратовања је покушај да се обухвате суштинске карактеристике овог начина вођења рата. По мишљењу овог истакнутог теоретичара асиметрије: „Асиметрично ратовање је популационо-центрично, нетрадиционално ратовање које се води између војно супериорније силе и једне, или више инфериорнијих снага и које обухвата следеће пратеће садржаје: процену и поражавање асиметричне претње, спровођење асиметричних операција, разумевања културне асиметрије и процену трошкова асиметрије.”⁶⁹³ Поменуто садржаје операционализовао је кроз свој модел асиметричног ратовања. Међутим, због сложености и апстрактности, његов модел није имао већу примену у пракси.⁶⁹⁴

Одређен број војних теоретичара и практичара, попут Роберта Шоа (Robert Shaw), Дејвида Килкулена (David Kilcullen) и Јана Ангстрема (Jan Angstrom), истицали су мултидимензионалност и амофрност асиметричног ратовања, у односу на конвенционално вођење рата.⁶⁹⁵ Додатно, Килкулен издваја четири облика асиметрије: асиметрију у технологији, асиметрију у методама, асиметрију у интересима и асиметрију у култури и вредностима.⁶⁹⁶ С друге стране, Ангстром идентификује четири различита аспекта интерпретације асиметрије: „дистрибуција моћи, организациони статус актера, методе ратовања и норме.”⁶⁹⁷ Такође, Тони Пфанер (Toni Pfanner), наводи сличне облике асиметрије у оружаним сукобима, као што је асиметрија у моћи, у средствима, у методама, у организацији и времену.⁶⁹⁸ За

⁶⁹⁰ Steven Metz, Douglas Johnson, *Asymmetry and U.S. military strategy: definition, background, and strategic concepts*, p. 5.

⁶⁹¹ Ibid, pp. 5-12.

⁶⁹² Ibid, p. 6.

⁶⁹³ David Buffaloe, *Defining Asymmetric Warfare*, p. 17.

⁶⁹⁴ Ibid p. 15-25.

⁶⁹⁵ Ibid, p.15.

⁶⁹⁶ Interview with Dr. David Kilcullen, 3 March 2006. – извор: Ibid, p. 15.

⁶⁹⁷ Jan Angstrom, “Evaluating Rivalling Interpretations of Asymmetric War and Warfare,” у *Conceptualising Modern War*, ed. Karl Erik Haug, Ole Jørgen Maaø, London, 2011, Hurst & Company, p. 31.

⁶⁹⁸ Toni Pfanner, “Asymmetrical Warfare from the Perspective of Humanitarian Law and Humanitarian Action”, *International Review of the Red Cross*, 2005,149, p. 151.

Мајкла Шмита (Michael Schmitt) асиметрија у оружаним сукобима може бити партиципативна, технолошка, нормативна, докринарна и морална.⁶⁹⁹

Нарочит допринос у покушају да се јасније сагледа феномен асиметрије у оружаним сукобима, дао је британски аутор Лукас Милевски (Lukas Milevski). Аутор је истраживао повезаност асиметрије и стратегије.⁷⁰⁰ Основно полазиште Милевског, у разматрању односа повезаности између асиметрије, као приступа ратовању, и стратегије, као концептуалне замисли о употреби војне силе и претње употребом силе, засновано је на ставу да је сваки рат асиметричан по својој природи, по стога и сама стратегија мора бити у суштини асиметрична. Милевски у поменутом чланку тврди да се суштина сваке стратегије може свести на: „...генерисање и експлоатацију асиметрије у сврху рата.”⁷⁰¹ Такође, истиче да је управо генерисање и експлоатација ефективне асиметрије основа великог дела стратегијске теорије.⁷⁰² По његовом мишљењу, противник који успе да генерише најважније облике асиметрије у сукобу, на крају побеђује. Наглашава да је асиметрија контекстуално осетљива, односно да њена ефективност зависи од окружења у којем се сукобљавају зарађене стране.⁷⁰³ Разликује конвенционалну и неконвенционалну асиметрију, при чему као класичан пример конвенционалне асиметрије, између осталог, наводи Први и Други светски рат, где су силе Антанте/Савезници успоставили асиметрију у војно-индустријској производњи и логистици.⁷⁰⁴ С друге стране, типичан пример неконвенционалне асиметрије, за Милевског, је герилско ратовање, при чему, као истакнуте примере, наводи ратове у Авганистану и Вијетнаму. По његовом мишљењу, генерисањем ефективне асиметрије на одређеном простору, у одређено време, и у одређеној димензији, могу се створити стратегијски ефекти којима се органишава и минимизира моћ противника, а мултиплицира и максимизује сопствена моћ.⁷⁰⁵

Познати теоретичар међународних односа и војни историчар Џон Луис Гедис (John Lewis Gaddis) асиметрију посматра као приступ ратовању. Асиметричне приступе у оружаним сукобима разматра као процес промене локације или природе реаговања противника, односно као процес премештања тежишта сукоба на

⁶⁹⁹ Michael Schmitt, “Asymmetrical Warfare and International Humanitarian Law”, in Wolff Heintschel von Heinegg et al. eds, *International Humanitarian Law Facing New Challenges*, 2007, 11, p. 16.

⁷⁰⁰ Lukas Milevski, “Asymmetry is Strategy, Strategy is Asymmetry”, p. 77.

⁷⁰¹ Ibid, p. 79.

⁷⁰² Ibid.

⁷⁰³ Ibid, p. 80.

⁷⁰⁴ Ibid, p. 79.

⁷⁰⁵ Ibid, p. 83.

терен/димензију која је погоднија за примену сопствених снага/предности против противникових слабости.⁷⁰⁶ Мајкл Фицсимонс (Michael Fitzsimmons) се надовезује на Гедисове ставове и тврди да асиметрија, на стратегијском нивоу, може попримити разнолике облике: од политичке, војне и економске, до сваке друге форме.⁷⁰⁷ Овај аутор, у том погледу издваја асиметричан приступ, у војној стратегији, који се може спровести у виду хоризонталне ескалације, односно проширивањем просторног опсега сукоба, или путем вертикалне ескалације, када се појачава интезитет сукоба, повећањем квантитета силе, типа наоружања или самих мета.⁷⁰⁸

Најразвијенији модел асиметричног ратовања формулисао је британски теоретичар Џулс Итон (Jules Eaton), издвајајући четири главна облика асиметрије у оружаним сукобима: асиметрију у конфигурацији, асиметрију у полазиштима, асиметрију у улозима и асиметрију у стратегијама, методама и техникама.⁷⁰⁹ Под асиметријом у конфигурацији подразумевао је: асиметрију у политичком статусу и идентификацији противника, асиметрију у организацији и командним структурама, логистици, технологији и начину експлоатације обавештајних података.⁷¹⁰ Асиметрију у полазиштима разматрао је сагледавајући неједнакост у културним, политичким, правним и морално-етичким постулатима и нормама зараћених страна.⁷¹¹ Асиметрију у улозима Итон је анализирао са становишта посвећености постављеним циљевима, решености да се истраје у борби, и стрпљењу.⁷¹² Асиметрија у стратегији, методама и техникама, за поменутог британског теоретичара, користи се да експлоатише, мултиплицира и комбинује ефекте свих осталих облика асиметричног ратовања.⁷¹³

Сагледавајући претходно наведене приступе асиметрији у оружаним сукобима и асиметричном ратовању, као специфичној форми вођења рата, можемо закључити да, у војној теорији, за сада нема јединствене формулације овог концепта. Уместо

⁷⁰⁶ John Lewis Gaddis, "Containment: Its Past and Future," *International Security* 5, no. 4 (Spring 1981): p. 80, <https://doi.org/10.2307/2538714>.

⁷⁰⁷ Michael Fitzsimmons, "Horizontal Escalation: An Asymmetric Approach to Russian Aggression?," *Strategic Studies Quarterly*, Spring 2019, p. 96.

⁷⁰⁸ Види: Herman Kahn, *On Escalation: Metaphors and Scenarios*, New York, 1965, Praeger, као и: Forest Morgan et al, RAND, *Dangerous Thresholds: Managing Escalation in the 21st Century*, Santa Monica, 2008, <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG614.html>, 27/06/2023.

⁷⁰⁹ Jules Eaton, "The beauty of asymmetry: An examination of the context and practice of asymmetric and unconventional warfare from a western/centrist perspective", pp. 51-82.

⁷¹⁰ Ibid, pp. 54-60.

⁷¹¹ Ibid, pp. 61-66.

⁷¹² Ibid, pp. 67-69.

⁷¹³ Ibid, pp. 70-75.

тога, постоји одређен консензус око кључних питања и суштинских карактеристика асиметрије у оружаном сукобима и асиметричног начина вођења рата.

Уколико прихватимо став већине војних теоретичара и практичара ратне вештине да је рат и ратовање одувек било асиметрично, логика нас упућује на закључак да је потрага за асиметријом у оружаном сукобу фундаментално питање за зарађене стране. Стога можемо констатовати да је формулација и операционализација концепта асиметричног ратовања један од најважнијих проблема у војној теорији и пракси.

Очигледно да концепт асиметричног ратовања треба да понуди посебан логички оквир, несвојствен другим формама ратовања, који пружа могућност разматрања ситуације и деловања на бојишту на радикалан и проактиван начин, са циљем да се противник стави у неповољну асиметричну релацију. Такав начин размишљања и деловања носи више ризика, јер иновација захтева промену и ризик. „Сама иновација, по себи, је иронично асиметрична.”⁷¹⁴

У условима изразите несразмере између зарађених страна, асиметрично ратовање треба да понуди решење како инвертовати противничке ресурсе и снаге, односно трансформисати их у рањивост.⁷¹⁵ С друге стране, треба да омогући идентификацију и сагледавање системских тензија између зарађених страна и разумевање друштвених вредности противника, њиховог значаја у контексту оружаног сукоба, унутар одређеног времена и простора.⁷¹⁶ Различити системи не разумеју како да се супротставе једни другима, због контрадикторних парадигми. Разумевање противника захтева размишљање унутар његових парадигми.⁷¹⁷

Такође, концепт асиметричног ратовања треба да омогући коришћење специфичних „асиметрично оријентисаних” аналитичких метода, попут анализе: перформативних параметара, ситуационог контекста, оперативних принципа и правила ангажовања и воље.⁷¹⁸ Поменуте методе које би требало да омогуће бољу визуелизацију и операционализацију замисли напада на непријатељске и одбрану сопствених и савезничких рањивости. Такође, ове методе морају бити усмерене ка експлоатацији ситуације, деградирању противникових способности и индуковању

⁷¹⁴ Daniel Riggs, “Re-Thinking the Strategic Approach to Asymmetrical Warfare”.

⁷¹⁵ Michael Breen, Joshua Geltzer, “Asymmetric Strategies as Strategies of the Strong.”, *The US Army War College Quarterly: Parameters* 41, 1 (2011), p. 43, <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol41/iss1/3>, 09/06/2023.

⁷¹⁶ Daniel Riggs, “Re-Thinking the Strategic Approach to Asymmetrical Warfare.”

⁷¹⁷ Timothy Thomas, “Deciphering Asymetry’s Word Game”, *Deciphering Asymetry’s Word Game. Military Review*, Volume 81, Issue 4, p. 37.

⁷¹⁸ Ibid, p. 35-37.

непредвидљивости и хаоса у спровођењу операција и других активности непријатеља. Додатно, треба да ограничавају предности противника, максимизирају ефекте засноване на његовим слабостима и тестирају његово стрпљење и вољу за борбом. Приступ заснован на тако конципираним методама, треба да охрабрује размишљање изван традиционалних војних оквира, усмереним ка креирању иновативних концепата који своје деловање капитализују на асиметрији у погледу способности и самопоуздања.⁷¹⁹

3.4. Модел асиметричног ратовања у 21. веку

Претходно разматрани различити приступи у формулацији асиметрије у оружаним сукобима и концептуализацији асиметричног ратовања, као врло специфичног начина вођења рата, омогућавају апстраховање теоријски надограђеног и операционализованог модела асиметричног ратовања, који је прилагођен специфичностима савременог ратовања у глобалном окружењу у 21. веку.

У формулацији и операционализацији поменутог модела полази се од претходно разматраних теоријских замисли о асиметрији и асиметричном ратовању, нарочито се ослањајући на теорије, замисли, идеје, принципе и хипотетичке ставове: Ендрју Мака (Andrew Mack), Ивана Аргуина-Тофта (Ivan Arreguín-Toft), Лукаса Милевског (Lukas Milevski), Тимотија Томаса (Thimoty Thomas), Џулса Итона (Jules Eaton), Стивена Меца (Steven Metz), Дагласа Џонсона (Douglas Johnson) и Дејвида Бафалоуа (David Buffaloe).

Такође, у наведеном моделу се користе појмови и термини из теоријски блиских концепата као што су: рат и ратовање, конвенционално и неконвенционално ратовање, регуларно и нерегуларно ратовање, партизанско и герилско ратовање, тероризам, и побуњеништво.

Модел такође представља синтезу искустава из доктринарне праксе западне војне мисли, у погледу феномена асиметрије, као и покушај да се искуства о асиметрији у протеклим оружаним сукобима, систематизују и апстрахују у концепт који би омогућавао адекватно сагледавање асиметрије, као приступа у вођењу рата између зараћених страна, у зависности од специфичности контекста у којем се оружани сукоб одвија.

⁷¹⁹ Ibid, p. 37.

Асиметрично ратовање, у овом моделу, представља облик ратовања у којем зараћене стране генеришу нову, и/или експлоатишу постојећу асиметрију, у односу на противника, а ради остваривања политичких циљева у рату.⁷²⁰

Под асиметријом, у овом случају, подразумева се несклад, неједнакост и неравнотежа између зараћених страна у погледу моћи/способности, друштвених вредности, политичке воље и стратегија/тактика, које зараћене стране примењују у конкретном сукобу. Димензија, опсег и интензитет поменуте неједнакости/несиметричности директно је завистан од међусобне интеракције зараћених страна, односно њихове акције и реакције, као и контекста у којем се одвија оружани сукоб.⁷²¹ Асиметрија као однос, настао услед међусобне интеракције зараћених страна, може проузроковати нелинеарност у ефектима.⁷²² Интензитет и обим поменуте нелинеарности зависи од нивоа асиметрије и контекста у којем се одвија оружани сукоб.

Сам процес генерисања и/или експлоатације асиметрије у оружаним сукобима, према овом моделу, се може објаснити као мишљење, организовање и деловање којим се ствара претходно поменута неравнотежа/неједнакост, или експлоатише постојећа диспропорција, са циљем да се максимизирају сопствене предности, искористе противникове слабости, преузме иницијатива и омогући већа слобода деловања у односу на непријатеља.⁷²³

У зависности од димензије сукоба у којој се генерише/експлоатише, садржаја и начина на који се остварује, као и карактеристика зараћених страна, асиметрија се тежишно испољава у неколико главних облика: асиметрију у способностима, културолошку асиметрију, асиметрију у политичкој вољи.⁷²⁴

Асиметрија у способностима, у највећој мери, омогућава сагледавање неједнаког односа зараћених страна у погледу њихових капацитета и способности за вођење рата/оружаног сукоба. Асиметрија, у овој категорији, најчешће се испољава у погледу могућности идентификације противника у односу на окружење, ресурсној

⁷²⁰ Идеја око генерисања и експлоатисања асиметрије преузета од: Lukas Milevski, „Asymmetry is Strategy, Strategy is Asymmetry”, p. 79.

⁷²¹ Види: Christofer Berglund, Emil Aslan Souleimanov, „What is (not) asymmetric conflict? From conceptual stretching to conceptual structuring, Dynamics of Asymmetric Conflict”, p. 88.

⁷²² Lukas Milevski, “Strategy is Asymmetry, Asymmetry is Strategy”, p. 79.

⁷²³ Прилагођено и модификовано од: Steven. Metz, Douglas. Johnson, *Asymmetry and US Military Strategy: Definition, Background, and Strategic Concepts*, p. 5.

⁷²⁴ Прилагођено и модификовано у односу на модел који је дао: Jules Eaton, “The beauty of asymmetry: An examination of the context and practice of asymmetric and unconventional warfare from a western/centrist perspective”, p. 53.

неједнакости, разликама у структури снага, њиховој организацији, начину командовања, логистици, употреби технологије и експлоатацији информација.⁷²⁵

Идентификациона асиметрија настаје кад једна страна у сукобу, због своје политичке и војне инфериорности, прикрива своје постојање и деловање, маскирањем своје организације и њених активности унутар цивилног окружења, онемогућавајући конвенционалном противнику јасно и прецизно физичко и функционално разграничење непријатеља од цивилне средине, чиме се неутралише и умањује његова војна надмоћ у сукобу.⁷²⁶

Ресурсна асиметрија представља несиметричан однос између зараћених страна у погледу расположивих материјалних и људских ресурса које користи у сукобу. Ова врста асиметрије је врло изражена у сукобу државних и недржавних наоружаних актера. Слабији противник избегава директну конфронтацију са надмоћним непријатељем.⁷²⁷ Због своје ресурсне инфериорности слабији противник прибегава наметању дуготрајног конфликта са циљем да постепено политички и војно порази непријатеља. У том погледу, настоји да постепено увећа своју моћ, истовремено исцрпљујући ресурсне капацитете противника, наметањем таквих политичких, војних и економских губитака који ће натерати непријатеља да прекине са својим војним активностима, повуче своје снаге, или промени политичко понашање.⁷²⁸

Организациона асиметрија представља неједнакост између зараћених страна у погледу структуре и начина функционисања, логистике и управљања организацијом. За разлику од конвенционалног противника, који је структурно устројен и функционално уређен у складу са опште прихваћеним стандардима и правилима организовања институција силе у друштву, већина побуњеничких и терористичких организација, прилагођавају своју организацију и начин функционисања условима у окружењу у којем доминира надмоћнији противник.⁷²⁹ Због изразите надмоћности противника, слабија страна настоји да успостави флексибилну организациону структуру, децентрализован начин управљања и прилагодљив систем логистичке подршке, како би увећао отпорност сопствене

⁷²⁵ Види: Ibid, pp. 54-60.

⁷²⁶ Види: Giuseppe Caforio, "The Asymmetric Warfare Environment as Described by the Participants", *Connections*, Vol. 12, No. 2 (Spring 2013), pp. 53 -68.

⁷²⁷ Andrew Mack, "Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict," p. 176.

⁷²⁸ Nicholas Grossman, *Drones and terrorism – Asymmetric warfare and the Treat to Global Security*, London, 2018, I. B. Tauris & Co. Ltd, pp. 9-10.

⁷²⁹ Joshua Kilberg, "A Basic Model Explaining Terrorist Group Organizational Structure", *Studies in Conflict and Terrorism*, Volume 35, Number 11, 1 November 2012, pp. 810-830.

организације на директне војне и полицијске акције противника и смањio евентуалне губитке.⁷³⁰

Технолошка асиметрија је несразмеран однос у технологији између зараћених страна, који се користи да би се обезбедила већа иницијатива и слобода акције, у односу на противника, ограничиле његове активности и потенцијалне намере, и успоставила одређена контрола над током и исходом сукоба. Употребом надмоћне технологије јачи противник настоји да смањи друштвене и економске трошкове рата, скрати његово трајање и оствари доминацију на бојишту.⁷³¹ Међутим, поменута технолошка надмоћност је фактор који, само под одређеним условима, може омогућити тактичку предност у сукобу.⁷³² Другим речима, технолошка надмоћ у сукобу има улогу катализатора, односно има потенцијал да увећа тактичку ефективност и ефикасност технолошки доминантније стране у сукобу, док на стратегијском нивоу може да креира политичке опције које су пре тога биле немогуће.⁷³³ Такође, технолошка асиметрија има ефекат само унутар одређеног контекста, успостављеног одређеним политичким, економским, географским, топографским, климатским, друштвеним и културолошким условима. То значи, да се ефективност технолошке асиметрије разликује у односу на контекст у којем се одвија одређени сукоб. Иако, екстремна технолошка супериорност може пружити јасну тактичку предност над противником, поменута технолошка надмоћност може генерисати оперативну и стратегијску предност само индиректно, јер ниво и начин искоришћења технолошке надмоћности, у крајњем, одређује људски фактор.⁷³⁴

Асиметрија у погледу експлоатације информација представља неједнак однос између зараћених страна у погледу метода прикупљања, анализе и искоришћења информација у оружаном сукобу. Искуства из ратова, у којима постоји изразита асиметрија у погледу материјално-техничких ресурса, између зараћених страна, указују да се конвенционални противник, у великој мери, ослања на техничка средства и даљинске методе прикупљања информација, која смањују ризик од дејства противника и убрзавају процес добијања података о непријатељу. С друге стране, слабији, нековенционални противник, због своје материјалне и технолошке

⁷³⁰ Jules Eaton, „The beauty of asymmetry: An examination of the context and practice of asymmetric and unconventional warfare from a western/centrist perspective”, pp. 57-58.

⁷³¹ Charles Dunlap, “Preliminary Observations Asymmetrical Warfare nad the Western Mindset”, pp. 2-3.

⁷³² John Guilmartin, “Technology and Asymmetries in modern warfare”, in Lloyd Matthews (eds.), *Challenging the United States Symmetrically and Asymmetrically: Can America be Defeated?* Carlisle, July 1998, Strategic Studies Institute, p. 27.

⁷³³ Ibid, p. 32.

⁷³⁴ Ibid, p. 33.

инфериорности, прикупља податке о противнику углавном се ослањајући на људске изворе, односно на мрежу симпатизера и помагача, у наклоњеном цивилном окружењу, што често омогућава добијање потпунијих и релевантнијих информација о непријатељу, његовим навикама и рутинама, организацији и начину ратовања, потенцијалним намерама и плановима.⁷³⁵

Културолошка асиметрија настаје када зараћене стране имају врло различите политичке, правне, моралне и етичке погледе, вредносне ставове и обрасце понашања који обликују њихов начин ратовања, у оружаном сукобу, у којем учествују.⁷³⁶ Сваки актер се бори у име специфичних вредности и перцепција што, на крају, даје специфичан смисао, суштину његовог ангажовања у сукобу. У том рату различитих замисли између зараћених страна, противник који уочи и правилно перципира смисао сукоба из перспективе политичких намера противника, па све до његових тактичких акција, обично има прилику да први реагује на адекватан начин.⁷³⁷

Противник, чије друштво и политички систем, заснивају ангажовање својих безбедносних и оружаних снага на опште прихваћеним демократским стандардима и етичким принципима, као и правним нормама заснованим на међународном праву о оружаним сукобима, обично има озбиљна политичка и војна ограничења, у погледу обима и начина употребе војне силе, у окружењу, у којем постоје озбиљни ризици од настанка колатералне штете.⁷³⁸ Поменута ограничења наметнута демократским стандардима, етичким принципима, као и правним нормама представљају рањивост конвенционалног противника.⁷³⁹ С друге стране, противник, са спорним политичким и правним статусом⁷⁴⁰, из перспективе легитимитета и легалности, као што су побуњенички покрети и терористичке организације, настоји да таква ограничења максимално експлоатише, како би надоместио своју инфериорност у војном и

⁷³⁵ Jules Eaton, „The beauty of asymmetry: An examination of the context and practice of asymmetric and unconventional warfare from a western/centrist perspective”, pp. 59-60.

⁷³⁶ У контексту рата и оружаног ускоба под културом се подразумевају: „...трајне (мада не и вечне) друштвено преносиве идеје, ставове, традиције, навике и префериране методе рада, које су мање-више специфичне за одређену географски засновану безбедносну заједницу, која је имала нужно јединствено историјско искуство.” - извор Colin Gray, “Strategic culture as context”, in *Strategy and History - Essays on theory and practice*, New York, 2006, Routledge, p. 153

⁷³⁷ Joseph Henrotin, Tanguy Struye de Swielande, “Ontological-Cultural Asymmetry and the Relevance of Grand Strategies” *Journal of Military and Strategic Studies*, Winter 2004, Vol. 7, Issue 2, p. 7.

⁷³⁸ Wyn Bowen, “The Dimensions of Asymmetric Warfare”, in Andrew Dorman, Mike Smith, Matthew Uttley (eds.), *The Changing Face of Military Power - Joint Warfare in an Expeditionary Era*, New York, 2002, Palgrave, p. 20.

⁷³⁹ Joseph Henrotin, Tanguy Struye de Swielande, “Ontological-Cultural Asymmetry and the Relevance of Grand Strategies” *Journal of Military and Strategic Studies*, Winter 2004, Vol. 7, Issue 2, pp. 11-12.

⁷⁴⁰ Види: Tanisha Fazal, “Rebellion, War Aims & the Laws of War”, *Daedalus*, Vol. 146, No. 1, *The Changing Rules of War* (Winter 2017), pp. 71-82

ресурсном погледу. Неконвенционални противник перципира своју предност у односу на непријатеља у културном, идеолошком и онтолошком смислу. „Асиметрично ратовање је потребно истражити из културолошке перспективе потенцијалних противника. Колико год било непријатно, Запад мора узети у обзир, да непријатељ може окренути против нас баш оне исте вредности које Запад жели да заштити. САД и Запад не сме дозволити свом, технолошки оријентисаном начину размишљања, да буде слеп на чињеницу да модерни рат и даље остаје борба психа и воља.”⁷⁴¹ Последично, неконвенционални противник ће покушати да искористи такав „асиметрични јаз”, користећи цивиле као „живи штит”, смештајући војне ресурсе у цивилно окружење и експлоатишући немогућност дистинкције бораца од цивила.⁷⁴² Тако генерисана асиметрија посредно узрокује неједнакост у погледу сврхе, опсега, интензитета, начина примене и експлоатације ефеката примене силе, односно употребе насиља у политичке сврхе.⁷⁴³

Имајући у виду да се суштина рата, по Клузевицу, своди на: „...акт силе да би се принудио противник нашој вољи.”⁷⁴⁴, асиметрија у политичкој вољи⁷⁴⁵ је један од најважнијих облика асиметрије у оружаним сукобима. То наглашава и поменути пруски теоретичар у свом делу „О рату”: „Уколико желиш да надвладаш свог непријатеља мораш да усмериш своје напоре против његове моћи за отпором, која је изражена као производ два неодвојива фактора: у тоталитету свих средстава која су му на располагању, и у виду снаге његове воље.”⁷⁴⁶

Уколико следимо логику исказану у поменутим Клазевицевим ставовима, можемо издвојити два основна приступа ратовању. Конвенционални приступ ратовању тежишно је оријентисан ка редуковању непријатељевих средстава за отпор, што се обично спроводи физичким уништењем, или неутралисањем противничке војске, као и њеним изнуривањем до тачке неефикасности. Основна сврха таквог деловања је негирање способности непријатеља за отпором, како би му

⁷⁴¹ Charles. Dunlap, “Preliminary Observations: Asymmetrical Warfare and the Western Mindset”, p. 12.

⁷⁴² Joseph Henrotin, Tanguy Struye de Swielande, “Ontological-Cultural Asymmetry and the Relevance of Grand Strategies” *Journal of Military and Strategic Studies*, Winter 2004, Vol. 7, Issue 2, p. 13.

⁷⁴³ Види: Allen S. Weiner, “Just War Theory & the Conduct of Asymmetric Warfare”, *Daedalus*, Vol. 146, No. 1, *The Changing Rules of War* (Winter 2017), pp. 59-70.

⁷⁴⁴ Carl von Clausewitz, *On War*, p. 75.

⁷⁴⁵ Једну од могућих дефиниција политичке воље, у оружаном сукобу, дао је RAND, у контексту државног актера: „...национална воља за борбом је одлучност националне владе да спроводи одрживе војне и друге операције у сврху неког циља, чак и када су изгледи за успех смањени, или се значајно повећава потреба за политичком, економском и војном жртвом.” – извор: Michael McNerney, Ben Connable, Rebecca Zimmerman, Natasha Lander, Marek Posard, Jasen Castillo, Dan Madden, Ilana Blum, Aaron Frank, Benjamin Fernandes, In Hyo Seol, Christopher Paul, Andrew Parasiliti, *National Will to Fight – Why Some States Keep Fighting and Others Don’t*, Santa Monica, 2018, RAND Corporation, p. 5.

⁷⁴⁶ Carl von Clausewitz, *On War*, p. 77.

се могла наметнути воља без супротстављања.⁷⁴⁷ Такође, једна од могућих метода, у оквиру овог приступа, је и парализа противника, којом се избегава његово уништење или изнуривање, а спроводи се паралисањем виталних система непријатеља, као што је систем командовања и руковођења, чиме се његов одбрамбени систем чини неефективним.⁷⁴⁸

С друге стране, неконвенционални приступ ратовању тежишно је заснован на нападу на противникову вољу за борбом и превасходно је усмерен ка сламању воље политичког вођства и воље народа за отпором. Иако су физички ефекти, и у овом приступу, примарни начин сламања воље противника, разлика је у намерама. Основни циљ је колапс воље за борбом, односно сламање воље противника, без обзира на преосталу борбену способност непријатеља.⁷⁴⁹ Међутим, основни проблем у овом приступу је, како то Клаузевиц истиче, у одређивању јачине воље непријатеља, која се може само приближно проценити, сагледавањем мотива из којих извире.⁷⁵⁰

Очигледно да асиметрија у политичкој вољи, између зараћених страна, представља врло важну релацију у рату и оружаним сукобима. У основи, овај облик асиметрије се може свести на несразмеран, или неједнак однос, у погледу интереса и идеолошке кохезије између зараћених страна.⁷⁵¹

Асиметрија у интересима, у оружаним сукобима, испољава се у погледу посвећености интересима, чија перципирана и прокламована „виталност”⁷⁵² одређује обим и интензитет ангажовања зараћених страна, ради њиховог очувања, односно достизања.⁷⁵³ У оружаним сукобима између државног актера и недржавних наоружаних група, овај облик асиметрије може бити врло изражен, с обзиром да слабија страна сукобу обично своје интересе третира као „егзистенцијалне”, док за надмоћнијег противника су то углавном интереси мањег приоритета. С друге стране, уколико су угрожени егзистенцијални или витални интереси, јаки демократски и аутократски политички режими (државни или недржавни актери), могу имати јаку и

⁷⁴⁷ J. Boone Bartholomees, “Theory of Victory”, *Parameters* 38, no. 2 (2008), p. 34.

⁷⁴⁸ О овом приступу види: John Warden, “The Enemy as a System,” *Airpower Journal*, 9 (Spring 1995), pp. 41-55.

⁷⁴⁹ J. Boone Bartholomees, “Theory of Victory”, p. 35.

⁷⁵⁰ Carl von Clausewitz, *On War*, pp. 75, 77.

⁷⁵¹ Jules Eaton, „The beauty of asymmetry: An examination of the context and practice of asymmetric and unconventional warfare from a western/centrist perspective”, pp. 67-68.

⁷⁵² Види: *America National Interests*, A Report from The Commission on America’s National Interests, July 2000, p. 15.

⁷⁵³ Види: J. G. Eaton, „The beauty of asymmetry: An examination of the context and practice of asymmetric and unconventional warfare from a western/centrist perspective”, pp. 67-69.

истрајну политичку вољу за борбом.⁷⁵⁴ Последично, овакав неједнак однос према интересима, у великој мери, може одредити и исход оружаног сукоба.⁷⁵⁵

Асиметрија у идеолошкој кохезији, посматрана у контексту оружаног сукоба, представља неједнакост у погледу основних идеолошких ставова о ратним напорима у сукобу. Актери са јаком идеолошком кохезијом, која је заснована на националистичким, религијским, или чисто политичким идеологијама (комунизам, фашизам), по правилу имају јачу политичку вољу, односно веће шансе за победу у сукобу.⁷⁵⁶ У сукобу између државе и недржавног актера, овај облик асиметрије се огледа у већој посвећености и истрајности слабије стране да, у рату исцрпљивања, оствари постављене политичке циљеве. Ова врста асиметрије обично настаје због саме природе побуњеничких покрета и терористичких организација који, због константне индоктринације чланства и ауторитарне организационе културе, имају већи степен идеолошке кохезије у односу на државног актера.⁷⁵⁷

У условим технолошке и ресурсне инфериорности, која онемогућава уништавање војних способности непријатеља, слабији противник, експлоатише асиметрију у политичкој вољи, тиме што своје напоре усмерава ка умањењу и неутралисању политичких способности непријатеља, односно његове политичке воље, чиме његове војне способности, ма колико јаке биле, постају тотално ирелевантне.⁷⁵⁸ Да би остварила поменути циљ, слабија страна настоји да продужи трајање конфликта, ван свих очекивања и планова надмоћнијег непријатеља. Као последица продужавања сукоба, политичка воља надмоћније зараћене стране, временом, почиње да опада, јер му слабији противник намеће додатне материјалне, људске и финансијске трошкове, што индиректно утиче на његово јавно мњење и доносиоце политичких одлука. У том рату/оружаном сукобу изнуривања, слабија страна мора остати војно и политички непоразена. Због наведеног разлога, слабији противник избегава директан војни сукоб са надмоћнијом страном, истовремено намећући противнику неконвенционалне форме ратовања, којим задржава слободу акције и тактичку иницијативу над непријатељем.⁷⁵⁹

⁷⁵⁴ Michael McNerney, Ben Connable, Rebecca Zimmerman, Natasha Lander, Marek Posard, Jasen Castillo, Dan Madden, Ilana Blum, Aaron Frank, Benjamin Fernandes, In Hyo Seol, Christopher Paul, Andrew Parasiliti, *National Will to Fight – Why Some States Keep Fighting and Others Don't*, Santa Monica, 2018, RAND Corporation, p. 113.

⁷⁵⁵ Више о овом проблему погледати: Andrew Mack, „Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict”, pp. 175-200.

⁷⁵⁶ Michael McNerney at all, p. 112.

⁷⁵⁷ Види: Richard Shultz at all, pp. 13-14.

⁷⁵⁸ Andrew Mack, “Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict”, p. 179.

⁷⁵⁹ Ibid, p. 185.

У пракси, разматрани облици асиметрије се могу комбиновати на различите начине, при чему можемо разликовати две основне врсте асиметрије: конвенционалну и неконвенционалну,⁷⁶⁰ у зависности од тога да ли се примењују/непримењују опште прихваћене „ратне конвенције”.⁷⁶¹ Конвенционална асиметрија настаје превасходно генерисањем или експлоатацијом неједнакости у способностима у односу на противника. Овој врсти асиметрије најчешће прибегава ресурсно надмоћнија страна. С друге стране, неконвенционалној асиметрији најчешће прибегава страна која је инфериорна у способностима и која настоји да, генерисањем или експлоатацијом културолошке неједнакости и неједнакости у политичкој вољи, неутралише ресурсну надмоћност противника и натера га да одустане од сукоба и промени своју политику.

У односу на ниво рата/оружаног сукоба, асиметрија може остварити стратегијски и оперативно/тактички ефекат. Стратегијска асиметрија најчешће настаје посредно, комбиновањем претходно разматраних основних облика асиметрије⁷⁶², у различитим димензијама сукоба, са циљем стварања стратегијског ефекта⁷⁶³, последице која може одлучујуће утицати на ток и исход конфликта.⁷⁶⁴ У том погледу, стратегијска асиметрија, у односу на квантитет и квалитет употребљених средстава, може генерисати велику нелинеарност у ефектима.⁷⁶⁵ Такође, стратегијска асиметрија може настати као акумулација мањих ефеката, оперативног или тактичког значаја, насталих предузимањем разноликих напора и активности, уложених у борби против непријатеља.⁷⁶⁶

С друге стране, оперативно-тактичка асиметрија може настати као последица непосредних активности зараћених страна. У војној димензији сукоба, најчешће настаје генерисањем ресурсне асиметрије на одређеном простору, и у одређеном времену. Такође може се комбиновати и са осталим облицима асиметрије, при чему настају ефекти оперативног, или тактичког значаја. Њиховим кумулативним сумирањем, или секвенцијалним груписањем, може се створити сложени

⁷⁶⁰ У основи је ово модификација концепта конвенционалне и неконвенционалне асиметрије који представио британски теоретичар Лукас Милевски у свом чланку: Lukas Milevski, „Asymmetry is Strategy, Strategy is Asymmetry”, p. 83.

⁷⁶¹ Под „ратним конвенцијама” подразумевамо: „...сет артикулисаних норми, обичаја, професионалних кодекса понашања, правних прописа, религијских и филозофских принципа, реципрочних аранжмана који обликују наше расуђивање у војном понашању.” - Colin Gray, *Strategy Bridge - Theory for Practice*, Oxford, 2010, Oxford University Press, p. 33.

⁷⁶² Ibid, p. 172.

⁷⁶³ „Стратегијски ефекат је кумулативни и секвенцијални утицај стратегијског деловања на ток догађаја.” – извор: Ibid, p. 19.

⁷⁶⁴ Ibid, p. 82.

⁷⁶⁵ Види: Alan Beyerchen, “Clausewitz, Nonlinearity and the Unpredictability of War”, pp. 59-90.

⁷⁶⁶ Colin Gray, *Strategy Bridge - Theory for Practice*, pp. 176 -177.

стратегијски ефекат⁷⁶⁷ који може пресудно утицати на ток и исход оружаног сукоба.⁷⁶⁸ Тактички и оперативни ефекти асиметрије уско су повезани са начином остваривања ефеката на стратегијском нивоу сукоба.⁷⁶⁹ Њихова проста акумулација и слагање нужно не мора да произведе ефекат стратегијских размера, јер ефективност асиметрије зависи и од реакције противника⁷⁷⁰, али и од контекста у којем се одвија оружани сукоб.⁷⁷¹

Као и рат, асиметрија, као фундаментална релација у оружаним сукобима, је контекстуално зависна. Иако асиметрија зависи и од реакције противника, односно од његових способности да одговори на „асиметрични јаз” и неутралише неједнакост у капацитетима, способностима и политичкој вољи у односу на противника, ниво, обим и интензитет њеног ефекта зависи и од окружења под којим се оружани сукоб одвија. Имајући у виду да свако окружење ствара одређен контекст, односно јединствен и непоновљив скуп међусобно повезаних и узајамно зависних услова, који обликују конкретан оружани сукоб, тако и асиметрија, као релација између зараћених страна, може у различитим контекстима производити другачије ефекте од оних очекиваних.

⁷⁶⁷ Ibid, p. 176.

⁷⁶⁸ Ibid, p. 178.

⁷⁶⁹ У разматрању ове повезаности полази се идеје да је стратегија у својој суштини концептуална замисао свеобухватне примене моћи, док је тактика непосредно ангажовање снага и употреба оружја. У том погледу је свако ангажовање снага и употреба оружја тактичко, без обзира на значај или употребљени термин, док је крајњи ефекат, разматран у спрези са применом других инструмената моћи, стратегијски. - Henry Eccles, *Military Concepts and Philosophy*, New Brunswick, 1965, Rutgers University Press, p. 48.

⁷⁷⁰ Colin Gray, *Strategy Bridge - Theory for Practice*, p. 173.

⁷⁷¹ Ibid, p. 185.

4. УСЛОВЉЕНОСТ АСИМЕТРИЧНОГ РАТОВАЊА НЕДРЖАВНИХ НАОРУЖАНИХ ГРУПА ДУГОРОЧНИМ ТРЕНДОВИМА У ГЛОБАЛИЗОВАНОМ ОКРУЖЕЊУ

4.1. Условљеност конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружаних група дугорочним трендовима у глобализованом окружењу

4.1.1. Условљеност конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружаних група демографским променама

Демографске промене фундаментално и констатно утичу и мењају друштво, а под одређеним условима могу стимулисати и насилне сукобе.⁷⁷² То значи да демографске промене саме по себи не узрокују рат, али могу створити услове за избијање оружаног сукоба. У том погледу, однос демографских промена и ратовања, као начина вођења рата, врло је комплексан и посредан, и често подразумева каузалне релације које се не могу лако објаснити.⁷⁷³ Најчешће се овај однос разматра у односу на структуру популације и популациону динамику. Структура популације, укључујући величину популације, етничку, полну и старосну структуру становништва, под одређеним условима, може генерисати директне и посредне ефекте на ратовање, док популациона динамика која обухвата промене у структури становништва током времена,⁷⁷⁴ као што су миграције, могу представљати потенцијално извориште небезбедности и узрок конфликта.⁷⁷⁵

Условљеност конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружаних група од структурних демографских промена у 21. веку најчешће се испољава посредно, кроз етничку, религијску и старосну неједнакост становништва у земљама које су процесу бурне политичке, друштвене и економске транзиције. У том погледу, недржавне наоружане групе формирају монолитне организације, које своје политичко, војно и друштвено деловање заснивају на истицању етничких и религијских разлика, или неједнакости у односу на противника. Терористичке организације попут Ал-Каиде, Исламске државе, Талибана, Хезболаха, Хамаса и других исламистички оријентисаних група, истицањем своје религијско-идеолошке

⁷⁷² Henrik Urdal, *Population, Resources and Political Violence: A Sub-National Study of India 1956-2002*, Oslo, 2005, Centre for the Study of Civil War (CSCW), The International Peace Research Institute, p. 2.

⁷⁷³ Radha Kumar, "Demography and Warfare", in Yves Boyer, Julian Lindley-French (eds), *The Oxford Handbook of War*, Oxford, 2012, Oxford University Press, p. 604.

⁷⁷⁴ Bradley Thayer, "Considering population and war: a critical and neglected aspect of conflict studies", *Philosophical Transactions of the Royal Society, B* (2009) 364, pp. 3081–3082.

⁷⁷⁵ Jennifer Sciubba, *The Future Faces of War - Population and National Security*, Santa Barbara, 2011, Praeger, p. 6.

различитости у односу на „корумпиране” и секуларне противнике, нуде организациону и структурну алтернативу западном моделу друштва, односно генеришу и експлоатишу асиметрију прерасподелом друштвених ресурса, организацијом нових и укидањем старих друштвених ентитета, органа и институција, као и норми понашања. С друге стране, приметно је формирање и других хомогених недржавних наоружаних група као што су Курдске одбрамбене снаге, различите авганистанске милиције Узбека, Таџикистанаца, Киргиза, Паштуна и Хазара, шитске и сунитске милиције у Сирији и Ираку, чије ауторитарно устројство и чврста идеолошка дисциплина, стриктна контрола и регулација друштвених односа на територији коју контролишу, ствара разлику у односу на секуларног и мултиетнички оријентисаног противника.⁷⁷⁶

Све наведене недржавне групе своју предност у односу на противника заснивају на подршци или контроли локалног становништва и дијаспоре, јер у великој мери црпе материјалне и људске ресурсе управо из дела популације која их активно подржава, или експлоатишу њен пасивни део који је, или застрашен, или уцењен.⁷⁷⁷ У основи сукоба између државе и побуњеничких и терористичких група постоји конвенционална асиметрија, односно асиметрија у моћи и способностима, између безбедносних снага државе и побуњеника и терориста који делују унутар локалне популације. Међутим, иако надмоћнији, конвенционално оријентисани противник има предност у ресурсима и способностима, побуњенички покрети и терористичке организације обично имају информациону предност у односу на државу, односно постоји изражена асиметрија у погледу прикупљања и експлоатације информација. Ова врста асиметрије произилази из повезаности недржавних наоружаних група са локалном популацијом и њихове способности утапања у цивилно окружење, што ствара велике потешкоће противнику који не поседује такву повезаност са становништвом. Дилема са којом се суочавају побуњеници и терористи је сазнање да обично знају где се налазе безбедносне снаге државе, али су превише слаби да би се са њима одлучујуће сукобили, док држава поседује снагу да уништи побуњенике/терористе, али их не може идентификовати од остатка популације. У основи и ресурсна и идентификациона асиметрија зависи од локалне популације односно од њихове спремности да помогну држави да лоцира

⁷⁷⁶ Ове ставове потврђује и резултати истраживања спроведеног усврху израде ове дисертације, по којем су недржавне групе у највећој мери устројене на етничким и религијским принципима. Детаљније види тачку 2.9 у Прилогу 4.

⁷⁷⁷ Према резултатима анкетања у тачки 2.16 у Прилогу 4, велики део становништва који се налази под контролом недржавних наоружаних група је пасиван, или је застрашен.

побуњенике/терористе, или да помогне недржавним наоружаним групама да се сакрију од државе.⁷⁷⁸

Један од најекстремнијих примера генерисања асиметрије на глобалном нивоу је Ал-Каида, која црпи своју снагу из демографске базе од око 1,2 милијарде сунитских Муслимана и својих способности да их застраши, регрутује и мобилише. У том погледу Ал-Каида примењује четири тактике (провокацију, застрашивање, одуговлачење и исцрпљивање), али са много већим опсегом и амбицијом у односу на класичне побуњеничке покрете.⁷⁷⁹ У односу на поменуте покрете, Ал-Каида тежи да делује глобално и успостави нови политички поредак у читавом Муслиманском свету, као јединственом религијском ентитету, који би се касније проширио на читав свет. Овакво деловање има велике импликације на међународну безбедност, и представља пример еволуције класичне терористичке организације у глобални побуњенички покрет.⁷⁸⁰

Такође, популација може имати важну улогу у успостављању или експлоатацији технолошке асиметрије, односно неутралисању технолошке надмоћи конвенционалног противника. Иако надмоћнији државни актери имају супериорнију технологију у односу на недржавне наоружане групе, приступ технологији је данас равномерније дистрибуиран, односно висока технологија је данас много доступнија него раније. Данас је постало много лакше сакрити примитивније оружје уз подршку локалне популације. Само у Авганистану и Ираку, где су побуњеници и терористи обилато користили помоћ од локалног становништва, готово половина смртних случајева и повреда, међу војницима САД и њиховим савезницима, настала је услед употребе импровизованих експлозивних направа. Ослањање на локално становништво да би се олакшала употреба ниско-технолошких убојних средстава је врло присутна у конфликтима у којима постоји изразита ресурсна асиметрија између зараћених страна, а сада је та могућност и увећана способношћу популације да користи лако доступну високу технологију, о чему ће посебно бити речи у наредним поглављима.⁷⁸¹

У генерисању конвенционалне асиметрије нарочит утицај могу имати миграције. Као врста популационе динамике, ова појава обухвата кретање људи

⁷⁷⁸ Joseph Long, "The Future of Conflict: How Super-Empowered Populations Will Change Warfare", June 3, 2023, *Irregular Warfare Initiative*, <https://irregularwarfare.org/articles/the-future-of-conflict-how-super-empowered-populations-will-change-warfare/>, 09/12/2023.

⁷⁷⁹ David Kilcullen, *The Accidental Guerrilla-Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*, p. 12.

⁷⁸⁰ Ibid, p. 13.

⁷⁸¹ Joseph Long, "The Future of Conflict: How Super-Empowered Populations Will Change Warfare".

преко међународних граница и може променити популациону структуру за неколико месеци, недеља, па чак и дана. Миграције нису само кретање људи, већ и њихових интереса, вредности, политике, религије и обичаја. Масовне миграције могу променити религијску, етничку, полну, старосну, политичку и културну слику унутар много краћег рока него што су то дугорочни демографски процеси рађања и умирања. Поред позитивних ефеката на државе пријема, миграције могу узроковати велике безбедносне изазове, односно постоји реципрочан однос између миграција и конфликта.⁷⁸²

У многим деловима света, посебно на Блиском Истоку и у Африци, миграције су покретане услед конфликта. У исто време, избеглице носе своје унутрашње политичке размирице преко граница и њихово присуство може интензивирати и погоршати конфликт. Унутар земаља постоје слични проблеми са интерно расељеним лицима. Избеглице и интерно расељена лица су ван економских образаца примања и слања који покрећу миграције. По правилу ове категорије миграната су измештене због небезбедности и ванредних ситуација, које представљају другачији безбедносни проблем. Држава пријема се може суочити са режимским или структурним проблемима услед учешћа нових појединаца у процесу управљања државом. Уколико се ради о интерно расељеним лицима, то може створити додатни притисак на локалну заједницу које је већ под стресом. Слично, избеглице које су интерно расељене, могу пореметити тржиште рада, образовне системе, па чак и физичку инфраструктуру, као што су водни ресурси, заједнице која их прима.⁷⁸³

Као последица тешког положаја миграната, а посебно избеглица и интерно расељених лица, ове социјалне групе људи су нарочито подложне деловању терористичких организација и побуњеничких покрета. Њихове активности могу довести до милитаризације избеглица, односно до укључивања једног дела миграната у политичко насиље. Процењује се да око 15% избеглица буде укључено у процес милитаризације, као што је то био случај у Судану, Либерiji, Западној Обали и Гази, Авганистану, Руанди, Босни и Херцеговини и Источном Тимору. Такозвани „ратници избеглице” представљају незадовољне појединце који се, уз помоћ дијаспоре, владе земље домаћина, и заинтересованих држава, опремају за борбу да би повратили идеализовано изгубљено друштво. Овај феномен је претворио избеглице у регрутну базу који обилато користе, како недржавне

⁷⁸² Jennifer Sciubba, *The Future Faces of War - Population and National Security*, Santa Barbara, 2011, Praeger, p. 83.

⁷⁸³ Ibid, pp. 83-84.

наоружане групе, тако и државе. „Ратници избеглице” се могу описати као високо свесне заједнице избеглица са политичким вођством и структуром, војним секцијама ангажованим у ратовању за политичке циљеве, како би поново заузели домовину, променили режим, или омогућили стварање сепаратне државе. Обично делују преко међународних граница како би оспорили политички режим у њиховој домовини.⁷⁸⁴ Очигледан пример коришћења избеглица у избегличким камповима, је ангажовање САД у Пакистану, током 80-тих година прошлог века, како би се створиле оружане снаге, довољне да поразе Совјете у Авганистану.⁷⁸⁵

Истовремено, недржавне наоружане групе могу користити избегличке кампове као уточишта, односно могу служити за одмор, њихово прегруписавање, логистичку и финансијску подршку, чиме коришћењем избеглица као параван за своје активности, генеришу асиметрију у односу на конвенционалног противника, који је ограничен хуманитарним и правним разлозима да несметано делује по таквом противнику. Често користе међународну помоћ да би финансирали своје активности, као што је то случај са Палестинском ослободилачком организацијом, која је своју организацију и активности ослањала на избегличке кампове Палестинаца, на Западној обали, Гази, Либану, Сирији, Јордану, Египту и низ невладиних организација намењених за помоћ избеглицама.⁷⁸⁶ Евидетан пример у том погледу представља палестинска терористичка организација „Хамас”, у појасу Газе, који обилато злоупотребљава хуманитарну помоћ и избеглице, како би финансирао своје активности, прикрио и заштитио своју инфраструктуру, организацију и ресурсе.

Динамика демографске транзиције, оличена у процесу нагле урбанизације и демографској експлозији младе популације у одређеним земљама је праћена нескладом у социо-економским очекивањима и стварним капацитетима држава да задовоље основне потребе нарастајуће популације, као и еколошком деградацијом животне средине. У таквом окружењу популација може бити врло подложна за недржавне наоружане групе и њихове хетеродоксне идеологије и религије.⁷⁸⁷ Уопште, глобална популација је постала све осетљивија на диспаритете у економским ресурсима и дифузију друштвеног утицаја, што доводи до креирања нових изазова постојећим режимима, као и настанка политичких и социо-економских поремећаја, попут Арапског пролећа, обојених револуција, монетарне

⁷⁸⁴ Ibid, p. 87.

⁷⁸⁵ Ibid.

⁷⁸⁶ Ibid, p. 88.

⁷⁸⁷ Bradley Thayer, „Considering population and war: a critical and neglected aspect of conflict studies”, p. 3088.

кризе у Грчкој, Брегзита и масовних миграција са Блиског Истока и Северне Африке.⁷⁸⁸

Поменути проблем је нарочито изражен код земаља у развоју и нерзвијених држава у којима је присутан феномен демографске експлозије младе популације. Велике популације младих, могу бити мотивисане за насиље уколико се суочавају са незапосленošћу, експанзијом високог образовања са ограниченим могућностима запослења, недостатком политичке отворености, као и пренасељеношћу урбаних центара.⁷⁸⁹ Политички искључене и економски маргинализоване, младе популације се могу укључити у насиље, јер су изложене великом социо-економском притиску услед велике конкуренције на тржишту рада и ограничених политичких могућности за промене. Истовремено, велике популације младих смањују цену регрутовања, јер потенцијалних бораца је много, док је цена прикључивања побуњеничкој, или терористичкој групи ниска, за младог појединца када нема других опција у друштву.⁷⁹⁰

Демографска експанзија младих у земљама у развоју може имати негативне ефекте на њихову стабилност. Готово 11 земаља у Источној Африци суочавају се са експлозијом младе популације, што директно утиче на структуру радно способног становништва у њиховим слабијим економијама. Образованија омладина нагиње ка плаћенијим радним местима, која се стварају мањом брзином од темпа раста популације, остављајући младе без посла и прилике за запослење, што заједно са трендом урбанизације, повећава ризик од настанка насилних конфликта, као и појаву миграција у суседне државе и развијене земље.⁷⁹¹ Према истраживањима Хенрика Урдала (Henrik Urdal) уколико млада популација у земљама у развоју премашује 35% укупног становништва, ризик од избијања оружаног сукоба је за 150% већи, него у најразвијенијим државама.⁷⁹²

У многим блискоисточним и афричким земљама око 40-50% становништва је млађе од 18 година, а њихове популације су међу набрже растућим на свету. Многи од 120 милиона младих су без запослења и политичких могућности. Досадашње

⁷⁸⁸ U.S. Army's Training and Doctrine Command (TRADOC) G-2, *The Operational Environment and the Changing Character of Future Warfare*, p. 4, <https://www.pdf-archive.com/2017/07/28/theoperationalenvironment/>, 21/11/2023.

⁷⁸⁹ Henrik Urdal, *Population, Resources and Political Violence: A Sub-National Study of India 1956-2002*, Oslo, 2005, Centre for the Study of Civil War, The International Peace Research Institute, p. 7.

⁷⁹⁰ Henrik Urdal, "The Demographics of Political Violence: Youth Bulges, Insecurity, and Conflict," in *Too Poor for Peace? Global Poverty, Conflict, and Security in the 21st Century*, Lael Brainard, Derek Chollet (eds.), Washington, 2007, Brookings Institution Press, p. 93.

⁷⁹¹ Bradley Thayer, "Considering population and war: a critical and neglected aspect of conflict studies", p. 3086.

⁷⁹² Henrik Urdal, "The Demographics of Political Violence: Youth Bulges, Insecurity, and Conflict," p. 96.

стоје економског раста у поменутим земљама нису довољно велике за стварање довољног броја нових радних места. Њихове економије су димензионисане за мање популације, стога демографска експлозија младог становништва чини да су нове генерације значајно веће него раније, што премашује капацитете такве економије да их апсорбује новим радним местима. У недостатку поштеност и сигурног начина зарађивања за живот, младе популације постају много пријемчивије за незаконите активности, као што је подметање бомбе за новац, или ратовање за локалне фракције.⁷⁹³ Процењује се да на свету има око 300 000 деце и младих бораца активно укључених у оружане сукобе.⁷⁹⁴ У том контексту, деца борци претежно потичу из сиромашних и угрожених друштвених слојева, урушених и разорених породица, често из самих зона у којима се одвијају оружани сукоби.⁷⁹⁵

У Исламском свету, државе попут Палестине, Авганистана, Ирака, Пакистана, Јемена, Сомалије и Судана имају висок демографски раст од 4% до 7% на годишњем нивоу. Само палестинско становништво у појасу Газе, са 240 000 становника из 1950. године, повећало се на 1 500 000 становника у 2007. години. У 2006. години било је 640 000 израелских дечака, наспрам 1 120 000 арапских дечака у Гази, Западној обали и Израелу, што ствара демографску-ресурсну асиметрију и потенцијалне услове да палестинско-израелски конфликт може трајати деценијама.⁷⁹⁶ Сомалија је још један екстреман пример у којем је младо необразовано и незапослено становништво нарочито подложно регрутацији од стране нерегуларних формација милицијског карактера, имајући у виду да незапосленост у Сомалији износи 66%, у урбаним, и 41% у руралним срединама.⁷⁹⁷ Напрезања које велике популације младих стављају на образовне системе, тржиште рада, и јавне услуге које обезбеђује држава, нарочито су изражени у земљама у развоју, попут Пакистана. Државне школе у појединим провинцијама Пакистана нису способне да приме толики број младе популације, па тако у јужном Панџабу, доминирају медресе, верске школе у образовању младих. Већина таквих школа припремају младе ученике само за занимање вероучитеља, а неке од њих имају врло блиске односе са радикалним религијским групама. На тај начин ове групе остварују

⁷⁹³ Jennifer Sciubba, *The Future Faces of War - Population and National Security*, p. 12.

⁷⁹⁴ Ibid, p. 29.

⁷⁹⁵ Rachel Brett, Irma Specht, *Young Soldiers: Why They Choose to Fight*, Boulder, 2004, Lynne Rienner, p. 3.

⁷⁹⁶ Bradley Thayer, „Considering population and war: a critical and neglected aspect of conflict studies”, p. 3087.

⁷⁹⁷ Raymond Gilpin, „Counting the Costs of Somali Piracy,” *Working Paper*, Washington, 2009, Institute of Peace, p. 3.

велики утицај на образовни систем, јер држава није способна да подмири потребе младог становништва. Према изворима полиције из Панџаба две трећине бомбаша самоубица је похађало ове медресе. У исто време, слабе државе попут Пакистана, имају мали политички капацитет да обезбеде основне сервисе сопственом становништву, као што је питка вода и канализација, што грађане упућује на недржавне актере, као што су екстремистичке групе. Логично је да велике групе незадовољних и обесправљених младих људи могу бити пријемчивије за регрутацију у терористичке организације. Одређена истраживања показују да велике популације младих могу повећати ризик од тероризма и грађанских немира у условима образовног и економског стреса. У таквим ситуацијама, државе могу негативно перципирати своје младе, што може узроковати репресију државе на младим људима. У неким арапским државама управо је кршење индивидуалних права и слобода, без правног основа, изазвало отуђење појединаца од државе, чиме су постали пријемчивији за потенцијалну регрутацију и индоктринацију.⁷⁹⁸

Обезбеђивање легитимних економских могућности, може убедити потенцијалне екстремисте да одустану од таквог пута. Међутим, недостатак економских могућности може такође затворити и социјалне могућности. Брак је један од главних стожера друштвеног живота у многим културама, који се у великој мери обликује и мења економским променама. Друштвене норме на Блиском Истоку, транзицију у породичну формацију виде као критичну, за потпуну инклузију младог појединца у друштво. Повећање незапослености младих, високе цене становања, сужене могућности образовања могу бити велике баријере за склапање брака и заснивање породице. Због таквих ограничења мање од 50% младића са Блиског Истока се жени у касним двадесетим годинама, у односу на више од 60% током деведестих година прошлог века.⁷⁹⁹

Сви поменути демографски фактори посредно утичу на генерисање и експлоатацију конвенционалне асиметрије у оружаним сукобима, углавном на ресурсну, организациону, идентификациону асиметрију, односно на начин који недржавне наоружане групе регрутују своје припаднике, мобилишу и користе становништво за прикупљање информација о противнику, логистичку подршку, припрему и реализацију оружаних напада импровизованим експлозивним средствима и ангажовањем бомбаша самоубица.

⁷⁹⁸ Jennifer Sciubba, *The Future Faces of War - Population and National Security*, p. 30.

⁷⁹⁹ Ibid, p. 29.

4.1.2. Условљеност конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружаних група процесом урбанизације

Урбанизација је врло значајан фактор који може утицати на конвенционалну асиметрију, нарочито када се има у виду чињеница да је данас готово две трећине становништва насељено у градовима, при чему ће се овај тренд само повећавати. Неки мега градови ће бити важнији од држава у којима се налазе. Живот у њима ће бити лакши али и комплекснији, са онима који су у стању да искористе предности технолошког напретка све више искоришћавајући оне који то не могу. Нови друштвени стресови и ломови доведиће до сукоба и миграција становништва, што заузврат ствара даље изазове за урбанизована подручја. Штавише, пресељење великог броја људи у велика урбана подручја и мегаградове ће оптеретити ресурсе, јер ће ова подручја постати све више зависна од руралних подручја у погледу хране, воде, па чак и додатне енергије. Из војне перспективе, градови представљају изазове, прилике и јединствене рањивости.⁸⁰⁰ Градови могу бити рањиви на различите врсте шокова. Уместо да буду самодовољна чворишта, градови морају да увозе храну да би издржавали своје становништво и генерално да извозе отпад који производе. Њихова сложена инфраструктура може се лако пореметити.⁸⁰¹ Велике концентracије људи, у географски малим подручјима, представљају већу прилику за терористе и побуњенике да изазову поремећаје и деструкцију асиметричног карактера. Потенцијални терористички акт на електро-енергетске мреже и системе водоснабдевања у граду од десет милиона становника не захтева значајно веће ресурсе или софистицираније методе од града са милион становника. Велике концентracије становништва стварају велике рањивости.⁸⁰²

Сви градови су рањиви, али велики градови су посебно атрактивне мете због њиховог глобалног значаја. Иако су мега градови дом за мали проценат урбаног становништва, ова подручја су врло важна имајући у виду националну безбедност држава, као и чињеницу да представљају чворишта светских економских активности. Последње деценије су показале како су популарни мега градови и други већи градови од геостратегијске важности постали мета терориста. Само напад на Њујорк 11. септембра 2001. године имао је глобалне последице на светску економију, где је само град изгубио око 110 милијарди долара приликом напада на

⁸⁰⁰ U.S. Army's Training and Doctrine Command (TRADOC) G-2, *The Operational Environment and the Changing Character of Future Warfare*, p. 7.

⁸⁰¹ Jennifer Sciubba, *The Future Faces of War - Population and National Security*, p. 113.

⁸⁰² PricewaterhouseCoopers LLP, *Five Megatrends and Their Implications for Global Defense & Security*, November 2016, p.14, www.pwc.co.uk/megatrends, 03/11/2023.

Светски трговински центар. Глобални бруто домаћи производ пао је за 0,8%. Претња или напада на велики град може имати посебно велики утицај на гашење трговине и нормалних друштвених активности јер грађани и владе постају превише уплашени да наставе да функционишу као у нормалним условима. Десет нападача из Карачија у Пакистану, држали су Бомбај, у Индији, новембра 2008. године, у стању терора 4 дана. Инцидент није само паралисао град већ и погоршао односе Индије и Пакистана. Многе западне дипломате плашиле су се да би Индија могла извршити одмазду ваздушним нападима по Пакистану, што је могло ескалирати у свеопшти рат између ове две земље. Уместо војног напада, настао је дипломатски рат и Индија је прекинула све преговоре са Пакистаном након напада. Напад на Бомбај свакако указује на значај оваквих градова. Напади на Лондонску подземну железницу 7. јула 2005. године и бомбашки напади у Москви у марту 2010. године су још неки примери на велике градове. Очигледно да је данас модерни тероризам урбани феномен, логично је да забринутост због тероризма расте како државе постају урбанизованије.⁸⁰³

Интензивирање урбанизације и стварања безбедносно спорних и слабо контролисаних урбаних средина у 21. веку, у великој мери утиче на промене у конвенционалном асиметричном ратовању. Приметно је повећање деловања недржавних наоружаних група у пренасељеним, неуређеним и врло повезаним урбаним срединама, где се такви актери могу ефикасно сакрити у комплексном људском, физичком и информационом простору.⁸⁰⁴ На овај тренд утицало је повећање способности недржавних наоружаних група у погледу генерисања идентификационе асиметрије, односно способности да се утопе у физичку, друштвену и електронску позадину и нестану уколико се осећају угрожено.⁸⁰⁵ Такође, поседују повећану способност дисперзије, којом се генерише ресурсна асиметрија на одређеном простору и у одређено време, односно кретања и борбе у растреситом поретку чиме ефикасно избегавају ризик од одмазде војно надмоћнијег противника.⁸⁰⁶

Истовремено, може се уочити и тренд повећања модуларности недржавних наоружаних група и њихове способности да делују у дистрибуираној мрежној структури са много малих, мултифункционалних борбених група који могу истовремено да извршавају више задатака, прелазе брзо са задатка на задатак,

⁸⁰³ Jennifer Sciubba, *The Future Faces of War - Population and National Security*, p. 114.

⁸⁰⁴ David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare”.

⁸⁰⁵ Ibid.

⁸⁰⁶ Ibid.

преживе уништење других група, креирају своје сопствене мреже подршке и саме се регнеришу и опораве уколико је то потребно.⁸⁰⁷ Поменуте групе могу да делују аутономно јако дуго времена, без наређења и комуникације са другим групама, што значајно смањује могућност њихове електронске детекције.⁸⁰⁸

Очигледно да су недржавне наоружане групе повећале су своју способност нестанка у урбаним срединама или другим сложеним теренима, стапајући се са физичким инфраструктуром изграђених средина, крећући се у потпуности унутар шупљих простора и покривених рута које пружају градови. Поменути актери на овај начин користе своје компетитивне предности у односу на конвенционалног противника, као што су тајновитост, прикривеност деловања, мала величина, тактичка иницијатива, добро познавање локалног терена. уз избегавање директне оружане конфронтације са војно надмоћнијим непријатељем.⁸⁰⁹

С друге стране, конвенционалне армије, иако велике и моћне, склоне су да изгубе своју агилност и контролу над ситуацијом у комплексном окружењу које је пренасељено и под слабом контролом легитимних власти. Овакав, или сличан начин деловања је данас карактеристичан не само за терористичке организације и побуњеничке покрете, већ и за све остале недржавне актере, као што су локалне милиције, банде, кријумчари, пирати и организоване криминалне мреже, као и државне нерегуларне трупе и специјалне диверзантске и извиђачке јединице.⁸¹⁰ Такође, приметан је тренд наметања све већих ограничења употребе конвенционалне војне силе, нарочито у урбаним средина, који се огледа у забрани дејства по одређеним цивилним објектима и циљевима који могу непосредно угрозити недужно цивилно становништво. Поменута ограничења повећала су способности недржавних наоружаних група да се сакрију унутар цивилне популације у урбаним срединама, утопе унутар „заштићеног” дела становништва, манипулишу противником изазивајући га да предузме акције несразмерне и претеране употребе силе, експлоатишу такве грешке непријатеља кроз медијска и дипломатска средства.⁸¹¹

Како популације постају урбанизованије тако ће државе, посебно оне у развоју, бити под све већим притиском да одрже јавни ред и поредак, а војске,

⁸⁰⁷ Ibid.

⁸⁰⁸ Ibid.

⁸⁰⁹ Ibid.

⁸¹⁰ David Kilcullen, “The City as a System: Future Conflict and Urban Resilience”, *The Fletcher Forum of World Affairs*, Vol.36:2, Summer 2012, p. 29.

⁸¹¹ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, pp. 76-75.

посебно њихова ваздухопловна компонента, суочиће се са све тежим изазовом да направе разлику између војних и цивилних циљева.⁸¹² Недржавни актери ће бити способни да се утопе у комплексно окружење, избегавајући откривање, остајањем испод „нереда” густог урбаног развоја и пренасељености. Биће практично немогуће дејствовати по елементима недржавних наоружаних група, без наношења штете заједници унутар које се недржавни актер „стопио”.⁸¹³

У еволуционом смислу, урбано окружење је фаворизовало актере који комбинују карактеристике као што су скривеност, дисперзија, аутономија и модуларност, посебно малих полуаутономних група које представљају све мање мете за напад. Такође посебно се цени њихова способност да се стапају са позадином, односно да користе инфраструктуру урбане средине за нестајање и прикривени маневар унутар зграда, подземних или унутрашњих пролаза.⁸¹⁴

4.1.3. Условљеност конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружаних група убрзаним повезивањем држава и друштава

Користећи благодети глобализације, које се у највећој мери огледају у убрзаном повезивању и све већој узајамној међузависности света, терористи, побуњеници, милиције и други недржавни наоружани актери у 21. веку су непрекидно еволуирали, прилагођавајући се надмоћном противнику, ширећи сукоб у нове домене, као што су сајбер простор, урбано окружење и примењујући мноштво нових и трансформативних технологија. Захваљујући убрзавању процеса глобализације које се, у највећој мери огледа у убрзаном повезивању и револуцији информационе технологије, недржавни наоружани актери изменили су своју структуру, начин функционисања, методе деловања, при чему су стекли скуп смртоносних способности, које су, донедавно, биле резервисане само за државе.⁸¹⁵

Можда највећа еволуциона промена недржавних наоружаних група у 21. веку се огледа у промени њихове организационе структуре, при чему су ови актери смањили своју хијерархијску структуру, преузимајући облике децентрализованих

⁸¹² Raphael Cohen, Nathan Chandler, Shira Efron, Bryan Frederick, Eugeniu Han, Kurt Klein, Forrest E. Morgan, Ashley L. Rhoades, Howard J. Shatz, and Yuliya Shokh, *The Future of Warfare in 2030: Project Overview and Conclusions*. Santa Monica, 2020, RAND Corporation, p. 33, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2849z1.html. 03/11/2023.

⁸¹³ David Kilcullen, “The City as a System: Future Conflict and Urban Resilience”, pp. 32-33.

⁸¹⁴ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 71.

⁸¹⁵ Ibid, p. 67.

мрежа, или умрежених чворишта. Такве организације су најефективније у окружењу које се брзо мења и које је презасићено информацијама. Побуњенички покрети и теористичке групе које су организоване као равне мреже, или полумреже су флексибилније и прилагодљивије, него организације хијерархијског типа. Ресурси, информације и одлучивање је дифузно. Такве организације су ефективне у окружењима у којима је брза адаптација предност. У савременом добу, хибридне организације које комбинују централизовану, хијерархијску димензију (која им даје ефективност) и децентрализовану, мрежну димензију (која им даје фелксибилност и адаптибилност) може максимизирати њихову ефективност.⁸¹⁶ У основи, децентрализоване и умрежене побуњеничке и терористичке организације имају већу способност преживљавања, јер ниједан њихов део није виталан, односно могуће је да немају само један центар гравитације.⁸¹⁷

Експлозија повезивања узрокована глобализацијом и потреба за генерисањем сопствених ресурса, у недостатку државних спонзора, приморала је побуњеничке покрете и терористичке организације у 21. веку, да развијају низ веза, партнерстава и савеза. Међусобна повезаност, како виртуелна, тако и опипљива омогућена је путем интернета, где недржавне наоружане групе налазе идеолошке и политичке присталице, или налазе пословне partnere који им обезбеђују информације и оружје.⁸¹⁸ Због глобализације и пада државне подршке, континуране важности неформалног спољног спонзорства, побуњенички покрети и терористичке организације позиционирају се унутар комплексних сукоба, повезаних са слабошћу и урушеношћу државе, више са циљем да одрже своју позицију и опстану, него да теже ка стратегијској победи.⁸¹⁹ Већи део њих има ограничене циљеве као што су опстанак и профитабилност. Надметање са другим државним и недржавним актерима и одсуство државних спонзора, ограничава њихове циљеве и могућности у погледу освајања власти.⁸²⁰

У условима глобализације већина недржавних наоружаних група се понаша као тржишту, односно и преузимају начела и принципе економске организације пословања. Недржавне наоружане групе тада предузимају активности сличне корпорацијским, као што су аквизиције и спајања, гашење или затварање непродуктивних делова, креирање стратегијских партнерстава, реорганизација,

⁸¹⁶ Steven Metz, *Rethinking Insurgency*, Carlisle, 2007, Strategic Studies Institute, p. 12.

⁸¹⁷ Ibid, p. 13.

⁸¹⁸ Ibid, p. 14.

⁸¹⁹ Ibid, p. 43.

⁸²⁰ Ibid, p. 43-44.

развој, прочишћавање редова, напуштање старих и усвајање нових метода, техника и тактика, рекламирање и стварање сопственог идентитета, акумулација и увећање капитала, унајмљивање других недржавних група за обављање специфичних и сепцијализованих функција, коришћење спољних консултаната, улажење или напуштње одређених простора, креирање или мењање организационе културе, професионални развој и креирање обрзаца напредовања у каријери.⁸²¹

Очигледно да је убрзано повезивање света, у комбинацији са револуцијом у информационој технологији, о чему ће бити више речи у наредном поглављу, променило структуру недржавних наоружаних група, трансформишући, некад хијерархијске терористичке организације, у структуре мрежног и ћелијског карактера. Савремене побуњеничке и терористичке организације данас делују више као самосинхронизовани рој независних, али сарађујућих ћелија, него као формална организација. Тако конфигурисане терористичке организације и побуњенички покрети имају полуаутономне компоненте које могу истовремено да обављају неколико функција: брзо прелазе из борбених дејстава у неборбене активности, да истовремено извршавају информационе и кинетичке функције, политичке и тактичке задатке. Активности недржавних наоружаних актера на Блиском Истоку, Африци и Европи указују да је модел мрежне структуре и модуларног ратовања један од доминантних форми организације и деловања ових актера.⁸²² Очигледан пример такве структуре је била Пакистанска терористичка организација „Лашкар е Таиба” (Lashkar e-Taayiba) у терористичком нападу на Бомбај 2008. године. Ова хибридна организација, која је укључивала и државне, и недржавне актере, напала је националне и међународне мете, при чему су користили локалне и удаљене мреже за подршку. Истовремено, искористили су слабости пренапрегнуте инфраструктуре јавне безбедности и полиције, у густо насељеном, веома сложенем и умреженом урбаном окружењу.⁸²³

Додатно, недржавне наоружане групе доживеле су низ трансформационих процеса прилагођавајући се глобализованом окружењу и технолошкој доминацији конвенционалног противника. У дањем тексту, размотрићемо још неколико доминантних промена у структури, деловању и понашању недржавних наоружаних група, првенствено побуњеничких покрета и терористичких организација. Ове

⁸²¹ Ibid, p. 45-47.

⁸²² Ову констатацију потврђују и резултати анкете у тачки 2.1. у Прилогу 4.

⁸²³ David Kilcullen, "The City as a System: Future Conflict and Urban Resilience", p. 30.

промене се највише огледају у стварању хибридних структура без формалног вође, деловању са великих удаљености и радикализацији на даљину.⁸²⁴

Убрзано повезивање свих актера у глобалном окружењу омогућило је недржавним наоружаним групама генерисање структурне асиметрије, односно стварања побуњеничких и терористичких организација без формалног вођства. У тако конципираној организацији, личности са неформалним ауторитетом, без јасних управљачких веза са организацијом или покретом, дају смернице за акцију на основу којих, саморегутоване и независне групе, делују, без координације или директне комуникације са надређенима. У том процесу често се примењују шифроване и кодиране поруке, у јавним саопштењима, омогућавајући да се пошаљу посебне поруке примаоцима, без физичких трагова, или комуникације између јавних и легалних група и илегалних актера. На тај начин, вође остају унутар легалних оквира, док следбеници спроводе илегалне активности.⁸²⁵

Отпор без формалног вођства, смањује ризике модерним недржавним наоружаним групама, с обзиром да нема ничега што може бити компромитовано, нема хијерархијске структуре, нема комуникацијских система, нема тајног плана, нема формалне организације. Овакав тип деловања омогућава дисперзију елемената побуњеничких покрета и терористичких организација, тајност и адаптацију као одговор на окружење у којем постоји константно електронско праћење, али и преоптерећеност у анализи мноштва информација, и у којем противник поседује оперативну супериорност, али у великој мери ограничену самонаметнутим правним и политичким ограничењима.⁸²⁶

Очито, да претходно описаног недржавног актера, неће бити могуће сместити у неку од традиционалних категорија недржавних наоружаних група. Попут примера у Бомбају, актер ће бити хибридни, јер ће укључивати недржавне актере који примењују нерегуларне и асиметричне методе, као и државне актере, који користе недржавне наоружане групе као прокси организације и који исто тако користе асиметричне методе за минимизирање откривања и избегавање одмазде других држава. Овакав начин коришћења недржавних наоружаних група није новост. Познато је пакистанско коришћење авганистанских Талибана и исламистичких група, попут „Лашкар е Таибе” (Lashkar e-Taayiba), иранско коришћење „Хезболах-а” и спонзорисање десетина побуњеничких покрета и

⁸²⁴ David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare”.

⁸²⁵ David Kilcullen, „The City as a System: Future Conflict and Urban Resilience”, pp. 31-32.

⁸²⁶ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 90-91.

терористичких организација од стране Моамера Гадафија, Садама Хусеина и бившег Совјетског Савеза. Поред преклапања државних и недржавних актера, ове хибридне организације имају укрштања и између криминалних и војних актера, као и између домаћих и међународних претњи, налик сарадњи између сомалијских пирата, мреже организованог криминала у Европи и исламистичке терористичке организације Ал-Шабаб.⁸²⁷

Нови, хибридни актери подразумевају лабаве савезе и прагматичну сарадњу транснационалних теорористичких организација, попут исламистичких организација „Јемах Исламиа” (Jema’ah Islamiyah), „Лашхкар е Таиба” и авганистанских Талибана, глобалних терористичких мрежа, као што су „Хезболах” и „Ал-Каида”, али и племенских и регионалних група са постмодерним способностима, али премодерном структуром и идеологијом, попут неких сунитских и шитских паравојних формација у Ираку. Такође, вероватно ће укључивати и одређене криминалне организације, попут банди у Латинској Америци, чији се нивои војне способности и друштвене организације брзо приближавају побуњеничким покретима и терористичким организацијама.⁸²⁸

Истовремено, експлозија повезаности масовно је проширила способност недржавних наоружаних актера да делују са већих удаљености, дозвољавајући им да мобилишу удаљене способности са смртоносним и несмртоносним ефектом.⁸²⁹ Глобализација је повезала, географски удаљене, недржавне наоружане групе које раније нису координирале активности, попут терористичких организација у Авганистану и Пакистану са појединцима и групама из дијаспоре на Западу. Управо ово глобално повезивање, без преседана, омогућава малим актерима, са међусобно великих удаљености, да споје и акумулирају ефекте и постигну резултате који су диспропорционални њиховој величини и појединачним способностима. С друге стране, тренд убрзаног повезивања омогућио је недржавним наоружаним актерима да користе неконтролисана и слабо управљана подручја, као што су неки делови Авганистана, Пакистана, Индонезије, Малезије, Филипина, Сахаре и Латинске Америке за сигурна уточишта, логистичке базе и полазне основице за оружане и терористичке нападе на многе рањиве тачке широм света.⁸³⁰

Управо напади Ал-Каиде на САД, 11. септембра 2001. године, су пример деловања са удаљености, при чему је Ал-Каида формирала тим за напад у једној

⁸²⁷ David Kilcullen, “The City as a System: Future Conflict and Urban Resilience”, pp. 31-32.

⁸²⁸ David Kilcullen, “The City as a System: Future Conflict and Urban Resilience”, p. 34.

⁸²⁹ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 68.

⁸³⁰ David Kilcullen, *The Accidental Guerrilla-Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*, p. 10.

земљи, саставила тим у другој држави, осигурала логистику и финансијску подршку у трећој земљи, да би потом тајно убацила тимове за напад, преко међународних граница, како би напали мете.⁸³¹

Очигледно је постало могуће да поједине терористичке организације, попут Ал-Каиде, или Исламске државе, могу да операционализују и усмеравају локалне побуњеничке и терористичке групе са велике удаљености⁸³², као нека врста саветника, пружајући оперативну подршку, обуку и помоћ у одабиру мета напада, само преко интернета, односно изводећи нападе без физичког контакта, чиме је граница између говора и акције врло замагљена. Управо коришћење таквих граница је суштина нових техника, које су спонтанно еволуирале као одговор на промењено безбедносно окружење, након напада 11. септембра 2001. године, и увећаних технолошких могућности противника.⁸³³

Недржавне наоружане групе су очито пронашле начин за превазилажење дихотомије јавног/тајног деловања. Ови актери су препознали да је зона двосмислености између отворених и тајних активности сам по себи маневарски простор, где могу да делују у том јазу између откривања, идентификације и одговора противника.⁸³⁴ Све већи број недржавних наоружаних актера испољава карактеристике хибридног деловања, комбинујући државне и недржавне елементе, војне и криминалане компоненте, легалне и нелегалне структуре, домаће и међународне организације које му омогућавају да се дубоко укорени у све сегменте легитимних националних и међународних система.⁸³⁵ Један од таквих очигледних примера је „Хезболах”, шитска организација, која садржи елементе тероризма, побуњеништва, пропаганде, добротворног и друштвеног рада, са глобалним дометом, дубоким политичким угледом на Блиском Истоку, у погледу ширења шитског утицаја у региону и свету, као и прокси односом са иранским режимом у Техерану.⁸³⁶ Методе које се користе укључују тероризам, али и пропаганду, субверзију, агитацију, економско ратовање, герилско ратовање, са намером да узрокују претерену реакцију противника, или да их исцрпљују.⁸³⁷ Овакво комбиновање различитих насилних и ненасилних метода спроводи се са циљем

⁸³¹ Ibid, p. 32.

⁸³² David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare”.

⁸³³ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 90.

⁸³⁴ David Kilcullen, „The City as a System: Future Conflict and Urban Resilience”, p. 30.

⁸³⁵ Ibid, p. 35.

⁸³⁶ David Kilcullen, *The Accidental Guerrilla-Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*, p. 6.

⁸³⁷ Ibid, p. 24.

експлоатације асиметричних предности и неутралисање конвенционалне надмоћности непријатеља.⁸³⁸

Други пример је Ал-Каида, чија се организациона стратегија заснива на циљу да постану водећи актер у лабавој коалицији исламистичких терористичких организација, као и на жељи да постану идеолошка авангарда у Муслиманском свету. Намера им је да делују као пропагандно чвориште и центар извржности, од кога други побуњенички покрети и терористичке организације могу користити експертске вештине. Заузврат Ал-Каида би експлоатисала њихове директне акције за акумулацију ефеката, путем јединствене пропаганде против САД и њених савезника.⁸³⁹

У основи, Ал-Каида види себе као главног подстрекача, а не као главног вођу исламистичке радикалне коалиције, без претензија у успостављању директне и оперативне контроле над овим лабавим савезом. Настоји да иницира глобални устанак Муслимана против постојећег светског поретка и одржи такав устанак деценијама, што би у крајњем трансформисало глобално муслиманско друштво и променило његов однос према Западу. Такође, тежи да искористи ефекте глобализације за сумирање и акумулацију ефеката деловања различитих актера, у простору и времену, и створи моћан, глобализовани побуњенички покрет.⁸⁴⁰

С друге стране, војна стратегија Ал-Каиде је превасходно усмерена ка финансијском исцрпљивању САД, наметањем дугорочно неприхватљивих трошкова и губитака, као и приморавању ове велике силе на војно повлачење из Муслиманског света, што би, истовремено, довело до колапса америчких локалних савезника. Уједно, тежи да искористи ефекте провоцирања и отуђивања локалне и шире популације, услед америчких војних интервенција, иницира масовни устанак унутар Исламског света, или у најмању руку, да генерише и одржи подршку јавности за своје деловање.⁸⁴¹

Очигледно, да је једна од доминатних стратегија недржавних наоружаних група, у односу на конвенционалног противника, асиметрија у цени коштања. Само током војне интервенције у Ираку, САД су трошиле 400 милиона долара дневно, што је очито било неодрживо у односу на дугорочно ангажовање снага у тој земљи. Насупрот томе, недржавне наоружане групе настоје да примењују јефтине методе, како би одржали своје деловање током дужег временског периода. У том погледу,

⁸³⁸ Ibid, p. 25.

⁸³⁹ Ibid, p. 28.

⁸⁴⁰ Ibid, p. 28-29.

⁸⁴¹ Ibid, p. 29.

процењује се да је напад Ал-Каиде на САД 11. септембра 2001. године коштао је између 400 и 500 хиљада долара, док је САД нанета директна штета у износу од око 27 милијарди долара, а само до 2008. године, на активности у оквиру програма „Рат против тероризма”, САД су потрошиле 700 милијарди долара.⁸⁴²

4.1.4. Условљеност конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група информационо-технолошком револуцијом

Информационо-технолошка револуција један је од главних покретача убрзавања глобализације у 21. веку. Само електронско повезивање и енормни напредак у информационим технологијама интензивирао се током 80-тих година прошлог века, прво у индустријској сфери, да би доживео нагло убрзање након 2000. године, ширењем интернета, мобилних телефона, сателитске и кабловске телевизије, а након тога и појавом паметних телефона и других паметних преносних уређаја.⁸⁴³

У војној сфери, информационо-технолошка револуција омогућила је свеобухватну примену глобалног сателитског система за позиционирање, што је отворило нове могућности за развој командно-информационих система, прецизно ангажовање снага и извођење напада на великим удаљеностима. Олакшано је коришћење потрошачких технологија у војне сврхе, као што су дронови и паметни телефони. Стрелци, сензори и мете више нису морали бити у истој географској области.⁸⁴⁴ Обавештајне службе конвенционалних армија постале су способне да прикупе огромну количину информација из различитих електронских извора и средстава, што је учинило овај начин прикупљања података врло важним.⁸⁴⁵

С друге стране, недржавним наоружаним актерима омогућен је приступ главним технолошким инструментима глобализације: интернету, мобилним телефонима, сателитским комуникацијама, електронском трансферу новца, лакоћи међународног кретања и трговине.⁸⁴⁶ Истовремено, овај процес омогућио је пролиферацију јефтиних, смртоносних индивидуалних оружних система као што су пушке, преносиви ракетни ПВО системи, ракетни лансери, мине, екстремно моћна

⁸⁴² Ibid, p. 25-26.

⁸⁴³ David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare”.

⁸⁴⁴ David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare”.

⁸⁴⁵ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 75-76.

⁸⁴⁶ David Kilcullen, *The Accidental Guerrilla-Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*, p. 8

експлозивна муниција и термобаричне бомбе.⁸⁴⁷ Ова промена омогућила је недржавним наоружаним групама да прибаве способности које су раније ексклузивно биле намењене великим силама, као што је свемирска технологија, далекометна прецизна оружја, масовна аутономна оружја кратког домета.⁸⁴⁸ Додатно, једноставност коришћења дигиталних технологија омогућава овим актерима да искористе напредне способности уз минимум инвестиција. Обезбеђивање сигурних комуникација за недржавне наоружане групе је олакшано коришћењем комерцијално доступних апликација, које представљају изазов за противника у погледу прикупљања информација, спровођења полицијских истрага и војних операција против ових недржавних актера.⁸⁴⁹ Приступ поменутих технологијама повећава потенцијал недржавних наоружаних група за оспоравање ресурсне и технолошке надмоћности конвенционално оријентисаних противника.⁸⁵⁰ Ширење паметних, малих, мобилних потрошачких електронских система, са великим комуникационим потенцијалом и друштвеним утицајем, ставило је прецизан хардвер у руке појединаца и недржавних група широм света, дајући им приступ напредним системима који су раније били доступни само владама.⁸⁵¹ То је омогућено наглом пролиферацијом сателитских навигационих система, што је креирало могућности за недржавне наоружане групе да постигну ниво прецизности који је већи од оног који је доступан већини армија света.⁸⁵²

Истовремено, енормно повећање капацитета конвенционалних армија за прикупљање велике количине електронских података није праћено увећањем способности за њихову анализу, што је ометало способност држава да разумеју недржавне наоружане актере и сагледају шире окружење у којима побуњенички покрети и терористичке организације функционишу.⁸⁵³ Тако је настала ситуација у којем је било могуће непрекидно надгледање окружења, али са врло ограниченим могућностима анализе информација. Недржавни наоружани актери су се прилагодили таквој ситуацији, стапајући се у море електронског саобраћаја, како би избегли детекцију и одговор противника, чак и у условима константног надзора.

⁸⁴⁷ Ibid, p. 8

⁸⁴⁸ Thomas Hammes, "Chapter 2: The Future of Conflict", in Richard Hooker (eds), *Charting a Course – Strategic Choices for a New Administration*, Washington, 2016, National Defense University Press, p. 17.

⁸⁴⁹ PricewaterhouseCoopers LLP, *Five Megatrends And Their Implications for Global Defense & Security*, p.18,.

⁸⁵⁰ Joseph Long, "The Future of Conflict: How Super-Empowered Populations Will Change Warfare", June 3, 2023, *Irregular Warfare Initiative*, <https://irregularwarfare.org/articles/the-future-of-conflict-how-super-empowered-populations-will-change-warfare/>, 09/12/2023.

⁸⁵¹ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 78.

⁸⁵² Ibid, p. 79.

⁸⁵³ Ibid, p. 75-76.

Знајући да се њихове комуникације константно надзиру, недржавне наоружане групе су свесно калкулисале ризик да ће такве информације неко уочити. Експлозија повезаности и информационо-технолошка револуција, иако су омогућиле прикупљање велике количине података, постале су сада параван испод којег је било могуће реализовати психолошко-пропагандне активности и друге делатности недржавних наоружаних група, управо користећи масовност комуникација и друштвених мрежа.⁸⁵⁴

Захваљујући масовној примени информационе технологије, недржавне наоружане групе су повећале своје способности скривања у информационој димензији, јер су у великој мери користиле неред који ствара гигантски обим електронског саобраћаја. Усвојили су понашање ниског профила како би се избегло привлачење пажње аналитичара, или изазивање одговора.⁸⁵⁵ Такође, усвојили су технике и методе технолошког стапања, односно физичког, или виртуелног приближавања заштићеном становништву, местима, мрежама или системима, које противник не може да искључи, или онеспособи, а да при томе не науди себи и својим способностима, чиме је генерисана идентификациона асиметрија којој конвенционално оријентисани непријатељ врло тешко може да неутралише.⁸⁵⁶ Истовремено, недржавне наоружане групе развиле су способности искоришћења електронских система за приступ подацима, техничке и механичке вештине потребне за хаковање хардвера, пренамену потрошачке технологије, или интегрисање војног хардвера у импровизоване борбене системе. Такве групе обично су упознате са компјутерским програмирањем, хаковањем електронских система и софтвера, што имплицира да је већи део њихових припадника из урбаних средина, са солидним степеном техничког образовања. Управо је урбанизација бојишта фаворизовала такве групе, иако је њихову појаву убрзала постојећа тенденција да се борбе воде у градовима и међу урбаном популацијом.⁸⁵⁷

Информационо-технолошка револуција омогућила је и растресит распоред недржавних наоружаних група. Велики делови подземних, помоћних, па чак и герилских компоненти недржавних наоружаних актера распоређени су изван забрањених и ризичних подручја (простора контролисаних од стране непријатељских влада, или њихових војних снага). Поменути простори су се користили као стратегијско залеђе, или виртуелна сигурна уточишта, што је пружало

⁸⁵⁴ Ibid, p. 77-78.

⁸⁵⁵ David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare, pp. 67-68..

⁸⁵⁶ Ibid.

⁸⁵⁷ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 81-82.

недржавним наоружаним групама већу слободу акције и бољи приступ финансијској и политичкој подршци. Финансијски трансфери, обука и регрутовање, тајна комуникација, планирање и способност прикупања информација коришћењем интернет платформи, омогућава недржавним наоружаним групама да користе виртуелно склониште за много више активности него само за пропаганду.⁸⁵⁸ Са смањивањем државног спонзорства, недржавне наоружане групе су приморане да се самофинансирају, при чему је глобализација и информационо-технолошка револуција створила низ могућности за систематско и релативно сигурно финансирање недржавних наоружаних група.⁸⁵⁹

Информационо-технолошка револуција омогућила је недржавним наоружаним групама да међусобно сарађују коришћењем интернета, или индиректно преко мрежа у дијаспори, без инфилтрације, или тајног убацивања на опасну територију. Сарадња се најчешће реализовала са удаљености, коришћењем онлајн тимова који су комуницирали са више недржавних наоружаних група истовремено, преко више различитих географских подручја, без напуштања својих матичних локација. Тако се физичка инфилтрација недржавних наоружаних група, у 21. веку, у великој мери заснива на такозваној „виртуелној инфилтрацији” чиме је продор постао дубљи и даљи, него коришћењем традиционалних метода.⁸⁶⁰ Тиме је генерисана асиметрија у информационој димензији која није могла бити неутралисана конвенционалним средствима и методама.

Мноштво и дифузија информација у информационој димензији повећало је ефекте психолошко-пропагандног деловања недржавних наоружаних група, услед насилних или ненасилних акција, мењајући асиметрију у моћи између ових актера и државе. Када је моћ генерисана само опипљивим ресурсима, као што су новац или трупе, држава поседује значајну предност. Међутим, како је информација постала моћ, или средство за генерисање моћи, ресурсна асиметрија између државе и недржавних наоружаних група се смањује, деловањем недржавних наоружаних актера у информационој димензији. Њихова децентрализована, умрежена структура омогућава, чак и малим побуњеничким и терористичким организацијама, да акумулирају моћ засновану на информацијама и тако остану одрживим.⁸⁶¹

⁸⁵⁸ David Kilcullen, *Counterinsurgency Redux*, <https://smallwarsjournal.com/documents/kilcullen1.pdf>, 06/11/2023.

⁸⁵⁹ Steven Metz, *Rethinking Insurgency*, p. 13.

⁸⁶⁰ David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare” pp. 67-68.

⁸⁶¹ Steven Metz, *Rethinking Insurgency*, p. 13.

Један од очигледних примера утицаја информационо-технолошке револуције на методе деловања недржавних наоружаних група је терористички напад пакистанске терористичке организације „Лашкар-е-Таиба” (Lashkar-e-Taiba) 26. новембра 2008. године у Бомбају, Индија. Поменута терористичка организација извела је ефектан оружани напад долазећи са мора, при чему је, у три дана, и на неколико различитих локација, убила 164 лица, а ранила 308 цивила, Нападаци су искористили економске поморске комуникације и устаљене режиме бродског саобраћаја да се убаце у флоту обалских рибарских бродова, како би прикрили свој прилаз метама. Искрцали су се, са мора, у урбано језгро Бомбаја, при чему су добили помоћ од тима за прихват, који је већ деловао у предграђима града. Такође, добили су подршку од наводно пензионисаних припадника Пакистанске обавештајне службе, који су их обучавали пре напада, а током напада деловали су као ментори, присталице и тренери. Користећи сателитске телефоне, надгледајући индијске вести преко ТВ канала и интернета, као и програм Гугл (Google Earth) за проналажење мета, поменута лица су прецизно водили поједине терористе до самих мета. Терористи и њихови спонзори надгледали су напредак оружаног напада у реалном времену, коришћењем интернет платформе Твитер (Twitter).⁸⁶²

Исто тако, током оружаних сукоба у Либији и Сирији, недржавне наоружане групе користиле су програме попут Скајпа (Skype), Гугла (Google Earth) и паметних телефона са GPS системом да подрже своје операције. Технологија и повезаност омогућила је недржавним наоружаним групама да направе прецизан систем за управљање ватром, заснован на технологији паметног телефона. Забележени су бројни примери у Либији и Сирији где су припадници недржавних наоружаних група користили паметне телефоне за оријентацију артиљеријских оруђа и одређивање елевације, обично са места које је маскирано и удаљено од ватреног положаја. Исте уређаје су користили и за одређивање места пада пројектила и вршење коректуре, што је често било јефтиније, дискретније и ефикасније, у односу на уређаје који се користе у многим конвенционалним армијама.⁸⁶³

У последњих неколико година приметна је масовна употреба дронова у борбеним дејствима и другима активностима недржавних наоружаних група. Дронови за цивилне потребе пружају сличне могућности за прерађивање и комбиновање са постојећом војном опремом и наоружањем, као и мобилни телефони. У основи, развој дронова заснован је на истом сету технологија као и код

⁸⁶² David Kilcullen, "The City as a System: Future Conflict and Urban Resilience", p. 30.

⁸⁶³ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, pp. 79-80.

паметних телефона. Данас дронови у војне сврхе се убрзано развијају за различите намене, а већ 2016. године је уочена прва масовнија употреба дрона, у Сирији и Ираку, од стране терористичке организације Исламска држава.⁸⁶⁴

У целини, глобализовано окружење фаворизује недржавне наоружане групе које су способне да користе западне информационе системе и технологије, као и да користе напредне способности, попут Гугл програма за позиционирање (Google Earth), паметних телефона, цивилних дрона, таблета, ГПС пријемника, управо исти они уређаји, системи и софтверски програми које користе модерне војне јединице.⁸⁶⁵ Таква ситуација компликује ситуацију на терену за државне актере који, ако угасе поменуте системе, могу наудити својим активностима. На овај начин недржавне наоружане групе су генерисале технолошку асиметрију, користећи исте системе које користе државни актери, и тиме унапредиле своју способност преживљавања.⁸⁶⁶ Додатно, широка доступност и применљивост вештачке интелигенције и напредних технологија за прикупљање информација из отворених извора, значајно ће смањити асиметрију између недржавних наоружаних група и војних формација, у погледу прикупљања и експлоатације информација.⁸⁶⁷

4.2. Условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група дугорочним трендовима у глобализованом окружењу

4.2.1. Условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група демографским променама

Условљеност неконвенционалне асиметрије демографским променама испољава се посредно у виду експлоатације политичких и социо-економских неједнакости у етничкој и старосној структури популације нестабилних и недовољно развијених држава. Недржавне наоружане групе користе ове неједнакости како би мобилисали и регрутовали локално становиштво и оправдали своје деловање.

⁸⁶⁴ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 80-81.

⁸⁶⁵ Поменута чињеница је потврђена и приликом анкетирања припадника МО и ВС, као припадника специјалних јединца МУП-а РС, види тачку 2.12 у Прилогу 4.

⁸⁶⁶ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 81.

⁸⁶⁷ Joseph Long, "The Future of Conflict: How Super-Empowered Populations Will Change Warfare", June 3, 2023, *Irregular Warfare Initiative*, <https://irregularwarfare.org/articles/the-future-of-conflict-how-super-empowered-populations-will-change-warfare/>, 09/12/2023.

Ратови у бившој Југославији и Руанди представљају очите примере где су демографске калкулације биле примарни узрок и окидач за рат, са етничким групама које су се бориле да консолидују контролу над одређеном територијом, тиме што су вршиле присилно протеривање ривалских етничких група или мањина.⁸⁶⁸ Ово је нарочито карактеристично за регионе који имају претходну историју религиозне, расне или културне поларизације, као и демографског инжењеринга, као што је намерно пресељавање популације у безбедносне или политичке сврхе.⁸⁶⁹ Уколико етничке групе расту различитим брзинама, то може довести до појаве страха од промене у политичком балансу, што потенцијално може узроковати нестабилност и насилни сукоб.⁸⁷⁰ Различит демографски раст може утицати на конфликтно понашање, обликовањем перцепција појединаца и група као победника и губитника у демографској борби.⁸⁷¹ Групе које се налазе на погрешној страни демографског баланса могу се осећати угроженим, док страна која расте брже може убрзано тражити доминантну позицију и социо-економске привилегије, за које перципирају да имају право, на основу статуса већине.⁸⁷² Недржавне наоружане групе управо користе ове перцепције и страхове о политичкој и етничкој неједнакости, односно културолошкој асиметрији, како би манипулисали локалном популацијом и експлоатисали слабости државе и других противника.

Експлоатацији културолошке асиметрије доприносе и негативни ефекти глобализације. Неједнака динамика и ширење ове планетарне појаве поделила је државе, нације и народе на такозване добитнике, попут оних у Западној Европи и Северној Америци, и губитнике, обично земље са великим унутрашњим социо-економским јазом, претежно у Африци, Блиском Истоку, Латинској Америци, и деловима Југоисточне и Североисточне Азије. Због својих унутрашњих слабости и мале економске снаге ове државе су имале мало користи од глобализације, у поређењу са економски развијеним земљама. Поједине такве државе као што су Мијанмар, Северна Кореја, Сирија, Иран, Сомалија и Пакистан, означене су као сигурна уточишта за терористичке активности.⁸⁷³

⁸⁶⁸ Radha Kumar, "Demography and Warfare", in Yves Boyer, Julian Lindley-French (eds), *The Oxford Handbook of War*, Oxford, 2012, Oxford University Press, p. 605.

⁸⁶⁹ Ibid, p. 608.

⁸⁷⁰ Henrik Urdal, *Population, Resources and Political Violence: A Sub-National Study of India 1956-2002*, Oslo, 2005, Centre for the Study of Civil War, The International Peace Research Institute, p. 8.

⁸⁷¹ Ibid.

⁸⁷² Bradley Thayer, "Considering population and war: a critical and neglected aspect of conflict studies", p. 3087.

⁸⁷³ David Kilcullen, *The Accidental Guerrilla-Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*, p. 11.

Један од великих демографских проблема који значајно утиче на појаву неконвенционалне асиметрије је демографска експлозија младе популације на Блиском Истоку и у Африци. Експанзија младе популације у земљама са ограниченим социо-економским могућностима, приступу образовању и сигурности може створити значајне безбедносне изазове, јер такви услови хране социјално незадовољство, криминал, насиље и подложност радикалним идеологијама и покретима.⁸⁷⁴ Из социолошке перспективе, која је важна за генерисање и експлоатацију културолошке асиметрије, млади људи често се укључују у сукоб јер постоји одређена логика у самом рату, рат постаје за њих норма. С друге стране, рат затвара школе, раздваја породице, повећава сиромаштво. Све су то фактори који мотивишу за учешће у конфликту. Сам контекст рата ствара осећај несигурности и атмосферу у којој је насилно понашање легитимно и повезано са доступношћу оружја. Поремећај узрокован ратом може оставити младе да се бране сами, или да брину о својим млађој браћи и сестрама.⁸⁷⁵

Тако исфрустрирана и незадовољна млада популација подложна је различитим идеолошким и релгијским манипулацијама. Приметни су покушаји појединих политичких елита да инструментализују младу и незадовољну младу популацију кроз различите неформалне организације и групе како би осигурали своју владајући позицију, створили небезбедност и поделе у друштву. Често у таквим покретима доминирају националистичка и ксенофобична осећања која се експлоатишу за унутрашње политичке потребе и креирање слике угрожености друштва од стране страног фактора.⁸⁷⁶

Миграције су још један феномен који може значајно утицати на појаву и експлоатацију културолошке асиметрије, у зависности да ли се ради о развијеним земљама, или земљама у развоју. У државама са релативно старом популацијом, мигранти се често суочавају са ксенофобијом и расизмом, јер су то земље које се често боре са проблемима идентитета, национализма и економске једнакости.⁸⁷⁷ У земљама пријема миграната, овај феномен може представљати фактор угрожавања политичког поретка, у случајевима када се питање идентитета претвори у политички изазов, или ескалира у конфликт. Сукоб идентитета може секуритизовати

⁸⁷⁴ PricewaterhouseCoopers LLP, *Five Megatrends And Their Implications for Global Defense & Security*, p. 10.

⁸⁷⁵ Rachel Brett, Irma Specht, *Young Soldiers: Why They Choose to Fight*, Boulder, 2004, Lynne Rienner, p. 12-13.

⁸⁷⁶ Jennifer Sciubba, *The Future Faces of War - Population and National Security*, p. 25.

⁸⁷⁷ Ibid, p. 84.

миграције, или чак потпуно зауставити миграције, како би се одбраниле границе од „дивљих мигрантских хорди”.⁸⁷⁸ У таквим земљама приметна је пораст ксенофобије и радикалних ставова према мигрантима, при чему се наглашавају културолошке разлике између домаћег становништва и придошлица. Недржавне наоружане групе врло често експлоатишу ове неједнакости да прикажу угроженост циљне етничке или религијске групе, како би привукли потенцијално члановство или симпатизере, а своје непријатеље приказали као угњетаваче.

У одређеном броју европских држава, приметна је гетоизација становништва мигрантског порекла, односно њихова социо-економска маргинализација. Овај феномен је нарочито присутан у европским државама, попут Француске, Немачке и Белгије, са значајном и брзо растућом младом муслиманском популацијом, која је, због слабе политичке, социјалне и економске перспективе, подложна утицају радикалних идеологија недржавних група. Такве државе постају подложне унутрашњим социјалним немирима и протестима који често попримају насилни карактер. У основи исказивања поменутог незадовољства налази се уверење радикализоване муслиманске мањине да политичке промене нису могуће без значајних турбуленција у политичким системима држава у којима живе.⁸⁷⁹

С друге стране, присутан је врло велики демографски проблем широм Муслиманског света, а то је константно растућа популација младог мушког становништва. Без реалних очекивања у погледу адекватног, или стабилног запошљавања, незадовољна група младих може представљати предуслов за социјалне турбуленције, а такви појединци постају лака мета за радикализацију и агитацију исламистичких недржавних наоружаних група.⁸⁸⁰ Додатно, постоји значајан део младе муслиманске популације са високим степеном исламских фундаменталистичких уверења, као што је то случај у Авганистану, Ираку, Пакистану, Палестини, Сомалији, Судану и Јемену. Сви наведени фактори обезбеђују велику регрутну базу за Ал-Каиду и друге терористичке групе које, у одсуству успешних контрирајућих порука које би сузбиле регрутацију, обилато користе културолошку асиметрију, нудећи другачију идеолошку и социјалну перспективу незадовољним појединцима.⁸⁸¹

⁸⁷⁸ Ibid.

⁸⁷⁹ Bradley Thayer, „Considering population and war: a critical and neglected aspect of conflict studies”, p. 3085.

⁸⁸⁰ Ibid, p. 3088.

⁸⁸¹ Ibid.

У основи Ал-Каида и сличне терористичке организације представљају примарно одговор на унутрашњу динамику унутар Муслиманског света, која се огледа у експанзији младе популације, корумпираним и репресивним владама, дисфункционалним односима између полова, дефициту демократије и слободе изражавања, економијама зависним од нафте, а истовремено неспособним да обезбеде запослење све образованијој и отуђенијој младој популацији, општем расулу и осећају виктимизације од магловито дефинисаног Запада.⁸⁸²

Истовремено злоупотребљавају се религијска обећања у виду комбинације полигоније и полигамијског загробног живота, у виду харема девица, што може мотивисати многе индоктриниране младе Муслимане да преузму улогу бомбаша самоубице. Одређена истраживања указују да су бомбаши самоубице значајно млађи у односу на друге терористе у својим организацијама, као и да нису ожењени. Поменуте чињенице потврђене су и у америчкој војној студији, о бомбашима самоубицама у Ираку. Наведеном студијом утврђено је да се углавном ради о мушкарцима без деце, доба од 18 до 30 година, са просечном старости од око 22 године, отуђеним од своје, најчешће велике породице, а који су били очајни да се истакну из гомиле и оставе свој траг у друштву.⁸⁸³

На специфичност и комплексност релација између демографских промена и неконвенционалне асиметрије указују истраживања динамике односа између државе, побуњеника, међународних експедиционих снага, као што је то случај био у Вијетнаму и Авганистану. Такозвана „Дилема ослободиоца”, указује на тенденције које се обилато користе у креирању асиметрије у сукобу, а заснивају се на тренду губитка подршке домаћег становништва према међународном актеру, који је у почетном периоду перципиран као ослободилац. Како се интензивира насиље међународних снага према недржавном актеру, истовремено наносећи штету и локалној популацији, тако се смањује и подршка. На крају, подршка локалног становништва прелази са ослободиоца на недржавне актере, резултирајући стратегијским поразом ослободиоца.⁸⁸⁴

Инструментализацијом насиља у медијској сфери, недржавни наоружани актери у 21. веку настоје да генеришу асиметрију у политичкој вољи, односно обезбеде већу подршку становништва, у односу на противника. На тај начин

⁸⁸² David Kilcullen, *The Accidental Guerrilla-Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*, p. 16.

⁸⁸³ Bradley Thayer, „Considering population and war: a critical and neglected aspect of conflict studies”, p. 3090.

⁸⁸⁴ Joseph Long, “The Future of Conflict: How Super-Empowered Populations Will Change Warfare”.

недржавне наоружане групе су у могућности да постепено релативизују ресурсну и технолошку надмоћ противника.⁸⁸⁵

4.2.2. Условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група процесом урбанизације

Градови због урбанизације у све већој мери постају лабаво контролисана подручја и потенцијална сигурна уточишта за побуњенике и терористе. Спречавање стварања сигурних уточишта у градовима за поменуте актере један је од кључних аспекта борбе против тероризма и побуњеништва, као и организованог криминала. Промене у процесу урбанизације исто тако мењају природу урбанизације побуњеничких покрета и терористичких организација. Некада је било релативно лако поразити урбане побуњенике и терористе, међутим много тога се променило и сад је овим актерима много лакше да делују у урбаним срединама. Пад стандарда живота у градовима, дисперзија безбедносних снага у све већем броју градова, развој непроходних сиротињских четврти, унутар градова, променило је динамику између државе, становништва и недржаних наоружаних група.⁸⁸⁶

Термин неконтролисана урбана подручја подразумева пре свега начин на који се поменути простори управљају. У слабир државама, побуњеници и терористи користе такве просторе, како би задобили подршку становништва које је држава запоставила. Када је држава неспособна да обезбеди основне услуге становништву, недржавни актери настоје да попуне вакум који је при томе настао. Слабо управљане државе пружају веће могућности за деловање недржавних наоружаних група. Урбане средине нису једини неконтролисани простори, али пружају врло погодне услове за скривање, и имају другачије изазове од неуређених и удаљених руралних подручја. Чак и уколико власти сматрају да поседују контролу над одређеном урбаном средином, још увек постоје празнине које се могу искористити. Урбане средине омогућавају недржавним наоружаним групама да остану неоткривене и анонимне, због густине насељености и рестриктивних правних и друштвених норми, као што је право на приватност и приватну својину. Чак постоје градске четврти, у појединим градовима, за које је познато да су контролисане од стране недржавних актера, најчешће криминалаца и које су „забрањене” зоне за полицију. Сиротињске

⁸⁸⁵ Ibid.

⁸⁸⁶ Jennifer Sciubba, *The Future Faces of War - Population and National Security*, pp. 118-119.

четврти имају природне диспозиције за сигурна склоништа за недржавне наоружане групе. На то указује и чињеница да су три од четири терориста, одговорних за подметање бомби у Лондону 2005. године, били британски држављани, пакистанског порекла, који су живели у Западном Јоркширу. Очигледно да урбане средине, под одређеним условима, могу представљати специфичан безбедносни ризик.⁸⁸⁷

Условљеност неконвенционалне асиметрије све већом урбанизацијом испољава се нарочито у неконтролисаним градским подручјима у којима постоји безбедносни и политички вакуум. Ови простори су настали због наглог раста урбане популације који често превазилази способности појединих држава да обезбеде основне животне потребе становништва. Овакав негативан тренд може подстаћи раст радикализације урбаног становништва, посебно дела са ограниченом, или никаквом социо-економском перспективом. Сиротињске четврти представљају очигледан пример у којем недржавне наоружане групе експлоатишу структурну небезбедност становништва и слабости државних поредака. У њима су незадовољене основне потребе појединца, као што су храна, чиста вода, смештај и сигурност и представљају израз неспособности државе да добро управља. У основи: „Сиротињске четврти представљају резултат токсичне комбинације слабог управљања, недовољног улагања у основну инфраструктуру, слабог планирања у стамбене капацитете, нереално високих стандарда за стамбено збрињавање, инфраструктурних стандарда које сиромашни немогу да приуште, недовољно развијеног јавног превоза и ограниченог приступа запослењу.”⁸⁸⁸ Неке државе намерно не инвестирају у сиротињске четврти, већ преусмеравају своје финансијске ресурсе и интересе према развијенијим и уноснијим деловима града. У другим случајевима, становништво у овим деловима града је најчешће игнорисано, у нади да ће их игнорисање натерати на даљу миграцију.⁸⁸⁹

Сиромашне градске четврти, у којима постоји дефицит власти, представљају погодну средину за пролиферацију организованог криминала и алтернативне форме управљања и принуде. Већ сада у неким великим градовима постоје подручја где се полиција и безбедносне снаге не усуђују да бораве. Ова неконтролисана подручја могу бити инкубатори за радикализацију читавих сегмената популације и плодно тле

⁸⁸⁷ Ibid, p. 118-119.

⁸⁸⁸ Raymond Struyk, Stephen Giddings, *The Challenge of an Urban World - An Opportunity for U.S. Foreign Assistance*, Washington, 2009, International Housing Coalition, p. 3.

⁸⁸⁹ Jennifer Sciubba, *The Future Faces of War - Population and National Security*, p. 121.

за криминогене мреже и банде, терористичке организације и друге недржавне актере, које желе да наруше безбедност и стабилност града.⁸⁹⁰

Управо користећи системске социо-економске слабости државног поретка, у сиротињским четвртима, стварају се алтернативни друштвени и политички поретци, у којима криминалне групе, терористичке организације и побуњенички покрети противправно присиљавају/потчињавају градско становништво.⁸⁹¹ С друге стране, нуде им извесну политичку и социо-економску перспективу, у замену за лојалност и подршку, односно генеришу асиметрију у политичкој вољи, којој државни актер може тешко да парира, узимајући у обзир системске слабости градских власти и хроничну небригу о оваквим, врло рањивим срединама. У таквим градским четвртима је врло чест случај да је државна и локална власт врло слаба, па се други недржавни актери надмећу за успостављање контроле, као што је то случај у Порто Пренсу (Port-au-Prince), главном граду Хаитија, где преко 30 криминалних банди покушавају да контролишу различите делове града.⁸⁹²

Масовне миграције у градове, посебно у земљама у развоју, могу довести до њиховог пренасељавања, стварања сиромаштва и превазилажења способности државе да обезбеди основне јавне услуге, као што је питка вода, канализација, струја и смештајни капацитети. Додатно, масовне миграције странаца без асимилације, може створити процес гетоизације миграната, односно њиховог груписања по етничком и религијском принципу. Зато што се нису уклопили у локално становништво и изборили одређен социо-економски статус, мигранти, у великим градовима, имају склоност груписања у средине са сличним језичким, религијским и културолошким карактеристикама и обично ниским социо-економским статусом. Управо на овим културолошким и соци-економским различитостима у односу на домаће становништво, односно на експлоатацији културолошке асиметрије, недржавне наоружане групе регрутују незадовољне појединце и мобилишу становништво из гетоизираних средина. На овај проблем указује и чињеница да је велики број терористичких напада у Европи, у 21. веку, изведен или припреман од стране појединаца из мигрантских породица, који се нису прилагодили друштвеним нормама и вредностима државе домаћина, а који су успешно индоктринирани од стране појединих терористичких организација.

⁸⁹⁰ PricewaterhouseCoopers LLP, *Five Megatrends And Their Implications for Global Defense & Security*, p. 14.

⁸⁹¹ Ibid, p. 13.

⁸⁹² Jennifer Sciubba, *The Future Faces of War - Population and National Security*, p. 121.

С друге стране, све већа ограничења која се намећу конвенционалним армијама приликом деловања у урбаним срединама, резултирала су оштар пад у цивилним жртавама, упоређујући са ранијим конфликтима, и омогућила боље спровођење хуманитарних и правних захтева, него било кад у историји ратовања. Значајно мањи број цивилних жртава постигнут је применом такозваних „Листа забране нападања”, као што су школе, џамије, болнице, и друга цивилна инфраструктура, односно применом такозване Методологије процене колатералне штете (Collateral Damage Estimation Methodology - CDEM) Тиме се значајно минимизирала штета и повређивање недужних, ограничила употреба артиљерије, нарочито у градовима, при чему се модерне армије Запада ослањају на прецизно ваздухопловно оружје и примену постепене оружане силе против мета које недвосмислено показују непријатељске намере. Свеукупна правила ангажовања снага и употребе силе су постала много рестриктивнија. Такође, у борби против побуњеника употреба силе је често сведена на минимум, како би се смањио број жртава цивилних жртава и материјална штета, чиме се постиже позитивнији ефекат на локално становништво. Међутим управо самонаметнута морална и етичка ограничења у употреби силе омогућавају недржавним наоружаним актерима да експлоатишу културолошку асиметрију у урбаним срединама.⁸⁹³

Такав приступ ствара способност непријатељу да се сакрије унутар цивилне популације или урбанизованог терена, да „пригрли” заштићена подручја или места, изманипулише противника на несразмерне нападе, и искористи грешке и претеране реакције, путем коришћења медија или дипломатских средстава, када се такви случајеви догоде. Урбано окружење у комбинацији са ограничењима у употреби конвенционалне војне силе охрабрује појаву противника који има способности медијске манипулације и вештине политизације ратовања. Непријатељи са таквим способностима могу искористити грешке противника, укључујући грешке војника на тлу или пилота у ваздуху, као и грешке аналитичара у одређивању мете, које могу да се догоде због повећаних способности обавештајних служби за прикупљање електронских података, а смањених могућности аналитичара да држе корак са толиком количином података. Очигледно да је интензивирање урбанизације, у комбинацији са другим трендовима глобализације, попут убрзаног повезивања и информационо-технолошке револуције, изазвало промене у асиметричном ратовању и

⁸⁹³ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 74.

појаву недржавних наоружаних група са способностима медијске манипулације и политичког ратовања.⁸⁹⁴

4.2.3. Условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружаних група убрзаним повезивањем држава и друштава

Условљеност неконвенционалних форми асиметричног ратовања убрзаним повезивањем и интензивирањем узајмне међузависности држава и друштава је врло комплексна и често тесно повезана са другим разматраним факторима у овом поглављу. Међутим, уколико поменути условљеност разматрамо само као последицу експанзије повезивања и повећања узајамне међузависности можемо уочити неколико врло значајних последица које су узроковале промене у неконвенционалном асиметричном ратовању разматраних недржавних наоружаних група.

Сама експлозија повезивања је, у великој мери, проширила способност државних и недржавних актера да воде рат на релативно великим удаљеностима, дозвољавајући им да мобилишу удаљене способности за смртоносне и несмртоносне ефекте. У конвенционалном смислу такав пример представља употреба дронова за дејство по удаљеним циљевима, док у неконвенционалном погледу експанзија повезивања омогућава радикализацију на даљину и употребу дијаспоре⁸⁹⁵ и друштвених медија⁸⁹⁶ као оружја против супротне стране.⁸⁹⁷

Друга значајна последица деловања овог фактора је нарушавање дихотомије отвореног и тајног деловања побуњеничких покрета и терористичких организација које обилато користе овај међупростор да би избегле детекцију, идентификацију и одговор супротне стране. Већи део својих активности, ове недржавне наоружане групе, реализују испод прага детекције надмоћнијег противника, или их изводе тако да није могуће идентификовати извор или носиоца активности, односно испод прага идентификације. Уколико није могуће избећи претходно поменуте прагове детекције и идентификације, активности недржавних наоружаних група се спроводе испод прага реакције и одговора противника на претњу, односно отежава се постизање

⁸⁹⁴ Ibid, p. 74-75.

⁸⁹⁵ Више о коришћењу дијаспоре види резултате анкетирања под тачком 2.4. у Прилогу 4.

⁸⁹⁶ Више о коришћењу медија види резултате анкетирања под тачком 2.5. и 2.13. у Прилогу 4.

⁸⁹⁷ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, p. 68.

консензуса око употребе силе, или се уноси забуна међу политичке одлучиоце противника, о потреби и начину реаговања на претњу.⁸⁹⁸

Конвенционални противници су обично ограничени поштовањем међународних норми ратовања, тако да су њихови прагови одговора релативно високи и предвидиви, што посредно ствара врло значајне рањивости и потнецијално велику културолошку асиметрију коју обилато користе побуњенички покрети и терористичке организације.⁸⁹⁹ Степен културолошке асиметрије може бити још већи јер савремени побуњенички покрети и теористичке организације интензивно користе експлозију повезаности за пројектовање ефеката у друге димензије, где непосредно утичу на ставове становништва, јавног мњења и политичке одлучиоце, што раније није било могуће.⁹⁰⁰

У том погледу, побуњеници и терористи настоје да политичким насиљем испровоцирају своје конвенционалне противнике на претерану реакцију, односно на начин који шкоди сопственим интересима државних актера. Поменуте активности могу укључивати провоцирање владиних снага на репресивне активности, како би се отуђило становништво, или провоцирање једне племенске, религијске, етничке или друштвене групе да нападне другу, како би креирала и експлоатисала нестабилност. Ал-Каида и њене савезничке терористичке групе спровеле су бројне такве провокативне нападе.⁹⁰¹

Још један од ефеката експанзије повезаности је ширење медијског простора услед глобализације, омогућавајући побуњеничким покретима и терористичким организацијама много већи опсег, интензитет и домашај њиховог психолошко-пропагандног деловања него у прошлом веку,⁹⁰² где је информациони простор био значајно мањи и неподеснији за глобално деловање.⁹⁰³

Приступачност и доступност ИТ уређаја и умреженост комуникација променила је природу друштвене интеракције, а самим тим и природу оружаних конфликта.⁹⁰⁴ Побуњенички покрети и терористичке организације прихватили су предности такозване „сајбер мобилизације”. Истовремено, напади побуњеничких покрета и терористичких организација су обично праћени постовима на друштвеним

⁸⁹⁸ David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare”, p. 68.

⁸⁹⁹ Ibid, p. 69.

⁹⁰⁰ О интензитету ефеката и домету деловања побуњеничких покрета и теористичких организација види и резултате анкетања од тачке 2.18 до до тачке 2.20 у Прилогу 4.

⁹⁰¹ David Kilcullen, *The Accidental Guerrilla-Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*, p. 30.

⁹⁰² О интензитету ефеката и домету психолошко-пропагандног деловања побуњеничких покрета и теористичких организација види и резултате анкетања под тачком 2.19 у Прилогу 4.

⁹⁰³ David Kilcullen, *Counterinsurgency Redux*.

⁹⁰⁴ Audrey Cronin, “Cyber-Mobilization: The New *Levée en Masse*”, in *Parameters*, Summer 2006, p 77.

мрежама са информацијама о оперативним појединостима акције, изјавама о преузимању одговорности за напад и тактичким препорукама за будуће акције. Такође, форуми за ћаскање су често надзирани од побуњеничких и терористичких група, како би се потенцијални регрути контактирали путем електронске поште и врбовали за потребе организације. Поједини сајтови су препуни информација са практичним информацијама како се придружити одређеним терористичким организацијама и побуњеничким покретима, пропагандним порукама и видео материјалима за подизање морала и потенцијалну регрутацију нових чланова, што омогућава генерисање такве асиметрије у политичкој вољи, да је тој неједнакости врло тешко парирати.⁹⁰⁵ Током прве две деценије 21. века приметно је ширење „домаћег” тероризма на Западу, односно ради се о терористима који су регрутовани и индоктринирани путем процеса радикализације на даљину. Управо овај процес експлоатише експлозију повезаности насталу током две деценије 21. века услед масивне експанзије мобилних телефона, интернета и друштвених мрежа. Тако је постало могуће да релативно удаљени елементи терористичких организација и побуњеничких покрета регрутују и индоктринирају појединце на удаљеним локацијама без непосредног физичког контакта. На овај начин припадници Ал-Каиде су инспирисали убицу у америчкој касарни Форт Худ (Fort Hood) 2009. године и починитеље терористичког напада у Лондону 2007. године, чиме су избегнуте традиционалне географске и правне границе, коришћењем других невојних метода, чиме је превасходно генерисана културолошка асиметрија којој конвенционални противник није могао да парира.

Користећи експанзију повезаности, недржавне наоружане групе директно експлоатишу све веће социо-економске неједнакости међу становништвом, усмеравањем њиховог незадовољства кроз политичку и културолошку реакцију, против ширења Западног политичког и културног утицаја, дисруптивних ефеката модернизације и глобалних интеграција.⁹⁰⁶ Овакав начин деловања заснован је на културолошкој асиметрији, односно експлоатишу се негативна искуства традиционалних друштава у погледу корозивног утицаја ефеката глобализације на социјалне, културне и религијске идентитете, кроз иницирање насилних антагонизама према Западном моделу модернизације и симболу тог модела, америчком културном и економском империјализму.⁹⁰⁷ Поред тога, одређене

⁹⁰⁵ Ibid, p 85.

⁹⁰⁶ David Kilcullen, *The Accidental Guerrilla-Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*, p. 8.

⁹⁰⁷ Ibid, p. 8-9.

терористичке организације, као што је Ал-Каида, нуде алтернативне, антизападне и радикално супротне друштвене моделе како би преотели идеју глобализације и искористили овај планетарни процес да преузму контролу од Запада.⁹⁰⁸

Истовремено, побуњенички покрети и терористичке организације експлоатишу разноликост и дифузију глобалног медијског простора како би произвели, развили и пласирали своје медијске садржаје, а оспорили и искривили медијске поруке својих противника.⁹⁰⁹ Поменуте услове у глобалном информационом простору искористила је терористичка организација Ал-Каида да се профилише као пропагандно чвориште, са циљем интегрисања пропагандног деловања сличних, идеолошки блиских терористичких организација и стварања кумулативних пропагандних ефеката са већим интензитетом и медијским домаћајем.⁹¹⁰ У основни овог приступа недржавних наоружаних група је такозвано политичко ратовање, односно способност да се манипулишу и мобилишу присталице, путем масовне комуникације, друштвених мрежа, дијаспора и онлајн мрежа, коришћењем протестних покрета, штрајкова, или преко агената утицаја, како би се поткопало јединство и легитимитет противника, чиме се генерише и експлоатише културолошка асиметрија.⁹¹¹

С друге стране, широм Муслиманског света, иста организација настоји да испровоцира реакцију противника, пре свега САД, уништи кредибилитет неверничких и секуларних режима, подстакну Муслимане на устанак против њих, формирају исламистички Халифат, поврате положај Ислама у Исламском свету, а онда покрену исламски джихад и потчине све не-Муслимане. Очигледно да се овакава стратегија Ал-Каида заснива на изнуривању САД, истовремено непрестано провоцирајући конвенционалног противника на претерану употребу силе, како би подigli глобални устанак Муслимана.⁹¹² У основи наведене тактике, која је данас постала врло ефектна захваљујући глобалној експанзији повезаности, је медијска манипулација, односно настојање да се подстакне, провоцира или превари противник да нанесе несразмерно велике цивилне жртве, или имовинску штету, а затим да се такве грешке, или претеране реакције, искористе путем иницирања медијске реакције.⁹¹³

⁹⁰⁸ Ibid, p. 10.

⁹⁰⁹ Ibid, p. 10-11.

⁹¹⁰ Ibid, p. 28.

⁹¹¹ David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare”, pp. 67-68.

⁹¹² David Kilcullen, *The Accidental Guerrilla-Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*, p. 29

⁹¹³ David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare”, pp. 67-68.

Савремени побуњенички покрети и терористичке организације опонашају савремене компаније и корпорације у погледу оперативности деловања, односно желе да максимизирају жељене ефекте, а минимизирају ризике и трошкове. Истовремено, користећи пролиферацију информација, недржавне наоружане групе желе да превазиђу недостатак државних спонзора, па се тако више ослањају на тероризам као тактику деловања, с обзиром да је, због експлозије повезивања, повећан психолошки ефекат и домет овог типа политичког насиља на публику, као и утицај на потенцијалне регруте и нове чланове.⁹¹⁴

Тако је тероризам, у 21. веку, постао ефективнији, лакши и јефитнији у односу на конвенционалне војне операције. Истовремено је и мање ризичан за побуњенички покрет и терористичку организацију, јер захтева ангажовање много мање људских и материјалних ресурса, чиме се смањују ризици од откривања и уништења, при чему његов психолошки ефекат дозвољава недржавним наоружаним групама да креирају илузију снаге, иако су објективно слаби. Иако тероризам није метода која води до коначне победе, ова метода ратовања омогућава тактичку доминацију на одређеном простору и у одређено време, а дугорочно доприноси опстанку организације у политичкој и војној димензији сукоба.⁹¹⁵

4.2.4. Условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група информационо-технолошком револуцијом

Информационо-технолошка револуција из корена је променила савремене оружане сукобе у 21. веку, па и начине ратовања побуњеничких покрета и теористичких организација. Масовна употреба високе ИТ технологије, у виду рачунара, таблета и мобилних телефона и њена економска доступност становништву, омогућила је недржавним наоружаним групама да екстезивно експлоатишу, сада лако доступне, производе високе технологије, као никад до сада у историји. Глобална интернет мрежа омогућила моралну, финансијску и кадровску подршку, креирајући стратегијски ослонац и виртуелно скровиште за побуњеничке покрете и терористичке организације, о чему је било више речи у поглављу 4.1.4. ове дисертације.⁹¹⁶

⁹¹⁴ Steven Metz, *Rethinking Insurgency*, p. 48.

⁹¹⁵ Ibid, p. 48-49.

⁹¹⁶ David Kilcullen, *Counterinsurgency Redux*.

Информационо-технолошка револуција омогућила је услове да асиметрично ратовање недржавних наоружаних група поприми непосреднију форму такозваног политичког ратовања, односно да, ефекти генерисани у војној и невојним сферама буду непосреднијег и интензивнијег карактера. Експлозија глобалне повезаности и интензивни развој друштвених мрежа, променио је методе деловања побуњеничких покрета и терористичких организација, али не и њихове мете напада, а то је легитимитет, кохезија и ефективност политичких институција и вођа. Разумевање политичких лимита конвенционалног противника, у погледу времена реакције, опсега и природе вероватног одговора, је основа за генерисање и експлоатације културолошке и политичке асиметрије, од стране недржавних наоружаних група.⁹¹⁷

У окружењу константног електронског надзора и свеprisутних друштвених мрежа, више не постоји трајна тајност операција. Све операције ће на крају бити компромитоване и откриће се идентитет носилаца таквих активности. У исто време, сама prisутност друштвених мрежа повећава могућност обманивања, омогућавајући недржавним наоружаним актерима да се сакрију у јавним просторима, опонашају друге актере, генеришу и експлоатишу лажне вести, или манипулишу њиховима физичким или електронским отисцима. Такође, уколико операције на крају буду откривене, постоји привремена димензија у којој ове организације могу склонити, односно ови актери не морају трајно негирати своју умешаност, већ је довољно изазвати само привремену двосмисленост и сумњу код противника. Када се открије праг одговора противника и време његове реакције, недржавне наоружане групе могу прорачунати време доступно за остваривање циљева, пре саме реакције противника, или могу спречити његов одговор неефективним односно учинити га неефективним.⁹¹⁸

Недржавне наоружане групе управо експлоатишу ограничења конвенционалног противника као што су међународно право, мишљење јаности, медијска покривеност, технолошке способности и оперативни императиви. Паметни телефони и друштвене мреже су заситили глобални информациони простор, што имплицира да ће државни актери и њихове конвенционалне армије бити све већим притиском да исконтролишу слике које иду у јавност и какав је наратив у вези операције коју спроводе. Нарочито, када је јавност врло осетљива на цивилне жртве,

⁹¹⁷ David Kilcullen, „The Evolution of Unconventional Warfare”, p. 69.

⁹¹⁸ Ibid.

посебно у ратовима који се перципирају као сукоби у којима јачој страни нису угрожени витални интереси.⁹¹⁹

Побуњенички покрети и терористичке организације су све вештије у манипулацији међународног права, како би капитализовали своје предности у односу на конвенционалног противника и надоместили своју војну инфериорност. У исто време медији на Западу су постали подложнији дезинформацијама због повећане улоге друштвених мрежа, интензивније дистрибуције мишљења о чињеницама у традиционалним медијима, пада нивоа поверења у власт и све већег утицаја експлицитно пристрасних извора вести. Овакав развој медијске ситуације даје недржавним наоружаним групама веће могућности да шире дезинформације и потенцијално одврате конвенционалног противника од војне акције. Овакав начин деловања недржавних наоружаних група може потенцијално повећати јаз у ограничењима употребе силе код конвенционалног противника, нарочито када недржавни актери користе методе ратовања на нижим нивоима спектра сукоба.⁹²⁰

Глобални домаћај интернета и друштвених мрежа омогућио је да ове комуникационе платформе постану значајан пропагандни и регрутни инструмент недржавних наоружаних група које настоје да прошире своју поруку незадовољним популацијама широм света.⁹²¹ Тако је интернет постао пролифератор радикалних идеја.⁹²² Заједно са друштвеним мрежама интернет је постао и носилац радикализације на даљину, о чему је више писано у претходном поглављу.⁹²³

Децентрализоване, умрежене побуњеничке и терористичке организације, без државног спонзора имају лимитиране способности да воде конвенционалне војне операције. То је још један од фактора који утиче да се ови актери више ослањају на тероризам, као неопходан и ефективан инструмент. Мноштво информација и доступност разноликих средстава за комуникацију појачавају психолошке ефекте тероризма. У тероризму, мање је важно колико је људи побијено, а више колико људи зна за ту чињеницу и налази се под утицајем поменутих смртних исхода.

⁹¹⁹ Raphael Cohen, Nathan Chandler, Shira Efron, Bryan Frederick, Eugeniu Han, Kurt Klein, Forrest E. Morgan, Ashley L. Rhoades, Howard J. Shatz, and Yuliya Shokh, *The Future of Warfare in 2030: Project Overview and Conclusions*. Santa Monica, 2020, RAND Corporation, pp. 27-28, https://www.rand.org/pubs/research_reports/RR2849z1.html. 03/11/2023.

⁹²⁰ Ibid.

⁹²¹ О коришћењу информационих технологија од стране побуњеничких покрета и терористичких организација за психолошко пропагандно деловање види и резултате анкетирања у тачки 2.13 у Прилогу 4.

⁹²² PricewaterhouseCoopers LLP, *Five Megatrends and Their Implications for Global Defense & Security*, November 2016, p. 18.

⁹²³ David Kilcullen, *The Dragons and Snakes – How the Rest Learned to Fight the West*, , p. 89.

Тероризам савремених недржавних група је у великој мери замишљен да утиче, како на ближу, тако и на удаљену јавност.⁹²⁴

Суштина деловања побуњеничких покрета и терористичких организација у 21. веку своди се на експлоатацију продуженог, асиметричног насиља, политичкој правној и етичкој двосмислености, коришћењу комплексног терена, психолошког ратовања и политичке мобилизације. Побуњеници и терористи избегавају димензије у којим су инфериорни, најчешће у конвенционалној војној сфери, и фокусирају се тамо где могу да постигну симетрију, или стекну предност, посебно у политичкој и психолошкој димензији сукоба.⁹²⁵ Настоје да одгоде одлучујуће акције, избегну пораз, одрже себе, прошире сопствену подршку и промене баланс моћи у сопствену корист. Зато што побуњеништво укључује слојевиту психолошку комплексност, вишеструку публику, сет учесника са различитим методама и циљевима и што укључује оно што Лутвак назива „парадоксалном” логиком, оно што се у почетку чини најбољим, а можда и није, јер свака позитивна акција има такође и своје негативне импликације.⁹²⁶

Савремено побуњеништво и тероризам је надметање за неконтролисаним просторима.⁹²⁷ То значи да се борба не води само у физичкој димензији конфликта, већ се преноси унутар дубљих и ширих борби. То је још увек борба око моћи, али је исто тако и борба око економије, јавних услуга и друштвеног идентитета.⁹²⁸

⁹²⁴ Steven Metz, *Rethinking Insurgency*, Carlisle, p. 14.

⁹²⁵ Ibid, p. 1.

⁹²⁶ Види: Edward Luttwak, *Strategy: The Logic of War and Peace*, Cambridge, 1987, Belknap.

⁹²⁷ Steven Metz, *Rethinking Insurgency*, p. 11.

⁹²⁸ Ibid, p. 12.

ЗАКЉУЧАК

У фундаментално убрзаном глобалном окружењу, у 21. веку, државе се суочавају са све интензивнијим и комплекснијим деловањем недржавних наоружаних група које настоје да, политизацијом насиља, остваре своје циљеве. Како најчешће делују у условима изразите доминације државе у политичком, економском, војном и информационом погледу, ови актери настоје да примењују такозване „нерегуларне” форме ратовања: побуњеништво, тероризам и герилско ратовање. Сва три поменута концепта вођења рата примењују се у условима изразите асиметрије између страна у сукобу. Међутим, ниједан од поменутих концепата не разматра асиметрију као основну релацију између зараћених страна.

Асиметрија, као однос у оружаним сукобима, је одувек била присутна. Као начин вођења сукоба, квалитативно и квантитативно слабијег противника, константно је еволуирала, пратећи опште трендове и токове развоја државе и друштва. Процес еволуције асиметричног ратовања нарочито је интензивиран у 21. веку, захваљујући убрзавању процеса глобализације. Велике промене у глобалном окружењу, у 21. веку, омогућиле су недржавним наоружаним групама, нелинеарно пројектовање и мултиплицирање ефеката свог деловања, у друге димензије сукоба, изван војног домена, у сферама у којим је надмоћнија страна отворена, рањива и незаштићена. Истовремено, омогућена је ефикаснија и ефективнија експлоатација превасходно политичких, социо-економских и информационих рањивости и слабости савремених држава и друштава, а олакшана примена насиља у невојне сврхе. Невојни облици асиметричног ратовања су постали изненађујуће ефективни, због измењеног глобалног окружења, у 21. веку и неспособности држава да се ефикасно супротставе деловању недржавних наоружаних група у различитим сферама сукоба.

Све израженија тенденција, да јача страна у сукобима све чешће губи од слабијег противника, нарочито је видљива у 21. веку, где негативна искуства конвенционалних армија у Сирији, Ираку и Авганистану, управо указују на све присутнији проблем адекватног супротстављања недржавним наоружаним групама. Очигледно, да је истраживање проблема асиметричног ратовања недржавних наоружаних група, у 21. веку, нарочито значајно, јер протекли сукоби са побуњеничким покретима и терористичким организацијама, у овом веку, указују на озбиљне мањкавости држава, када је у питању ефикасно и ефективно супротстављање оваквом типу претњи, у невојним областима оружаног сукоба.

Сагледавање негативних последица глобализације, које су довеле до еволуције у асиметричном ратовању недржавних наоружаних група, у 21. веку, представља један од неопходних корака у разумевању природе поменуте еволуције. Очигледно да је убрзавање процеса глобализације, узроковало драстичне политичке и социо-економске промене са којима, многе државе у развоју, нису могле да се носе. Детаљније, створен је политички, безбедносни и економски вакум, у којем су поједине државе, изгубиле монопол над насиљем, способност да уређују унутрашњи политички поредак и пружају основне услуге становништву. Уместо држава појавили су се недржавни актери, нудећи алтернативу и промене незадовољном становништву, при чему су многи од њих, прибегли примени насиља, као начину за остваривање својих политичких циљева.

Иако постоје веома велике разлике између недржавних наоружаних група у погледу идеологије, циљева, структуре, организације, начина деловања, као и унутарполитичког и међународног легитимитета, може се издвојити неколико њихових заједничких карактеристика. Свака недржавна наоружана група има вођство, чланове, организациону структуру и функције, идеологију-политику, односно сет вредности и политичких циљева, стратегију и тактике, као и везе са другим недржавним актерима и државама. Њихов преовлађујући циљ је оспоравање власти, моћи и легитимитета државе, при чему у том процесу превасходно користе насиље на неконвенционалан или асиметричан начин. Такође, захваљујући револуцији у информационој сфери, недржавне групе су сада способне да делују, и локално, и глобално. У организационом смислу, то су аутократски оријентисане организације, у којима се не поштује владавина права и међународне норме, у остваривању својих циљева.

На основу наведених карактеристика, недржавне наоружане групе можемо поделити у четири главне категорије: побуњеничке покрете, терористичке организације, милиције и организоване криминалне групе. Међутим, само побуњенички покрети и терористичке организације имају изражене политичке циљеве и развијену идеологију, односно желе радикалне политичке и друштвене промене у држави и друштву. Њихове тежишне активности су политички и идеолошки оријентисане, а насиље је изразито политички мотивисано, при чему је овај тип насиља најчешће испољаван у виду терора.

Прва систематска примена терора од стране недржавних наоружаних група, налик теористичким организацијама, забележена је, почетком првог века нове ере, код јеврејских екстремиста Зилота, а потом и код Асасина, војног крила

Исмаилитског покрета из 11. века. Поменути актери су ову врсту насиља превасходно користили да створе психолошки ефекат, односно да креирају осећај немоћи и рањивости код противничког режима и локалног становништва. Ирационални страх који су иницирали код противника, често изнад њихових стварних потенцијала и могућности, био је основа њихове индиректне стратегије, у којој је терор и убеђивање било више присутно него класично конвенционално ратовање.

Прва појава класичних побуњеничких организација, може се уочити у 18. веку, у америчком рату за независност, када су америчких колонисти формирали тајну политичку организацију „Синови слободе”, преко које су успоставили полутајни, паралелни квазидржавни систем, насупрот британској колонијалној власти. У војном погледу, примењивали су стратегију изнуривања, избегавајући директну војну конфронтацију главнина сукобљених страна. Америчка континентална армија, као и локалне милицијске снаге колониста, вешто су користили терен и локално становништво за примену герилске тактике, нападајући мање британске јединице, прекидајући њихове линије снабдевања и наносећи им значајне губитке у људству и материјалним средствима. Изнуривањем противника у војном и економском погледу, успели су да редукују његове војне капацитете и сломе његову политичку вољу за даљим наставком рата.

Управо је успех америчке револуције, инспирисао многобројне револуционарне снаге да, кроз политичку борбу и примену насиља, покушају да успоставе боља и праведнија друштва широм Европе. Идеје и тековине америчке револуције, прихваћене су код бројних француских официра и војника који су се борили са америчким снагама у рату за независност. Због тога, Француска револуција није само била хаотичан државни преврат, већ сврсисходан политички покрет, који је наглашавао врло препознатљиве идеолошке концепте попут једнакости, слободе, уставности и природних права. С друге стране, конзервативност аристократије и намере државне политичке елите да силом реши нарастајуће политичко и социјално незадовољство, изазвало је насилну реакцију и стварање паравојних формација француске треће класе, састављене од буржоазије, грађана, радника и сељака, које су постале основ за стварање масивне националне армије. Истовремено, потпуно је укинут стари феудални систем и формиран нови, буржоаски и секуларни, политички и друштвени поредак, чиме је направљен драстичан отклон од старог режима и католичке цркве.

С друге стране, прва значајнија појава терористичких организација, налик Асасинима и Зилотима, уочава се тек крајем 19. и почетком 20. века, на простору Западне Европе, Русије и Балкана. Први талас модерног тероризма, покренули су анархисти, примењујући стратегију „Пропаганде делима”. Тероризам је био искључиво политичког карактера, настао као последица ширења утицаја романтичних идеја просветитељства о слободи и социјалној правди. Већина недржавних наоружаних актера тога доба, попут анархиста, популиста, националиста, нихилиста, фашиста и комуниста, настали су као реакција на велика социо-економска превирања, побуне и кризе, убрзани технолошки и индустријски развој, буђења националне свести и друштвене еманципације, посебно у мултинационалним и аутократским империјама, попут Отоманског царства, Аустро-угарске и царске Русије.

Поменуте недржавне наоружане групе превасходно су вршиле атентате на истакнуте представнике власти, коришћењем ватреног оружја и експлозивних направа. Терористички напади извођени су у облику индивидуалних атентата, са минималним логистичким и организационим трошковима, с обзиром на ограниченост поменутих терористичких организација, у погледу људских и финансијских ресурса. Терористичке мреже нису биле развијене, као ни стратегије деловања организације. У идеолошком погледу, уздизање национализма, као и појава лево и десно оријентисаних идеологија, постале су плодно тле за тероризам, већином у форми регицида, модерној верзији тираницида.

Недржавни наоружани покрети и организације националистичке оријентације, крајем 19. и почетком 20. века, били су посебно активни на простору Турске и Британске империје, с обзиром на дугогодишња стремљења локалног становиштва за самосталношћу, или припајање матици држави. Експлицитни примери националистичких покрета који су користили терористичке нападе, али и шири спектар метода оружаног и неоружаног супротстављања, су Унутрашња македонска револуционарна организација (ВМРО) и Ирска Републиканска Армија (ИРА). Обе групе, након краха герилског ратовања у руралним срединама, користиле су тероризам, као доминантан облик политичког насиља, са различитим резултатима, због посебних стратегија које су спроводиле у односу на противника и контекст, који је у великој мери утицао на ток и исход побуна ових организација.

С друге стране, Руска револуција 1917. године представља логичку последицу еволутивног процеса једног ширег покрета, чији се почеци могу уочити у неуспелој побуни Декабриста 1825. године, а први обриси организованог отпора,

видљиви су у појави и развоју популистичких организација Земља и слобода, Црна репартиција и Народна воља, крајем 19. и почетком 20. века. Настанак и развој Руске социјалдемократске радничке партије, као и Социјалистичке револуционарне партије је само логички наставак тог процеса.

У основи, све ове руске револуционарне организације, настале су под утицајем паневропских идеја просветитељства, зачетих америчком, а развијених француском револуцијом. Сви ови покрети, имали су сличне идеологије, флуидне и опортунистичке тактике, као и технике регрутације чланства и мобилизације широких народних маса. За сваку од ових организација било је, од пресудне важности, идеолошко оспоравање теолошких основа руског царистичког, аутократског режима, научно утемељеним теоријама, нарочито Марксизмом. Такође, пропаганда и агитација, за ове револуционарне групе, постале су суштински важан инструмент за идеолошку изградњу политичког руководства, едукацију и регрутацију чланства и мобилизацију широких народних маса.

Додатно, развоју и ширењу Руске социјалдемократске радничке партије, односно касније Мењшевика и Бољшевика, као и Социјалистичке револуционарне партије, допринеле су различите политичке и социо-економске околности у Русији, почетком 20. века. Међутим, највећи допринос, у њиховом политичком уздизању и стварању опште револуционарне климе, дао је руски царистички режим. Својим репресивним и насилним деловањем, као и мањком политичке воље, није успео да суштински разреши нагомилане социо-економске противуречности, између аристократско-буржоаске, владајуће класе и обесправљених и незадовољних радника и сељака, што је погодновало даљем развоју ових радикалних револуционарних организација.

Први светски рат је само интензивирао и продубио растуће социо-економско незадовољство радника, сељака и војника, које су ове организације успешно каналисале и усмериле, током фебруара 1917. године, за рушење царистичког ауторитарног режима. Октобарска револуција исте године, представљала је само политички преврат Бољшевика, који је искористио незадовољство радника и сељака динамиком започетих реформи, како би преузео власт од својих политичких ривала, а идеолошки блиских партија, пре свега Мењшевика и Револуционарних социјалиста, и успоставио диктатуру пролетеријата. У стварању новог бескласног друштва, Бољшевици, односно Руска комунистичка партија, сурово се обрачунала са неистомишљеницима и политичким противницима спроводећи „Црвени терор” према свима које су сматрали „Класним неријатељима”.

За разлику од Бољшевика, који су своје идеолошке замисли и практично деловање заснивали на остваривању диктатуре пролетеријата, односно радничке класе, Комунистички покрет у Кини, током 20-тих и 30-тих година 20. века, заснивао је своје активности на политичкој агитацији, кадровском и инфраструктурном развијању организације, као и герилском ратовању, у руралним срединама. Истовремено, опстанак и развијање побуњеничког покрета у Кини, зависило је од добрих односа са руралним становништвом, који су посебно неговани и развијани. У пракси, примењивао се Маов модел продуженог рата, заснован на постепеном и дуготрајном процесу политичког и војног нарастања побуњеничког покрета, до тренутка, када ће моћи да се конвенционално супротстави противнику, што се, након Другог светског рата и десило, поразом кинеских националистичких снага 1949. године. Маов модел је један од најмасовније примењиваних концепата побуњеништва у 20. веку. Користили су га бројни комунистички и националистички покрети, превасходно током антиколонијалне борбе 60-тих и 70-тих година прошлог века, а у неким регионима, задржао се и током 80-тих година поменутог столећа.

У односу на Маов модел побуњеништва, који се заснивао на дуготрајном процесу изградње политичког легитимитета и подршке локалног становништва, Че-Геварин „фоко” модел нудио је политичку пречицу, која је подразумевала авангардно, усмеравајуће деловање герилских снага, довољно за иницирање масовног устанка против постојећих политичког режима. Међутим, овај модел није имао већих успеха, иако је примењиван од појединих комунистичких и исламистичких покрета, током 20. и почетком 21. века.

У истом периоду, терористичке организације, комунистичке и националистичке оријентације, попут Црвених бригада или Привремене ирске републиканске армије, примењивале су значајно једноставнији модел политичке борбе, који је предвиђао неселективну примену терора за остваривање политичких циљева. Иако је захваљујући одређеним околностима, пре свега развоју медија и комуникација, политичко деловање ових недржавних група имало извесних успеха, ове организације су ретко остваривале постављене политичке циљеве. Једини изузетак су самоубилачки напади Хезболаха на америчке и француске мировне трупе у Бејруту 1983. године, када су ове акције директно проузроковале повлачење западних мировних трупа из Либана.

Кључна прекретница у глобалној експанзији радикалног ислама, крајем 20. века, представља подршка САД и њених савезника муџахединском покрету у борби

против Совјета у Авганистану, чиме су створени повољни услови за интернационализацију и глобално ширење исламистичких идеја. Ал-Каида управо представља покушај операционализације идеја о стварању глобалног дихадистичког покрета и ширењу исламистичких идеја.

Ал-Каида је осмишљена као транснационална основа, односно база за глобални побуњенички покрет, као револуционарна, „фоко” авангарда, за шири и масовнији Муслимански побуњенички покрет. У том погледу, настојала је да финансијски, пропагандно, логистички и стручно помаже и подржава регионалне и локалне побуњеничке и терористичке групе, широм света. Њен превасходни циљ је акумулација ефеката појединачних побуњеничких и терористичких организација, у стратегијски ефекат, који би инспирисао Муслимански свет на глобалну побуну, чиме би се натерали САД и њени савезници да напусте Блиски и Средњи Исток и створили услови за рушење прозападних и секуларних политичких режима у овим регионима.

У средишту овог концепта је замисао деловања Ал-Каиде као глобалног инспиратора, подстрекача и идеолошког вође целокупне муслиманске заједнице, која жели да иницира стварање глобалног муслиманског побуњеничког покрета, кроз провокацију и спектакуларне акције отпора (терора) постојећем светском поретку. Управо њена способност да, кроз пропаганду, техничку подршку, стратешко усмеравање и повремено вођење, integriше и усмери деловање својих суборганизација и придужених исламистичких група, у више од 60 земаља у свету, представља извориште глобалне моћи ове организације.

Међутим, терористички напад, 11. септембра 2001. године, изазвао је тешке последице по Ал-Каиду. Услед америчке војне интервенције у Авганистану, ова организација претрпела је тешке организационе, инфраструктурне и кадровске губитке од којих се никада није опоравила. Прилагођавајући се тешким околностима, Ал-Каида је постала авангарда само у идеолошком и концептуалном смислу, при чему је изгубила способности оперативног деловања. Примат у практичном деловању преузеле су њене суборганизације и регионалне салафистичке групе, што је на крају довело до идеолошког и организационог раскола глобалног исламистичког покрета, при чему је Исламска држава преузела примат глобалног дихадистичког лидера.

Ова организација је политички и организационо врло брзо нарасла, захваљујући слабостима сиријског и ирачког режима, формирајући Исламски халифат на територији коју је заузела и привлачећи на хиљаде страних бораца,

визијом идеалне муслиманске државе и религијске чистоће друштва, коју је покушавала да наметне локалном становништву. Међутим, чим је попримила државолике и конвенционалне карактеристике, изгубила је кључне предности побуњеничког покрета, као што су тајност деловања и герилско ратовање, што се директно одразило на ситуацију на терену, у виду војног пораза и губитка готово свих територија.

За разлику од Ал-Каиде, Исламске државе и других терористичких организација исламистичке оријентације, Хезболах, шиитска милитантна група, је једна од најсофистициранијих и најкомплекснијих организација која је далеко превазишла своје побуњеничке и терористичке корене. Захваљујући свом прагматичном и флексибилном приступу у погледу организације и начина деловања, развила је изузетне способности прилагођавања окружењу и активностима противника. При томе, свака промена у војној сфери, праћена је адекватним активностима у политичкој и социјалној области, у настојању да се максимизују ефекти војне силе, учврсти позиција као масовног покрета, константно развијају елементи контрадржаве, обезбеђујући постепен и константан напредак организације, у односу на окружење и деловање противика.

Сагледавајући идеолошки, политички, организациони и практични развој побуњеничких покрета и теористичких организација кроз епохе и векове, може се уочити дугорочна тенденција њиховог константног прилагођавања окружењу, али и условима које је наметао надмоћнији, конвенционално оријентисани противник.

Очигледно да је већина, претходно анализираних, недржавних наоружаних група деловала и примењивала политичко насиље, у условима изразите асиметрије у односу на противника, што намеће потребу за дубљом анализом ове релације, посебно у контексту рата и оружаних сукоба, али и начина употребе силе у политичке сврхе.

У политичкој и војној теорији, рат се превасходно разматра из Клаузевицеве перспективе, односно као наставак политике и другим, претежно насилним средствима. С друге стране, суштину рата представља борба између зараћених страна, односно насилни сукоб супротстављених воља, чији исход зависи од начина на који, стране у сукобу, воде рат, као и политичког, друштвено-културног, економског, технолошког, војно-стратегијског, географског и историјског контекста, у којем се ова, врло насилна појава, одвија.

Рат није само ратовање, односно вођење рата у војној димензији, већ обухвата и борбу у свим осталим, невојним димензијама сукоба. Ратовање

представља само инструмент, средство за dostizanje политичког циља, односно циљ рата није војна победа, већ потчињавање противника сопственој (политичкој) вољи. Управо због међузависног и динамичног утицаја поменутих контекста на рат, карактер или начин ратовања се мењао и еволуирао током времена, у складу са променама у друштву, култури, политици и технологији.

У војној теорији и пракси се препознају две основне категорије вођења рата: регуларно/конвенционално и нерегуларно/неконвенционално ратовање, које се међусобно разликују на основу легалног и политичког статуса зараћених страна, али и начина на који сукобљене стране воде рат. Поменути термини: регуларно, односно конвенционално ратовање, као и нерегуларно или неконвенционално ратовање, се користе као синоними, при чему постоје и низ других концепата који означавају исте, или сличне начине вођења рата. У погледу начина вођења рата, регуларно/конвенционално ратовање се заснива на офанзивности, агресивности, иницијативи и високом темпу операција, са циљем уништења противника, комбинацијом маневра и ватре, док технички и материјално инфериорнији противник, у нерегуларном/неконвенционалном ратовању, користи време као средство изнуривања, са циљем да оствари политичку победу, избегавајући војни пораз.

Имајући у виду теоријски и концептуални хаос, настао услед несклада војне теорије и доктринарне праксе, историјски посматрано, постоји неколико концепта нерегуларног ратовања, који се данас користе да означе исте, или сличне начине вођења рата.

Герилско ратовање представља настарији концепт неконвенционалног вођења рата према којем, слабија страна предузима тактичку иницијативу, бирајући начин, време и место дејства по војним снагама непријатеља, истовремено избегавајући директну оружану конфронтацију са војно надмоћнијим противником. Циљ оваквог начина вођења рата је оспоравање војне победе противнику, његовим војним и економским слабљењем и изнуривањем. С друге стране, тероризам представља специфичну врсту политичког насиља превасходно усмереног према цивилима, при чему се терор користи као „логика” деловања, односно као инструмент за систематско подстицања страха и анксиозности, ради контроле и усмеравања цивилног становништва и остваривања посредног утицаја на носиоце власти и доносиоце политичких одлука. У односу на претходне облике нерегуларног ратовања, побуњеништво је далеко комплекснији начин вођења рата, јер обухвата и невојне садржаје, као што је политичка агитација, психолошко-пропагандне

активности, политичка мобилизација и регрутација, а често се комбинује герилским ратовањем и тероризмом, па чак и конвенционалним ратовањем. Заједничка карактеристика сва три поменута облика нерегуларног ратовања је њихова примена у условима изразите асиметрије, у погледу капацитета и способности зараћених страна.

Историјски посматрано, асиметрија је одувек постојала као релација између зараћених страна. У традиционалном смислу, асиметрија се разматра као значајна несразмерност између супротстављених страна, у погледу елемената војне моћи. Међутим, војна моћ се одувек употребљавала у одређеном контексту и њена ефективност зависила је и од деловања супротне стране. У условима изразите асиметрије, слабији актери настоје да, применом других, невојних инструмената моћи, измене утицај војно надмоћнијег противника на ток и исход сукоба, чиме желе да компензују своју војну инфериорност, како би постигли своје политичке циљеве.

У војној теорији и пракси не постоји јединствена дефиниција асиметрије, већ само заједничко разумевање о овом феномену. Најчешће се објашњава као неједнакост између зараћених страна, у погледу политичког и правног статуса, релативне моћи или способности, као и стратегија које се примењују у сукобу. Нарочито је значајна асиметрија у стратегијама, при чему надмоћнија страна најчешће примењује стратегију уништења, која је заснована на слабљењу и уништењу противникових борбених способности, брзим и ефектним физичким уништењем противникових капацитета за борбу. С друге стране, стратегија изнуривања усмерена је ка сламању политичке воље противника, кроз дуготрајну борбу и изнуривање.

У пракси, асиметрија је најизраженија у сукобима државе са недржавним актером. Полазећи са позиције слабости, недржавни актер користи разноврсне облике диспропорције и неједнакости: од асиметрије у циљевима, стратегији и тактици, преко разлика у квалитету и квантитету, средствима и алатима, ресурсима и потенцијалима, па све до асиметрије у погледу законских норми и моралних вредности.

У војној теорији, асиметрични оружани сукоби, односно конфликти у којима постоји изразита асиметрија између зараћених страна, истраживани су само из преспективе вођења рата, при чему се термин асиметрично ратовање користио само провизорно и колоквијално. Сам концепт асиметричног ратовања појављује се тек крајем прошлог и почетком овог века, при чему нема опште прихваћене

дефиниције и формулације овог концепта, око којих би постојао јединствен консензус, у научним и стручним круговима.

Теоријска и практична конфузија створена око овог концепта, резултирала је бројним критикама око његове применљивости и корисности, што указује на проблем недовољне истражености поменутог феномена у оружаним сукобима. Несумњива је чињеница, да је сво ратовање асиметрично, јер се одувек настојало да се експлоатишу сопствене предности, а нападају противникове слабости. Свака нова тактика или средство, којим се промени однос моћи између зараћених страна, узрокује одређену врсту неравнотеже, или асиметрије, која претезањем на једну страну, ствара услове за победу. Управо употребна вредност концепта асиметрије, у погледу било којег конфликта, лежи у његовој моћи објашњења стратегијске релације између зараћених страна и анализи како се постојећа асиметрија може претворити у трајну стратешку предност. У основи, потрага за асиметријом је фундаментална за ратовање.

Асиметрично ратовање је начин изналажења сопствених компаративних предности у односу на релативне слабости непријатеља, при чему је тежиште концепта на неконвенционалним или нетрадиционалним приступима, методама и техникама. У концепту се полази од претпоставке да је ангажовање конвенционалног противника лимитирано конвенцијама и обичајима ратовања, док непријатељ, најчешће у форми терориста и побуњеника, води рат у његовој тоталној, или апсолутној форми, без ограничења.

Концепт асиметричног ратовања пружа могућност разматрања ситуације и деловања на бојишту на радикалан и проактиван начин, са циљем да се противник стави у неповољну асиметричну релацију, односно нуди решење како инвертовати противничке ресурсе и снаге, односно како их трансформисати у рањивост.

Досадашњи приступи у концептуализацији асиметричног ратовања, омогућавају апстраховање теоријски надограђеног и операционализованог модела, прилагођеног специфичностима савременог ратовања, у глобалном окружењу, у 21. веку.

Асиметрично ратовање, у овом моделу, представља облик ратовања у којем зараћене стране генеришу нову, и/или експлоатишу постојећу асиметрију, у односу на противника, а ради остваривања политичких циљева у рату. Под асиметријом, у овом случају, подразумева се несклад, неједнакост и неравнотежа између зараћених страна у погледу моћи/способности, друштвених вредности, политичке воље и стратегија/тактика, које зараћене стране примењују у конкретном сукобу.

Сам процес генерисања и/или експлоатације асиметрије у оружаним сукобима, према овом моделу, се може објаснити као мишљење, организовање и деловање којим се ствара претходно поменута неравнотежа/неједнакост, или експлоатише постојећа диспропорција, са циљем да се максимизирају сопствене предности, искористе противникове слабости, преузме иницијатива и омогући већа слобода деловања, у односу на непријатеља.

Асиметрија се испољава кроз три главна облика: асиметрију у способностима, културолошку асиметрију, асиметрију у политичкој вољи. Асиметрија у способностима, у највећој мери, омогућава разматрање неједнаког односа зараћених страна, у погледу њихових капацитета и способности за вођење рата/оружаног сукоба. Ова врста асиметрије се најчешће испољава као идентификациона, ресурсна, организациона и технолошка асиметрија, као и асиметрија у погледу експлоатације информација. Културолошка асиметрија настаје када зараћене стране имају врло различите политичке, правне, моралне и етичке погледе, вредносне ставове и обрасце понашања, који обликују њихов начин ратовања. Асиметрија у политичкој вољи представља несразмеран, или неједнак однос, у погледу интереса и идеолошке кохезије између зараћених страна.

У пракси, поменути облици асиметрије се могу комбиновати у две основне врсте асиметрије: конвенционалној и неконвенционалној. Конвенционална асиметрија настаје превасходно генерисањем или експлоатацијом неједнакости у способностима, у односу на противника, док неконвенционална асиметрија тежишно настаје генерисањем или експлоатацијом културолошке неједнакости и неједнакости у политичкој вољи, чиме се неутралише ресурсна надмоћност противника, приморава да одустане од сукоба и промени своју политику.

У односу на ниво рата/оружаног сукоба и ефекта који се остварује, асиметрија може бити стратегијска и оперативно/тактичка. Стратегијска асиметрија најчешће настаје посредно, комбиновањем и акумулирањем ефеката различитих облика асиметрије, што може одлучујуће утицати на ток и исход конфликта. Оперативно-тактичка асиметрија може настати као последица непосредних активности зараћених страна, најчешће генерисањем ресурсне асиметрије на одређеном простору, и у одређеном времену.

Тактички и оперативни ефекти асиметрије уско су повезани са начином остваривања ефеката асиметрије на стратегијском нивоу, при чему ефективност асиметрије зависи и од реакције противника, али и од контекста у којем се одвија

оружани сукоб. Очигледно да је асиметрија, као фундаментална релација у оружаним сукобима, контекстуално зависна.

У том погледу, глобализација је значајно изменила контекст, односно окружење, у којем делују недржавне наоружане групе, у 21. веку. Детаљније, кључни процеси глобализације, као што су демографске промене, урбанизација, убрзано повезивање и интензивирање политичке, друштвене и економске међузависности и информационо-технолошка револуција, значајно су условили начин на који побуњенички покрети и терористичке организације генеришу и експлоатишу асиметрију у оружаним сукобима.

Међутим, поменута условљеност се различито испољава, при генерисању и експлоатацији конвенционалне асиметрије, од стране недржавних наоружаних актера, него приликом утицаја поменутих трендова на неконвенционалну асиметрију недржавних наоружаних група, претежно због специфичности димензија (физичке, когнитивне и моралне), у којима се одвија рат, односно оружани сукоб.

Условљеност конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружаних група од демографских промена, у 21. веку, најчешће се испољава посредно, кроз промене у структури популације и популациону динамику.

У односу на структуру популације, ова условљеност се најчешће испољава посредно, тако што побуњеничке и терористичке организације експлоатишу етничку, религијску и старосну неједнакост становништва, прерасподелом друштвених ресурса, организацијом нових и укидањем старих друштвених ентитета, органа и институција, као и норми понашања. Ову врсту ресурсне асиметрије недржавне групе заснивају на подршци, или контроли локалног становништва и дијаспоре, јер у великој мери, црпе материјалне и људске ресурсе управо из дела популације која их активно подржава, или експлоатишу њен пасивни део који је, или застрашен, или уцењен.

Такође, постоји изражена асиметрија у погледу прикупљања и експлоатације информација која произилази из повезаности недржавних наоружаних група са локалном популацијом и њихове способности утапања у цивилно окружење. У основи и ресурсна и идентификациона асиметрија зависи од локалне популације, односно од њихове спремности да помогну недржавним наоружаним групама.

Такође, популација може имати важну улогу у успостављању или експлоатацији технолошке асиметрије, с обзиром да је висока технологија данас много приступачнија, а с друге стране постало је много лакше сакрити нискотехнолошко оружје, уз подршку локалне популације.

У генерисању конвенционалне асиметрије нарочит утицај могу имати миграције јер могу, релативно брзо, променити религијску, етничку, полну, старосну, политичку и културну слику у окружењу којем делују недржавне наоружане групе. Такође, ове групе људи су нарочито подложне деловању терористичких организација и побуњеничких покрета, односно може довести до милитаризације избеглица, односно до укључивања једног дела миграната у политичко насиље. Истовремено, недржавне наоружане групе мигранте могу користити као параван за своје активности, односно могу користити избегличке кампове као уточишта, одмор, регруписавање, логистичку и финансијску подршку, чиме генеришу асиметрију у односу на конвенционалног противника, чије је деловање, у таквом окружењу, ограничено хуманитарним и правним разлозима.

Демографска експлозија младе популације, у комбинацији са политичком и економском маргинализацијом, може бити извор ресурсне асиметрије, у погледу олакшане регрутације и мобилизације овог дела популације за активности побуњеничких и терористичких организација.

Сви претходно разматрани демографски фактори, попут етничке, религијске и старосне неједнакости становништва, наклоност и подршка становништва недржавним наоружаним групама, миграција и демографске експлозије младе популације, значајно утичу на генерисање и експлоатацију ресурсне, организационе и идентификационе асиметрије, односно на начин који недржавне наоружане групе регрутују своје припаднике, мобилишу и користе становништво за прикупљање информација о противнику, логистичку подршку, припрему и реализацију оружаних напада импровизованим експлозивним средствима и ангажовањем бомбаша самоубица.

Урбанизација је врло значајан фактор који може утицати на конвенционалну асиметрију, с обзиром да је готово две трећине светског становништва насељено у градовима, који су због својих инхерентних карактеристика врло рањиви на деловање недржавних наоружаних група.

Такође, интензивирање урбанизације неизбежно је довело до стварања безбедносно спорних и слабо контролисаних урбаних средина у 21. веку. Приметно је повећано деловање недржавних наоружаних група у пренасељеним, неуређеним и врло повезаним урбаним срединама, где се такви актери могу ефикасно сакрити у комплексном људском, физичком и информационом простору, чиме експлоатишу идентификациону асиметрију. Такође, таква средина им увећава способност дисперзије, односно генерисања ресурсне асиметрије, коју постижу кретањем и

борбом у растреситом поретку, стапајући се са физичким инфраструктуром изграђених средина, крећући се у потпуности унутар шупљих простора и покривених рута које пружају градови, чиме у великој мери смањују ризик од одмазде војно надмоћнијег противника.

Ограничења употребе конвенционалне војне силе повећала су способности недржавних наоружаних група да генеришу идентификациону асиметрију, сакривањем унутар цивилне популације, у урбаним срединама, утапањем унутар „заштићеног” дела урбаног становништва.

Условљеност конвенционалне асиметрије недржавних наоружаних група од процеса урбанизације је врло очигледна и у највећој мери зависи од инхерентних карактеристика урбане средине, у погледу рањивости на деловање побуњеничких и терористичких организација, при чему постоје врло велике могућности генерисања ресурсне и идентификационе асиметрије, јер се предности урбане средине успешно комбинују са ограничењима у примени конвенционалне силе.

Захваљујући убрзаном повезивању држава и друштава, коју је у највећој мери омогућила информационо-технолошка револуција, недржавни наоружани актери изменили су своју структуру, начин функционисања, методе деловања, при чему су стекли нове способности, које су, донедавно, биле резервисане само за државне актере.

Детаљније, под утицајем интензивног повезивања појава, процеса и актера, у глобалном окружењу, у 21. веку, недржавне наоружане групе су у великој мери преузеле организационе облике децентрализованих мрежа, или умрежених чворишта, како би постале ефективније у динамичном окружењу. Такође, поједине побуњеничке и терористичке групе су се трансформисале у организације без формалног вођства, чиме су ресурси, информације и одлучивање постали дифузни. Тиме је омогућено генерисање организационе, ресурсне и идентификационе асиметрије, смањени су ризици од откривања и деловања непријатеља у окружењу са сталним електронским праћењем, али и са информационим презасићењем, у којем противник поседује оперативну супериорност, али у великој мери ограничену, самонаметнутим правним и политичким ограничењима.

Истовремено, приметан је тренд хибридизације структуре недржавних наоружаних група, односно процес стварања организација које, поред недржавних актера који примењују нерегуларне и асиметричне методе, укључују и државне актере, који користе недржавне наоружане групе као прокси организације, али који

исто тако користе асиметричне методе за минимизирање откривања и избегавање одмазде других држава.

Недржавне наоружане групе су пронашле начин за превазилажење јаза између отворених и тајних активности, који је сам по себи маневарски простор, где могу да делују у том јазу између откривања, идентификације и одговора противника. Зато све већи број недржавних наоружаних актера испољава карактеристике хибридног деловања, комбинујући државне и недржавне елементе, војне и криминалане компоненте, легалне и нелегалне структуре, домаће и међународне организације, које му омогућавају да се дубоко укорени у све сегменте легитимних националних и међународних система.

Експлозија повезаности, узрокована глобализацијом, као и потреба за генерисањем сопствених ресурса, у недостатку државних спонзора, приморали су побуњеничке покрете и терористичке организације у 21. веку, да развијају низ веза, партнерстава и савеза. Истовремено, надметање са другим државним и недржавним актерима приморало их је да ограниче своје циљеве, фокусирајући се на опстанак и профитабилност.

Због убрзаног повезивања света, савремене побуњеничке и терористичке организације сада делују више као самосинхронизовани скуп независних, али сарађујућих ентитета, него као формална организација. Многе недржавне наоружане групе имају полуаутономне елементе који брзо прелазе из борбених дејстава у неборбене активности, и истовремено извршавају информационе и кинетичке функције, политичке и тактичке задатке, што ствара велике могућности за стварање ресурсне и организационе асиметрије у односу на противника.

Истовремено, експлозија повезаности масовно је увећала способност недржавних наоружаних актера да делују са већих удаљености, чиме је омогућено генерисање ресурсне асиметрије, коришћењем неконтролисаних подручја за сигурна уточишта, логистичке базе и полазне основице за оружане и терористичке нападе. Такође, омогућава малим актерима, са међусобно великих удаљености, да споје и акумулирају ефекте и постигну резултате који су диспропорционални њиховој величини и појединачним способностима.

Очигледно да је процес убрзаног повезивања држава и друштава у великој мери утицао на промене у конвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група. Применом организационих облика децентрализованих мрежа, умрежених чворишта, без формалног вођства, хибридизацијом структуре и деловања, повећањем аутономности и мултифункционалности у деловању,

развијањем низа веза, партнерстава и савеза са другим побуњеничким и терористичким групама, коришћењем удаљених неконтролисаних подручја за сигурна уточишта, логистичке базе и полазне основице за терористичке нападе, омогућено је генерисање организационе, ресурсне и идентификационе асиметрије у односу на надмоћнијег противника.

Информационо-технолошка револуција једна је од главних генератора промена у конвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група, јер је омогућила овим актерима приступ главним технолошким инструментима глобализације: интернету, мобилним телефонима, сателитским комуникацијама, електронском трансферу новца, лакоћи међународног кретања и трговине.

Такође, захваљујући доступности поменутих инструментима, омогућено им је да се домогну способности, које су раније ексклузивно биле намењене великим силама, као што је свемирска технологија, далекометна прецизна оружја, масовна аутономна оружја кратког домета. Приступ поменутих технологијама повећао је потенцијал недржавних наоружаних група за оспоравање ресурсне и технолошке надмоћности конвенционално оријентисаних противника.

Захваљујући масовној примени информационе технологије, недржавне наоружане групе су повећале своје способности скривања у информационој димензији, користећи неред који ствара гигантски обим електронског саобраћаја. Такође, усвојили су технике и методе технолошког стапања, односно физичког, или виртуелног приближавања заштићеном становништву, местима, мрежама или системима, које противник не може да искључи, или онеспособи, а да при томе не науди себи и својим способностима, чиме је генерисана идентификациона асиметрија којој конвенционално оријентисани непријатељ врло тешко може да неутралише.

Истовремено, недржавне наоружане групе развиле су способности искоришћења електронских система за приступ подацима, техничке и механичке вештине потребне за хаковање хардвера, пренамену потрошачке технологије, или интегрисање војног хардвера у импровизоване борбене системе, чиме су створени предуслови за генерисање технолошке асиметрије, као и ресурсне асиметрије, на одређеном простору и у одређено време.

У комбинацији са убрзаним повезивањем, информационо-технолошка револуција омогућила је генерисање организационе и ресурсне асиметрије, кроз коришћење растреситог распореда, односно размештања елемената побуњеничких и

терористичких организација изван забрањених и ризичних подручја. Поменути простори се користе као стратегијско залеђе, или виртуелна сигурна уточишта, што је пружало недржавним наоружаним групама већу слободу акције и бољи приступ финансијској и политичкој подршци.

Додатно, информационо-технолошка револуција омогућила је недржавним наоружаним групама да међусобно сарађују коришћењем интернета, друштвених мрежа и мобилних телефона, без инфилтрације, или тајног убацивања на опасну територију.

Очигледно, да је информационо-технолошка револуција, као један од главних генератора глобализације, пресудно утицала на промене у конвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група. Захваљујући приступу главним технолошким инструментима глобализације, побуњеничке и терористичке организације стекле су способности за оспоравање ресурсне и технолошке надмоћности противника. Такође омогућено им је ефективније скривање у информационој димензији, искоришћење електронских система за пренамену потрошачке, или интегрисање војног хардвера у импровизоване борбене системе, као и коришћење стратегијског залеђа или виртуелих сигурних уточишта, без инфилтрације, или тајног убацивања на опасну, или безбедносно ризичну територију. Неведене способности коришћене су за генерисање технолошке, организационе, идентификационе и ресурсне асиметрије у односу на противника.

Претходно разматране чињенице и докази, недвосмислено указују да условљеност конвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружаних група демографским променама, процесом урбанизације, убрзаним повезивањем држава и друштава, као и информационо-технолошком револуцијом, значајно мења карактер генерисања асиметрије у способностима, јер је применом нових средстава и технологија, иновативних метода и тактика, које раније нису биле доступне недржавним актерима, омогућено лакше, брже и даље преношење ефеката из физичке, у моралну и когнитивну димензију сукоба. Наведна констатација, у потпуности, потврђује постојање претпостављене условљености, чиме је прва посебна хипотеза овог истраживања у целисти доказана.

Природа условљености неконвенционалних форми асиметричног ратовања недржавних наоружаних група демографским променама, процесом урбанизације, убрзаним повезивањем држава и друштава, као и информационо-технолошком револуцијом, у великој мери зависи од димензије сукоба у којој се ефекат асиметрије испољава. Ефекти културолошке асиметрије и асиметрије у политичкој вољи се

најчешће пројектују у когнитивној и моралној димензији сукоба, а посредно остварују утицај и на физичку димензију конфликта.

Условљеност неконвенционалнм асиметричног ратовања недржавних наоружаних група демографским променама, испољава се посредно кроз политичку манипулацију перцепцијама и страхововима о етничкој и социо-економској неједнакости и угрожености локалног становништва, чиме се генерише културолошка асиметрија у односу на противника.

Демографска експлозија младе популације, нарочито на Блиском Истоку и Африци, у комбинацији са ограниченим социо-економским могућностима, приступу образовању и безбедности, може генерисати социјално незадовољство, криминал, насиље и подложност радикалним идеологијама и покретима. Експлоатацијом социо-економских фрустрација и незадовољства младе популације, кроз различите идеолошке и релгијске манипулације, у којима доминирају националистичка, религиозна и ксенофобична осећања, генерише се културолошка асиметрија у моралној димензији сукоба са конвенционалним противником.

Миграције могу значајно утицати на генерисање и експлоатацију културолошке асиметрије, при чему недржавни наоружани актери користе ксенофобију и радикалне ставове према мигрантима за креирање перцепције о угрожености етничких, или релгијских група, како би привукли потенцијално чланство или симпатизере, а своје непријатеље приказали као угњетаваче.

Гетоизација становништва мигрантског порекла, посебно брзо растуће и младе муслиманске популације, у комбинацији са слабом политичком, социјалном и економском перспективом, посредно може допринети генерисању и експлоатацији културолошке асиметрије, кроз утицај радикалних идеологија недржавних група.

Додатно, значајан део младе муслиманске популације, са високим степеном исламских фундаменталистичких уверења, представља велику регрутну базу за бројне исламистичке недржавне наоружане групе које, у одсуству успешних контрирајућих порука, обилато користе културолошку асиметрију, нудећи другачију идеолошку и социјалну перспективу незадовољним појединцима.

Инструментализацијом насиља у медијској сфери, недржавни наоружани актери у 21. веку настоје да генеришу асиметрију у политичкој вољи, односно обезбеде већу подршку становништва, у односу на противника. На тај начин недржавне наоружане групе су у могућности да постепено релативизују ресурсну и технолошку надмоћ противника.

Очигледно да условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања демографским променама, у великој мери, зависи од способности побуњеничких покрета и терористичких организација да манипулишу перцепцијама и страхововима о етничкој и социо-економској неједнакости и угрожености локалног становништва. Такође зависи и од њихове способности да, експлоатишу ксенофобију и радикалне ставовове према мигрантима, користе социо-економско незадовољство младе популације и гетоизираниог становништва мигрантског порекла, злоупотребљавају исламска фундаменталистичка уверења, за регрутацију и мобилизацију потенцијалног чланства и симпатизера, односно за генерисање културолошке асиметрије и асиметрије у политичкој вољи.

Условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружаних група све већом урбанизацијом, испољава се кроз тренд повећане регрутације и мобилизације становништва, нарочито у неконтролисаним градским подручјима, у којима постоји безбедносни и политички вакум. Побуњеници и терористи користе такве просторе, како би задобили подршку запостављеног становништва, обезбеђујући јавне услуге, материјалну и финансијску помоћ сиромашнима. На тај начин се експлоатише постојећа културолошка асиметрија и асиметрија у интересима у односу на конвенционалног противника.

У основи, користећи системске социо-економске слабости државног поретка, у сиротињским четвртима, стварају се алтернативни друштвени и политички поретци, у којима терористичке организације и побуњенички покрети противправно потчињавају градско становништво. С друге стране, нуде им извесну политичку и социо-економску перспективу, у замену за лојалност и подршку, односно генеришу асиметрију у политичкој вољи, којој државни актер може тешко да парира, узимајући у обзир системске слабости градских власти и хроничну небригу о оваквим, врло рањивим срединама.

С друге стране, урбане средине омогућавају недржавним наоружаним групама да остану неоткривене и анонимне, не само због густине насељености већ и због рестриктивних правних и друштвених норми, као што је право на приватност и приватну својину, што ове организације обилато користе, генеришући културолошку асиметрију.

Масовне миграције странаца без асимилације, могу створити процес гетоизације миграната, односно њиховог груписања у урбаним срединама, по етничком и религијском принципу. Зато што се нису уклопили у локално становништво и изборили одређен социо-економски статус, мигранти, у великим

градовима, имају склоност груписања у средине са сличним језичким, религијским и културолошким карактеристикама и обично ниским социо-економским статусом. Управо на овим културолошким и социо-економским различитостима у односу на домаће становништво, односно на експлоатацији културолошке асиметрије, недржавне наоружане групе регрутују незадовољне појединце и мобилишу становништво из гетоизираних средина.

Свеукупна правила ангажовања снага и употребе конвенционалне силе постала су много рестриктивнија, нарочито у урбаним срединама. Међутим, управо ова ограничења омогућавају недржавним наоружаним актерима да експлоатишу културолошку асиметрију у урбаним срединама и охрабрује појаву противника који има способности медијске манипулације и вештине политизације ратовања.

Очигледно да условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружаних група процесом урбанизације има више посредан карактер, који се огледа у способностима ових актера да, у градским четвртима са сиромашним и гетоизираним становништвом, у којима постоји политички и безбедносни вакуум, обезбеде јавне услуге, материјалну и финансијску помоћ и политичку алтернативу, односно генеришу асиметрију у политичкој вољи. У суштини, стварају се алтернативни друштвени и политички поретци, односно генерише се културолошка асиметрија, у којима терористичке организације и побуњенички покрети потчињавају градско становништво, нудећи им извесну политичку и социо-економску перспективу, у замену за лојалност и подршку.

Условљеност неконвенционалних форми асиметричног ратовања недржавних наоружаних група, убрзаним повезивањем и интензивирањем узајамне међузависности држава и друштава, врло је комплексна и тесно повезана са утицајем других трендова.

Сама експлозија повезивања је, у великој мери, проширила способност државних и недржавних актера да врше радикализацију на даљину и користе дијаспору и друштвене медије као оружје против супротне стране. Побуњенички покрети и терористичке организације интензивно користе предности пропаганде, мобилизације и регрутације путем интернета и друштвених мрежа, при чему релативно удаљени елементи ових организација, регрутују и индоктринирају појединце на удаљеним локацијама, без непосредног физичког контакта, што омогућава генерисање асиметрије у политичкој вољи на иновативан начин. Додатно, ширењем медијског простора, услед експанзије повезаности, психолошко-пропагандно деловање побуњеничких покрета и терористичких организација сада

има много већи опсег, интензитет и домаћај, него у прошлом веку. Такође, мноштво и дифузија информација у информационој димензији повећало је ефекте психолошко-пропагандног деловања недржавних наоружаних група.

Поменути тренд омогућио је коришћење међупростора, између отвореног и тајног деловања, побуњеничких покрета и терористичких организација, како би се избегла детекција, идентификација и одговор супротне стране. Услед различитих правних ограничења у погледу деловања, прагови одговора конвенционалних противника постали су релативно високи и предвидиви, што посредно, ствара врло значајне рањивости и потенцијално велику културолошку асиметрију, коју обилато користе побуњенички покрети и терористичке организације. Степен културолошке асиметрије може бити још већи, јер савремени побуњенички покрети и теористичке организације интензивно користе експлозију повезаности за пројектовање ефеката у друге димензије, где непосредно утичу на ставове становништва, јавног мњења и политичке одлучиоце, што раније није било могуће постићи у таквом обиму и интензитету.

Користећи експанзију повезаности, недржавне наоружане групе усмеравају социо-економско незадовољство становништва против „корозивног” деловања Западног политичког и културног утицаја, дисруптивних ефеката модернизације и глобалних интеграција. Експлоатише се културолошка асиметрија, односно негативна искуства у погледу утицаја глобализације на традиционална друштва, при чему се иницирају насилни антагонизми према Западном културном и економском империјализму.

Такође, побуњенички покрети и терористичке организације експлоатишу разноликост и дифузију глобалног медијског простора, како би произвели, развили и пласирали своје медијске садржаје, а оспорили и искривили медијске поруке својих противника. У основи користе медијски простор за манипулацију и мобилизацију присталица, користећи масовне комуникације, друштвене мреже, дијаспору, протестне покрете и штрајкове, како би се поткопало јединство и легитимитет противника, чиме се генерише и експлоатише културолошка асиметрија.

Користећи погодности све повезаности и узајамне међузависности, недржавне наоружане групе се све више ослањају на тероризам као тактику деловања, јер је повећан психолошко-пропагандни ефекат и утицај овог типа политичког насиља на публику, као и на потенцијалне регруте и нове чланове. Истовремено, настоје да политичким насиљем посредно генеришу културолошку асиметрију и асиметрију у политичкој вољи, односно испровоцирају своје

конвенционалне противнике на претерану реакцију, која би нашкодила њиховим интересима.

Тако је тероризам, у 21. веку, постао ефективнији, лакши и јефитнији у односу на конвенционалне војне операције. Истовремено је и мање ризичан за побуњенички покрет и терористичку организацију, јер захтева ангажовање много мање људских и материјалних ресурса, чиме се смањују ризици од откривања и уништења, при чему његов психолошки ефекат дозвољава недржавним наоружаним групама да креирају илузију снаге, без обзира на објективне слабости.

Убрзано повезивање и интензивирање узајамне међузависности актера, појава и процеса, у великој мери условљава неконвенционално асиметрично ратовање недржавних група, јер омогућава радикализацију и регрутацију на даљину, коришћење међупростора, између отвореног и тајног деловања, повећава опсег, интензитет и домашај психолошко-пропагандног деловања, омогућава експлоатацију негативних искуства у погледу утицаја глобализације на традиционална друштва и масовно коришћење медијског простора за манипулацију и мобилизацију присталица. Такође, омогућава све веће ослањањање на тероризам као тактику деловања, због повећаног психолошко-пропагандног ефекта и утицаја на јавност.

Условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група информационо-технолошком револуцијом је у великој мери одређена глобалним развојем информационих технологија, које су суштински измениле окружење у којем ове организације делују.

Детаљније, информационо-технолошка револуција омогућила је техничке услове да неконвенционално асиметрично ратовање недржавних наоружаних група поприми форму такозваног политичког ратовања, односно да ефекти асиметрије, генерисани у војној и невојним сферама, буду непосредније и интензивније пројектовани у политичкој димензији сукоба.

Глобални домашај интернета и друштвених мрежа омогућио је да ове комуникационе платформе постану значајан пропагандни и регрутни инструмент недржавних наоружаних група и пролифератор радикалних идеја. Истовремено, мноштво информација и доступност разноликих средстава за комуникацију, појачавају психолошке ефекте и домете терористичких напада.

Уједно, масовност комуникација и слаба контрола друштвених мрежа, повећава могућност обмањивања, односно дозвољава недржавним наоружаним актерима да се сакрију у јавним просторима, опонашају друге актере, генеришу и

експлоатишу лажне вести, или манипулишу њиховим физичким, или електронским отисцима.

Додатно, медији на Западу су постали подложнији дезинформацијама због повећане улоге друштвених мрежа, интензивније дистрибуције мишљења о чињеницама у традиционалним медијима, пада нивоа поверења у власт и све већег утицаја експлицитно пристрасних извора вести. Овакав развој медијске ситуације даје недржавним наоружаним групама веће могућности да шире дезинформације и потенцијално одврате конвенционалног противника од војне акције. Овакав начин деловања недржавних наоружаних група може потенцијално повећати јаз у ограничењима употребе силе код конвенционалног противника, нарочито када недржавни актери користе методе ратовања на нижим нивоима спектра сукоба.

Условљеност неконвенционалног асиметричног ратовања недржавних наоружних група информационо-технолошком револуцијом, огледа се у стварању услова за непосредније и интензивније пројектовање војних и невојних ефеката асиметрије у политичкој димензији сукоба. Такође, овај тренд омогућава да комуникационе платформе постану значајан пропагандни и регрутни инструмент и пролифератор радикалних идеја ових организација. Додатно, повећава могућност пласирања дезинформација и сакривања недржавних наоружаних група у јавним просторима, опонашања других актера, генерисања и експлоатације лажних вести, или манипулације њиховим физичким, или електронским отисцима.

Претходно сагледани резултати истраживања, у погледу условљености неконвенционалних облика асиметричног ратовања недржавних наоружаних група демографским променама, урбанизацијом, убрзаним повезивањем држава и друштава, као и информационо-технолошком револуцијом, указују да поменути глобални трендови непосредно али и на посредан начин, узрокују промене у генерисању и експлоатацији културолошке асиметрије и асиметрије у политичкој вољи, чиме је и доказана и друга посебна хипотеза у овом истраживању.

Доказивањем прве и друге посебне хипотезе у истраживању, у вези промена у асиметричном ратовању недржавних наоружаних група, насталих услед демографских промена, урбанизације, убрзаног повезивања и интензивирања политичке, друштвене и економске међузависности држава и друштава, као и информационо-технолошке револуције, резултати истраживања указују на тачност постављене хипотетичке релације у општој хипотези, чиме је доказана тврдња о постојању релација условљености асиметрије и промена у глобалном окружењу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Al-Zawahiri Ayman, "Knights under the Prophet's Banner", in *Al-Sharq al-Awsat*, 2 Dec. 2001.
2. Anderson Benedict, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, London, 1983.
3. Angstrom Jan, "Evaluating Rivalling Interpretations of Asymmetric War and Warfare," in *Conceptualising Modern War*, ed. Karl Erik Haug, Ole Jørgen Maaø, London, 2011, Hurst & Company.
4. Arasli Jahangir, *States vs. Non-State Actors: Asymmetric Conflict and Challenges To Military Transformation*, Inegma Special Report No. 13, March 2011.
5. Archer Abraham, *The Revolution of 1905 – A Short History*, Stanford, 2004, Stanford University Press.
6. Arreguín-Toft Ivan, „Contemporary Asymmetric Conflict Theory in Historical Perspective”, *Terrorism and Political Violence*, 2012, 24:4, pp. 635-657.
7. Avrich Paul, *The Russian Anarchists*, Princeton: Princeton University Press, 1967.
8. Australian Army, *LWD 1: The Fundamentals of Land Power*, ed. Australian Army Research Centre, Land Warfare Doctrine, Canberra, 2017, Department of Defence.
9. Barkawi Tarak, Shane Brighton, "Powers of War, Fighting, Knowledge and Critique", *International Political Sociology (2011)* 5, pp. 126-143.
10. Barnett Thomas, *The Pentagon's New Map - War and Peace in the Twenty-first Century*, New York, Berkley Books, 2004.
11. Bassford Christopher, "Clausewitz and His Works,"
<http://www.clausewitz.com/readings/Bassford/Cworks/Works.html>; Internet
09/07/2020.
12. Baumgartner Frederic, *Longing for the End: A History of Millennialism in Western Civilization*, New York, 1999, Palgrave.
13. Becket Ian, *Modern Insurgencies and Counterinsurgencies - Guerrillas and their Opponents Since 1750*, London, 2004, Routledge.
14. Bellamy Christopher, "'Tools of Ill-Omen': The Shifted Conflict Paradigm and Reduced Role of Conventional Military Power," *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. XV, No. 1, 2002, pp 149-157.
15. Berglund Christofer, Souleimanov Aslan Emil, „What is (not) asymmetric conflict? From conceptual stretching to conceptual structuring, Dynamics of Asymmetric Conflict”, *Dynamics of Asymetic Conflict*, 2020, Vol. 13, No. 1, pp. 87-98.

16. Beyerchen Alan, "Clausewitz, Nonlinearity, and the Unpredictability of War", *International Security*, 17/3, (winter 1992), pp. 59-84.
17. Blanc Binnendijk Hans et al., *Strategic Assessment 1998 - Engaging Power for Peace*, 1998, <http://www.ndu.edu/inss/Strategic%20Assessments/sa98/sa98ch11.html>.
18. Blanford Nicholas, *Hezbollah's Evolution: From Lebanese Militia to Regional Player*, Washington, 2017, Middle East Institute, Internet [https:// www.mei.edu/ sites/ default/ files/ publications/ PP4_ Blanford_ Hezbollah.pdf](https://www.mei.edu/sites/default/files/publications/PP4_Blanford_Hezbollah.pdf).
19. Blank Stephen, "Rethinking the Concept of Asymmetric Threats in U.S. Strategy" *Comparative Strategy* 23, no. 4 (2004), pp. 345-367.
20. Boyer Yves, Julian Lindley-French (eds), *The Oxford Handbook of War*, Oxford, 2012, Oxford University Press.
21. Brett Rachel, Specht Irma, *Young Soldiers: Why They Choose to Fight*, Boulder, 2004, Lynne Rienner.
22. Brodie Bernard, *War and Politics*, London, 1973, Collier MacMillan Publishers.
23. Browning Peter, *The Changing Nature of Warfare: The Development of Land Warfare from 1792 to 1945*, Cambridge, 2002, Cambridge University Press.
24. Bosio Nick, "What is War?, Defining War, Conflict and Competition", *Land Power Forum*, 10. February 2020, <https://researchcentre.army.gov.au/library/land-power-forum/what-war-defining-war-conflict-and-competition#:~:text=What%20differentiates%20war%20and%20conflict%20is%20the%20primacy,primacy%20with%20other%20non-violent%20means%20throughout%20the%20conflict>.
25. Bowen Wyn, "The Dimensions of Asymmetric Warfare", in Andrew Dorman, Mike Smith, Matthew Uttley (eds.), *The Changing Face of Military Power - Joint Warfare in an Expeditionary Era*, New York, 2002, Palgrave Mc Millan, pp. 15-43.
26. Breen Michael, Geltzer Joshua, "Asymmetric Strategies as Strategies of the Strong.", *The US Army War College Quarterly: Parameters* 41, 1 (2011), <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol41/iss1/3>.
27. British Defence Doctrine, *Joint Warfare Publication 0-01*, Shrivenham, 2001, UK, Joint Doctrine and Concepts Centre.
28. Bruderlein Claude, *The Role of Non-State Actors in Building Human Security: The Case of Armed Groups in Intra-State Wars*, Geneva, Center for Humanitarian Dialogue, May 2000.
29. Buffalo David, *Defining Asymmetric Warfare*, The Institute of Land Warfare, 2006.

30. Bull Hedley, *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, London, 1995, MacMillan Press, Second ed.
31. Bühlmann Christian, "Asymmetric strategies - A concept to better understand modern conflicts?", *Military Power Revue der Schweizer Armee – Nr. 2 / 2009*, pp. 8-21.
32. Burke Edmund, *Reflections on the Revolution in France*, 1790, in C. C. O'Brien, (eds), London, 1969, Penguin Books.
33. Caforio Giuseppe, "The Asymmetric Warfare Environment as Described by the Participants", *Connections*, Vol. 12, No. 2 (Spring 2013), pp. 53 -68.
34. Callwell Charles, *Small Wars: A Tactical Textbook for Imperial Soldiers*, London, 1990, Greenhill Books.
35. Carment David, Belo Dani, *War's Future: The Risks and Rewards of Grey-Zone Conflict and Hybrid Warfare*, Calgary, 2018, Canadian Global Affairs Institute.
36. Carr Hallett Edward, *The Bolshevik Revolution 1917-1923*, Vol. 1, New York, 1985, Norton Paperback Editions.
37. Chairman Joint Chiefs of Staff, *Joint Vision 2020*, Washington DC: US Government Printing Office, 2000.
38. Chaliand Gérard and Blin Arnaud (eds.), *The History of Terrorism*, London, 2007, University of California Press.
39. Clausewitz von Carl, *On War*, ed. and trans. by Michael Howard and Peter Paret, New York: Everyman's Library, 1993.
40. Clark Havens Murray, Leiden Carl, Schmitt Karl, *The Politics of Assassination*, Englewood Cliffs, 1970, Prentice-Hall.
41. Cogliano Francis, *Revolutionary America 1763–1815 – a Political History*, New York, 2009, Routledge, Second Edition.
42. Cohen William, *Report of The Quadrennial Defense Review*, 1997.
43. Cole Michael, *Cultural Psychology: A Once and Future Discipline*, Cambridge, 1996, Belknap Press.
44. Corbin Jane, *The Base: Al-Qaeda and the Changing Face of Global Terror*, London, 2003, Pocket Books.
45. Corning Peter, "Human violence: some causes and implications," in Charles Beitz (eds.), *Peace and War*, San Francisco, 1973, Freeman, pp 119-143.
46. Cimbala Stephen, *Clausewitz and Escalation: Classical Perspectives on Nuclear Strategy*, London, 1991, Frank Cass.
47. Crenshaw Martha, "The Causes of Terrorism", *Comparative Politics*, Vol. 13, No. 4, Jul 1981, pp. 379-399.

48. Creveld van Martin, *On Future War*, London, 1991, Brassey's.
49. Cronin Audrey, "Cyber-Mobilization: The New *Levée en Masse*", in *Parameters* 36, No 2, 2006. <https://press.armywarcollege.edu/parameters/vol36/iss2/7/>.
50. D'Agostino Anthony, *The Russian revolution, 1917–1945*, Santa Barbara, 2011, Praeger.
51. Daase Christopher, "Clausewitz and Small Wars," in Hew Strachan, Andreas Herberg-Rothe (eds.), *Clausewitz in the Twenty-first Century*, Oxford, Oxford Univ. Press, 2007.
52. Dennen van der Johan, *On War: Concepts, Definitions, Research Data: a Short Literature Review and Bibliography*, 2005, Rijksuniversiteit, <https://core.ac.uk/reader/12857871>.
53. Department of the Army, Field Manual 3-24 Counterinsurgency, Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office, 2006.
54. Dunlap Charles, "Preliminary Observations: Asymmetrical Warfare and the Western Mindset", in Lloyd Matthews (eds.), *Challenging the United States Symmetrically and Asymmetrically: Can America be Defeated?*, Carlisle, July 1998, Strategic Studies Institute, pp. 22-28.
55. Jules Eaton, "The beauty of asymmetry: An examination of the context and practice of asymmetric and unconventional warfare from a Western/ Centrist perspective", *Defence Studies* 2, no. 1 (2002), Paltry and Marret.
56. Eccles Henry, *Military Concepts and Philosophy*, New Brunswick, 1965, Rutgers University Press.
57. Echevarria Antulio, "Deconstructing the Theory of Fourth-Generation Warfare," in Terry Terriff, Aaron Karp, and Regina Karp, eds., *Global Insurgency and the Future of Armed Conflict: Debating Fourth-Generation Warfare*, New York: Routledge, 2008.
58. Echevarria Antulio, *Globalization and Nature of War*, 2003, Carlisle, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College.
59. Echevarria Antulio, *Clausewitz and Contemporary War*, New York, 2007, Oxford University Press.
60. Exum Andrew, *Hizballah at War: A Military Assessment*, Policy Focus no. 63, Washington, December 2006, Washington Institute for Near East Policy, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/hizballah-war-military-assessment>.
61. Farré Avilés Juan, *Francisco Ferrer y Guardia: pedagogo, anarquista y mártir*, Madrid, 2006, Marcial Pons Ediciones de Historia.

62. Fazal Tanisha, "Rebellion, War Aims & the Laws of War", *Daedalus*, Vol. 146, No. 1, *The Changing Rules of War* (Winter 2017), pp. 109-115.
63. Fisk Robert, "Hizbollah's Reconstruction of Lebanon Is Winning the Loyalty of Disaffected Shia," *The Independent*, London, August 24, 2006, <https://www.independent.co.uk/voices/commentators/fisk/robert-fisk-hizbollah-s-reconstruction-of-lebanon-is-winning-the-loyalty-of-disaffected-shia-413114.html>.
64. Fitzsimmons Michael, "Horizontal Escalation: An Asymmetric Approach to Russian Aggression?", *Strategic Studies Quarterl*, Spring 2019. https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/SSQ/documents/Volume-13_Issue-1/Fitzsimmons.pdf.
65. Freedman Lawrence, "War Evolves into the Fourth Generation: A Comment on Thomas X. Hammes," in Terry Terriff, Aaron Karp, and Regina Karp, eds., *Global Insurgency and the Future of Armed Conflict: Debating Fourth-Generation Warfare*, New York: Routledge, 2008.
66. Freedman Lawrence, "The Third World War?", 2001, *Survival* 43, no. 4, pp 61-88.
67. Freewalt Jason, *Sargon the Great of Akkad: the First Empire Builder of Mesopotamia*, 2014, American Military University.
68. Gabrielsen Iver, "Hezbollah's Strategy and Tactics in the Security Zone from 1985 to 2000," *Small Wars Journal*, no. 35, <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/hezbollahs-strategy-and-tactics-in-the-security-zone-from-1985-to-2000>.
69. Gaddis Lewis John, "Containment: Its Past and Future," *International Security* 5, no. 4 (Spring 1981, Internet <https://doi.org/10.2307/2538714>).
70. Galula David, *Counterinsurgency Warfare, Theory and Practice*, Greenwood Publishing, 1964.
71. Geifman Anna, *Thou Shalt Kill: Revolutionary Terrorism in Russia, 1894–1917*, Princeton: Princeton University Press, 1995.
72. Gilchrist Mark, "Why Thucydides Still Matters", *The Strategy Bridge*, 30. November 2016, <https://thestrategybridge.org/the-bridge/2016/11/30/why-thucydides-still-matters>.
73. Gingeras Ryan, *The Internal Macedonian Revolutionary Organization: "Oriental" Terrorism, Counterinsurgency, and the End of the Ottoman Empire*, Oxford, 2014, Internal Macedonian Revolutionary Organization - Oxford Handbooks.
74. Gilpin Raymond, "Counting the Costs of Somali Piracy," Working Paper, Washington, 2009, Institute of Peace.

75. Gray Colin, "Thinking Asymmetrically in Times of Terror", *Parameters XXXII*, no. 1, (Spring 2002), <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2079&context=parameters>.
76. Gray Colin, "How Has War Changed Since the End of the Cold War?" *Parameters*, 35 (Spring 2005), <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2240&context=parameters>.
77. Gray Colin, *Strategy and History - Essays on theory and practice*, New York, 2006, Routledge.
78. Gray Colin, *Fighting talk: forty maxims on war, peace, and strategy*, London, 2007, Praeger Security International.
79. Gray Colin, *War, Peace and International Relations – An Introduction to Strategic History*, New York, 2007, Routledge.
80. Gray Colin, "Irregular Warfare - One Nature, Many Characters", *Strategic Studies Quarterly*, Winter 2007.
81. Gray Colin, "The Changing Nature of Warfare? " *Naval War College Review*, Spring 1996, Vol. 49, No. 2, <https://digital-commons.usnwc.edu/nwc-review/vol49/iss2/3/>.
82. Gray Colin, *Another Bloody Century: Future Warfare*, London, 2011, A Weidenfeld&Nicolson Ebook.
83. Gray Colin, *Strategy Bridge - Theory for Practice*, Oxford, 2010, Oxford University Press
84. Grievies Forest, *Conflict and order: an introduction to international relations*, Boston, 1977, Houghton Mifflin.
85. Grossman Nicholas, *Drones and terrorism – Asymmetric warfare and the Treat to Global Security*, London, 2018, I. B. Tauris & Co. Ltd.
86. Godson Roy, Olson William, *International Organized Crime: Emerging Threat to US Security*, Washington, 1993, National Strategy Information Center.
87. Godson Roy (eds), *Menace to Society: Political-criminal Collaboration Around the World*, New York, Routledge, 2017.
88. Guilmartin John, "Technology and Asymmetries in modern warfare", in Lloyd Matthews (eds.), *Challenging the United States Symmetrically and Asymmetrically: Can America be Defeated?*, Carlisle, July 1998, Strategic Studies Institute.
89. Gunaratna Rohan, *Inside Al Qaeda*, New York, Columbia University Press, 2002.

90. Haass Richard, "The Politics of Power: New Forces and New Challenges", *Harvard International Review* vol. 27, no. 2, 2005.
<https://link.gale.com/apps/doc/A133706588/AONE?u=anon~985a7db2&sid=googleScholar&xid=a1d2505f>.
91. Hajjar Sami, *Hizballah: Terrorism, National Liberation or Menace?* Carlisle, 2002, U.S. Army War College, Strategic Studies Institute.
92. Haimson Leopold, *The Russian Marxists and the Origins of Bolshevism*, Boston, 1966, Beacon Press.
93. Hammes Thomas, *The Sling and the Stone: On War in the 21st Century*, St. Paul, Minn. 2004, Zenith Press.
94. Hammes Thomas, "Chapter 2: The Future of Conflict", in Richard Hooker (eds), *Charting a Course – Strategic Choices for a New Administration*, Washington, 2016, National Defense University Press.
95. Hamzeh Ahmad, "Clientelism, Lebanon: Roots and Trends," *Middle Eastern Studies* 37, no. 3, July 2001, pp. 167-178.
96. Hart Basil Henry Liddell, *Strategy*, New York, 1991, Meridian.
97. Hasegawa Tsuyoshi, *The February Revolution, Petrograd, 1917, The End of the Tsarist Regime and the Birth of Dual Power*, Leiden, 2018, Koninklijke Brill.
98. Herberg-Rothe Andreas, *Clausewitz's Puzzle: The Political Theory of War*, New York, 2007, Oxford University Press.
99. Henrotin Joseph, Tanguy Struye de Swielande, "Ontological-Cultural Asymmetry and the Relevance of Grand Strategies" *Journal of Military and Strategic Studies*, Winter 2004, Vol. 7, Issue 2, pp. 1-25.
100. Hildermeier Manfred, *The Russian Socialist Revolutionary Party Before the First World War*, New York, 2000, St. Martin's Press.
101. Hoffman Bruce, *Inside Terrorism*, London, 1998, Victor Gollancz.
102. Hoffman Frank, "Will War's Nature Change in the Seventh Military Revolution?" *The US Army War College Quarterly: Parameters*, Winter 2017, <https://press.armywarcollege.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3101&context=parameters>.
103. Hofmann Claudia, Ulrich Schneckener, „Engaging Non-state Armed Actors in State and Peace-building: Options and Strategies”, *International Review of the Red Cross*, Volume 93 Number 883, September 2011, <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/review/2011/irrc-883-schneckener.pdf>.

104. Huntington Samuel, "Introduction", in Franklin Osanka (Editor), *Modern Guerrilla Warfare: Fighting Communist Guerrilla Movements, 1941-1961*, New York, 1962, The Free Press.
105. Jaber Hala, *Hezbollah: Born with a Vengeance*, New York, 1997, Columbia University Press.
106. Jensen Richard, „Daggers, Rifles and Dynamite: Anarchist Terrorism in Nineteenth Century Europe”, *Terrorism and Political Violence, Volume 16, 2004 - Issue 1*, <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/0954655049046>.
107. Joint Operations Execution, Joint Warfare Publication 3-00, Shrivenham, UK: Joint Doctrine and Concepts Centre, 2004.
108. Jones Daniel, Bremer Stuart, Singer David, 1996, "Militarized Interstate Disputes 1816-1992: Rationale, Coding Rules, and Empirical Patterns", *Conflict Management and Peace Science 15*, 1996, pp. 163-213.
109. Jussi Hanhimäki, Blumenau Bernhard (eds.), *An International History of Terrorism: Western and Non-Western Experiences*, New York, 2013, Routledge.
110. Kahn Herman, *On Escalation: Metaphors and Scenarios*, New York, 1965, Praeger'.
111. Kaldor Mary, "Elaborating the 'New War' Thesis," in Isabelle Duyvesteyn, Jan Angstrom, eds., *Rethinking the Nature of War*, New York, Frank Cass, 2005.
112. Kalyanaraman Sankaran, "Conceptualisations of Guerrilla Warfare", *Strategic Analysis, Vol. 27, No. 2, Apr-Jun 2003*, pp 172-185.
113. Karmon Ely, *Fight on All Fronts: Hizballah, the War on Terror, and the War in Iraq*, Washington, 2003, Washington Institute for Near East Policy.
114. Keegan John, *A History of Warfare*, New York, Vintage Books, 1993.
115. Kepel Gilles, *Jihad: The Trail of Political Islam*, London, 2003, Bloomsbury.
116. Kilberg Joshua, "A Basic Model Explaining Terrorist Group Organizational Structure", *Studies in Conflict and Terrorism, Volume 35, Number 11, 1 November 2012*, pp. 810-830.
117. Kilcullen David, "Countering Global Insurgency", *Journal of Strategic Studies, 2005, Volume 28, Issue 4*, pp. 597-617.
118. Kilcullen David, "Counterinsurgency Redux", *Small Wars Journal*, 2006, Internet <https://smallwarsjournal.com/documents/kilcullen1.pdf>.
119. Kilcullen David, "New Paradigms for 21st-Century Conflict", 2007 e-JOURNAL USA, p.39-45.
120. Kilcullen David, *The Accidental Guerrilla-Fighting Small Wars in the Midst of a Big One*, Oxford, 2009, Oxford Univeristy Press.

121. Kilcullen David, "The City as a System: Future Conflict and Urban Resilience", *The Fletcher Forum of World Affairs*, Vol.36:2, Summer 2012, p. 19-39.
122. Kilcullen David, „The Evolution of Unconventional Warfare”, *Scandinavian Journal of Military Studies*, 2(1), 2019, pp 61-71.
123. Kilcullen David, *Dragons and Snakes, How the Rest Learned to Fight the West*, New York, 2020, Oxford University Press.
124. Klausen Jytte, *Western Jihadism: A Thirty-Year History*. Oxford, 2021, Oxford University Press.
125. Kravchinsky Sergei, pseud. Stepniak, Stepniak: *La Russie souterraine*. (trans.) Hugues Le Roux, Paris, 1885, Jules Lévy.
126. Krepinevich Aleksander, *The Army and Vietnam*, Baltimore, 1986, Johns Hopkins University Press.
127. Kuć Małgorzata, "The Specific Nature of Asymmetric Conflicts", *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie*, t. XIII, 2020, nr 2, pp. 375-381.
128. Курмон Бартелеми, Рибникар Дарко, Асиметрични ратови –Сукоби јуче и данас, тероризам и нове претње, Београд, 2003, Новинско-издавачки центар „Бојска”
129. Laqueur Walter, *History of Terrorism*, New Jersey, 2001, Transaction Publishers.
130. Laqueur Walter, *Guerrilla warfare: a historical and critical study*, Boston, 1976, Little, Brown.
131. Lambakis Steven, James Kiras, Kristin Kolet, *Understanding 'Asymmetric' Threats to the United States*, Fairfax, 2002, National Institute for Public Policy.
132. Lawrence Tomas, *Seven Pillars of Wisdom*, Hertfordshire, 1997, Wordsworth Classics of World Literature.
133. Lenin Vladimir, „What Is to Be Done?”, 1902, Tim Delaney (trans), *Marxists Internet Archive*, p. 97, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/download/what-itd.pdf>.
134. Lewis Bernard, *The Crisis of Islam: Holy War and Unholy Terror*, London, 2003, Weidenfeld & Nicholson.
135. Liang Qiao, Wang Xiangsui, *Unrestricted Warfare*, Beijing, 1999, PLA Literature and Arts Publishing House.
136. Long Joseph, "The Future of Conflict: How Super-Empowered Populations Will Change Warfare", June 3, 2023, *Irregular Warfare Initiative*, <https://irregularwarfare.org/articles/the-future-of-conflict-how-super-empowered-populations-will-change-warfare/>.

137. MacCormac Earl, "Symmetry and Asymmetry in Science and Technology", *Society for Philosophy and Technology Electronic Journal*, Volume 4, Issue 2, Winter 1998, pp. 111-119.
138. Mack Andrew, „Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict”, *World Politics*, Vol. 27, No. 2, January 1975, pp. 175-200.
139. Maitron Jean, *Histoire du Mouvement Anarchiste en France (1880-1914)*, Paris, 1955, Société universitaire d'éditions de libraire, 2d ed.
140. Malešević Siniša, *Sociological Theory and Warfare*, Dublin, 2015, University College Dublin.
141. Манделбаум Мајкл, *Идеје које су освојиле свет*, Београд, 2004, Филип Вишњић.
142. Marks Thomas, *Colombian Army Adaptation to FARC Insurgency*, Carlisle Barracks, 2002, Strategic Studies Institute, US Army War College,
143. Marks Tomas, Sebastian Gorka, Robert Sharp, "Getting the Next War Right: Beyond Population-Centric Warfare," *Prism* 1/3, June 2010, pp. 79-98.
144. Marks Tomas, "Counterinsurgency and operational art", *Low Intensity Conflict & Law Enforcement*, Volume 13, 2005 - Issue 3, pp. 168-211.
145. Marks Tomas, "Counterinsurgency in the Age of Globalism", *The Journal of Conflict Studies*, Summer 2007, <https://journals.lib.unb.ca/index.php/JCS/article/view/5936>.
146. Marshall Shana, "Hizbollah: 1982– 2009," in *United States Army Special Operations Command, Casebook on Insurgency and Revolutionary Warfare*, vol. 2: 1962– 2009, Fort Bragg, 2012.
147. Matthews Lloyd (eds.), *Challenging the United States Symmetrically and Asymmetrically: Can America be Defeated?*, Carlisle, July 1998, Strategic Studies Institute.
148. Matusitz Jonathan, *Terrorism and Communication: A Critical Introduction*, 2013, Los Angeles, 2013, Sage Publications.
149. May Timothy, *The Mongol Conquests in World History*, London, 2012, Reaction Books.
150. Mazarr Michael, "The Folly of 'Asymmetric War'", *The Washington Quarterly*, Summer 2008, pp. 33-53.
151. McCauley Martin, *The Russian Revolution and the Soviet State 1917-1921, (Documents)*, London, 1985, MacMillan Press LTD.

152. McCormick Gordon, Steven Horton, Lauren Harrison, "Things fall apart: the endgame dynamics of internal wars", *Third World Quarterly* 28:2, 2007, pp. 321-367.
153. McNerney Michael, Connable Ben, Zimmerman Rebecca, Lander Natasha, Posard Marek, Castillo Jasen, Madden Dan, Blum Ilana, Frank Aaron, Fernandes Benjamin, Seol Hyo In, Paul Christopher, Parasiliti Andrew, *National Will to Fight –Why Some States Keep Fighting and Others Don't*, Santa Monica, 2018, RAND Corporation.
154. McPhee Peter, *The French Revolution 1789-1799*, Oxford, 2002, Oxford University Press
155. Meigs Montgomery, "Unorthodox Thoughts about Asymmetric Warfare." *Parameters* 33, no. 2 (Summer 2003), pp. 4-18,
156. Metz Steven, Douglas Johnson, *Asymmetry and U.S. military strategy: definition, background, and strategic concepts*, Carlisle, January 2001, Strategic Studies Institute.
157. Metz Steven, *Rethinking Insurgency*, Carlisle, 2007, Strategic Studies Institute.
158. Michael Lawrence, Rowan Smith, "Guerrillas in the Mist: Reassessing Strategy and Low Intensity Warfare", *Review of International Studies* vol. 29, no. 1, 2003, pp. 19-37.
159. Milevski Lukas, „Asymmetry is Strategy, Strategy is Asymmetry", *JFQ* 75, 4th Quarter 2014, pp. 77-83.
160. Milevski Lukas, "The nature of strategy versus the character of war", *Comparative Strategy*, 2016, Vol. 35, No. 5, pp. 438-446.
161. Милошевић Новак, *Пројектовање истраживања у ратној вештини*, Београд, 1989, ВИЗ.
162. Милосављевић Славомир, *Истраживање политичких појава*, Београд, 1980, Институт за политичке студије.
163. Ministry of Defence, *White Paper, Security Priorities in a Changing World*, The Strategic Defence Review, London, 1998, HMSO,
164. Ministry of Defence, *White Paper, The Strategic Defence Review: A New Chapter*, London, 2002, HMSO.
165. Morgan Forest, Karl Mueller, Evan Medeiros, Kevin Pollpeter, Roger Cliff, *Dangerous Thresholds: Managing Escalation in the 21st Century*, Santa Monica, 2008, RAND, <https://www.rand.org/pubs/monographs/MG614.html>.
166. Münkler Herfried, "The wars of the 21st century", *IRRC* March 2003, Vol. 85, No 849, pp. 7-22.

167. Münkler Herfried, *Der Wandel des Krieges: von der Symmetrie zur Asymmetrie*, Weilerswist, 2006, Velbrück Wiss.
168. Haj Џозеф, *Парадокс америчке моћи*, Београд, 2004
169. Newman Edward, "The 'New Wars' Debate: A Historical Perspective Is Needed," *Security Dialogue*, 35, (June 2004), pp. 173-189.
170. Non-State Actors Working Group of the ICBL, "Non-State Armed Actors Region & Country Survey," February 2000, www.icbl.org/wg/nsa/library/nsasurvey.html, Интернет 20/03/2021.
171. Norton Augustus, *Hezbollah: A Short History*, Princeton, 2018, Princeton University Press, 3rd edition.
172. Outhwite William, Stephen Turner eds, *The Sage Handbook of Political Sociology*, London, 2017, SAGE Publications Ltd.
173. O'Neill Bard, *Insurgency and Terrorism*, Washington, 1990, Brassey's.
174. Palmer Robert, *The Age of Democratic Revolution – A Political History of Europe and America 1760-1800*, Princeton, 2014, Princeton University Press.
175. Pandey R. M, „Effect of Globalisation on Asymmetrical Warfare”, *CLAWS Journal*, Summer 2008, pp 67-78.
176. Pfanner Toni, "Asymmetrical Warfare from the Perspective of Humanitarian Law and Humanitarian Action", 2005, *International Review of the Red Cross*.
177. Печујлић Мирослав, *Глобализација - два лика света*, Београд, 2002, Гутенбергова галаксија.
178. Plant John, "Asymmetric Warfare: Slogan or Reality ?", *Obrana a Strategie/ Defence & Strategy* 1/2008, pp 5-16.
179. Pomper Stephen, *Asymmetric: Myth in United States Military Doctrine*, Fort Leavenworth, June 2004, Army Command and General Staff College.
180. PricewaterhouseCoopers LLP, *Five Megatrends And Their Implications for Global Defense & Security*, November 2016, p.14, www.pwc.co.uk/megatrends.
181. Qutb Sayyid, *Milestones*, New Delhi, 2006, Islamic Book Service.
182. Ranstorp Magnus, *Hezbollah in Lebanon*, New York, 1997, St. Martin's Press.
183. Riggs Daniel, "Re-Thinking the Strategic Approach to Asymmetrical Warfare", *Military Strategy Magazine*, Volume 7, Issue 3, Summer 2021, <https://www.militarystrategymagazine.com/article/re-thinking-the-strategic-approach-to-asymmetrical-warfare>.
184. Roux Jean-Paul, *Tamerlan*, Paris, 1991, Fayard.

185. Sachs Susan, "Helping Hand of Hezbollah Emerging in South Lebanon," *New York Times*, May 30, 2000, <https://archive.nytimes.com/www.nytimes.com/library/world/mideast/053100lebanon-hezbollah.html>.
186. Service Robert, *The Russian Revolution, 1900-1927*, New York, 2009, Palgrave Macmillan, 4th Edition.
187. Steinberg Mark, *The Russian Revolution, 1905–1921*, Oxford, 2017, Oxford University Press.
188. Schmitt Michael, "Asymmetrical Warfare and International Humanitarian Law", in Wolff Heintschel von Heinegg et al. eds, *International Humanitarian Law Facing New Challenges*, 2007, pp. 31-48.
189. Sciubba Jennifer, *The Future Faces of War - Population and National Security*, Santa Barbara, 2011, Praeger.
190. Shatz Adam, "In Search of Hezbollah," *New York Review of Books*, Vol. 51, No. 7, April 29, 2004, <https://www.nybooks.com/articles/2004/04/29/in-search-of-hezbollah/>.
191. Shultz Richard, Douglas Farah, Itamara Lochard, *Armed Groups: A Tier-One Security Priority*, USAF Institute for National Security Studies, Colorado, September 2004, INSS Occasional Paper 57.
192. Sheehan Michael, "The Changing Character of War," in ed. John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens, *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, 4th ed, Oxford, 2007, Oxford University Press.
193. Sjöberg Anki, *Armed Non-State Actors and Landmines. Volume III: Towards a Holistic Approach to Armed Non-State Actors?*, Geneva, 2007, Geneva Call and the PSIO.
194. Smith Allen Edward, *Effects Based Operations: Applying Network-Centric Warfare in Peace, Crisis, and War*, 2002, DoD Command and Control Research Program (CCRP) Publications.
195. Stiglitz Joseph, *Globalization and its Discontents*, New York, 2003, W.W. Norton.
196. Стојановић Станислав, *Глобализација и безбедносне перспективе света*, Београд, 2009, ВИЗ.
197. Hew Strachan, Andreas Herberg-Rothe (eds.), *Clausewitz in the Twenty-First Century*, ed. Oxford, 2007, Oxford University Press.

198. Struyk Raymond, Giddings Stephen, *The Challenge of an Urban World - An Opportunity for U.S. Foreign Assistance*, Washington, 2009, International Housing Coalition.
199. Swielande Struye de Tanguy, "L'asymétrie instrumentale et ontologicostratégique dans l'après guerre froide" *Arès XXI* no. 54 / 2, Janvier 2005.
200. Terriff Terry, Aaron Karp, Regina Karp, eds., *Global Insurgency and the Future of Armed Conflict: Debating Fourth-Generation Warfare*, New York, 2008, Routledge.
201. Thayer Bradley, „Considering population and war: a critical and neglected aspect of conflict studies”, *Philosophical Transactions of the Royal Society, B* (2009), pp. 3081–3092.
202. Thomas Timothy, "Deciphering Asymmetry's Word Game", *Military Review* 2001, July-August, pp. 32-37.
203. Trinquier Roger, *Modern Warfare: A French View of Counterinsurgency*, New York: 1964, Frederick A. Praeger,
204. Tse-tung Mao, *On Guerrilla Warfare*, New York, 1961, Praeger.
205. Tzu Sun, *The Art of War*, trans. Samuel B. Griffith, London, 1971, Oxford University Press.
206. Urdal Henrik, *Population, Resources and Political Violence: A Sub-National Study of India 1956-2002*, Oslo, 2005, Centre for the Study of Civil War (CSCW), The International Peace Research Institute.
207. Urdal Henrik, "The Demographics of Political Violence: Youth Bulges, Insecurity, and Conflict," in Lael Brainard, Derek Chollet (eds.), *Too Poor for Peace? Global Poverty, Conflict, and Security in the 21st Century*, Washington, 2007, Brookings Institution Press.
208. U.S. Army's Training and Doctrine Command (TRADOC) G-2, *The Operational Environment and the Changing Character of Future Warfare*, Internet <https://www.pdf-archive.com/2017/07/28/theoperationalenvironment/>.
209. Villacres Edward, Christopher Bassford, "Reclaiming the Clausewitzian Trinity," *Parameters*, 25 (Autumn 1995), pp. 9-19.
210. Valkov Martin, *The Internal Macedonian-Adrianople Revolutionary Organization and the Idea for Autonomy for Macedonia and Adrianople Thrace, 1893-1912 (master thesis)*, Budapest, 2010, Central European University, Department of History.
211. Vujaklija Milan, *Leksikon stranih reči izraza*, Beograd, 1980, Prosveta.

212. Waldman Thomas, „Clausewitz and the Study of War”, *Defence Studies*, Vol. 12, No. 3, (September 2012), pp. 345-374.
213. Weiner Allen, “Just War Theory & the Conduct of Asymmetric Warfare”, *Daedalus*, Vol. 146, No. 1, *The Changing Rules of War* (Winter 2017), pp. 59-70.
214. Wcislo Frank, „The First Russian Revolution, 1890–1914”, in Daniel Orlowsky (eds.), *A Companion to the Russian Revolution*, New York, 2020, Wiley Blackwell.
215. Wood Alan, *The Origins of the Russian Revolution 1861–1917*, London, 2003, Routledge, Third Edition
216. Wieviorka Michel, “Terrorism in the Context of Academic Research”, in Martha Crenshaw (eds.), *Terorism in the context*, Pennsylvania, 1995, Penn State University Press, pp. 632-648.
217. Wimmer Andreas, Brian Min. “From Empire to Nation-State: Explaining Wars in the Modern World, 1816–2001.” *American Sociological Review* 71, 2006, pp 867-897.
218. Wiliams Robin, “Conflict and social order: a research strategy for complex propositions”, *Journal of Social Issues*, 1972, 28(1), pp. 11-26.
219. Willmott Hedley, Barrett Michael, *Clausewitz Reconsidered*, Santa Barbara, 2010, Praeger Security International.

ПРИЛОЗИ

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ
ВОЈНА АКАДЕМИЈА

ОБРАЗАЦ ЗА АНАЛИЗУ САДРЖАЈА ДОКУМЕНАТА
АСИМЕТРИЧНО РАТОВАЊЕ НЕДРЖАВНИХ НАОРУЖАНИХ ГРУПА
У ГЛОБАЛИЗОВАНОМ ОКРУЖЕЊУ У 21.ВЕКУ

Истраживач:
кф Игор Баришић

Београд, 2021.

ПРВА ПОСЕБНА ХИПОТЕЗА:

Промене у конвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене демографским променама, урбанизацијом, убрзаним повезивањем и интензивирањем политичке, друштвене и економске међузависности држава и друштава и информационо-технолошком револуцијом.

Категорија: Конвенционално асиметрично ратовање недржавних наоружаних група условљено дугорочним трендовима у окружењу

ПРВА ПОЈЕДИНАЧНА ХИПОТЕЗА:

Промене у конвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене демографским променама у глобализованом окружењу.

Подкатегорија: Конвенционално асиметрично ратовање условљено демографским променама

Индикатори	Јединица анализе	Јединица бројања	Критеријум	Резултат	Закључак
Стопа младе популације у односу на целокупно становништво	Извештаји и анализе социо-економских показатеља	%	висок/средњи/низак		
Стопа сиромаштва		%	висок/средњи/низак		
Стопа незапослености младе популације		%	висок/средњи/низак		
Недостатак критичне инфраструктуре, јавних служби и услуга		%	висок/средњи/низак		

Број регрутованих чланова	Студије, извештаји и анализе о терористичким активностима	број	у односу на развијене средине		
Број симпатизера који активно подржавају недржавне наоружане групе		број	у односу на развијене средине		
Плаћање становништву за скривање, подршку, обавештавање, заштиту и извршење напада		број	у односу на развијене средине		
ДРУГА ПОЈЕДИНАЧНА ХИПОТЕЗА:					
Промене у конвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене процесом урбанизације у глобализованом окружењу.					
Подкатегорија: Конвенционално асиметрично ратовање условљено урбанизацијом					
Индикатори	Јединица анализе	Јединица бројања	Критеријум	Резултат	Закључак
Стопа досељавања становништва у урбаним срединама	Извештаји и анализе социо- економских показатеља	%	висок/средњи/ низак		
Степен геотизације становништва у градским и приградским насељима по техничком и религијском критеријуму		%	висок/средњи/ низак		
Стопа незапослености у геотизираним срединама		%	висок/средњи/ низак		
Стопа сиромаштва у геотизираним срединама		%	висок/средњи/ низак		

Недостатак критичне инфраструктуре, јавних служби и услуга у урбаним срединама		%	висок/средњи/низак		
Број модуларних и хелијских структура у терористичким организацијама у урбаним срединама	Студије, извештаји и анализе о терористичким активностима	број	У односу на руралне средине		
Распрострањеност и бројност капацитета недржавних наоружаних група за скривање, логистику, организовање, планирање и извршење напада у урбаним срединама		број	У односу на руралне средине		
Број регрутованих чланова у урбаним срединама	Студије, извештаји и анализе о терористичким активностима	број	у односу на руралне средине		
Број симпатизера у урбаним срединама који активно логистички и оперативно подржавају недржавне наоружане групе		број	у односу на руралне средине		
Стопа циљева и објеката напада у урбаним срединама		%	у односу на руралне средине		
ТРЕЋА ПОЈЕДИНАЧНА ХИПОТЕЗА:					
Промене у конвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене процесом убрзаног повезивања и интензивирања политичке, друштвене и економске међузависности држава и друштава у глобализованом окружењу.					
Подкатегорија: Конвенционално асиметрично ратовање условљено убрзаним повезивањем држава и друштава					

Индикатори	Јединица анализе	Јединица бројања	Критеријум	Резултат	Закључак
Отвореност и степен контроле на границама	Студије, извештаји и чланци	Број и/или %	у односу на крај 20 века.		
Брзина и стопа протока људи и роба		Број и/или %	у односу на крај 20 века.		
Брзина протока и домет информација и капитала		Број и/или %	у односу на крај 20 века.		
Интензитет утицаја политичких, друштвених и економских поремећаја на државе и друштва	Извештаји о последицама поремећаја	У милионима долара/евра	у односу на крај 20 века.		
Домет утицаја политичких, друштвених и економских поремећаја на државе и друштва		ниво утицаја	Глобални Регионални Национални Локални		
Просторна и функционална дисперзија елемената побуњеничких и терористичких организација	Студије, извештаји и анализе о терористичким активностима	степен дисперзије	Глобални Регионални Национални Локални		
Децентрализација система командовања и координације побуњеничких/терористичких организација		Степен децентра-лизације	Идеолошки Политички, Оперативни, Логистички		
Интензитет посредних политичких последица терористичких напада	Студије, извештаји и анализе о	Изазивање политичке нестабилности и	Криза власти, политички немири и демонстрације		

	последицима терористич-ких напада	немира			
Интензитет посредних безбедносних последица терористичких напада		Ниво ванредних мера и контроле	Ванредно стање, Ванредна ситуација, Примена посебних мера приправности и активности		
Интензитет посредних економских последица терористичких напада		Степен економске штете у милионима долара/евра	Велики, Средњи, Мали, поремећаји		
Интензитет посредних правних последица терористичких напада		Степен ограничења кретања и суспендовања личних права	Велики, Средњи, Мали, поремећаји		
Домет посредних политичких последица терористичких напада		Домет преливања политичких последица	Локални, Национални, Регионални, Глобални		
Домет посредних безбедносних последица терористичких напада	Студије, извештаји и анализе о последицима терористич-ких напада	Распрострањенос т ванредних мера и контроле	Локални, Национални, Регионални, Глобални		
Домет посредних економских последица терористичких напада		Домет економске штете у милионима долара/евра	Локални, Национални, Регионални, Глобални		
Домет посредних правних		Домет	Локални,		

последица терористичких напада		ограничења кретања и суспендовања личних права	Национални, Регионални, Глобални		
--------------------------------	--	--	----------------------------------	--	--

ЧЕТВРТА ПОЈЕДИНАЧНА ХИПОТЕЗА:

Промене у конвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене информационо-технолошком револуцијом у глобализованом окружењу.

Подкатегорија: Конвенционално асиметрично ратовање условљено информационо-технолошком револуцијом

Индикатори	Јединица анализе	Јединица бројања	Критеријум	Резултат	Закључак
Доступност рачунарске и остале ИТ технике за широку употребу	Студије, извештаји и чланци	Цена рачунара, мобилних телефона и остале ИТ технике	Средња Ниска, Врло ниска		
Распрострањеност мрежних комуникација и интернета		Просторна распрострањеност и покривеност у %	Локална, Национална, Регионална, Глобална		
Степен контроле интернета и мобилних комуникација и друштвених мрежа		Број и проценат пресретнутих и надгледаних комуникација	Висок, средњи, низак		
Степен коришћења рачунарске, мобилне и остале ИТ технике за припрему, организацију и планирање терористичких активности	Студије, извештаји и анализе о терористичким активностима	Број рачунара, мобилних телефона и друге мрежне технике	Повећање, стагнација, смањење у односу на период 2000-2020.		

Степен коришћења рачунарске, мобилне, мрежне технике за прикупљање информација, комуникацију, прибављање и трансфер финансијских средстава		Број рачунара, мобилних телефона камера, сензора, мрежне технике	Повећање, стагнација, смањење у односу на период 2000-2020.		
Степен коришћења рачунарске, мобилне, мрежне технике за извршење терористичких напада		Број рачунара, мобилних телефона камера, сензора, мрежне технике	Повећање, стагнација, смањење у односу на период 2000-2020.		
Степен коришћења рачунарске, мобилне, мрежне технике, друштвених мрежа за ширење пропаганде		Број рачунара, мобилних телефона камера, CD дискова и видео снимака на друштвеним мрежама	Повећање, стагнација, смањење у односу на период 2000-2020.		
ДРУГА ПОСЕБНА ХИПОТЕЗА: Промене у неконвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене демографским променама, урбанизацијом, убрзаним повезивањем и интензивирањем политичке, друштвене и економске међузависности држава и друштава и информационо-технолошком револуцијом.					

Категорија: Неконвенционално асиметрично ратовање недржавних наоружаних група условљено дугорочним трендовима у окружењу					
ПЕТА ПОЈЕДИНАЧНА ХИПОТЕЗА: Промене у неконвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене демографским променама у глобализованом окружењу.					
Подкатегорија: Неконвенционално асиметрично ратовање условљено демографским променама					
Индикатори	Јединица анализе	Јединица бројања	Критеријум	Резултат	Закључак
Стопа младе популације у односу на целокупно становништво	Извештаји и анализе социо-економских показатеља	%	висок/средњи/низак		
Стопа сиромаштва		%	висок/средњи/низак		
Стопа незапослености младе популације		%	висок/средњи/низак		
Стопа криминалитета међу младом популацијом		%	висок/средњи/низак		
Недостатак критичне инфраструктуре, јавних служби и услуга		%	висок/средњи/низак		
Број радикалних и екстремистичких организација који делују међу младом популацијом	Студије, извештаји и анализе о терорист. активностима	Број /%	Повећање, Стагнација, Смањење, у току периода 2000.-2020.		

Број радикализованих и индоктринираних младих појединаца		Број /%	Повећање, Стагнација, Смањење, у току периода 2000.- 2020.		
Број регрутованих чланова у односу на укупан број становника у подручјима по великим демографским притиском младе популације		Број /%	Повећање, Стагнација, Смањење, у току периода 2000.- 2020.		
Број симпатизера који пасивно подржавају побуњеничке и терористичке организације у срединама под великим демографским притиском	Студије, извештаји и анализе о терорист. активностима	Број /%	Повећање, Стагнација, Смањење, у току периода 2000.- 2020.		
Број симпатизера који активно подржавају побуњеничке и терористичке организације у срединама под великим демографским притиском		Број /%	Повећање, Стагнација, Смањење, у току периода 2000.- 2020.		
ШЕСТА ПОЈЕДИНАЧНА ХИПОТЕЗА:					
Промене у неконвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене процесом урбанизације у глобализованом окружењу.					
Подкатегорија: Неконвенционално асиметрично ратовање условљено процесом урбанизације					
Индикатори	Јединица анализе	Јединица	Критеријум	Резултат	Закључак

		бројања			
Стопа досељавања становништва у урбаним срединама	Извештаји и анализе социо-економских показатеља	%	висок/средњи/низак		
Степен геотизације становништва у градским и приградским насељима по етничком и религијском критеријуму	Извештаји и анализе социо-економских показатеља	%	висок/средњи/низак		
Стопа незапослености у геотизираним срединама		%	висок/средњи/низак		
Стопа сиромаштва у геотизираним срединама	Извештаји и анализе социо-економских показатеља	%	висок/средњи/низак		
Недостатак критичне инфраструктуре, јавних служби и услуга у урбаним срединама		%	висок/средњи/низак		
Степен људских права становништва у урбаним срединама		%	висок/средњи/низак		
Број социјалних протеста и демонстрација становништва у урбаним срединама		Број /%	Повећање, Стагнација, Смањење, у току периода 2000.-2020.		

Број радикалних и екстремистичких организација који делују у урбаним срединама	Студије, извештаји и анализе о терорист. активностима	Број /%	Повећање, Стагнација, Смањење, у току периода 2000.-2020.		
Број радикализованих и индоктринираних појединаца у урбаним срединама		Број /%	Повећање, Стагнација, Смањење, у току периода 2000.-2020.		
Број регрутованих чланова у урбаним срединама		Број /%	Повећање, Стагнација, Смањење, у току периода 2000.-2020.		
Број симпатизера који пасивно подржавају побуњеничке и терористичке организације у урбаним срединама		Број /%	Повећање, Стагнација, Смањење, у току периода 2000.-2020.		
Број симпатизера који активно подржавају побуњеничке и терористичке организације у урбаним срединама	Студије, извештаји и анализе о терорист. активностима	Број /%	Повећање, Стагнација, Смањење, у току периода 2000.-2020.		

СЕДМА ПОЈЕДИНАЧНА ХИПОТЕЗА:

Промене у неконвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене процесом убрзаног повезивања и интензивирања политичке, друштвене и економске међузависности држава и друштава у глобализованом окружењу.

Подкатегорија: Неконвенционално асиметрично ратовање условљено убрзаним повезивањем држава и друштава

Индикатори	Јединица анализе	Јединица бројања	Критеријум	Резултат	Закључак
Домет информација и медија	Студије, извештаји и чланци	Локални, Национални, Регионални, Глобални	Локални, Национални, Регионални, Глобални		
Отвореност и цензура друштва за политичко-пропагандне активности екстремистичких организација		%	у односу на крај 20 века.		
Степен толеранције у практиковању верских и политичких права		%	у односу на крај 20 века.		

Број политичких протеста и демонстрација због нарушавања основних људских права и слобода	Студије, извештаји и чланци	Број / %	Повећање, стагнација, смањење у току периода 2000-2020.		
Број регрутованих појединаца из локалног становништва деловањем побуњеничких/терористичких организација из иностранства	Студије, извештаји и анализе о терорист. активностима	Број / %	Повећање, стагнација, смањење у току периода 2000-2020.		
Број локалних симпатизера побуњеничких/терористичких организација из иностранства	Студије, извештаји и анализе о терорист. активностима	Број / %	Повећање, стагнација, смањење у току периода 2000-2020.		
Број демонстрација и сукоба становништва као реакција на политичку пропаганду и деловање побуњеничких/терористичких организација		Број / %	Повећање, стагнација, смањење у току периода 2000-2020.		
Број терористичких напада инспирисаних и индукованих психолошко-пропагандним деловањем побуњеничких-терористичких организација из иностранства		Број / %	Повећање, стагнација, смањење у току периода 2000-2020.		

ОСМА ПОЈЕДИНАЧНА ХИПОТЕЗА:

Промене у неконвенционалном асиметричном ратовању недржавних наоружаних група могу бити условљене информационо-технолошком револуцијом у глобализованом окружењу.

Подкатегорија: Неконвенционално асиметрично ратовање условљено информационо-технолошком револуцијом

Индикатори	Јединица анализе	Јединица бројања	Критеријум	Резултат	Закључак
Отвореност интернета, медија и друштвених мрежа за различите информативне садржаје	Студије, извештаји и чланци	%	Средња Ниска, Врло ниска током периода 2000-2020.		
Степен контроле медија, друштвених мрежа и интернета у односу на штетне садржаје	Студије, извештаји и чланци	%	Средња Ниска, Врло ниска током периода 2000-2020.		
Присутност политичке пропаганде побуњеничких/терористичких организација у медијима, друштвеним мрежама и интернету		%	Повећање, стагнација, Смањење током периода 2000-2020.		

Број регрутованих појединаца од стране побуњеничких/терористичких организација путем медија, интернета и друштвених мрежа		Број/ %	Повећање, Стагнација, Смањење током периода 2000-2020.		
Број мобилисаних симпатизера стране побуњеничких/терористичких организација путем медија, интернета и друштвених мрежа		Број/ %	Повећање, Стагнација, Смањење током периода 2000-2020.		
Количина пропагандног материјала побуњеничких/терористичких организација на интернету и друштвеним мрежама		Број/ %	Повећање, Стагнација, Смањење током периода 2000-2020.		
Степен цензуре пропагандног материјала побуњеничких/терористичких организација на интернету и друштвеним мрежама		Број/ %	Повећање, Стагнација, Смањење током периода 2000-2020.		

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ
ВОЈНА АКАДЕМИЈА

АНКЕТНИ УПИТНИК

за припаднике специјалних јединица ВС и МУП-а
АСИМЕТРИЧНО РАТОВАЊЕ НЕДРЖАВНИХ НАОРУЖАНИХ
ГРУПА
У ГЛОБАЛИЗОВАНОМ ОКРУЖЕЊУ У 21.ВЕКУ

Истраживач:
кф Игор Баришић

Београд, 2021.

Поштовани,

Попуњавањем овог упитника Ви доприносите остваривању циљева научног истраживања којим се настоји остварити што целовитији увид у сагледавању промена у асиметричном ратовању недржавних наоружаних група, односно побуњеничких покрета и терористичких организација, условљеним глобализованим окружењем у 21. веку.

Асиметрично ратовање је начин вођења рата у којем једна од зараћених страна генерише и експлоатише асиметрију (неједнакост у структури, становишту, улозима и тактици) у сврху стварања квалитативних предности у односу на слабости и рањивости надмоћнијег противника и неутрализације предности јаче стране.

Молим Вас да пажљиво прочитате сва питања и своје одговоре и ставове изразите заокруживањем слова испред одговарајућег одговора или уписивањем одговарајућег броја у дата поља. Уколико сматрате да понуђени одговори нису потпуни и да има потребе допунити их, на понуђеним местима допишите ваше одговоре. Пожељно је да се дописани одговори кратко образложе.

Истраживање је анонимно, а подаци из овог упитника биће коришћени искључиво за научне анализе.

Учешће у истраживању је добровољно.

Уколико Вам нешто не буде довољно јасно, обратите се истраживачу који Вас је ангажовао и који ће Вам дати додатна објашњења.

ХВАЛА НА САРАДЊИ!

1. ОПШТИ ПОДАЦИ О ИСПИТАНИКУ

У овом делу анкете молим Вас да наведете ваше личне податке у циљу **одређивања врсте компетенција и степена искуства у супротстављању побуњеничким покретима и терористичким организацијама** (подаци наведени у овом делу анкете су апсолутно анонимни и неће бити доступни јавности)

1. У досадашњој каријери завршили сте следеће нивое образовања (школе или друге облике усавршавања - заокружите усавршавања-студије које сте до сада завршили):

- а) Генералштабно усавршавање;
- б) докторске студије (или стечен научни степен доктора наука);
- в) Командно-штабно усавршавање,
- г) Магистарске/мастер студије;
- д) Специјалистичке студије;
- ђ) Основни командно-штабни курс
- е) Војна академија/факултет у грађанству;
- ж) средња војна/цивилна школа

2. У досадашњем раду сте остварили година радног стажа:

- а) преко 20 година;
- б) од 15 до 20 година;
- в) од 10 до 15 година;
- г) од 5 до 10 година;
- д) мање од 5 година.

3. У специјалним јединицама ВС/МУП-а, налазите се на положају:

- а) Командант оперативних састава;
- б) Начелник одељења у команди оперативног нивоа, командант и заменик команданта бригаде, начелник штаба у бригади;
- в) Припадник одељења у команди оперативног нивоа, начелник одељења у команди бригаде;
- г) Командант и заменик команданта батаљона/дивизиона;
- д) Припадник команде батаљона, командир чете/батерије;
- ђ) Командир вода/одељења, професионални подофицир и професионални војник;
- е) Остало _____.

4. У специјалним јединицама ВС/МУП се налазите:

- а) Преко 10 година
- б) Од 8 до 10 година
- в) Од 6 до 8 година
- г) Од 4 до 6 година
- д) Од 2 до 4 године
- ђ) Од једне до 2 године
- е) Мање од једне године
- ж) Остало _____.

5. Током своје каријере у специјалним јединицама ВС/МУП да ли сте имали искуства у извршавању борбених задатака против побуњеничких/терористичких организација:

- а) Преко 6 година
- б) Од 4 до 6 година
- в) Од 2 до 4 године
- г) Од једне до 2 године
- д) Мање од једне године
- ђ) Нисам имао искуства
- е) Остало _____.

6. Током своје каријере у специјалним јединицама ВС/МУП да ли сте похађали курсеве/обуку у супротстављању побуњеничким/терористичким организацијама у укупном трајању од:

- а) Преко две године
- б) Годину дана
- в) 6 месеци
- г) 3 месеца
- д) Нисам имао обуку
- ђ) Остало _____.

2. БОРБЕНЕ И НЕБОРБЕНЕ АКТИВНОСТИ ПОБУЊЕНИЧКИХ/ТЕРОРИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

У овом делу анкете молимо Вас да одговорите на постављена питања на основу вашег личног искуства и обуке коју сте имали током своје професионалне каријере (ваши одговори у овом делу анкете су апсолутно анонимни и биће коришћени у сврху научног истраживања активности побуњеничких/терористичких организација).

Молимо да код сваког питања заокружите по један одговор, осим ако то другачије није назначено.

7. Структура и организација побуњеничких/терористичких организација са којом сте се сусретали током своје професионалне каријере је најчешће:

- а) строго централизована организациона структура налик војној;
- б) мрежна, ћелијска структура са децентрализованим системом командовања;
- в) структура комбинованог типа (у односу на два претходна модела);
- г) остало _____.

8. На основу вашег професионалног искуства да ли се структура побуњеничких/терористичких организација променила:

- а) јесте, сада је више ћелијске структуре и децентрализоване организације
- б) није, у великој мери је налик војним организацијама,
- в) остало _____.

9. Побуњеничке/терористичке организације најчешће прибављају материјално-финансијска средства од (можете заокружити два одговора):

- а) дијаспоре;
- б) страних држава;
- в) локалног становништва;
- г) криминалних активности;
- д) остало _____

10. Побуњеничке/терористичке организације најчешће прикупљају обавештајне податке од:

- а) сопствене обавештајне мреже;
- б) локалних симпатизера;
- в) обавештајних служби страних држава;
- г) медија и средстава информисања;
- д) друштвених мрежа и интернета;
- ђ) остало _____.

11. Побуњеничке/терористичке организације у извођењу терористичких напада највише користе следећа средства (можете заокружити два одговора):

- а) импровизована експлозивна средства;
- б) стрељачко наоружање;
- в) хладно оружје;
- г) ауто-бомбе;
- д) дронове;
- ђ) цивилна, путничка и теретна превозна средства;
- е) остало _____.

12. Мете напада побуњеничких/терористичких организација најчешће се налазе у:

- а) руралним – сеоским срединама;
- б) урбаним – градским срединама;
- в) на путним и железничким комуникацијама;
- г) остало _____.

13. Најчешће мете терористичких напада побуњеничких/терористичких организација су (можете заокружити два одговора):

- а) припадници МУП и војске;
- б) представници државних органа и локалне самоуправе;
- в) становништво лојално држави - симпатизери власти;
- г) недужно цивилно становништво;
- д) остало _____.

14. Побуњеничке/терористичке организације најчешће за скривање, логистичку и оперативну подршку користе следеће средине:

- а) руралне – сеоске средине;
- б) урбане – градске средине;
- в) ненасељена подручја;
- г) остало _____.

15. Припадници побуњеничких/терористичких организација у последње време користе више урбане од руралних средина јер омогућава (можете заокружити два одговора):

- а) олакшано скривање и логистичку подршку међу становништвом;
- б) већа концентracија потенцијалних мета и објеката напада;
- в) олакшано прикупљање обавештајних података и планирање напада;
- г) већи потенцијал за регрутацију нових чланова и ширење пропаганде;
- д) остало _____.

16. На основу вашег професионалног искуства оцените највеће ризике приликом вршења потраге за припадницима побуњеничких и терористичких организација у урбаним срединама (заокружите број: од 1(један) најмањи ризик па све до 5 (пет) највећи ризик):

- а) отежано проналажење и идентификација припадника
побуњеничке/терористичке организације због њиховог
стапања/прикривања у локално становништво 1 2 3 4 5;
- б) могућност наилажења на импровизоване експлозивне направе приликом
потраге 1 2 3 4 5;
- в) изненадни и неочекивани напад из заседе 1 2 3 4 5;
- г) коришћење живог штита од стране припадника побуњеничке/терористичке
организације 1 2 3 4 5;
- д) појава и употреба бомбаша самоубице 1 2 3 4 5;

17. Активни припадници побуњеничких/терористичких организација су најчешћег пола и старости (можете заокружити два одговора):

- а) мушкарци преко 45 година;
- б) мушкарци од 30 до 45 година;
- в) мушкарци од 18 до 29 година;
- г) жене од 18 до 29 година;
- д) жене преко 29 година;
- ђ) деца до 18 година;
- е) остало _____.

18. Активни припадници побуњеничких/терористичких организација су најчешћег степена образовања и социо-економског статуса (можете заокружити два одговора):

- а) високо образовање и средњи социо-економски статус;
- б) високо образовање и низак социо-економски статус;
- в) средњешколско образовање и средњи социо-економски статус;
- г) средњешколско образовање и низак социо-економски статус;
- д) основно образовање и средњи социо-економски статус;
- ђ) основно образовање и низак социо-економски статус;
- е) остало _____.

19. Активни припадници побуњеничких/терористичких организација су најчешће етничке и религијске припадности (можете заокружити два одговора):

- а) припадници једног народа и једне религије;
- б) припадници једног народа и више религија;
- в) припадници више народа и једне религије;
- г) припадници више народа и више религија;

20. Симпатизери побуњеничких/терористичких организација су најчешћег пола и старости (можете заокружити два одговора):

- а) мушкарци преко 45 година;
- б) мушкарци од 30 до 45 година;
- в) мушкарци од 18 до 29 година;
- г) жене од 18 до 29 година;
- д) жене преко 29 година;
- ђ) деца до 18 година;
- е) остало _____.

21. Симпатизери побуњеничких/терористичких организација су најчешћег степена образовања и социо-економског статуса (можете заокружити два одговора):

- а) високо образовање и средњи социо-економски статус;
- б) високо образовање и низак социо-економски статус;
- в) средњешколско образовање и средњи социо-економски статус;
- г) средњешколско образовање и низак социо-економски статус;
- д) основно образовање и средњи социо-економски статус;
- ђ) основно образовање и низак социо-економски статус;
- е) остало _____.

22. На основу вашег професионалног искуства оцените степен сарадње и координације између појединих побуњеничких/терористичких организација:

- а) централизован систем командовања и координације;
- б) децентрализован систем координације и лабава политичка сарадња;
- в) без јединствене координације активности и сарадња само на идеолошком нивоу
- г) размена тактичких искустава и локална логистичка подршка;
- д) координација активности на терену у складу са тренутним интересима и потребама.
- ђ) остало _____.

23. Побуњеничке/терористичке организације, за различите потребе, најчешће користе следећа ИТ средства и оптоелектронску опрему (можете заокружити два одговора):

- а) преносне РС рачунаре;
- б) мобилне телефоне и таблете;
- в) USB меморије и CD дискове;
- г) TV камере, ласере и ИЦ сензоре,
- д) остало _____.

24. Побуњеничке/терористичке организације користе друштвене мреже и интернет најчешће за (можете заокружити два одговора):

- а) информисање јавности и ширење политичке пропаганде;
- б) ширење страха и панике;
- в) стварање опште несигурности и наношење политичке и економске штете;
- г) тајну комуникацију и регрутацију потенцијалних чланова;
- д) остало _____.

25. На основу вашег професионалног искуства оцените поступање припадника побуњеничких/терористичких организација према локалном становништву, заробљеницима, рањеницима и неутралној страни у сукобу (можете заокружити два одговора):

- а) поступају у складу са одредбама међународног ратног и хуманитарног права;
- б) користе становништво као живи штит;
- в) муче и убијају заробљенике и рањенике;
- г) муче и убијају непослушно становништво;
- д) киднапују и убијају стране држављане и представнике медија
- ђ) остало _____.

26. Савремене побуњеничке/терористичке организације приликом извођења терористичких напада и других борбених активности данас најчешће примењују следеће тактике (можете заокружити два одговора):

- а) изненадни препад на мање војне и полицијске снаге, елементе критичне инфраструктуре, органе власти и брзо извлачење снага из зоне дејства (герилско ратовање);
- б) маневарски сукоб са мањим војним и полицијским снагама и избегавање директне оружане конфронтације са јачим војним и полицијским јединицама (мобилно конвенционално ратовање);
- в) директан оружани сукоб са јачим војним и полицијским снагама (класично конвенционално ратовање);
- г) изненадни напад на цивилно становништво, небраћене или слабо заштићене објекте са циљем наношења што већих цивилних

губитака и изазивања, страха, панике и претеране реакције државе
(терористички напад);
д) Остало _____.

27. На основу вашег професионалног искуства да ли се тактика
побуњеничких/терористичких организација променила:

- а) јесте, поред борбених активности сада много више делују у информационој сфери;
- б) није, њихова тактика се није битније променила;
- в) остало _____.

28. На основу вашег професионалног искуства оцените однос
побуњеничких/терористичких организација са локалним становништвом (можете
заокружити два одговора):

- а) већи део становништва активно подржава побуњеничке/терористичке организације, развијена је тајна политичка структура-квази држава;
- б) већи део становништва је пасиван, а мањи део популације активно подржава побуњеничке/терористичке организације, постоје елементи политичке структуре;
- в) већи део становништва је застрашен, врло мали део популације активно подржава побуњеничке/терористичке организације;
- г) остало _____.

29. На основу вашег професионалног искуства процените интензитет последица које
данас производе побуњеничке/терористичке организације приликом извођења
терористичких напада и других борбених активности (заокружите број: од 1(један)
као најмање последице па све до 5 (пет) највеће последице):

- а) материјална разарања 1 2 3 4 5;
- б) људске жртве 1 2 3 4 5;
- в) страх и паника међу становништвом 1 2 3 4 5;
- г) посредне економске последице - финансијски губици услед прекид економских токова и нормалног функционисања тржишта изазваног због страха и несигурности и увођењем ванредног стања/ситуације 1 2 3 4 5;

д) посредне политичке последице - органичење личних слобода, повећано ангажовање безбедносних снага и служби, притисак јавног мњења на носиоце власти 1 2 3 4 5;

ђ) остало _____.

30. На основу вашег професионалног искуства процените интензитет последица које данас производе побуњеничке/терористичке организације приликом спровођења политичко-пропагандних активности (унесите оцену између заграда: од 1(један) као најмање последице па све до 5 (пет) највеће последице):

а) ширење страха, несигурности и панике 1 2 3 4 5;

б) изазивање симпатија и наклоности међу становништвом 1 2 3 4 5;

в) изазивање мржње и нетрпељивости међу становништвом 1 2 3 4 5;

г) изазивање притиска јавног мњења на носиоце политичке власти 1 2 3 4 5;

д) остало _____.

УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ
ВОЈНА АКАДЕМИЈА

АНКЕТНИ УПИТНИК

за припаднике МО и ВС, наставнике и истраживаче
АСИМЕТРИЧНО РАТОВАЊЕ НЕДРЖАВНИХ НАОРУЖАНИХ
ГРУПА У ГЛОБАЛИЗОВАНОМ ОКРУЖЕЊУ У 21.ВЕКУ

Истраживач
кф Игор Баришић

Београд, 2021.

Поштовани,

Попуњавањем овог упитника Ви доприносите остваривању циљева научног истраживања којим се настоји остварити што целовитији увид у сагледавању промена у асиметричном ратовању недржавних наоружаних група, односно побуњеничких покрета и терористичких организација, условљеним глобализованим окружењем у 21. веку.

Асиметрично ратовање је начин вођења рата у којем једна од зараћених страна генерише и експлоатише асиметрију (неједнакост у структури, становишту, улозима и тактици) у сврху стварања квалитативних предности у односу на слабости и рањивости надмоћнијег противника и неутрализације предности јаче стране.

Молим Вас да пажљиво прочитате сва питања и своје одговоре и ставове изразите заокруживањем слова испред одговарајућег одговора или уписивањем одговарајућег броја у дата поља. Уколико сматрате да понуђени одговори нису потпуни и да има потребе допунити их, на понуђеним местима допишите ваше одговоре. Пожељно је да се дописани одговори кратко образложе.

Истраживање је анонимно, а подаци из овог упитника биће коришћени искључиво за научне анализе.

Учешће у истраживању је добровољно.

Уколико Вам нешто не буде довољно јасно, обратите се истраживачу који Вас је ангажовао и који ће Вам дати додатна објашњења.

ХВАЛА НА САРАДЊИ!

1. ОПШТИ ПОДАЦИ О ИСПИТАНИКУ

У овом делу анкете молим Вас да наведете ваше личне податке у циљу **одређивања врсте компетенција и степена искуства у супротстављању побуњеничким покретима и терористичким организацијама** **(подаци наведени у овом делу анкете су апсолутно анонимни и неће бити доступни јавности)**

1. У досадашњој каријери завршили сте следеће нивое образовања (школе или друге облике усавршавања - заокружите усавршавања-студије које сте до сада завршили):

- а) Генералштабно усавршавање;
- б) докторске студије (или стечен научни степен доктора наука);
- в) Командно-штабно усавршавање,
- г) Магистарске/мастер студије;
- д) Специјалистичке студије;
- ђ) Основни командно-штабни курс
- е) Војна академија/факултет у грађанству;

2. У досадашњем раду сте остварили година радног стажа:

- а) преко 20 година;
- б) од 15 до 20 година;
- в) од 10 до 15 година;
- г) од 5 до 10 година;
- д) мање од 5 година.

3. У командама, јединицама и управама МО и ВС, цивилним/војним установама налазите се на положају:

- а) начелник Управе МО/ГШ ВС, командант оперативних састава, директор цивилне/војне установе;
- б) начелник одељења у Управи МО/ГШ ВС и команди оперативног нивоа, командант и заменик команданта бригаде, начелник штаба у бригади, начелник одељења у цивилној/војној установи, научни саветник, начелник/шеф департмана/катедре;
- в) припадник одељења у команди оперативног нивоа, начелник одељења у команди бригаде, виши научни сарадник, наставник, научни сарадник;

- г) Командант и заменик команданта батаљона/дивизиона, начелник одсека у цивилној/војној установи, референт, асистент-сарадник у настави, истраживач-сарадник, истраживач-приправник;
- д) Припадник команде батаљона, командир чете/батерије;
- ђ) Остало _____.

4. У командама, јединицама и управама МО и ВС, цивилним/војним установама се налазите:

- а) Преко 10 година
- б) Од 8 до 10 година
- в) Од 6 до 8 година
- г) Од 4 до 6 година
- д) Од 2 до 4 године
- ђ) Од једне до 2 године
- е) Мање од једне године
- ж) Остало _____.

5. Током своје каријере да ли сте имали практичних искустава у супротстављању побуњеничким/терористичким организацијама, односно да ли сте се бавили научним истраживањима/едукацијом у овој области:

- а) Преко 6 година
- б) Од 4 до 6 година
- в) Од 2 до 4 године
- г) Од једне до 2 године
- д) Мање од једне године
- ђ) Нисам имао искуства
- е) Остало _____.

2. БОРБЕНЕ И НЕБОРБЕНЕ АКТИВНОСТИ ПОБУЊЕНИЧКИХ/ТЕРОРИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА

У овом делу анкете молимо Вас да одговорите на постављена питања на основу вашег професионалног, научно-истраживачког искуства и едукације коју сте имали током своје каријере (ваши одговори у овом делу анкете су апсолутно анонимни и биће коришћени у сврху научног истраживања активности побуњеничких/терористичких организација).

Молимо да код сваког питања заокружите по један одговор, осим ако то другачије није назначено.

6. Структура и организација побуњеничких/терористичких организација у 21. веку:

- а) хијерархијска организациона структура са централизованим системом командовања;
- б) мрежна, полуаутономна ћелијска структура са децентрализованим системом командовања;
- в) структура комбинованог типа (у односу на два претходна модела);
- г) остало _____.

7. На основу вашег професионалног искуства, научно-истраживачког рада и едукације, које су најчешће структурне и организационе карактеристике побуњеничких/терористичких организација у 21. веку:

- а) прилагодљивост организације и функционисања;
- б) способност иновације у организацији и тактици;
- в) способност брзе примене и прилагођавања средстава потребама организације;
- г) остало _____.

8. Циљеви побуњеничких/терористичких организација у 21. веку:

- а) успостављање фундаментално новог и равноправнијег политичког и друштвеног поретка;
- б) политичке промене индуковане оружаним насиљем - терором;
- в) нарушавање легитимитета постојећег политичког поретка;
- г) повратак у првобитно архаично неискварено друштво;
- д) остало _____.

9. Побуњеничке/терористичке организације најчешће прибављају материјално-финансијска средства од (можете заокружити два одговора):

- а) дијаспоре;
- б) страних држава;
- в) локалног становништва;
- г) криминалних активности;
- д) остало _____.

10. Побуњеничке/терористичке организације најчешће прикупљају обавештајне податке од:

- а) сопствене обавештајне мреже;
- б) локалних симпатизера;
- в) обавештајних служби страних држава;
- г) медија и средстава информисања;
- д) друштвених мрежа и интернета;
- ђ) остало _____.

11. Побуњеничке/терористичке организације у извођењу терористичких напада највише користе следећа средства (можете заокружити два одговора):

- а) импровизована експлозивна средства;
- б) стрељачко наоружање;
- в) хладно оружје;
- г) ауто-бомбе;
- д) дронове;
- ђ) цивилна путничка и теретна превозна средства;
- е) остало _____.

12. Мете напада побуњеничких/терористичких организација најчешће се налазе у:

- а) руралним – сеоским срединама;
- б) урбаним – градским срединама;
- в) на путним и железничким комуникацијама;
- г) остало _____.

13. Најчешће мете терористичких напада побуњеничких/терористичких организација су (можете заокружити два одговора):

- а) припадници МУП и војске;
- б) представници државних органа и локалне самоуправе;
- в) становништво лојално држави - симпатизери власти;
- г) недужно цивилно становништво;
- д) остало _____.

14. Побуњеничке/терористичке организације најчешће за скривање, логистичку и оперативну подршку користе следеће средине:

- а) руралне – сеоске средине;
- б) урбане – градске средине;
- в) ненасељена подручја;
- г) остало _____.

15. Припадници побуњеничких/терористичких организација у 21.веку користе више урбане од руралних средина јер омогућава (можете заокружити два одговора):

- а) олакшано скривање и логистичку подршку међу становништвом;
- б) већа концентрација потенцијалних мета и објеката напада;
- в) олакшано прикупљање обавештајних података и планирање напада;
- г) већи потенцијал за регрутацију нових чланова и ширење пропаганде;
- д) остало _____.

16. Активни припадници побуњеничких/терористичких организација су најчешћег пола и старости (можете заокружити два одговора):

- а) мушкарци преко 45 година;
- б) мушкарци од 30 до 45 година;
- в) мушкарци од 18 до 29 година;
- г) жене од 18 до 29 година;
- д) жене преко 29 година;
- ђ) деца до 18 година;
- е) остало _____.

17. Активни припадници побуњеничких/терористичких организација су најчешћег степена образовања и социо-економског статуса (можете заокружити два одговора):

- а) високо образовање и средњи социо-економски статус;
- б) високо образовање и низак социо-економски статус;
- в) средњешколско образовање и средњи социо-економски статус;
- г) средњешколско образовање и низак социо-економски статус;
- д) основно образовање и средњи социо-економски статус;
- ђ) основно образовање и низак социо-економски статус;
- е) остало _____.

18. Активни припадници побуњеничких/терористичких организација су најчешће етничке и религијске припадности (можете заокружити два одговора):

- а) припадници једног народа и једне религије;
- б) припадници једног народа и више религија;
- в) припадници више народа и једне религије;
- г) припадници више народа и више религија;

19. Симпатизери побуњеничких/терористичких организација су најчешћег пола и старости (можете заокружити два одговора):

- а) мушкарци преко 45 година;
- б) мушкарци од 30 до 45 година;
- в) мушкарци од 18 до 29 година;
- г) жене од 18 до 29 година;
- д) жене преко 29 година;
- ђ) деца до 18 година;
- е) остало _____.

20. Симпатизери побуњеничких/терористичких организација су најчешћег степена образовања и социо-економског статуса (можете заокружити два одговора):

- а) високо образовање и средњи социо-економски статус;
- б) високо образовање и низак социо-економски статус;
- в) средњешколско образовање и средњи социо-економски статус;
- г) средњешколско образовање и низак социо-економски статус;
- д) основно образовање и средњи социо-економски статус;
- ђ) основно образовање и низак социо-економски статус;
- е) остало _____.

21. На основу вашег професионалног искуства, истраживачког рада и едукације оцените степен сарадње и координације између појединих побуњеничких/терористичких организација (можете заокружити два одговора):

- а) централизован систем командовања и координације;
- б) децентрализован систем координације и лабава политичка сарадња;
- в) без јединствене координације активности и сарадња само на идеолошком нивоу
- г) размена тактичких искустава и локална логистичка подршка;
- д) координација активности на терену у складу са тренутним интересима и потребама.
- ђ) остало _____.

22. Побуњеничке/терористичке организације, за различите потребе, најчешће користе следећа ИТ средства и оптоелектронску опрему (можете заокружити два одговора):

- а) преносне РС рачунаре;
- б) мобилне телефоне и таблете;
- в) USB меморије и CD дискове;
- г) TV камере, ласере и ИЦ сензоре,
- д) остало _____.

23. Побуњеничке/терористичке организације користе друштвене мреже и интернет најчешће за (можете заокружити два одговора):

- а) информисање јавности и ширење политичке пропаганде;
- б) ширење страха и панике;
- в) стварање опште несигурности и наношење политичке и економске штете;
- г) тајну комуникацију и регрутацију потенцијалних чланова;
- д) остало _____.

24. На основу вашег професионалног искуства, научно-истраживачког рада и едукације, оцените поступање припадника побуњеничких/терористичких организација према локалном становништву, заробљеницима, рањеницима и неутралној страни у сукобу (можете заокружити два одговора):

- а) поступају у складу са одредбама међународног ратног и хуманитарног права;
- б) користе становништво као живи штит;
- в) муче и убијају заробљенике и рањенике;
- г) муче и убијају непослушно становништво;
- д) киднапују и убијају стране држављане и представнике медија
- ђ) остало _____.

25. Савремене побуњеничке/терористичке организације приликом извођења терористичких напада и других борбених активности данас најчешће примењују следеће тактике (можете заокружити два одговора):

- а) изненадни препад на мање војне и полицијске снаге, елементе критичне инфраструктуре, органе власти и брзо извлачење снага из зоне дејства (герилско ратовање);
- б) маневарски сукоб са мањим војним и полицијским снагама и избегавање директне оружане конфронтације са јачим војним и полицијским јединицама (мобилно конвенционално ратовање);
- в) директан оружани сукоб са јачим војним и полицијским снагама (класично конвенционално ратовање);
- г) изненадни напад на цивилно становништво, небраћене или слабо заштићене објекте са циљем наношења што већих цивилних губитака и изазивања, страха, панике и претеране реакције државе (терористички напад);
- д) остало _____.

26. На основу вашег професионалног искуства, научно истраживачког рада и едукације, оцените однос побуњеничких/терористичких организација у 21. веку са локалним становништвом (можете заокружити два одговора):

- а) већи део становништва активно подржава побуњеничке/терористичке организације, развијена је тајна политичка структура-квази држава;

- б) већи део становништва је пасиван, а мањи део популације активно подржава побуњеничке/терористичке организације, постоје елементи легалне политичке структуре;
- в) већи део становништва је застрашен, врло мали део популације активно подржава побуњеничке/терористичке организације;
- г) остало _____.

27. На основу вашег професионалног искуства, научно-истраживачког рада и едукације процените интензитет последица које данас производе побуњеничке/терористичке организације приликом извођења терористичких напада и других борбених активности (заокружите број: од 1(један) најмање последице, па све до 5 (пет) највеће последице):

- а) материјална разарања 1 2 3 4 5;
- б) људске жртве 1 2 3 4 5;
- в) страх и паника међу становништвом 1 2 3 4 5;
- г) посредне економске последице – финансијски губици услед прекид економских токова и нормалног функционисања тржишта изазваног због страха и несигурности и увођењем ванредног стања/ситуације 1 2 3 4 5;
- д) посредне политичке последице - ограничење личних слобода, повећано ангажовање безбедносних снага и служби, притисак јавног мњења на носиоце власти: 1 2 3 4 5;

28. На основу вашег професионалног искуства, научно-истраживачког рада и едукације, процените домет последица које данас производе побуњеничке/терористичке организације приликом извођења терористичких напада и других борбених активности (заокружите број: од 1(један) локални, 2(два) национални, 3 (три) регионални, 4 (четири) глобални домет:

- а) материјална разарања 1 2 3 4;
- б) људске жртве 1 2 3 4;
- в) ширење страха и панике 1 2 3 4;
- г) економске и финансијске последице 1 2 3 4;
- д) политичке последице 1 2 3 4;

29. На основу вашег професионалног искуства, научно-истраживачког рада и едукације, процените интензитет последица које данас производе побуњеничке/терористичке организације приликом спровођења политичко-пропагандних активности (заокружите број: од 1(један) као најмање последице па све до 5 (пет) највеће последице):

- а) ширење страха, несигурности и панике 1 2 3 4 5;
- б) изазивање симпатија и наклоности међу становништвом 1 2 3 4 5;
- в) изазивање мржње и нетрпељивости међу становништвом 1 2 3 4 5;
- г) изазивање притиска јавног мњења на носиоце политичке власти 1 2 3 4 5;
- д) остало _____.

30. На основу вашег професионалног искуства, научно-истраживачког рада и едукације, процените домет последица које данас производе побуњеничке/терористичке организације приликом спровођења политичко-пропагандних активности (заокружите број: од 1(један) локални, 2(два) национални, 3 (три) регионални, 4 (четири) глобални домет:

- а) ширење страха, несигурности и панике 1 2 3 4;
- б) изазивање симпатија и наклоности међу становништвом 1 2 3 4;
- в) изазивање мржње и нетрпељивости међу становништвом 1 2 3 4;
- г) изазивање притиска јавног мњења на носиоце политичке власти 1 2 3 4;
- д) остало _____.

31. На основу вашег професионалног искуства, научно-истраживачког рада и едукације, процените да ли борбене активности побуњеничких и терористичких организација у 21. веку изазивају веће последице него што је то био случај у прошлом веку.

- а) слажем се, јер је свет постао много повезанији и зависнији,
- б) делимично се слажем, интензитет и домет последица зависи од окружења,
- в) не слажем се, ефекат је остао исти,
- г) остало _____.

А Н А Л И ЗА

результата анкетирања припадника Министарства одбране,
Војске Србије и Министарства унутрашњих послова Републике
Србије

по теми:

Асиметрично ратовање недржавних наоружаних група
у глобализованом окружењу у 21.веку

Истраживач:

кф Игор Баришић

Београд, 2021.

Садржај истраживања: Експертско анкетање припадника Министарства одбране, Војске Србије, Министарства унутрашњих послова Републике Србије са циљем сагледавања експертских ставова испитаника о главним променама у начину ратовања побуњеничких покрета и терористичких организација у 21. веку.

Анкетирање је реализовано током 2021. године, у склопу истраживања за потребе израде докторске дисертације: „Асиметрично ратовање недржавних наоружаних група у глобалном окружењу у 21.веку”.

Анкетирање испитаника извршено је постављањем питања затвореног и полузатвореног типа, односно поменута лица су могла да бирају један или два одговора од више понуђених, са опцијом евентуалног дописивања сопствених одговора.

1. Општи подаци о испитаницима

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

[REDACTED]

2. Анализа ставова испитаника о борбеним и неборбеним активностима побуњеничких покрета и терористичких организација

- 2.1. Према мишљењу испитаника већина терористичких организација и побуњеничких покрета је мрежне структуре (31,43% одговора) или структуре комбинованог типа (48,57% одговора, при чему већина припадника специјалних једница (54,84%) сматра да је структура недржавних наоружаних група хелијског карактера, док 27,42% ових припадника сматра да им је структура налик војној.
- 2.2. Од понуђених карактеристика побуњеничких покрета и терористичких организација испитаници највише издвајају способност прилагођавања средстава потребама организације (45,95% одговора), иновацију у организацији и тактици (29,73%) и прилагодљивост организације и функционисања (24,32%).
- 2.3. Испитаници као циљеве побуњеничких покрета и терористичких организација истичу политичке промене индуковане насиљем (60,55% одговора) и нарушавање легитимитета постојећег политичког покрета (28,44% одговора).
- 2.4. Као изворе финансирања побуњеничких покрета (ПП) и терористичких организација (ТО) испитаници издвајају криминалне активности (40% одговора), потом стране државе (31,07% одговора) и дијаспору (22,14% одговора)
- 2.5. Испитаници као изворе обавештајних података за ПП и ТО издвајају њихову обавештајну мрежу (41,24% одговора), стране државе (27,84% одговора), локалне симпатизере (12,37% одговора), друштвене мреже и интернет (11,86% одговора).
- 2.6. Од средстава за извођење терористичких напада испитаници највише издвајају импровизована експлозивна средства (49,45% одговора), стрељачко наоружање (20,88%), путничка и теретна возила (12,09%) и ауто бомбе (9,89%).
- 2.7. Испитаници доминантно издвајају урбане средине (82,97% одговора) као погодно окружење за извођење оружаних напада ПП и ТО, док прилично подједнако се изјашњавају о предложеним метама напада (недужно становништво - 32,75%, представници власти - 25,44%, МУП и војска - 21,6% и симпатизери власти 17,77%).
- 2.8. Као средине погодне за оперативну и логистичку подшку ПП и ТО испитаници дају благу предност урбаним (52,41%) у односу на руралне средине (36,9%), при чему као предности урбаних над руралним срединама издвајају олакшано скривање (45,04%), већу концентрацију мета (22,7%), олакшану регрутацију и пропагандно деловање (17,38%), као и олакшано прикупљање података и планирање напада (12,41%).
- 2.9. Испитаници сматрају да је просечна старост припадника ПП и ТО претежно мушкарци од 18 до 29 година (53,07% одговора), и од 30 до 45 година

(24,55%), при чему као преовладавајући ниво образовања и социјални статус припадника ПП и ТО највише издвајају комбинацију средње школе и ниског статуса (26,07%), као и основну школу и низак социјални статус (24,42%). Истовремено, сматрају да су ПП и ТО хомогене организације по етничком и религијском принципу (44,25%).

2.10. Испитаници сматрају да је просечна старост симпатизера ПП и ТО претежно од 18 до 29 година (38,52% одговора), и од 30 до 45 година (25,80%), при чему као преовладавајући ниво образовања и социјални статус припадника ПП и ТО највише издвајају комбинацију средње школе и средњег статуса (22,46%), средњу школу и низак социјални статус (28,26%) и основну школу и низак статус (18,48%).

2.11. У погледу природе и начина међусобне сарадње ПП и ТО, испитаници највише издвајају координацију активности на терену у складу са тренутним интересима и потребама (36,62%), централизован систем командовања и координације (20,26%), децентрализован систем координације и лабаву политичку сарадњу (16,38%), као и сарадњу без јединствене координације активности и сарадња само на идеолошком нивоу (15,95%).

2.12. Од ИТ средстава које ПП и ТО највише користе, испитаници претежно издвајају мобилне телефоне и таблете (52,26% одговора), преносне рачунаре (22,3%), као ТВ и ИЦ камере и ласере (14,63%).

2.13. Испитаници сматрају да ПП и ТО користе интернет и друштвене мреже преваходно за тајну комуникацију и регрутацију (34,32%), информисање јавности и ширење политичке пропаганде (24,42%), ширење страха и панике (24,42%), као и стварање опште несигурности и доношење политичке и економске штете (14,52%).

2.14. У погледу нерегуларног поступања ПП и ТО према локалном становништву, заробљеницима, рањеницима и неутралној страни у сукобу, испитаници су издвојили киднаповање и убијање страних држављана и представника медија (27,06% одговора), мучење и убијање заробљеника и рањеника (26,07%), коришћење становништва као живог штита (23,1%), мучење и убијање непослушног становништва (19,8%).

2.15. Као превладавајуће тактике ПП и ТО, испитаници претежно издвајају вршење терористичких напада на цивилно становништво (51,58% одговора), спровођење препада на војне и полицијске снаге и елементе власти, односно герилско ратовање (38,25%), при чему истичу да сада ови актери много више делују у информационој сфери (80,56%).

2.16. У процени односа ПП и ТО са локалним становништвом, испитаници претежно издвајају процене да је већи део локалне популације застрашен, док само мањи део активно подржава ове актере (54,42% одговора), као и да је већи део популације пасиван у односу на деловање недржавних наоружаних група (36,28%).

2.17. Као највеће ризике (ниво интензитета 5) у борби против ПП и ТО испитаници припадници специјалних јединица ВС и МУП РС издвајају отежано проналажење и идентификацију противника (34,38% одговора), напад ових

актера из заседе (29,31%), док као средње ризике (ниво интензитета 3) издвајају коришћење недужног становништва као живог штита (34,43%), наилажење на импровизована експлозивна средства (32,81%) и сусретање са бомбашем самоубицом (26,98%).

2.18. У процени интензитета и домета деловања ПП и ТО услед извођења терористичких напада и других борбених активности, испитаници прво издвајају ширење страха и панике (највећи интензитет 62,26% и глобални домет 54,37% одговора), људске жртве (највећи интензитет 46,01%, и регионални домет 33,33%), посредне политичке последице (средњи интензитет 35,57% и регионални домет 38,78%), а потом и материјална разарања (средњи интензитет 35,03% и локални домет 34,65%), као и посредне економске последице (средњи интензитет 35,57% и национални домет 38,38%).

2.19. У процени интензитета и домета психолошко-пропагандног деловања ПП и ТО испитаници прво издвајају ширење страха, несигурности и панике (највећи интензитет 47,78% и глобални домет 31,73% одговора), затим изазивање притиска јавног мњења на носиоце политичке власти (умерен интензитет 35,40% и регионални домет 36,79%), а потом изазивање мржње и нетрпељивости међу становништвом (средњи интензитет 43,83% и регионални домет 40,4%) и изазивање симпатија и наклоности међу становништвом (средњи интензитет 34,48% са националним дометом 36,73%).

2.20. У процени да ли борбене активности побуњеничких и терористичких организација у 21. веку изазивају веће последице него што је то био случај у прошлом веку, већина испитаника (74,07% одговора) се слаже са констатацијом да је свет постао много повезанији и зависнији, док се мањи број испитаника (22,22%) делимично слаже прихватајући став да интензитет и домет последица зависи од окружења.